

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการรูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สอง
ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า

Education Models for the Second Generation Migrants from Myanmar

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.บุบผา อนันต์สุชาติกุล

พฤษภาคม 2554

สัญญาเลขที่ RDG5210044

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการรูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สอง
ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า

Education Models for the Second Generation Migrants from Myanmar

รองศาสตราจารย์ ดร.บุบผา อนันต์สุชาติกุล
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชุดโครงการสถานะและปัญหาของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า

สนับสนุนโดยกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยรูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่า สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความกรุณาของเจ้าของประสบการณ์การจัดการศึกษาแก่ทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่าและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ เขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้สอนในโรงเรียนของรัฐเอกชน และศูนย์การเรียนรู้นุเคราะห์ฝ่ายการศึกษาของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรเอกชนที่ปฏิบัติงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ดาก สมุทรสาคร และระนองที่เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย โดยเฉพาะผู้ปกครองและนักเรียนผู้อพยพจากประเทศพม่า ที่ได้แบ่งปันประสบการณ์ ทัศนคติความคิดเห็นต่อการศึกษาที่ได้รับในประเทศไทยอันเป็นดินแดนต่างวัฒนธรรม ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย คุณสุนทรี สิริอินตะวงษ์ ในการค้นคว้า ติดตามทำงานร่วมกันในพื้นที่วิจัยมิตรไมตรีที่ดี สร้างสรรค์ ทูมเท และอดทนตลอดระยะเวลากว่า 1 ปี

ท้ายที่สุดขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นอย่างสูงที่สนับสนุนงบประมาณการดำเนินการศึกษาวิจัยรวมทั้งจัดหาผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาวิพากษ์ให้ข้อคิดเห็นเป็นคุณยิ่งต่อการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพของผลงาน และที่สำคัญที่สุดโอกาสเรียนรู้การเรียนรู้ในครั้งนี้ ทำให้ได้เหลือवल้งมทบทวน ตรวจสอบ ตั้งคำถามต่องานในสาขาวิชาชีวะศึกษาศาสตร์ว่า การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ได้พัฒนาเยาวชนเพื่อสังคมปัจจุบันและอนาคตที่ขยายขอบเขตข้ามพรมแดนวัฒนธรรม ความเป็นชาติทางภูมิศาสตร์และเอกวัฒนธรรม ศาสนา เพศความคิด ความสามารถของผู้คนในสังคม ... ได้เพียงใด โดยหวังว่าคำตอบต่อคำถามดังกล่าวในงานวิจัยนี้จะเอื้อประโยชน์ได้ต่อการปฏิรูปการศึกษาไทย

บุบผา อนันต์สุชาติกุล

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การอพยพมาสู่ประเทศไทยครั้งใหญ่ของชาวพม่าจากภัยความขัดแย้งทางการเมืองภายในตั้งแต่ปีพ.ศ. 2531 กอปรกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมของประเทศไทยที่ต้องการแรงงานสูง ทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่และผู้อพยพเป็นไปในลักษณะชั่วคราว ความสัมพันธ์ในลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศ แต่ในด้านสังคม-วัฒนธรรมเกิดช่องว่างในการอยู่ร่วมกัน การจัดการศึกษาภายใต้บริบทของสังคมไทยปัจจุบัน ที่เปลี่ยนไปสู่การอยู่ร่วมกันของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม ได้ทำบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างดังกล่าวหรือไม่ อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้ได้ศึกษารูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่าโดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการคือ เพื่อศึกษา

1. รูปแบบและการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งในโรงเรียนของรัฐ ทั้งถิ่น และภาคเอกชน ที่ตอบสนองการพัฒนาความพร้อมของเด็กและเยาวชนที่เป็นทายาทของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าเพื่อรองรับด้านการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจด้านฝีมือแรงงาน

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการศึกษา ในด้านต่อไปนี้

2.1 ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด และการให้บริการทางการศึกษาของผู้ให้บริการการศึกษาตามพ.ร.บ.การศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาตามสิทธิเด็ก

2.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดในการดำเนินการจัดการศึกษา

3. เพื่อพัฒนาและนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการศึกษาที่เหมาะสมกับทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการใน 6 จังหวัดชายแดนที่มีผู้อพยพมาจากประเทศพม่ามาพักอาศัยและทำงานเป็นจำนวนมาก ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ตาก สมุทรสาคร และระนอง กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาคการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ อาทิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้สอนในโรงเรียนของรัฐ เอกชน และศูนย์การเรียนรู้ องค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไร รวมทั้งนักเรียนไร้สัญชาติและผู้ปกครองรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดการสนทนากลุ่มสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งเยี่ยมเยียนสังเกตการจัดการศึกษาในพื้นที่

ผลการวิจัยพบการจัดการศึกษาแก่ทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่าที่น่าสนใจ 3 รูปแบบ 1) รูปแบบที่นำไปสู่การหลอมรวมปลูกฝังความเป็นไทยภายใต้แนวคิดเอกวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงของชาติ โดยใช้หลักสูตรและการสอนแบบเดียวกับเด็กไทย ไม่อ่อนไหวตอบสนองความ

ต้องการเฉพาะของเด็กไร้สัญชาติ รูปแบบนี้พบดำเนินการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษาของรัฐเกือบทั้งหมด 2) รูปแบบที่ปลูกฝังความเป็นไทยในแนวพหุวัฒนธรรมแม้จะไม่สมบูรณ์ โดยหลักสูตรมีความยืดหยุ่น ให้โอกาสเรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง ให้ทางเลือกเพื่อการอยู่ในประเทศไทยหรือกลับคืนมาตุภูมิ และ 3) รูปแบบที่คำนึงถึงการกลับคืนมาตุภูมิหรือไปประเทศที่สาม ในสองรูปแบบหลังส่วนใหญ่ดำเนินการในศูนย์การเรียน โคชงค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไรและโดยผู้อพยพที่มีศักยภาพ มีการดำเนินงานในโรงเรียนของรัฐบ้างแต่เป็นจำนวนน้อยมาก ในรูปแบบที่สามจะมีเฉพาะในศูนย์การเรียนขนาดใหญ่มีหลักสูตรภาษาอังกฤษ นักเรียนสามารถไปศึกษาต่อในต่างประเทศได้ แต่ในระยะหลังได้เพิ่มทางเลือกให้กับนักเรียนโดยเพิ่มการสอนภาษาไทยเพื่อการปรับตัวและทำงานในประเทศไทย

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติโดยภาครัฐและนอกภาครัฐส่วนใหญ่ยังขาดคุณภาพและทิศทางที่เหมาะสมตอบสนองความต้องการและความด้อยโอกาสของเด็กไร้สัญชาติ แม้ว่ารัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจะมีนโยบายและมาตรการเพื่อประกันสิทธิและโอกาสการเข้าถึงการศึกษาของบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร แต่การนำนโยบายไปปฏิบัติยังขาดการดำเนินงานที่เป็นระบบและรูปธรรมชัดเจน เห็นได้จากไม่มีกิจกรรมการพัฒนาผู้สอนให้มีความรู้ ความตระหนัก หรือแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจนให้อ่อนไหวต่อความด้อยโอกาสของกลุ่มชาติพันธุ์ เรียนรู้การกระทำที่ไม่เป็นการแบ่งแยกก็ดกันหรือมีอคติต่อกลุ่มชาติพันธุ์

ในการปฏิบัติงานพบว่า บุคลากรในโรงเรียนและองค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องปฏิบัติงานบนความไม่ชัดเจนของเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนที่เป็นเด็กไร้สัญชาติ อาทิ เป้าหมายเพื่อการดำรงชีวิตและทำงานในประเทศไทย หรือไปประเทศที่สาม หรือการกลับสู่มาตุภูมิ จึงไม่ปรากฏการปฏิบัติการในระดับการจัดทำหลักสูตร ที่รวมถึงตำรา แบบเรียน เนื้อหาสาระที่จะเรียนรู้ รวมทั้งการออกแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐได้ใช้หลักสูตรกระแสหลักที่ใช้กับเด็กไทยเป็นมาตรฐานทั่วประเทศ โดยไม่มีการปรับให้สอดคล้องตอบสนองความต้องการเฉพาะและข้อจำกัดของเด็กไร้สัญชาติ ปัญหาพื้นฐานของเด็กไร้สัญชาติจึงไม่ได้รับการตอบสนองทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ เช่น เด็กไร้สัญชาติส่วนใหญ่มีอายุเกินเกณฑ์แล้วเมื่อเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนของรัฐ มีปัญหาในการสื่อสารเนื่องจากไม่รู้ภาษาไทย และมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง เมื่อทางโรงเรียนใช้ความสามารถทางภาษาไทยในการจัดเด็กฯ เข้าชั้นเรียน จึงทำให้เกิดปัญหาการจัดการเรียนการสอน การจัดการชั้นเรียนและการปรับตัวของผู้เรียนเนื่องจากมีอายุแตกต่างกันมาก

บุคลากรทั้งในโรงเรียนและชุมชนส่วนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม ขาดความตระหนักในสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติโดยเฉพาะในมิติการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นและการเรียนรู้เพื่อธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ของชาติพันธุ์ รวมทั้งยังมีทัศนคติทางลบและมีอคติต่อเด็กไร้สัญชาติ ทศณะดังกล่าวมาจากการยึดโยงความหมายของ “ความเป็นไทย” ภายใต้นวนคติวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว หรือ“เอกวัฒนธรรม” ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงสังคมไทยในปัจจุบันมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การจัดการศึกษาภายใต้ทศณะและความเข้าใจดังกล่าวนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแบ่งแยกกีดกันต่อบุคคลที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศสถานะ ความสามารถ รวมทั้งถิ่นที่อยู่อาศัย เป็นอาทิ

การจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนซึ่งดำเนินการ โดยองค์กรนอกภาครัฐไม่ได้รับการยอมรับและรับรองจากภาครัฐ ทำให้ต่างคนต่างดำเนินการ ไม่สามารถควบคุมคุณภาพได้ทั้งในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนคุณสมบัติของผู้สอน ไม่สามารถออกใบรับรองวุฒิทางการศึกษาแก่นักเรียนได้เป็นต้น

ข้อเสนอแนะที่สำคัญจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ตลอดจนนักเรียนและผู้ปกครองในด้านต่างๆ มีดังนี้

1. รัฐต้องมีนโยบายที่ชัดเจนต่ออนาคตสถานะของทายาทของรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นว่าจะมีเงื่อนไขให้สัญชาติไทย หรืออนุญาตให้ทำงานในประเทศ หรือไปประเทศที่ 3 ทั้งนี้ เนื่องจากทายาทรุ่นที่ 2 เหล่านี้ มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากรุ่นพ่อแม่ คือได้รับการศึกษาภาคบังคับภายใต้ พ.บ.การศึกษาไทย ได้เรียนรู้การปรับตัวเข้ากับคนไทยและการใช้ชีวิตในประเทศไทยมาโดยตลอด

การมีนโยบายที่ชัดเจนจะส่งผลต่อรูปธรรมของการกำหนดแนวทางการปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่รับนโยบายไปปฏิบัติ

2. นโยบายการศึกษาในทศวรรษต่อไป ต้องเป็นการศึกษาพหุวัฒนธรรม ในความหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ต้องแก้ไขอคติที่มีอยู่เดิมที่นำมาซึ่งการแบ่งแยกกีดกัน และต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ที่มีความแตกต่างกัน

การจัดการศึกษาตามแนวความคิดนี้ เท่ากับเป็นการสร้างสำนึก“ความเป็นไทย” ที่มี ความหมายแตกต่างจากเดิมที่มองความเป็นไทยว่าต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวในทุกๆ ด้าน หรือเป็นวัฒนธรรมเดียวที่เรียกว่า “เอกวัฒนธรรม” (Mono-culture) มาเป็นความเป็นไทยที่ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม เรียกว่าสังคม“พหุวัฒนธรรม” ที่ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม หรือแม้แต่ว่าต่างในความคิดทางการเมืองไม่เป็นอุปสรรคกีดกันสำนึกความเป็นไทย

3. กำหนดกรอบการนำนโยบายการศึกษาพหุวัฒนธรรมสู่การปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน ขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นปฏิบัติ และขั้นติดตามประเมินผล โดยเฉพาะให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อม 5 ด้าน ก่อนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังนี้

3. 1) พัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานหรือครูในการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม โดยสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักของผู้ปฏิบัติงานแต่ละระดับถึงนโยบาย สิทธิมนุษยชน สิทธิเด็ก สิทธิกลุ่มชาติพันธุ์ แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนา ตลอดจนการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม การจัดการศึกษาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น

3. 2) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ปฏิบัติฝ่ายต่างๆเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ

3. 3) ปรับปรุงระเบียบการศึกษาเขตพื้นที่ที่ยืดหยุ่นรองรับการเคลื่อนย้ายตามพ่อแม่ของเด็ก เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษา

3. 4) ปรับปรุงหลักสูตรที่เน้นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนหลากหลายวัฒนธรรมบนเป้าหมายความเท่าเทียม และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการพัฒนาหลักสูตร

4. การจัดการเรียนการสอน รวมถึงตำรา แบบเรียน สื่อการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศการเรียนการสอน อยู่บนหลักการของการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม ไม่แบ่งแยกกีดกัน

ครอบคลุมถึง -จัดการเรียนร่วมระหว่างเด็กไทย เด็กกลุ่มชาติพันธุ์ และเด็กไร้สัญชาติ-เนื้อหาสาระเปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้ทั้งเรื่องราวของตนเองและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเน้นการพัฒนาทักษะการวิเคราะห์และการคิดเชิงวิพากษ์ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาทักษะการตัดสินใจของผู้เรียนถึงสิ่งถูกสิ่งผิด คำนี้ถึงปัจจุบันและอนาคตมากกว่าความขัดแย้งในอดีต

5. การศึกษาตามแนวชายแดน ควรมีลักษณะของการเตรียมความพร้อมด้านภาษาและทักษะชีวิตให้แก่เด็กในช่วงต้น เพื่อให้สามารถปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้คนต่างวัฒนธรรม และการเริ่มอยู่ในระดับที่สูงขึ้น

6. รัฐพึงกำหนดมาตรการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาคุณภาพศูนย์การเรียน ในการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน รวมทั้งกำหนดมาตรการให้การรับรองสถานภาพของศูนย์การเรียน

7. ส่งเสริมศักยภาพบุคลากรทางการศึกษา (ครูและผู้บริหาร) ได้ศึกษาวิจัยเพื่อทบทวนตรวจสอบหลักสูตร ตำราเรียน สื่อการสอน และการสอนของตนเองว่า แฝงด้วยอคติ หรือได้รับอิทธิพลของการปลูกฝังวัฒนธรรมเชิงเดียวหรือไม่

บทคัดย่อ

การอพยพมาสู่ประเทศไทยครั้งใหญ่ของชาวพม่าจากภัยความขัดแย้งทางการเมืองภายในตั้งแต่ปีพ.ศ. 2531 กอปรกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมของประเทศไทยที่ต้องการแรงงานสูง ทำให้การอยู่ร่วมกันของคนไทยและผู้อพยพเป็นไปในลักษณะ 2 ชั้นความสัมพันธ์ในมิติเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ในลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อกันแต่ในด้านสังคม-วัฒนธรรมเกิดช่องว่างในการอยู่ร่วมกัน การจัดการศึกษาภายใต้บริบทของสังคมไทยปัจจุบันที่เปลี่ยนไปสู่การอยู่ร่วมกันของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม ได้ทำบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร การวิจัยนี้ได้ศึกษารูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา ตลอดจนข้อเสนอแนะด้านนโยบายทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพในการสร้างความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและสงบสันติระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรมโดยตระหนักในความสำคัญของการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

จากเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับบุคคลากรทางการศึกษา และการเยี่ยมพื้นที่ใน 6 จังหวัดที่ศึกษาวิจัย พบการจัดการศึกษาแก่ทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่าที่สำคัญ 3 รูปแบบ 1) รูปแบบที่นำไปสู่การหลอมรวมปลูกฝังความเป็นไทยภายใต้แนวคิดเอกวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงของชาติ โดยใช้หลักสูตรและการสอนแบบเดียวกับเด็กไทยไม่อ่อนไหวตอบสนองความต้องการเฉพาะของเด็กไร้สัญชาติ 2) รูปแบบที่ปลูกฝังความเป็นไทยในแนวพหุวัฒนธรรมแม้เป็นเพียงบางส่วน โดยหลักสูตรมีความยืดหยุ่น ให้โอกาสเรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง เปิดทางเลือกเพื่อการอยู่ในประเทศไทยหรือคืนสู่มาตุภูมิ 3) รูปแบบที่คำนึงถึงการคืนสู่มาตุภูมิหรือไปประเทศที่สาม ในรูปแบบแรก ทั้งหมดดำเนินการโดยสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ สำหรับสองรูปแบบหลังส่วนใหญ่ดำเนินการโดยองค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไรและโดยผู้อพยพที่มีศักยภาพ มีการดำเนินงานในโรงเรียนของรัฐบ้างแต่เป็นเพียงการเริ่มต้นและเป็นจำนวนน้อยมาก

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติโดยภาครัฐและนอกภาครัฐส่วนใหญ่ยังขาดคุณภาพและทิศทางที่เหมาะสมตอบสนองความต้องการและความด้อยโอกาสของเด็กไร้สัญชาติ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่เป็นไปได้ 2 ประการ ประการแรกมาจากการที่รัฐไม่กำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับอนาคตสถานะของทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพ จึงทำให้ขาดรูปธรรมชัดเจนในระดับปฏิบัติงานและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ ประการที่สองมาจาก

ความเข้าใจของบุคลากรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับผู้ที่ไม่ใช่สัญชาติไทยเกี่ยวกับ “คนไทย” และการปลูกฝัง “ความเป็นไทย” ที่ยังผูกติดกับแนวคิดวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว หรือ “เอกวัฒนธรรม” ทั้งๆ ที่ความเป็นจริง สังคมไทยในปัจจุบันมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมการจัดการศึกษาภายใต้ทักษะและความเข้าใจดังกล่าวนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแบ่งแยกก็กดดันต่อบุคคลที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศสถานะ ความสามารถ รวมทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นอาทิ

ABSTRACT

As a consequence of internal political conflict since early 1988 and the labor demand in Thailand due to the economic expansion, this has resulted in a big wave of migration to Thailand of the Burmese, and led to the situation in which the co-existence between the Thai natives and the immigrants was in two opposing parts. On an economic basis, the relationship was interdependent. Whereas on a socio-cultural level, there has been a gap in the co-existence. Thai education in the present context has to take into consideration the co-existence among people of various cultural backgrounds. This study was aimed at investigating the patterns of education provided to the second generation of the Burmese migrants, looking at the problems and obstacles of educational provision, as well as making some recommendations for policy change so as to increase the effectiveness of education in building up the harmonious and peaceful co-existence among peoples of different cultures, with the realization that they still have to maintain their ethnic identity.

According to the documents produced by the concerned agencies and organizations, the focus group discussion, the informal interview and the site visits in the 6 provinces involved in the study, it was found that the education provided to the second generation of the Burmese immigrants fell into 3 patterns. The first pattern led to the integration on a social basis of students becoming members of Thai society based upon the mono-culture principle, using one curriculum and teaching style for all children, without any sensitivity to satisfy the specific needs of the immigrant Burmese students. The second pattern was based on socialization in Thai culture, partly founded on a multicultural principle, in which the curriculum had been flexible allowing the students to learn their cultural roots and opening alternatives for them to continue staying in Thailand or to return to their home land. The third and last pattern was the one that prepared students to return to their home land or to be accommodated by a third country. The first pattern had been provided by the government schools offering basic education. The second and the third patterns had mostly been run by non-profit, non-governmental organizations and some capable immigrants. Some of the actions were run by the government schools but were still at the initial period and small in number.

Most of the education provided to the non-citizen students run either by the government or non-government sectors, lacked the needed quality and direction to satisfy their needs and did not suit

the disadvantaged, non-citizen students. The unsatisfactory quality of educational provision for the non-citizen students can be explained by 2 main reasons. The first one is the unclear state policies for the status and future of the second generation immigrants, which has led to vague operations and collaboration among the concerned agencies in both sectors, either in national security or in educational spheres providing education and working in the same direction in order to reach the same goals. The second reason is the misconception of being 'Thai' or 'Thainess' (under the idea of mono-cultural society) of the concerned agencies who work with the non-citizen people. Providing education under the mono-cultural concept led to dehumanization and discrimination against people in different races, nationalities, religions, genders, abilities, or places to live, etc.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ช
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	๓
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 คำจำกัดความ	3
1.4 กรอบคิดในการวิจัย	3
1.5 แนวทาง/ขั้นตอนการดำเนินงาน	4
ขอบเขตของการศึกษา	4
กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา	4
วิธีการรวบรวมข้อมูล	5
การวิเคราะห์ข้อมูล	5
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.7 ระยะเวลาในการดำเนินการ	6
บทที่ 2 พัฒนาการการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรมในสังคมไทย	7
2.1 พัฒนาการการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย	9
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์	12
2.3 การจัดการศึกษาภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม	15
2.4 ตัวอย่างงานวิจัยด้านการศึกษาเพื่อทลายพรมที่สองของผู้ย้ายถิ่นในต่างประเทศ	19

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 บริบทพื้นที่ในการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า	22
3.1 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	22
3.2 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย	29
3.3 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน	31
3.4 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในจังหวัดเชียงใหม่	34
3.5 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในจังหวัดสมุทรสาคร	41
3.6 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในจังหวัดระนอง	45
บทที่ 4 รูปแบบและการจัดการการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า	54
4.1 การศึกษาในกระแสหลัก	54
4.1.1 โรงเรียนรัฐ	54
4.1.2 โรงเรียนรัฐขยายทางเลือก	55
4.2 โรงเรียนทางเลือก (ศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชนและมูลนิธิ)	58
4.3 โรงเรียนทางเลือกอิงระบบรัฐ	73
4.3.1 โรงเรียนทางเลือกที่พัฒนาตนเองเข้าสู่ระบบของรัฐ	73
4.3.2 ศูนย์ฯ ฟังฟัง โรงเรียน (School Within School)	77
4.3.3 ศูนย์การเรียนรู้อิงการศึกษานอกระบบ	80
4.4 การศึกษานอกระบบ	81
บทที่ 5 วิเคราะห์รูปแบบของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย	84
5.1 การจัดการศึกษาภายใต้กรอบกระบวนการทัศน์การสร้างความเป็นปึกแผ่น ของชาติด้วยการหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว	84
5.2 การจัดการศึกษาที่ตระหนักถึงความต้องการของเด็กไร้สัญชาติในมิติปัจจุบัน และอนาคต	88
5.2.1 การจัดการศึกษาที่ตอบสนองโอกาสการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ	88
5.2.1.1 การจัดการศึกษาที่รองรับเด็กกลุ่มเสี่ยงสัญชาติพม่า	88
5.2.1.2 การจัดการศึกษาที่รองรับเด็กไร้สัญชาติด้วยเหตุผลการเมือง	89
5.2.2 การจัดการศึกษาที่อ่อนไหวต่อความต้องการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ	90

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย	95
6.1 ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคติ และการให้บริการทางการศึกษาของผู้ให้บริการ การศึกษาตามพ.ร.บ.การศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาตามสิทธิเด็ก	95
6.1.1 ทักษะของบุคลากรในโรงเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กไร้สัญชาติ	95
6.1.2 องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ	97
6.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดในการดำเนินการจัดการศึกษา	98
6.2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ	98
6.2.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดต่อการจัดการเรียนการสอนนักเรียนไร้สัญชาติ	101
6.2.2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้	101
6. 2.2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนรัฐ	103
6.2.2.3 ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติในชุมชน	104
บทที่ 7 ข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในทัศนะของผู้ปฏิบัติงาน และผู้ที่เกี่ยวข้อง	106
7.1 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะจากกลุ่มผู้สอนในโรงเรียนของรัฐ	105
7.2 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะจากผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชน	114
7.3 ข้อเสนอแนะจากบุคลากรขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น	116
7.4 ข้อเสนอแนะกลุ่มนักเรียนที่เป็นทายาทรุ่นที่สองฯ	117
7.5 ข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนทายาทรุ่นที่สองฯ	119
บทที่ 8 สรุป และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	122
บรรณานุกรม	127
ภาคผนวก	129

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตาราง 4.1 รูปแบบการจัดการศึกษาลำหรับเด็กไร้สัญชาติจำแนกตามจังหวัดกลุ่มเป้าหมาย	52
ตาราง 4.2 จำนวนนักเรียน โรงเรียนวัดศิริมงคล ปีการศึกษา พ.ศ. 2552	57

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

จากการที่ประเทศพม่ายังคงมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนมาโดยตลอด จึงส่งผลให้ประชาชนพม่ายังคงหลั่งไหลเข้ามาลี้ภัยในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และบนหลักมนุษยธรรมทำให้ประเทศไทยไม่สามารถจัดการกับปัญหานี้โดยพลักดัน สักกลับบุคคลเหล่านี้คืนยังประเทศพม่าได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงวางมาตรการการแก้ปัญหาบนพื้นฐานสำคัญด้านความมั่นคงภายในประเทศและความต้องการแรงงานไร้ฝีมือทดแทนแรงงานไทย ที่ขาดแคลนในภาคการผลิตบางส่วน โดยในปี 2535 รัฐบาลไทยเริ่มอนุญาตให้มีการจ้างแรงงานข้ามชาติจากพม่าในพื้นที่จังหวัดชายแดนไทย-พม่า 9 จังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ กาญจนบุรี ตาก ระนอง ประจวบคีรีขันธ์ แม่ฮ่องสอน ราชบุรี และต่อมาได้ขยายไปสู่การอนุญาตผู้อพยพชาวลาวและกัมพูชาด้วย และเพื่อให้ทราบจำนวนแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยทั้งหมด และนำไปสู่กระบวนการทำให้ถูกกฎหมาย(Legalization) ดังนั้น ในปี 2547 จึงได้มีนโยบายการจัดการแรงงานต่างด้าวที่ระบบ โดยให้แรงงานต่างด้าวทั้งหมดที่ทำงานในประเทศไทย ไม่ว่าจะเคยขออนุญาตทำงานหรือไม่รวมทั้งครอบครัวผู้ติดตามมาขึ้นทะเบียนรายงานตัวต่อกระทรวงมหาดไทยและขออนุญาตทำงานกับกระทรวงแรงงานซึ่งในปี 2548 กรมการจัดหางานรายงานว่ามีแรงงานข้ามชาติที่ได้รับใบอนุญาตทำงาน มีจำนวนถึง 705,293 คน แต่ในช่วงเวลาต่อมาพบว่า ในจำนวนนี้จะไม่มาต่ออายุใบอนุญาตทำงานทั้งหมด โดยผู้อำนวยการศูนย์บริหารแรงงานต่างด้าวให้ข้อมูลว่า ข้อมูลจำนวนแรงงานต่างด้าวจะหายไปถึง 30% ซึ่งรัฐบาลต้องทำการตรวจสอบหาสาเหตุว่าเป็นเพราะอะไร (หนังสือพิมพ์คมชัดลึกวันที่ 7 พฤษภาคม 2550)

เมื่อแรงงานผู้อพยพเหล่านี้ มิได้ถูกส่งกลับคืนประเทศมาตุภูมิตามนโยบายของรัฐบาล และการอพยพเข้ามาก็มีได้มาคนเดียว หากยังนำครอบครัวมาด้วย จากข้อมูลการจดทะเบียนแรงงาน ในปี 2547 ที่เปิดโอกาสให้ผู้ติดตามแรงงานมาขึ้นทะเบียนด้วยนี้ พบว่ามีเด็กต่างด้าวนอกวัยแรงงานที่มีอายุไม่เกิน 15 ปี มาจดทะเบียนเป็นจำนวนกว่า 9 หมื่นคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 9.1 ของจำนวนผู้มาจดทะเบียนวัยแรงงาน(15-60 ปี) ในจำนวนเด็กที่มาจดทะเบียนนี้ ร้อยละ 60 เป็นเด็กหญิง ในจำนวนเด็กทั้งหมดมาจากประเทศพม่ามากที่สุดคือร้อยละ 82.8 รองลงมาคือมาจากประเทศลาว ร้อยละ 8.8 และประเทศกัมพูชา ร้อยละ 8.4 ตามลำดับ จากการจดทะเบียน แสดงให้เห็นว่ามีเด็กต่างชาติอยู่ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะมีเป็นจำนวนมากในจังหวัดชายแดนและจังหวัดที่มีแรงงานต่างชาติอยู่เป็นหนาแน่น จังหวัดที่มีเด็กต่างชาติมาจดทะเบียนมากที่สุดคือจังหวัดเชียงใหม่ รองลงมาคือจังหวัดตาก และจังหวัดระนอง ส่วนจังหวัดที่มีมาจดทะเบียนน้อยที่สุดคือ จังหวัดหนองบัวลำภูซึ่งมีเพียง ๗ คน เท่านั้น (กรมแรงงาน) และจากการไม่มาจดทะเบียน

ของแรงงานต่างด้าวและครอบครัวจำนวนมาก จึงคาดว่าจำนวนเด็กต่างชาติที่มีอยู่จริงในประเทศไทยจะสูงกว่าจำนวนที่ปรากฏอยู่ในทะเบียนเป็นอันมาก

จากรายงานสถานการณ์เด็กต่างชาติ พบว่ามีจำนวนไม่น้อยที่ต้องทำงานในสภาพที่เลวร้าย เช่น ขอทาน เร่ร่อน ธุรกิจทางเพศ ซึ่งพบมากทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใหญ่ๆ ในภูมิภาค (http://www.moe.go.th/data_stat/student_For45.htm) เด็กอพยพเหล่านี้ มีทั้งที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน เด็กจำนวนไม่น้อยเกิดในประเทศไทย ซึ่งจากการจับกุมคนต่างชาติรวมทั้งคนเร่ร่อน ขอทาน จะพบเด็กต่างชาติรวมอยู่ด้วยเสมอ (ฝ่ายอำนวยการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ 2544) และเด็กที่ตกอยู่ในภาวะยากลำบากนี้ ยังพบได้จนถึงปัจจุบัน (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก 2548)

ดังนั้นความจริงหนึ่งที่คนไทยต้องรับรู้คือ มีทายาทของบุคคลเหล่านี้เป็นจำนวนไม่น้อยที่พักอาศัยรวมถึงมีผู้ที่ได้เกิดและเติบโตบนผืนแผ่นดินไทยและหลายส่วนต้องอยู่ในสภาพที่ต้องการความช่วยเหลือ

จากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้เปิดโอกาสให้เด็กเหล่านี้มีโอกาสศึกษาหาความรู้จากโรงเรียนไทย โดยในวันที่ 5 กรกฎาคม 2005 คณะรัฐมนตรีได้มีมติกำหนดแนวทางการดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้เด็กทุกคนในประเทศไทยได้เข้าศึกษาในสถานศึกษาของไทยแม้จะไม่มีหลักฐานประจำตัวใดๆ ยกเว้นเด็กในศูนย์พักพิงให้เรียนได้ในศูนย์ฯ ซึ่งนับว่าเป็นนโยบายที่เปิดโอกาสด้านการศึกษาให้กับเด็กทุกคน ทำให้เด็กที่อยู่ในสภาวะด้อยโอกาสทั้งหลายรวมถึงทายาทแรงงานข้ามชาติพม่า มีโอกาสได้เรียนรู้และซึมซับความเป็นไทย จึงเป็นความจริงที่คนไทยมีอาจปฏิเสธได้ว่า ในอนาคตบุคคลเหล่านี้ ก็จะกลายเป็นพลเมืองไทยนั่นเอง

ในช่วงเวลาของการเติบโตและใช้ชีวิตในประเทศไทยของทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าเหล่านี้ เด็กเหล่านี้ มีความเสี่ยงเป็นอันมากต่อการเผชิญและก่อปัญหาแก่สังคมในระยะยาว หากได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตไม่ดีพอ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาว่าเมื่อรัฐบาลไทยได้ใช้การศึกษาเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการแก้ปัญหาด้านความมั่นคงภายในการดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าว มีกระบวนการในการจัดการศึกษาที่เหมาะสมเพื่อทำให้ทายาทเหล่านี้ได้เรียนรู้หรือถูกเตรียมให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีวิถีชีวิตที่ดีในผืนแผ่นดินใหม่ สามารถอยู่ร่วมกับผู้คนต่างวัฒนธรรมได้นั้นเป็นอย่างไร และค้นหาวามีสิ่งใดบ้างที่เป็นปัญหาและอุปสรรคทำให้การดำเนินงานของรัฐไม่บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยเฉพาะในด้านของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การเพิ่มพูนองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาผู้อพยพภายใต้ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษา ซึ่งจะเป็แนวทางให้รัฐบาลไทยซึ่งยังมีประสบการณ์น้อยในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงของประเทศสู่ความเป็นพหุสังคมนั้น สามารถกำหนดนโยบายและวิธีการให้ความช่วยเหลือแก่ทายาทของผู้ย้ายถิ่นฐานข้ามชาติเหล่านี้ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ ส่งผลให้การอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมบนผืนแผ่นดินไทยมีความสงบสันติมากขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1. รูปแบบและการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งในโรงเรียนของรัฐ ท้องถิ่น และภาคเอกชน ที่ตอบสนองการพัฒนาความพร้อมของเด็กและเยาวชนที่เป็นทายาทของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า เพื่อรองรับด้านการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจด้านฝีมือแรงงาน
2. ปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการศึกษา ในด้านต่อไปนี้
  - 2.1 ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และ การให้บริการทางการศึกษาของผู้ให้บริการการศึกษาตามพ.ร.บ.การศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาตามสิทธิเด็ก
  - 2.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดในการดำเนินการจัดการศึกษา
3. เพื่อพัฒนาและนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการศึกษาที่เหมาะสมกับทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำจำกัดความ

สิทธิทางการศึกษา หมายถึง สิทธิของเด็กไร้สัญชาติในการเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐานที่รัฐจัดให้ และการศึกษานั้นมีคุณภาพ สามารถตอบสนองรองรับต่อการเตรียมความพร้อมเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมต่างวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์สิทธิที่พึงมีในด้านต่างๆ

ทายาทรุ่นที่สอง หมายความว่ารวมถึง ทายาทรุ่นที่ 1.5 คือ บุตรของผู้ย้ายถิ่นที่เกิดในประเทศพม่าและอพยพโยกย้ายตามบิดามารดาเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ยังเล็กและทายาทรุ่นที่ 2 คือบุตรของผู้ย้ายถิ่นที่เกิดและเติบโตในประเทศไทย และเป็นผู้ที่มิใช่มีอายุตั้งแต่ปีขึ้นไป

ผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า หมายถึง ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศพม่าและได้อพยพโยกย้ายเข้ามาในประเทศไทย

กรอบคิดในการวิจัย

สิทธิทางการศึกษาสำหรับเด็ก ได้มีการกำหนดไว้แล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 และมีการแก้ไขปรับเปลี่ยนมาโดยตลอดเพื่อให้เด็กได้รับการคุ้มครองที่ดี แต่การเข้าถึงสิทธิดังกล่าวอย่างสมบูรณ์ของเด็กด้อยโอกาสโดยเฉพาะเด็กต่างด้าวที่เป็นทายาทของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ การศึกษาที่ได้รับควรมีคุณภาพเหมาะสมต่อการเตรียมความพร้อมเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมต่างวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีแต่ในการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวสำหรับประเทศไทยซึ่งมีประสบการณ์น้อยต่อ

การจัดการเพื่อรองรับคนต่างด้าว น่าจะยังมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะในด้านของผู้ให้บริการและการให้การสนับสนุน อาทิ 1) รูปแบบ ความเพียงพอ ตลอดจนคุณภาพของบริการทางการศึกษาที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น และเอกชน ตลอดจนองค์กรต่างๆ จัดให้ และ 2) ความเข้าใจต่อแนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับสังคมพหุวัฒนธรรม สิทธิเด็ก ทักษะคติ และการให้บริการอย่างจริงใจของผู้ให้บริการ

การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงเป้าหมายและความแตกต่างของผู้เรียน โดยเฉพาะความแตกต่างในด้านเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาคนที่อยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน เคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน มีความตระหนักในความแตกต่างว่าสามารถนำมาซึ่งความเข้มแข็งและสมานฉันท์ในสังคมได้เช่นกัน

แนวทาง/ขั้นตอนการดำเนินงาน

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบพหุวิธี (Multi-methods) โดยการศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนามทั้งโดยวิธีการสำรวจ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อประเด็นที่ศึกษา โดยใช้เทคนิคและเครื่องมือหลากหลายในการศึกษาภาคสนาม อาทิ การสำรวจ สอบถาม สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ สนทนากลุ่ม สังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้มิติของความรู้ความเข้าใจมีความครอบคลุม เชื่อมโยงเป็นองค์รวม และเป็นกระบวนการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลในขณะเดียวกัน

ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยนี้ ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด ซึ่งมีผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าอยู่ในแรงงานภาคต่างๆ แตกต่างกันดังนี้

จังหวัดเชียงใหม่(อำเภอแม่เมาะ และอำเภอเชียงดาว-แรงงานภาคการเกษตร)

จังหวัดแม่ฮ่องสอน(อำเภอป่า และปางมะผ้า-แรงงานภาคการเกษตร –ไทใหญ่-ปะโอ)

จังหวัดเชียงราย (แรงงานก่อสร้าง)

จังหวัดตาก(แรงงานในโรงงาน)

จังหวัดสมุทรสาคร(แรงงานโรงงานอาหารทะเล)

จังหวัดระนอง(แรงงานประมง)

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่

1. ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าจำนวน 60 คน
2. ผู้ปกครองของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าจำนวน 60 คน
3. ผู้บริหารสถานศึกษา และครูในโรงเรียนในพื้นที่ จำนวน 36 คน

4. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ นักวิชาการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ศึกษานิเทศ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 30 คน

วิธีการรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาข้อมูลและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า จากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่เป้าหมายจากหน่วยงานในพื้นที่
2. ศึกษานโยบาย หลักสูตรสถานศึกษา และรวบรวมข้อมูลจำนวนนักเรียนทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า จากฐานข้อมูลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่อยู่ในพื้นที่ และตรวจสอบความถูกต้องเป็นปัจจุบันของข้อมูลจากรายงานของโรงเรียน
3. สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และครูในโรงเรียนเกี่ยวกับการนำนโยบายการจัดการศึกษาตามพ.ร.บ.การศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาตามสิทธิเด็ก ไปปฏิบัติ รูปแบบการจัดการศึกษา รวมถึงการจัดการศึกษาและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น
4. สังเกตกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อศึกษาคุณภาพและความเหมาะสมในการพัฒนานักเรียนทายาทรุ่นที่ 2 ของแรงงานข้ามชาติจากพม่า
5. จัดกลุ่มสนทนาเพื่อรวบรวมทัศนคติต่อการให้บริการทางการศึกษาแก่ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า ตลอดจนความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิเด็ก โดยผู้เข้าร่วมสนทนาประกอบด้วยนักวิชาการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ศึกษานิเทศก์ ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน
6. จัดกลุ่มสนทนาผู้ปกครองนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและทัศนคติต่อการศึกษานองบุตร
7. สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าในมิติความคิดเห็นและทัศนคติที่มีต่อการรับบริการและคุณภาพของบริการทางการศึกษาที่ได้รับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำใน 2 ลักษณะ คือ

ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการสำรวจ จะวิเคราะห์โดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สำหรับข้อมูลเชิงคุณลักษณะ ใช้วิธีการจัดหมวดหมู่ จำแนกประเภท และหาแบบแผนของข้อสรุป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาวะการณ์การจัดการศึกษา ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อการเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้อพยพจากประเทศพม่า
2. สร้างความเข้าใจอันดีต่อผู้คนที่สังคมในปัญหาของผู้คนต่างเชื้อชาติที่มาอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย อันจะนำมาสู่การสร้างสัมพันธภาพที่ดี และความสงบสุขในสังคม
3. เกิดความตระหนักในความสำคัญของการใช้การศึกษาเป็นยุทธศาสตร์ในการจัดการและแก้ไขปัญหาแรงงานต่างด้าวในระยะยาว ในกรณีที่ไม่สามารถผลักดันคนต่างด้าวเหล่านี้ให้กลับสู่ประเทศของตนได้
4. ได้แนวทางในการกำหนดแนวนโยบายและการดำเนินงานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้อพยพข้ามชาติ เพื่อพัฒนาความมั่นคงของประเทศด้วยกระบวนการทางการศึกษา

กระบวนการผลักดันผลงานดังกล่าวออกสู่การใช้ประโยชน์

1. เผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านช่องทางต่างๆ เช่น นำเสนอในเวทีการนำเสนอผลงานทางวิชาการ เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เขียนบทความเพื่อเผยแพร่ในวารสารรวมทั้งสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานในการหาทางแก้ไขปัญหาาร่วมกันในภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงหลักสูตรทั้งในระดับโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะในสถาบันผลิตครู เพื่อให้มีความเหมาะสมรองรับกับสังคมพหุวัฒนธรรม ที่นำไปสู่การสร้างสังคมสมานฉันท์ในสังคมไทย

ระยะเวลาในการดำเนินการ

15 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2552 ถึงเดือนตุลาคม 2553

บทที่ 2

พัฒนาการการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรมในสังคมไทย

ในงานของขวัญชีวิตัน บัวแดง(2550) ได้ให้ภาพพัฒนาการการศึกษาในสังคมไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองของสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น การจัดการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อการพยายามสร้างอุดมการณ์ความเป็นชาติร่วมกันให้กับคนในประเทศ เพราะในช่วงยุคสมัยดังกล่าวมีการพยายามรวมรัฐชาติเพื่อต่อต้านภัยคุกคามจากลัทธิอาณานิคมของฝรั่งเศสและอังกฤษ ซึ่งกำลังแพร่ขยายอิทธิพลและลัทธิอาณานิคมของตนเองในพื้นที่ใกล้เคียงกับประเทศไทยในขณะนี้ การริเริ่มจัดทำระบบการศึกษาแบบรวมศูนย์ในช่วงเวลาดังกล่าวได้ทำให้การเรียนการสอนนอกระบบ เช่น การเรียนรู้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดผ่านทางครอบครัว หมู่บ้านและชุมชน(เด็กชายบวชเรียนกับพระ ในขณะที่เด็กหญิงเรียนรู้เรื่องงานบ้าน งานครัวผ่านครอบครัว) ค่อยๆ หมดความสำคัญลง

ภายหลังจากการรวบรวมหัวเมืองและทำการปฏิรูปการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อมๆ กับการปฏิรูปด้านอื่นๆ ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาในบริบทขณะนั้นจึงเน้นการศึกษาเพื่อตอบสนองการพัฒนาสู่ความทันสมัยและการสร้างชาติเป็นสำคัญ และในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับในปี พ.ศ. 2464 โดยกำหนดให้เด็กไทยทุกคนทั้งชายและหญิงที่มีอายุระหว่าง 7-14 ปี เข้ารับการศึกษา โดยใช้หลักสูตรจากส่วนกลางและเน้นการเรียนภาษาไทยกลางเป็นหลัก¹

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลสมัยนั้นได้วางแผนให้ประชาชนเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษา 4 ปี และระดับมัธยมศึกษาอีก 8 ปี อีกทั้ง ในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์ในบริเวณเพื่อนบ้านที่มีเขตติดต่อกันไทย และเนื่องด้วยพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่พรมแดนธรรมชาติที่ติดต่อกับอาณาเขตของประเทศเพื่อนบ้าน รัฐบาลจึงให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่สูงมากขึ้น

ในงานของขวัญชีวิตัน บัวแดง(2551) อีกชิ้นหนึ่งได้กล่าวถึง พัฒนาการการศึกษาสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงว่า ได้เริ่มมาตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะในช่วงยุคทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา ซึ่งมีการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในบริเวณพื้นที่สูง อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ปลูกฝิ่น จึงทำให้รัฐบาลให้ความสำคัญกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมากขึ้น และการศึกษาในขณะนั้นจึงถูกนำมาใช้เพื่อปลูกฝังให้เกิดความรักชาติและการสร้างความเป็นสมัยใหม่มากขึ้น ในขณะที่องค์กรเอกชน ซึ่งเป็นนักพัฒนาในหลากหลายประเด็น

¹ ขวัญชีวิตัน บัวแดง(อ้างแล้ว) หน้า 24

² ขวัญชีวิตัน บัวแดง(อ้างแล้ว) หน้า 27

ทางสังคมได้เข้ามาจัดการศึกษาเพื่อให้กับกลุ่มคนเหล่านี้ กลับมีการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างอิสระ มีรูปแบบที่หลากหลายและมีลักษณะเฉพาะกับกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งมีการจัดหาทุนการศึกษาและสนับสนุนความสะดวกให้เด็กเข้าเรียนหนังสือ อีกทั้งพัฒนาการศึกษาทางเลือกให้กับเด็กมากกว่าระบบการศึกษาของรัฐที่มีระบบค่อนข้างตายตัว

ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2532 ประเทศไทยได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พ.ศ. 2532 (1989) ซึ่งการลงนามในอนุสัญญาดังกล่าวได้มีข้อกำหนดที่ว่าด้วยเรื่องการศึกษาด้วยเช่นกัน เป้าหมายหลักที่ว่าด้วยการศึกษา ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อต้องการแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็กที่มีเพิ่มขึ้นทั่วโลก ในกรณีประเทศไทยหลังจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาเป็นจำนวนมากของผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องด้วยการขยายตัวของคอมมิวนิสต์และสงครามภายในของประเทศเพื่อนบ้าน ก็ได้เพิ่มจำนวนแรงงานเด็กในพื้นที่อุตสาหกรรม หรือพื้นที่เกษตรกรรมขนาดใหญ่ในประเทศไทยมากขึ้น

จากการลงนามในอนุสัญญาดังกล่าว ทำให้ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดประชุมการศึกษา ร่วมกับ UNESCO เรียกว่า ปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อทุกคน (หรือที่เรียกว่า ปฏิญญาจอมเทียน) (World Declaration on Education for All ('Jomtien Declaration' 1990)) ในปีพ.ศ. 2533 ตามมา สาระสำคัญของปฏิญญาดังกล่าวคือ

- การศึกษาเพื่อทุกคน (Education for All) บุคคลแต่ละคนควรเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทุกๆ คนควรมีเครื่องประกอบอันพร้อมด้วยความรู้ ทักษะ คุณค่า และทัศนคติ ซึ่งช่วยส่งเสริมการพัฒนาส่วนบุคคล
- การศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality education) การศึกษาควรยืดหยุ่น เกี่ยวข้อง และกว้างไกล การศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กซึ่งไม่สามารถเข้าถึงโรงเรียนสามัญได้ควรมีคุณภาพทัดเทียมกับโรงเรียนต่างๆ ในกระแสหลักระดับชาติ
- มุ่งเป้าผู้ด้อยโอกาส (Targeting the disadvantaged) ทุกๆ คนควรเข้าถึงการศึกษาไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่ไหนและไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มทางสังคมหรือเศรษฐกิจใดๆ ก็ตาม
- สร้างความตระหนัก (Raising awareness) การศึกษาขยายไปสู่พ่อแม่และชุมชนเพื่อให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ในสภาพแวดล้อมทางบวก

---

³ Regional working Group on Child Labour (2004). วิธีการสื่อสารเพื่อส่งเสริมปฏิบัติการต่อต้านรูปแบบที่เลวร้ายที่สุดของการใช้แรงงานเด็ก. หน้า 188.

⁴ ตามการถอดความใน Regional working Group on Child Labour (2004). อ้างแล้ว

- การระดมสรรพกำลัง (Mobilization) ทุกส่วนของสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขระบบการศึกษาต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับทุกคน

2.1 พัฒนาการการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทย

ในปี พ.ศ. 2535 คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2535⁵ ให้จัดการศึกษาแก่เด็กไม่มีสัญชาติไทยให้กับกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย คือ

กำหนดพื้นที่เข้าเรียนในพื้นที่อาศัยและพื้นที่ควบคุมของแต่ละกลุ่มได้แก่

- 1) ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง กัมพูชา ที่อาศัยและควบคุมไว้ที่จังหวัดตราดให้แปลงเป็นสัญชาติไทย
- 2) เนปาลอพยพ ที่อาศัยและควบคุมไว้ที่อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- 3) ญวนอพยพ ที่หลบหนีเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว ระหว่างปี พ.ศ. 2488-2489 และรวมถึงบุตรหลานให้เรียนในพื้นที่ควบคุม 13 จังหวัด ได้แก่ หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี ยโสธร ปราจีนบุรี สุราษฎร์ธานี พัทลุง อานาจเจริญ หนองบัวลำพู และสระแก้ว
- 4) บุตรอดีตทหารจีนคณะชาติ ได้แก่ผู้สืบสันดานที่เกิดในประเทศไทยแต่ถูกถอนสัญชาติหรือไม่ได้รับสัญชาติไทยตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 33 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 กำหนดพื้นที่ให้เรียนใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ ในเขตอำเภอฝาง แม่สาย เชียงดาวและกิ่งอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงรายในเขตอำเภอแม่จัน เชียงแสนและเชียงของและจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนและอำเภอปาย
- 5) จีนฮ่ออพยพ ได้แก่ผู้สืบสันดานที่เกิดในประเทศไทยแต่ถูกถอนสัญชาติหรือไม่ได้รับสัญชาติไทยตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 33 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 กำหนดพื้นที่ให้เรียนใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ ในเขตอำเภอฝาง แม่สายเชียงดาวและกิ่งอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงรายในเขตอำเภอแม่จัน เชียงของ แม่สายและแม่สรวย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนและอำเภอปาย

6) ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 และผ่อนผันให้อยู่ในประเทศไทยชั่วคราว เพื่อรอการผลักดัน ให้ศึกษาในเขตพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ในเขตอำเภอฝาง แม่สาย เชียงดาวและกิ่งอำเภอเวียงแหง

⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ(2552), เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนารูปแบบในการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ระหว่างวันที่ 14-15 สิงหาคม 2552 ณ โรงแรมเซ็นทาราแม่สอดฮิลล์รีสอร์ท อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

จังหวัดเชียงรายในเขตอำเภอแม่จัน เชียงของ แม่สายและแม่สรวย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเขต
อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ปาย ขุนยวม แม่ลาน้อย แม่สะเรียง และกิ่งอำเภอสบเมย จังหวัดตาก เขต
อำเภอแม่สอด แม่ระมาด ท่าสองยางและพบพระ จังหวัดกาญจนบุรี ในเขตอำเภอเมืองกาญจนบุรี
ทองผาภูมิ ไทรโยค สังขละบุรีและศรีสวัสดิ์ จังหวัดราชบุรี ในเขตอำเภอสวนผึ้ง จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ ในเขตอำเภอทับสะแกและบางสะพาน จังหวัดชุมพรในเขตอำเภอท่าแซะ จังหวัด
ระนอง ในเขตอำเภอเมืองระนองกระบุรี กะเปอร์และละอุ่น

หลังจากการออกปฏิญญาจอมเทียนครบ 10 ปี จึงมีการจัดเวทีการศึกษาโลกกรุงดาร์กา
(Dakar World Education Forum, 2000) ในปี พ.ศ. 2543 ที่ประเทศเซเนกัล เพื่อติดตาม
ความก้าวหน้าในเป้าหมายการศึกษาเพื่อทุกคนหลังจากการออกปฏิญญาจอมเทียนว่าเป็นไปใน
ลักษณะใด ซึ่งในเวทีดังกล่าวได้มีข้อตกลงร่วมกันที่จะดำเนินการตามเป้าหมายการศึกษาที่ตกลง
ร่วมกันไว้แล้วต่อไป ดังนั้น แนวทางในการปฏิรูปการศึกษาของไทยเพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษา
ให้กับเด็กไร้สัญชาติภายในประเทศไทยที่มีมากขึ้น จึงมีแรงสนับสนุนมาจาก กฎ ข้อบังคับที่
ประเทศไทยได้ลงนามในปฏิญญาระหว่างประเทศไว้ด้วยเช่นกัน

ในส่วนของการปฏิรูปการศึกษาภายในประเทศไทยเพื่อให้สอดคล้องกับการให้การศึกษา
แก่เด็กไร้สัญชาติ ก็ได้เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการออกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540
โดยส่งผลให้นโยบายและแผนการศึกษาขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 12 ปี และการขยายการศึกษา
ให้กับกลุ่มคนต่างๆ อย่างเท่าเทียมโดยไม่คำนึงถึงสัญชาติไปด้วย

การออกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ข้างต้นจึงมีผลต่อการออกพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งถือเป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของไทยตามมา และมีการจัดทำหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ออกมาใช้แทนที่หลักสูตรก่อนหน้านี้ ทั้งหมด

พ.ศ. 2544 ประเด็นเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อเด็กไร้สัญชาติได้ถูกกระตุ้นจากการองค์กร
สากลมากขึ้น เช่น UNESCO ในคำขวัญที่ว่า Education for All ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมใน
ปฏิญญาดังกล่าวในข้างต้น อีกทั้ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้ทรงกล่าวปราศรัยที่เน้น
ความสำคัญของการให้การศึกษาแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสไว้ด้วยว่า

“การศึกษาเป็นเรื่องของโครงการระยะยาว แต่ในขณะเดียวกันเป็นเรื่องเร่งด่วนอย่างยิ่ง เรา
ไม่มีเวลาพอเพื่อรอผลจากการค้นหาหลักฐาน เพื่อพิสูจน์ว่าเด็กเหล่านี้จัดอยู่ในประเภท
บุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพราะเด็กๆ จะเติบโตขึ้นทุกวัน”

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงมีการหยิบยกประเด็นการจัดการศึกษาเพื่อเด็กไร้สัญชาติ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มเด็กด้อยโอกาส⁶ ขึ้นมาพิจารณามากขึ้น โดยในปีพ.ศ. 2548 มีการออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 ตามมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 เพื่อแก้ปัญหาสถานศึกษาจำนวนมากไม่รับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียนเพราะขาดหลักฐานทางทะเบียนราษฎร แม้กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายและระเบียบแนวทางปฏิบัติที่ว่าด้วย หลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียนเข้าสถานศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังพบปัญหาของการไม่รับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนอยู่เป็นจำนวนมาก และในขณะเดียวกันมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 ได้ออกมาเพื่อต้องการแก้ปัญหาที่เด็กอีกจำนวนหนึ่งเมื่อเข้าเรียนแล้ว แต่กลับไม่ได้รับวุฒิปัตร์จากทางโรงเรียนเมื่อจบการศึกษาด้วย⁷ โดยมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 มีสาระสำคัญ คือ

1) ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเดิมเคยจำกัดไว้ให้เฉพาะบางกลุ่ม บางระดับการศึกษาเป็นเปิดกว้างให้ทุกคนที่อาศัยใน

---

⁶ โดยกลุ่มผู้ด้อยโอกาสแบ่งออกเป็น 15 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่อยู่ห่างไกลจากการให้บริการด้านการศึกษา
2. กลุ่มที่ไม่มีค่าใช้จ่ายในการศึกษา
3. กลุ่มที่มีความสามารถทางปัญหจำกัด
4. กลุ่มที่ป่วยหรือขาดอาหาร ไม่มีแรงจะศึกษาหรือทำงาน
5. กลุ่มที่มีความพิการทางสมองหรือร่างกาย
6. กลุ่มเด็กกำพร้า
7. กลุ่มเด็กผู้ปกครองทำงานไม่เป็นหลักแหล่ง เช่น พนักงานก่อสร้าง แรงงานอพยพในภาคเกษตร คนที่อาศัยในเรือและชาวประมง
8. กลุ่มเด็กเร่ร่อน
9. แรงงานเด็ก ทหารเด็ก และโสเภณีเด็ก
10. ผู้ที่ขาดโอกาสเรียนในวัยเด็ก และไม่มีโอกาสเรียนเมื่อพ้นวัยเรียน
11. ผู้ต้องขัง
12. ผู้ลี้ภัย แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายและบุคคลไร้สัญชาติ
13. ผู้ที่ไม่สามารถเข้าใจภาษาที่ใช้สอน
14. ผู้ที่อยู่ในสังคมที่ไม่ส่งเสริมการศึกษา เช่น ในบางสังคมที่เชื่อว่าผู้หญิงไม่ต้องการการเขียนหรือเด็กที่โตแล้วควรทำงานแทนที่จะเรียน และ
15. ผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าและฉลาดมาก ทำให้ครูไม่รู้จะสอนอย่างไร และไม่อยากจะสอน

⁷ ขวัญชีวัน บัวแดง(อ้างแล้ว) หน้า 44.

⁸ ขวัญชีวัน บัวแดง(อ้างแล้ว) หน้า 47-48.

ประเทศสามารถเข้าเรียนได้ โดยไม่จำกัดระดับประเภทหรือพื้นที่การศึกษา (ยกเว้นกลุ่มที่หลบหนีภัยจากการสู้รบ จัดให้เรียนได้ในพื้นที่

2) จัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาให้แก่กลุ่มบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลายในอัตราเดียวกับค่าใช้จ่ายรายหัวที่จัดสรรให้แก่เด็กไทย

3) ให้กระทรวงมหาดไทยจัดทำฐานข้อมูล (เลขประจำตัว 13 หลัก) เกี่ยวกับบุคคลที่ไม่มีหลักฐานหรือไม่มีสัญชาติไทย เพื่อประโยชน์ต่อการจำแนกสถานะ และการอนุญาตและอำนวยความสะดวกให้เด็กและเยาวชนที่มีข้อกำหนดเฉพาะระเบียบปฏิบัติหรือมีกฎหมายควบคุมเฉพาะให้จำกัดพื้นที่อยู่อาศัยสามารถเดินทางไปศึกษาได้เป็นระยะเวลาตามหลักสูตรระดับนั้นๆ โดยไม่ต้องขออนุญาตเป็นครั้งคราว ยกเว้นผู้หนีภัยจากการสู้รบและบุคคลในความห่วงใย (POC)

4) ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมแก่เด็กและเยาวชนที่หนีภัยจากการสู้รบ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ทั้งนี้ ให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบอภิปรายของคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์

จากที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ประเด็นการจัดการศึกษาในสังคมไทยนั้น มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในสังคมอยู่ตลอดเวลา หากแต่การจัดการศึกษาสังคมไทย โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระบบของโรงเรียนรัฐไทยนั้น ยังถูกมองว่าเป็นการศึกษาที่ไม่ตอบสนองต่อกลุ่มคนที่หลากหลายภายในสังคมไทย เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545) ได้แสดงความเห็นต่อการจัดการศึกษาในสังคมไทยไว้ว่า การจัดการศึกษาของไทยที่ผ่านมาเน้นประเด็นการรับใช้ “ชาติ” และ “ทุน” มากเกินไป จนละเลยประเด็นวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและรูปแบบการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับผู้คนในวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ดังนั้น นิธิ จึงเห็นว่า การศึกษาจึงต้องเน้นการเรียนรู้ที่รอบด้านและมีการเสนอทางเลือกที่หลากหลาย ไม่ควรมีระบบเดียว อีกทั้งระบบโรงเรียนน่าจะเชื่อมต่อกับระบบการศึกษาทางเลือกได้ด้วย

ประเด็นเรื่องการจัดการศึกษาทางเลือก ถูกพูดถึงมากขึ้นในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะมีการมองว่าการศึกษาในระบบของโรงเรียนไทยนั้นยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการหรือมีความเหมาะสมต่อเด็กที่มีความหลากหลายได้ ทั้งด้านความสามารถในการเรียนรู้ ชนชั้น สุขภาพ กฎหมาย (สุรศักดิ์ หลาบมาลา(2551) หน้า 22) ซึ่งในที่นี้ อาจจะรวมไปถึงประเด็นเรื่องศาสนา ชาติพันธุ์ เชื้อชาติได้ด้วยเช่นกัน

ชูพินิจ เกษมณี (2551) กล่าวถึง กรณีการจัดการศึกษาเพื่อกลุ่มคนชนเผ่าในประเทศไทยไว้ว่า การจัดการศึกษาในประเทศไทยนี้ยังขาดซึ่งการคำนึงถึงมิติตัวตนของกลุ่มคนเหล่านี้ในหลายด้าน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาของรัฐที่มุ่งเน้นการผลิตบุคคลกรให้กับสังคมสมัยใหม่ จนละเลย

การผลิตองค์ความรู้ที่จะก่อให้เกิดการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นคนชนเผ่า หรือ งานของสุกรี หลังปุเต๊ะ (2551) ที่กล่าวถึงการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ว่า ภูมิของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยนั้นมีความแตกต่างทางด้านภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากรัฐศูนย์กลาง จึงทำให้การจัดการศึกษาโดยรัฐในพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ เกิดจากการจัดการศึกษายังขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน รัฐขาดมิติเรื่องความแตกต่างทางด้านภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม ฯลฯ ดังนั้น การศึกษาเพื่อแก้ปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยจึงต้องก่อให้เกิดการส่งเสริมและคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ที่หลากหลายในพื้นที่ดังกล่าว ผ่านความร่วมมือของหลายๆ ฝ่ายไปพร้อมๆ กันด้วย อีกทั้งยังปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย เช่น หยุดเรียนวันศุกร์และวันเสาร์เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาได้ เป็นต้น

เมื่อกลับมาวิเคราะห์ประเด็นการศึกษากับกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า ซึ่งถูกวิเคราะห์ว่าน่าจะเป็นกลุ่มคนที่มีแนวโน้มว่าจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทยมากขึ้นนั้น (สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2550) ปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อกลุ่มคนเหล่านี้ก็ไม่ได้มีความแตกต่างจากงานที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้มากนัก เช่น งานวิจัยของสุรางค์ จันทวานิช (2550) ที่ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนจากประเทศพม่าเข้ามาในประเทศไทยมีมานานแล้ว ทำให้เด็กจำนวนหนึ่งติดตามพ่อแม่เข้ามา บางส่วนเกิดและเติบโตในประเทศไทย ในขณะที่เด็กอีกจำนวนหนึ่งถูกหลอกลวงเข้ามาในเมืองไทยโดยขบวนการค้ามนุษย์ เด็กเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้กลายเป็นแรงงานชั้นล่างที่ถูกเอาเปรียบในด้านค่าแรง อีกทั้งอยู่ในสถานะเสี่ยงของธุรกิจทางเพศและขอทานด้วย

หลังจากมีการออกประกาศกระทรวงศึกษาธิการ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เพื่อให้เด็กกลุ่มนี้สามารถเข้าเรียนได้ และมีมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ให้รับเด็กเข้าเรียน โดยไม่มีหลักฐานประจำตัวใดๆ ได้ แต่กลับพบว่า การจัดการศึกษาส่วนใหญ่ยังอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดที่ติดชายแดนเป็นหลัก และโดยภาพรวมแล้ว เด็กกลุ่มนี้เข้าสู่ระบบการศึกษาไม่มากนัก ซึ่งเกิดจากผู้บริหารรับนโยบายของรัฐที่แตกต่างกัน ความไม่ชัดเจนของนโยบาย การศึกษาเน้นการจัดโดยภาครัฐมากกว่าการเปิดโอกาสเพื่อส่งเสริมการศึกษาที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับเด็ก ฯลฯ ในขณะที่การจัดการศึกษานอกระบบขององค์กรเอกชนเองก็มีปัญหาในหลายด้านด้วยเช่นกัน เช่น ปัญหาสถานที่ สถานภาพและคุณภาพครูผู้สอน หลักสูตรและเนื้อหาที่สอน การฝึกทักษะวิชาชีพ และการนำไปใช้ ปัญหาเรื่องงบประมาณ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมทั้งปัญหาจากครอบครัวของเด็กและปัญหารูปแบบและหลักสูตรการศึกษา

ในเรื่องปัญหา รูปแบบและหลักสูตรการศึกษานั้น เนื่องจากหลักสูตรยังไม่มีรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม และยังไม่มีการคำนึงถึงมิติเรื่องความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อน และแม้้องค์กรเอกชนจะมีการจัดการศึกษาที่

หลากหลาย แต่ก็ยังขาดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กที่มีเงื่อนไขแตกต่างจากเด็กทั่วไป เช่น เด็กที่ต้องทำงานในประเภทต่างๆ เรือประมง ภาคเกษตร ฯลฯ ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ต้องเกิดจากความร่วมมือของหลายๆ ฝ่ายด้วยเช่นกัน

เช่นเดียวกับงานวิจัยของเปรมใจ วังศิริไพศาล(2550) ที่พบว่า เด็กต่างด้าวที่อยู่ในเมืองไทย นั้น มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และสถานะทางครอบครัว และเมื่อดูในด้านการศึกษาพบว่า เด็กบางส่วนได้รับการศึกษาจากประเทศต้นทางมาก่อน และต้องการเรียนต่อในเมืองไทย แต่เนื่องจากต้องเป็นแรงงานในบางประเภทเพื่อช่วยเหลือครอบครัวไปด้วยจึงทำให้เด็กเหล่านี้ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาตามปกติได้ เด็กบางคนจึงต้องการรูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของพวกเขา/เธอได้ด้วย

ในประเด็นด้านการจัดการศึกษาในระบบของโรงเรียนรัฐพบว่า ระบบดังกล่าวช่วยให้เด็กเรียนรู้ภาษาไทย วัฒนธรรมไทยได้ดี แต่ยังขาดการเรียนรู้ภาษาแม่ของเด็ก ซึ่งอาจจะนำไปสู่การไม่ยอมรับวัฒนธรรมและเชื้อชาติของเด็กได้ อีกทั้งการเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐทำให้ผู้ปกครองของเด็กมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรเอกชนจะสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาให้กับเด็กจึงทำให้เด็กส่วนหนึ่งเข้าสู่การศึกษาที่จัดโดยองค์กรเอกชนแทน อีกทั้งเด็กยังได้เรียนรู้ภาษาของตนเองได้ด้วย แต่ก็ยังพบว่ามีปัญหาในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยให้กับเด็กด้วยเช่นกัน ซึ่งเปรมใจเห็นว่า การจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ชายแดนที่มีความเฉพาะและมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมและภาษา น่าจะมีรูปแบบการศึกษาโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่น ที่มีการสอนภาษาเพื่อนบ้านเพื่อเป็นทางเลือกให้กับคนในพื้นที่ชายแดน และมีการจัดหลักสูตรและการสอนภาษาที่ใกล้เคียงกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้เด็กต่างด้าวสามารถกลับไปอยู่ในสังคมหรือประเทศของตนได้ในอนาคต อีกทั้งเนื้อหาในการเรียนการสอนน่าจะสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตและความต้องการของเด็กเป็นหลัก ดังนั้น เปรมใจจึงเสนอว่า การจัดการศึกษาจึงควรมีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและความต้องการของเด็กแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับภาษาที่ใช้ในการศึกษาควรมีทั้งภาษาแม่ของเด็กและภาษาไทยควบคู่กันและขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและความจำเป็นของเด็กแต่ละกลุ่มด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การฝึกทักษะอาชีพน่าจะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่นได้ด้วย

นอกจากนี้ งานของเปรมใจยังเสนอว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะด้านการศึกษาเท่านั้น ควรมีการวางแผนระยะยาวร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวโดยตรง เพราะสถานะของเด็กเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ส่วนในด้านการศึกษานั้น ควรมีความร่วมมือในหลายๆ ฝ่าย ทั้งของรัฐและองค์กรเอกชน รวมไปถึงการสร้างความร่วมมือกับท้องถิ่น ภาคประชาคม ภาคธุรกิจที่ใช้แรงงานต่างด้าว ส่งเสริมและให้ข้อมูลข่าวสารทั้งแก่สังคม ชุมชนและผู้ปกครองของเด็กมากขึ้น

2.3 การจัดการศึกษาภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ประเด็นข้อเสนอเรื่องการจัดการศึกษาที่สามารถรองรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือ “พหุวัฒนธรรม” ในสังคมไทยนั้น ได้มีการพูดถึง “การศึกษาทางเลือก” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างแล้ว)) ในฐานะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนรัฐที่มีอยู่หลากหลายและตอบสนองกับกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มมากขึ้น

สุรศักดิ์ หลาบมาลา(2551: 20-25) ได้แบ่งประเภทการศึกษาทางเลือก คือ

1. Open School: โปรแกรมการศึกษาที่จัดตามความต้องการของนักเรียนและความสนใจของนักเรียนในระดับปัจเจกภายในโรงเรียนเดิม โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
2. School-Without-Walls: โปรแกรมการศึกษาที่จัดให้นักเรียนตามความถนัดและความสนใจเป็นความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียน นักเรียนจะมีกิจกรรมที่เน้นในชุมชนและโรงเรียน
3. Learning Centers: สถานที่จัดการศึกษาเฉพาะทางในหลายสาขาอาชีพและหลายวิชา ที่นักเรียนสามารถเลือกเรียนได้ เช่น ด้านอาชีพ ด้านเทคนิคและอื่นๆ ผลการเรียนรู้จะนับเป็นส่วนหนึ่งในการสำเร็จหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน ศูนย์การเรียนรู้อาจจะจัดโดยหน่วยงานเอกชน หน่วยงานของรัฐ หรือสถานศึกษาก็ได้
4. Continuation Schools: โปรแกรมการศึกษาที่จัดสำหรับนักเรียนที่ไม่สามารถเรียนในระบบปกติได้ เช่น นักเรียนที่ตั้งครรภ์ หรือ นักเรียนที่มีปัญหาจนต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เป็นต้น
5. Multicultural Schools: โปรแกรมการศึกษาที่จัดให้กับนักเรียนที่มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากนักเรียนส่วนมาก โดยจัดสอนภาษาและวัฒนธรรมเดิมให้กับนักเรียนกลุ่มนี้ ซึ่งอาจจะจัดการศึกษาเป็นระบบ 2 ภาษา โดยอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของระบบโรงเรียน หรือจัดแบบร่วมมือระหว่างหน่วยงานและโรงเรียน
6. Free Schools: โปรแกรมการศึกษาที่ให้ครูและนักเรียนมีเสรีภาพในการเรียนการสอนมากกว่าโรงเรียนปกติ ส่วนมากจะจัดในสหรัฐอเมริกา ทั้งในรูปแบบโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนรัฐ บางแห่งจัดเป็นโรงเรียน Chartered Schools ซึ่งบริหารโดยคณะครูและผู้ปกครองร่วมกัน
7. Schools-Within-Schools: โปรแกรมการจัดการศึกษาโดยคณะครูและนักเรียนภายในโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะทางของนักเรียนและผู้ปกครอง อาจจะเรียนว่า mini-school ถ้าจัดนอกโรงเรียนเดิมและบริหารโดยโรงเรียนเดิม เรียกว่า satellite schools หลักสูตรอาจจะคล้ายกับโปรแกรมตามข้อ 1-7 ได้

การเคลื่อนไหวทางการศึกษาที่ตอบสนองกับความหลากหลายในสังคมไทย จึงสามารถเห็นได้ภายใต้รูปแบบของ“การศึกษาทางเลือก” ด้วยเช่นกัน เพราะ การศึกษาทางเลือกจะเน้นเรื่อง “ความหลากหลาย” และ “การให้คุณค่ากับมนุษย์” เป็นหลัก(รัชนี ชงไชย (2553: 20-21)) ด้วยเหตุนี้เองรูปแบบของการจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทยจึงประกอบไปด้วยรูปแบบที่หลากหลายซึ่ง สุชาติ จักรพิสูทธิ์ และคณะ(2546) ได้รวบรวมผ่านการทำงานวิจัยและจัดแบ่งรูปแบบการศึกษาทางเลือกในสังคมไทย ดังนี้

1. การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว (Home School)
2. การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบของรัฐ
3. การศึกษาทางเลือกสายครุภูมิปัญญา
4. การศึกษาทางเลือกสายศาสนธรรม
5. การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ
6. การศึกษาทางเลือกของกลุ่มที่เรียนรู้ผ่านกิจกรรม
7. การศึกษาทางเลือกผ่านการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้

ประเด็นเรื่องการเคลื่อนไหวเรื่อง “การศึกษาทางเลือก” ที่ได้กล่าวไปในข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามเชื่อมโยงประเด็นทางการศึกษาเข้ากับประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ชนชั้นและสถานะทางสังคมของกลุ่มคนในสังคมไทยมากขึ้น ประเด็นดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงการตั้งคำถามกับระบบการศึกษาของโรงเรียนรัฐไทยที่ยังไม่ตอบสนองต่อความหลากหลายของแต่ละกลุ่มคนภายในสังคมมากขึ้น ประเด็นการพูดถึงการศึกษาที่สามารถตอบสนองความความหลากหลายภายในสังคมไทยนั้น ได้มีการนำเสนอวิธีคิดเรื่อง“การศึกษาพหุวัฒนธรรม” (ซูพินิจ เกษมณี (อ้างแล้ว) โดยเน้นย้ำว่าการศึกษาต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติเพื่อการบูรณาการการศึกษาไปพร้อมๆ กันมากขึ้น

งานของนางเยาว์ เนาวรัตน์ (2551) ได้กล่าวว่า ภายหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในมิติใหม่ ได้เปิดให้ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมถูกตั้งคำถามมากขึ้นในสังคมไทยในขณะเดียวกัน กระแสของต่างประเทศก็มีการพูดถึงการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมมากขึ้นด้วยเช่นกัน ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 22 และ 23 ได้มีการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปสู่ท้องถิ่น ทำให้การศึกษาพหุวัฒนธรรมมักจะสอดแทรกอยู่ในหลักสูตรท้องถิ่นไปด้วย ทำให้หลักสูตรท้องถิ่นในหลายๆ ที่ เปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา การดำรงชีวิตภายในชุมชน(หน้า 122) ทั้งนี้ นางเยาว์ได้สรุปความหมายของการศึกษาพหุวัฒนธรรม ไว้ใน มิติ คือ

1. ในฐานะของแนวคิด และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนทุกกลุ่มอัตลักษณ์มีโอกาสและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอย่างเสมอภาคถ้วนหน้า
2. ในฐานะแนวทางการสร้างหลักสูตร เพื่อพัฒนาความรู้และความเข้าใจเรื่องความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งเปลี่ยนแปลงทั้งในกระบวนการเรียนการสอนและสภาพแวดล้อมทั้งหมดของโรงเรียน ซึ่งรวมทั้งการปรับเปลี่ยนเนื้อหาหลักสูตร แบบเรียน กิจกรรม ความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และความคาดหวังของครู
3. ในฐานะกระบวนการที่ทำให้บุคคลกลายเป็นพลเมืองชุมชนโลกที่กระตือรือร้นและขยันขันแข็ง มีลักษณะพหุวัฒนธรรม พัฒนาความสามารถในการมองเห็น ประเมิน และกระทำการได้อย่างหลากหลายทางเลือก
4. ในฐานะของการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อต่อสู้กับลัทธิเชื้อชาตินิยม เพศนิยม และทุกรูปแบบของอคติและการเลือกปฏิบัติ โดยการพัฒนาความเข้าใจ ทักษะคิด และทักษะด้านปฏิบัติการทางสังคมที่เหมาะสม

ในงานของ James A. Banks and Cherry A. McGee Banks (2001) ได้กล่าวถึงวิธีคิดเรื่อง Multicultural Education ว่าเกิดในช่วงทศวรรษที่ 1960 หลังจกมีการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิพลเมืองของกลุ่มคนแอฟริกัน-อเมริกัน เป้าหมายของขบวนการเคลื่อนไหวในช่วงเวลาดังกล่าวได้เรียกร้องการจัดการเลือกปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะ ที่บ้าน การจ้างงานและการศึกษา หลังจากขบวนการการเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเชื้อชาติ-ชาติพันธุ์ตามมา ในด้านการศึกษา นั้นมีการเรียกร้องให้ปฏิรูปหลักสูตรการศึกษา ให้สัมพันธ์กับประสบการณ์ของกลุ่มคนเหล่านี้มากขึ้น รวมไปถึง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมุมมองวิธีคิดของพวกเขา อีกทั้งยังมีการเคลื่อนไหวให้เกิดการจ้างกลุ่มคนเชื้อชาติอื่นในระดับผู้บริหารและครู ในโรงเรียนเพิ่มขึ้น และมีการปรับปรุงแก้ไขตำราเรียนที่สะท้อนความหลากหลายทางเชื้อชาติในสังคมอเมริกาด้วย หลังจากขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของกลุ่มคนอีกหลายกลุ่มตามมา เช่น การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง ที่เรียกร้องให้เกิดการจัดการเลือกปฏิบัติบนฐานอคติของความเป็นเพศที่แตกต่างกัน ที่ได้จำกัดโอกาสทางสังคมของผู้หญิงในหลายด้าน ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวได้มองว่า การศึกษาเองก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ยังคงถูกรอบงำด้วยวิธีคิดของผู้ชาย ทั้งในหลักสูตรและตำราเรียน ทั้งนี้ นักสตรีนิยมจึงมีการเคลื่อนไหวให้เกิดทปรับปรุงหลักสูตรและตำราเรียนให้มีประวัติศาสตร์และบทบาทของผู้หญิงในฐานะที่เป็นกลุ่มคนอีกส่วนหนึ่งในการพัฒนาชาติและโลกด้วย และในขณะเดียวกันก็เรียกร้องให้เกิดการจ้างงานผู้หญิงมากขึ้นในตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะมีเพียงแต่ผู้ชายเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการ

เคลื่อนไหวของกลุ่มคนต่างๆ เช่น การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนพิการ พลเมืองส่วนน้อย และกลุ่มเพศทางเลือก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ Multicultural Education จึงให้ความสำคัญกับเรื่องเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ สถานะทางสังคม, เพศภาวะ (gender), วัฒนธรรม, ภาษาและศาสนาที่หลากหลายมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการปรากฏตัวของ หลักสูตร โปรแกรมและการปฏิบัติที่หลากหลายในสถาบันการศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ด้วยเช่นกัน (page 5-7)

เช่นเดียวกันในงานวิจัยของซูพินิจ เกษมณี(2545) ที่ได้ให้ภาพพัฒนาการการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม ไว้ว่าเกิดจากขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิพลเมืองในสหรัฐอเมริกา เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นดินแดนที่มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติและหลากหลายวัฒนธรรมอพยพเข้ามาอยู่ค่อนข้างมาก ดังนั้น ปัญหาเรื่องความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติในสหรัฐอเมริกาก็เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีการเคลื่อนไหวด้านหลักสูตรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงประเด็นเรื่องผู้หญิง คนพิการ กลุ่มศาสนา และกลุ่มผู้มีความพิการได้น้อยด้วย และเมื่อเกิดการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของคนผิวดำที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายผสมกลมกลืน (Assimilation) ในทศวรรษ 1960 ประเด็นการเคลื่อนไหวจึงรวมไปถึงด้านการศึกษาด้วย มีการเรียกร้องให้มีผู้บริหารผิวดำและครูผิวดำให้มากขึ้น ให้มีตำราเรียนสะท้อนวัฒนธรรมคนผิวดำ จากขบวนการเคลื่อนไหวของคนผิวดำ จึงได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ตามมา ซึ่งรู้จักกันในชื่อ ‘พหุนิยมใหม่’

ทั้งนี้ งานของซูพินิจได้ยกตัวอย่างการบูรณาการวัฒนธรรมชนเผ่าให้เข้าสู่ระบบการศึกษาไทยไว้ว่า การจัดการศึกษาเรื่องวิถีชีวิตของกลุ่มชนเผ่าโดยให้ชุมชนชนเผ่าเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และให้ภาครัฐเป็นผู้ดูแลหลักสูตรแกนกลางนั้น ได้ทำให้เด็กชนเผ่าได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น แต่ซูพินิจเห็นว่า การศึกษาในลักษณะดังกล่าวยังคงเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมสองชั้น (Bicultural Education) มากกว่าที่จะมีการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคมไทย ซูพินิจจึงนำเสนอว่า การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพหุวัฒนธรรมควรคำนึงถึง การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของเด็กในบริบทสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งภาษาของเด็กเป็นหลัก ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรว่าด้วยการบูรณาการ และสถาบันผลิตครูและพัฒนาครูก็ต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับกับการศึกษาพหุวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กันด้วย งานของโสพล ศิริไสย์และชิดชยางค์ ยมาภัย (มปป.) เสนอว่า นอกจากจะจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมแล้ว การศึกษาในพื้นที่ชายแดนที่มีการเคลื่อนย้ายไปมาของผู้คนหลากหลายกลุ่มอยู่ตลอดเวลา (โดยงานชิ้นนี้มีพื้นที่ในการทำวิจัยคือ ระนองและพังงา) นั้นเสนอว่าการจัดการศึกษาควรจัดเป็นแบบทวิภาษา (ภาษาไทย-ภาษาพม่า) โดยเน้นเนื้อหาที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของเด็กเป็นหลัก รวมทั้งปัญหาที่เฉพาะของเด็กกลุ่มนี้ เช่น การค้ามนุษย์ การเดินทาง การทำงาน ฯลฯ เป็นต้น

Sonia Nieto (2001) ได้นำเสนอว่า การจะพัฒนานักเรียนให้ประสบความสำเร็จตามแนวคิด พหุวัฒนธรรมนั้น ควรดำเนินการครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้ 1.ต่อต้านการเหยียดเชื้อชาติและอคติ 2.สะท้อนความเข้าใจและให้การยอมรับในความสามารถและจุดแข็งของเด็กทุกคนเพื่อก่อให้เกิด แรงจูงใจในการศึกษาของตัวเอง 3.ควรพิจารณาตัวแปรที่เกิดจากการสอนด้วย 4.ให้ทุกคนที่ เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสอนและเรียนรู้ด้วย และ 5.ควรตั้งความคาดหวังสูงและมาตรฐาน ที่เข้มงวดสำหรับผู้เรียนทุกคน

2.4 ตัวอย่างงานวิจัยด้านการศึกษาเพื่อทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นในต่างประเทศ

กรณีการจัดการศึกษาให้กับผู้ย้ายถิ่นของต่างประเทศ ก็ได้แสดงให้เห็นถึงมิติทางการศึกษา ที่เข้าไปยกระดับสถานภาพทางสังคมให้กับกลุ่มคนย้ายถิ่นในรุ่นที่สองได้ด้วย เช่น งานของชญาดา จอมขันเงิน (2552) ได้ให้ภาพความเข้าใจเกี่ยวกับการอพยพโยกย้าย หรือการลี้ภัยสงครามของชาว เวียดนามที่เกิดขึ้นในช่วงยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ต้องลี้ภัยสงครามไปดำรงชีวิตในประเทศ ออสเตรเลีย ซึ่งประเทศดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ใหม่ที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งทางด้าน ภาษาที่ไม่คุ้นเคย วัฒนธรรมและรูปแบบในการดำรงชีวิตที่แตกต่างกับการใช้ชีวิตอยู่ในประเทศ เวียดนาม ความไม่คุ้นเคยเหล่านี้ ทำให้คนเวียดนามรุ่นแรกที่เข้าไปอาศัยอยู่ในออสเตรเลีย ต้อง ประสบปัญหาในการดำรงชีวิตหลายด้าน ในขณะที่รุ่นเยาวชนซึ่งอพยพเข้าไปพร้อมกับครอบครัว แม้จะมีโอกาสในการเข้าศึกษา แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาการใช้ภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาหลักของ ประเทศออสเตรเลียได้ยังไม่ดีพอ อีกทั้งต้องออกจากโรงเรียนกลางคันเพราะพื้นฐานการศึกษา ก่อน อพยพเข้ามาในประเทศออสเตรเลียไม่สามารถตามทันเพื่อนที่มีช่วงอายุเดียวกันได้ ปัญหาเหล่านี้ จึง ทำให้เยาวชนเหล่านี้ ต้องประสบปัญหาการว่างงานไปด้วย อีกทั้งยังถูกสร้างภาพในลักษณะเชิงลบ เช่น เป็นกลุ่มแก๊งค์ที่ก่อปัญหาสังคม เป็นต้น (หน้า 67) ในขณะที่คนเวียดนามรุ่นที่สอง ซึ่งเกิดและ เติบโตในประเทศออสเตรเลียนั้น กลุ่มคนเหล่านี้ จะเข้าสู่ระบบการศึกษาของออสเตรเลียที่ค่อนข้าง ดี ได้เรียนในโรงเรียนรัฐบาลที่ดี มีชื่อเสียงและมีคุณภาพ เพราะรุ่นพ่อแม่คาดหวังว่า พื้นที่การศึกษา จะเป็นที่มาของความหวังและโอกาส ที่จะนำมาซึ่งอาชีพในอนาคตที่ดีและการขยับสถานะทาง สังคมของครอบครัว อีกทั้งนโยบายของรัฐบาลออสเตรเลียที่เปิดกว้างและให้โอกาสทางการศึกษา เองก็เป็นปัจจัยที่สนับสนุนกลุ่มคนเหล่านี้ ด้วยเช่นกัน อีกทั้งการที่ประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศ เกิดใหม่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ จึงทำให้เห็นนโยบายของรัฐบาลจึงเอื้อต่อการดำรงอยู่ของ กลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ด้วยเช่นกัน เช่น ชุมชนชาวกรีก ชุมชนชาวอิตาลี และชุมชนชาว เวียดนาม สามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองได้ ผ่านการมีสถานีวิทยุเพื่อสื่อสารภาษาของตนเอง มี รายการโทรทัศน์ของตนเอง มีการส่งเสริมและเรียนภาษาของตนเองให้กับคนรุ่นใหม่ มีการจัด เทศกาลประจำปีของตนเองในทุกปี เป็นต้น กระบวนการเรียนรู้เหล่านี้จึงทำให้กลุ่มคนชาติพันธุ์

ต่างๆ ยังคงสามารถสืบทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนในพื้นที่ใหม่ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมศูนย์กลางของออสเตรเลียไปพร้อมๆ กัน

ดังนั้น พื้นที่ทางการศึกษาทั้งที่เป็นทางการ(formal) และไม่เป็นทางการ (informal) จึงเอื้อให้เกิดการเปิดพื้นที่แก่กลุ่มคนพลัดถิ่น ได้มีพื้นที่เพื่อแสดงตัวตนในพื้นที่ใหม่มากขึ้น และในขณะเดียวกันก็สามารถเข้าถึงสิทธิและโอกาสในพื้นที่มากขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งงานของชญาดา แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ทางการศึกษาได้กลายเป็นพื้นที่หนึ่งของการขยับสถานะทางสังคมของผู้หญิงเวียดนามให้มีอำนาจต่อรองมากขึ้นกับสถานะทางสังคมที่ต้องเป็นรองผู้ชายในวัฒนธรรมเวียดนามอยู่ตลอดเวลาด้วยเช่นกัน

งานของชุตินา จันทรรัตน์ (2547) ก็ได้ให้ภาพความเข้าใจเช่นเดียวกับงานของชญาดา เพราะสถานการณ์การอพยพพลัดถิ่นเข้าไปในอเมริกาของคนม้ง ก็ต้องประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับคนเวียดนามในออสเตรเลีย ความแตกต่างทางด้านภาษา วัฒนธรรมและการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน ทำให้คนม้งรุ่นแรก โดยเฉพาะคนม้งที่มีอายุมักจะปรับตัวในพื้นที่ใหม่ไม่ค่อยได้และรู้สึกสูญเสียอำนาจที่เคยมีในครอบครัวลง เพราะต้องพึ่งพาคนรุ่นใหม่ในการดำรงชีวิตอยู่ตลอดเวลา กลุ่มคนม้งจึงมีอัตราการฆ่าตัวตายที่สูง รวมทั้งเด็กวัยรุ่นที่ประสบปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไม่ได้ด้วยเช่นกัน ในขณะที่เด็กวัยรุ่นในกลุ่มหนึ่งจะตั้งแง่กับคนอเมริกันมาแทน

แต่เนื่องจากการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในวิสคอนซิน ซึ่งเป็นรัฐที่มีโปรแกรมรองรับผู้อพยพที่ดีที่สุดแห่งหนึ่ง และมีโครงการเรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ 2 (ESL-English as Second Language Program) สำหรับเด็กรวมทั้งพ่อแม่เด็ก อีกทั้งยังมีโครงการสวัสดิการสังคมของรัฐที่เอื้อต่อผู้อพยพ ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน และโครงการให้ความช่วยเหลือผู้อพยพให้ปรับตัวได้ เช่น สมาคมม้ง บริการการจัดหางาน บริการด้านสุขภาพจิต ที่ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตเช่นเดียวกับตอนที่อาศัยอยู่ในบ้านเกิดได้ จึงทำให้ผู้อพยพดำรงชีวิตอยู่ในอเมริกาได้ดีขึ้น เช่นเดียวกับคนม้งในเมืองโอแคลร์ ที่รัฐบาลกลางมีการจัดตั้งกองทุนสำหรับการเรียนภาษา การฝึกอาชีพ และสวัสดิการอื่นๆ ไว้ให้ อีกทั้งยังมีกลุ่มผู้อุปถัมภ์จากหน่วยบริการทางสังคมของโบสถ์ในเครือลูเธอรันและองค์กรการกุศลแคธอลิก ซึ่งนอกจากจะให้ความช่วยเหลือในหลายด้านแล้ว ยังช่วยฝึกภาษาจนกลุ่มคนม้งกลุ่มแรกสามารถตั้งกลุ่มแกนนำเพื่อให้ความช่วยเหลือคนม้งรุ่นต่อมาด้วยการเป็นล่ามและช่วยประสานงานติดต่อชุมชนที่อยู่อาศัยให้ และมีโครงการเรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ 2 (ESL Program) เหมือนเช่นในวิสคอนซิน ซึ่งจัดให้ทุกกลุ่มอายุ ในมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน-โอแคลร์ ได้จัดให้มีโครงการ Commanding English Program ตั้งแต่ปี 1993 เพื่อช่วยนักศึกษาที่มีปัญหาในการใช้ภาษาอังกฤษ เพื่อจะสามารถปรับตัวและจบการศึกษาได้ โดยนักศึกษาจะได้รับการศึกษาจากอาจารย์ที่สอนด้าน ESL โดยตรง มีครูสอนพิเศษ และที่ปรึกษาการศึกษาด้วย

แต่ทั้งนี้ทั้งนี้ ระบบการศึกษาสมัยใหม่ในอเมริกา ก็ยังไม่สามารถทำให้คนรุ่นใหม่เข้าใจวัฒนธรรมของพ่อแม่ได้ ในขณะเดียวกันรุ่นพ่อแม่ก็ไม่สามารถที่จะสื่อสารกับรุ่นลูกได้ จึงทำให้

เกิดช่องว่างระหว่างรุ่นมากขึ้น เด็กจึงเกิดความไม่เข้าใจและรู้สึกสับสนกับการสั่งสอนภายในครอบครัวและจากสิ่งที่ได้จากโรงเรียน ปัจจุบันจึงมีการพยายามของชุมชนคนมั่งที่พยายามจะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคนมั่งมากขึ้นผ่านสื่อต่างๆ มีโครงการเผยแพร่วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนมั่ง มีหลักสูตรภาษาและวัฒนธรรมมั่งในมหาวิทยาลัย เช่น มีการตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับคนมั่งเป็นตอนๆ ในหนังสือพิมพ์ลีดเดอร์ เทเลแกรม (Leader-Telegram) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น มีการจัดเวิร์คช็อปและการประชุมที่จัดโดยมหาวิทยาลัยวิสคอนซินโอแคลร์ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับคนมั่งสำหรับคนทั่วไป และมีการเปิดสถานภาษามั่งในมหาวิทยาลัยด้วย

การเปิดกว้างทางการศึกษาในอเมริกาและการมีวุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้คนมั่งรุ่นใหม่สามารถขยับสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของตนเองได้มากขึ้นกว่ารุ่นพ่อแม่ที่ต้องเป็นเพียงแรงงานชั้นล่างในสังคมอเมริกาเท่านั้น อีกทั้งการศึกษาที่เปิดกว้างยังผลทำให้คนมั่งที่ได้รับการศึกษาสูงสามารถเข้าไปมีบทบาททางด้านการเมืองในอเมริกามากขึ้นด้วยเช่นกัน เช่น ในเซนต์พอลมินิโซต้ามีอดีตนักกฎหมายมั่ง มี มัว (Mee Moua) ที่ได้รับเลือกให้เป็นวุฒิสมาชิกของรัฐมินิโซต้า เธอเป็นผู้หญิงมั่งคนแรกที่ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งในระดับการกำหนดกฎหมาย และนโยบายรัฐ เป็นต้น

บทที่ 3

บริบทพื้นที่ในการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า

3.1 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

เนื่องด้วยอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีพรมแดนติดต่อกับประเทศสหภาพพม่า โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นแบ่งพรมแดนธรรมชาติ ระหว่างอำเภอแม่สอดของไทยกับเมืองเมียวดี รัฐกระเหรี่ยงของสหภาพพม่า จึงทำให้อำเภอแม่สอดเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงคมนาคมขนส่งสินค้าและการค้าระหว่างประเทศอย่างมาก¹ เพราะจากเมืองเมียวดี ซึ่งเป็นเมืองคู่ค้าสำคัญของอำเภอแม่สอดสามารถเดินทางไปสู่เมืองอื่นๆ ภายในสหภาพพม่า รวมไปถึงประเทศอื่นๆ ในเอเชียใต้และทะเลอันดามันในมหาสมุทรอินเดีย ด้วยลักษณะทางกายภาพดังกล่าวจึงทำให้เมืองแม่สอดจึงเป็นพื้นที่การค้าชายแดนที่สำคัญทางภาคเหนือของประเทศไทยมาตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในปัจจุบันเมืองแม่สอด ได้กลายเป็นเมืองชายแดน ไทย-พม่าที่มีศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจสูงสำหรับเชื่อมต่อเส้นทางการค้าในแนวตะวันตก-ตะวันออก (East-West Economic Corridor) ซึ่งจะเชื่อมทะเลอันดามันกับทะเลจีนใต้ผ่านดินแดนพม่า ไทย ลาว เวียดนาม ตามการพัฒนาของ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS: The Greater Mekong Sub-region) (ประเสริฐ แรงกล้า (2550), ประชาคมแม่สอด: กลไกการพัฒนาศักยภาพคนเมืองชายแดน ในวารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2550)

ในขณะที่ภาคเศรษฐกิจของเมืองแม่สอดค่อนข้างเติบโต ทางด้านเมืองเมียวดี ซึ่งเป็นรัฐกระเหรี่ยง กลับเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ระหว่างรัฐบาลทหารพม่า ที่ร่วมกับกองกำลังทหารกระเหรี่ยงพุทธ (DKBA) เพื่อต่อสู้กับกองทัพกระเหรี่ยงแห่งชาติ (KNLA) สถานะการณ์การสู้รบภายในประเทศพม่ายังคงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในบริเวณรัฐชนกลุ่มน้อยอินพม่า รวมทั้ง รัฐไทใหญ่ (Shan State) และ รัฐมอญ, รัฐฉิน, รัฐคะฉิ่น ทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนจำนวนมากจากประเทศพม่าเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งกลุ่มคนส่วนหนึ่งได้เข้าไปอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบริเวณเส้นพรมแดนระหว่างไทยและพม่า ซึ่งมีพื้นที่พักพิงชั่วคราวอยู่ทั้งหมด ๗ แห่ง² คือ จังหวัดตาก 3 แห่ง คือ พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อยู่ในเขตอำเภอท่าสองยาง พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านอุ้มเปี้ยม อยู่ในเขตอำเภอพบพระและพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านนุโพ อยู่ในเขตอำเภออุ้มผาง, จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอยู่ 4 แห่ง คือ พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านใหม่ในสอย อยู่ในเขตอำเภอเมือง พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่ลามาลอง อยู่ในเขตอำเภอสบเมย พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่ละอุน

¹ ในปีพ.ศ. 2548 เมืองแม่สอด มีมูลค่าการค้ารวมประมาณ 12, 817 ล้านบาท (ประเสริฐ แรงกล้า (2550), อ้างแล้ว หน้า 85)

² ข้อมูลออนไลน์จาก www.statelessperson.com

อยู่ในเขตอำเภอสบเมย พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแมริน อยู่ในเขตอำเภอนุวมจังหวัดราชบุรี 1 แห่ง และจังหวัดกาญจนบุรี 1 แห่ง

เนื่องด้วยกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวจะไม่ถูกอนุญาตให้ออกนอกเขตพื้นที่ควบคุม จึงมีการจัดการศึกษาเฉพาะภายในพื้นที่ดังกล่าว โดยมี 2 รูปแบบ คือ

แบบที่ 1³: จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถม ซึ่งเป็นการดำเนินงานในระยะแรกโดยผู้สอนมาจากผู้อพยพภายในศูนย์เอง อาคารสถานก่อสร้างแบบชั่วคราว ต่อมาได้ขยายการจัดการศึกษาเพิ่มถึงระดับมัธยมศึกษา(โดยทั้ง 2 ระดับ เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคบังคับ)

หลักสูตรแบบที่ 1 นำรูปแบบมาจากหลักสูตรของพม่าและปรับปรุงใช้สำหรับผู้ใหญ่ และเด็กที่อายุมากไม่เคยเรียนมาก่อน มีการฝึกอาชีพที่สัมพันธ์กับการใช้ชีวิตในศูนย์ ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพทั่วไปภายนอกศูนย์ ภาษาที่ใช้เรียนจะเน้นเป็นภาษากระเหรี่ยงในทุกระดับชั้น ตั้งแต่ชั้นอนุบาลขึ้นไป เพราะเป็นภาษาหลักของกลุ่มคนกระเหรี่ยง ในขณะเดียวกันจะมีการเรียนการสอนภาษาพม่าเพื่อรอการส่งกลับไปยังประเทศพม่า รวมทั้งการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่พัฒนาความพร้อมของผู้อพยพในด้านทักษะการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศในกรณีการส่งต่อไปยังประเทศที่สาม สำหรับการเรียนการสอนภาษาไทยจะเริ่มเรียนในระดับมัธยมศึกษา

ปัญหาของการเรียนการสอนในแบบที่ 1 คือ หลักสูตรและการสอนที่ใช้ไม่มีการรับรองเรียนแล้วเทียบวุฒิไม่ได้ ครูขาดคุณภาพ การเรียนการสอนมีเนื้อหาไม่ครบถ้วน จำนวนเด็กนักเรียนต่อหนึ่งห้องเรียนมากเกินไป เด็กต้องเรียนหลายภาษา จึงทำให้เด็กไม่เข้าใจและขาดแรงจูงใจในการเรียน เด็กบางคนต้องออกจากโรงเรียนเพื่อไปช่วยครอบครัวทำงาน

แบบที่ 2⁶: จัดโครงการฝึกอาชีพให้กับผู้ลี้ภัยในค่าย โดยความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการอำนวยการศึกษา (สอศ.) ซึ่งรับผิดชอบจัดครูเข้ามาฝึกอบรมในศูนย์พักพิง กับ ZOA Refugee Care (โซอาร์) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ส่งเสริมด้านกาสร้างอาชีพและการศึกษาแก่ผู้ลี้ภัย ซึ่งจะทำหน้าที่สนับสนุนด้านวัตถุดิบ อุปกรณ์การเรียนการสอน และประสานงานภายในพื้นที่ศูนย์พักพิง รูปแบบการฝึกอาชีพนี้ ดำเนินการมาตั้งแต่ปี .พ. 2550

³ ข้อมูลจากเอกสารการประชุมระดับชาติ “ทางออก...นโยบายแรงงานข้ามชาติ” วันที่ 20 ธันวาคม 2548 ณ โรงแรมรามาร์คเด้น กรุงเทพฯ จัดโดย โครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติ (โครงการฟ้ามิตร) สนับสนุนโดย กองทุนโลกด้านเอดส์ วัฒนโลกและมาเดเรีย

⁴ ZOA Education Survey Report 2005, page 95.

⁵ ZOA Education Survey Report 2005, page 86-89.

⁶ จากบทความเรื่อง “เลื่อนขั้น...เรฟูจีขั้นดี” โดย นิภาพร ทับทูน ในกรุงเทพธุรกิจออนไลน์

<http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/life-style/lifestyle/20090928/79034/เลื่อนขั้น...เรฟูจีขั้นดี.html>

ลักษณะของหลักสูตรแบบนี้ นี้ เป็นการพัฒนาอาชีพระยะสั้นหลายแขนงโดยสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา (สอศ.) จะจัดครูที่มีความเชี่ยวชาญเข้ามาฝึกอบรมให้แก่คนในศูนย์พักพิงในการพัฒนาศักยภาพขึ้นมาเป็นครูน้อยๆ โดยได้รับค่าจ้างจาก (ZOA) คนละ 1,000 บาทต่อเดือน) และครูพี่เลี้ยง เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้ นำความรู้ที่ได้รับไปสอนให้กับคนในศูนย์พักพิงอีกที โดยครูผู้สอนจะมีล่ามคอยแปลเป็นภาษากระเหรี่ยงให้เพื่อสื่อสารกับคนในพื้นที่พักพิง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์กระเหรี่ยง

หลักสูตรที่เปิดสอนในปัจจุบัน(พ.ศ. 2552) มี 10 สาขาวิชา ได้แก่ แต่งเล็บ ซอยผม ตัดผมหญิง ตัดผมชายเบื้องต้น ตัดเล็บเบื้องต้น เลือสมันนิม เลือผ้าทั่วไป ทำอาหารและขนม ซ่อมเครื่องยนต์แก๊ส โซลินเล็ก อิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้น ซ่อมรถจักรยานยนต์ เชื่อมงานผลิตภัณฑ์และงานดูแลเด็กและผู้สูงวัย โดยโครงการนี้จะฝึกอบรมวิชาชีพในระยะสั้น หลักสูตร 0-150 ชั่วโมง แต่ละหลักสูตรจะใช้เวลาเรียนประมาณ 150 ชั่วโมงหรือ 25 วัน โดยสอนวิชาละไม่เกิน 20 คน โดยหลังจากการอบรมแล้ว จะมีการสอบวัด ผู้ที่สอบผ่านเกณฑ์จะได้ไปประกาศนียบัตร TOA (Training of Trainer) รับรองการเป็น “ครูน้อย” ที่สามารถให้การฝึกอบรมอาชีพแก่ผู้พักพิงในศูนย์ฯ ได้

ปัญหาของการเรียนการสอนในแบบที่ 2 คือ เนื่องจากหลักสูตรนี้เกิดขึ้น เพราะต้องการสนับสนุนให้คนที่อยู่ในศูนย์พักพิงได้มีโอกาสเพิ่มทักษะและสามารถประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับตนเองได้ จึงทำให้ผู้ลี้ภัยที่อบรมจบไปแล้วหลายรุ่น ซึ่งบางคนมีโอกาสได้ไปในประเทศที่ก็สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประกอบอาชีพและมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น แต่บางส่วนที่ยังคงอยู่ในศูนย์พักพิง ไม่สามารถออกนอกเขตพื้นที่ศูนย์ฯ ได้ คนเหล่านี้ก็ขาดโอกาสที่จะนำความรู้และการฝึกทักษะที่ตนเองได้รับการอบรมมาประกอบอาชีพจริง

จากที่กล่าวไปในข้างต้นเป็นการจัดการศึกษาในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ในขณะที่กลุ่มคนจากประเทศพม่าอีกจำนวนหนึ่งได้เข้ามาเป็นแรงงานข้ามชาติอยู่ในประเทศไทย โดยกลุ่มคนเหล่านี้จะอยู่กระจายไปตามจังหวัดต่างๆ จังหวัดตากก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีกลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาเป็นแรงงานอยู่เป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน เนื่องด้วยช่วงของการใช้นโยบายความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ (Constructive engagement) ของรัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ⁷ เมื่อปี พ.ศ. 2531 ได้มีการย้ายโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากเข้าสู่อำเภอแม่สอด จังหวัดตากเนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนติดต่อกับประเทศพม่า สามารถรองรับแรงงานที่มาจากพม่าได้อย่างสะดวกและมีแรงงานราคาถูกอยู่

⁷ เวนิกา บุญมาคลี (2540), พม่า: นโยบายต่างประเทศสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁸ รายงานวิจัยเรื่อง การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่า กรณีศึกษาพื้นที่แม่สอด มหาชัยและคุระบุรี โดยคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า (Thai Action Committee for Democracy in Burma) หน้า 54.

เป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2536 คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนได้กำหนดให้จังหวัดตากเป็นเขตส่งเสริมพิเศษ โซน 3 โดยซึ่งเป็นโซนที่นักลงทุนจะได้รับสิทธิพิเศษที่ดีที่สุด

เนื่องด้วยลักษณะเฉพาะของพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตากในช่วงต้น พักการเป็นเมืองชายแดนและเป็นพื้นที่การค้าระหว่างประเทศที่สำคัญ จึงส่งผลทำให้มีการเคลื่อนย้ายกลุ่มคนจากประเทศพม่าเข้ามาในจังหวัดตากอยู่เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจการขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวในพื้นที่จังหวัดตาก เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2553 พบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีจำนวนแรงงานต่างด้าวอยู่ทั้งหมด 42,774 คน¹⁰ โดยจำนวนแรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคโรงงานอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมขนาดใหญ่

การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาของผู้คนจำนวนมากจากประเทศพม่า ทำให้มีเด็กส่วนหนึ่งติดตามพ่อแม่เข้ามาเป็นแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ประเทศไทยและอีกส่วนหนึ่งเกิดและเติบโตในประเทศไทยจำนวนมาก จึงมีการคาดการณ์ว่าปัจจุบันประเทศไทยน่าจะมีเด็กกลุ่มนี้อยู่ประมาณสองแสนคน ทั้งที่อยู่ในศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชน ในที่พักพิงชั่วคราวตามแนวชายแดนไทยพม่า และที่ติดตามพ่อแม่เคลื่อนย้ายไปเป็นแรงงานตามที่ต่างๆ ในขณะที่เด็กกลุ่มนี้อีกส่วนหนึ่งได้เข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐแล้วประมาณหกหมื่นคน¹¹ จากจำนวนสถิติดังกล่าวจึงมีข้อกังวลว่าหากเด็กกลุ่มนี้ไม่ได้เข้ารับการศึกษาอาจจะทำให้เด็กกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงที่ตกอยู่ในสภาวะด้านอาชญากรรมต่างๆ เช่น การใช้แรงงานเด็ก, การค้ามนุษย์, การค้ายาเสพติด ฯลฯ (<http://jrs.or.th/thai/>) ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อเด็กกลุ่มนี้จึงถูกมองว่าจะเป็นช่องทางหนึ่งในการช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้มากขึ้น และจะช่วยคลายความกังวลเรื่องความมั่นคงภายในประเทศได้ด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ(2552)¹²)

นอกจากพื้นที่จังหวัดตากจะมีลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์และพื้นที่ทางเศรษฐกิจแล้วพื้นที่จังหวัดตาก โดยเฉพาะเขตพื้นที่อำเภอแม่สอด ยังเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการจัดการศึกษาเพื่อทายาทของผู้ย้ายถิ่นและผู้อพยพจากประเทศพม่าอยู่เป็นจำนวนมาก การจัดการศึกษาในพื้นที่ดังกล่าวจึงมี

---

⁹ มีข้อเสนอให้กับผู้ลงทุนในเขตส่งเสริมการลงทุน โซน 3 ให้ได้รับการยกเว้นภาษีเครื่องจักร และภาษีรายได้ของบริษัทเป็นเวลา 8 ปี แต่ต้องเป็นการลงทุนไม่ต่ำกว่า 10 ล้านบาท และได้รับ ISO 9000 หรือมาตรฐานอุตสาหกรรมระดับนานาชาติอื่นๆ ที่เทียบเท่า ภายใน 2 ปีนับจากการเริ่มต้นกิจการ(รายงานวิจัย เรื่อง การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่า กรณีศึกษาพื้นที่ แม่สอด มหาชัยและคุระบุรี โดย คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า (Thai Action Committee for Democracy in Burma) หน้า 55)

¹⁰ ข้อมูลออนไลน์ที่จาก <http://wp.doe.go.th/sites/default/files/statistic/7/sm09-53.pdf>

¹¹ ข้อมูลออนไลน์ที่จาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=12124&Key=hotnews>

¹² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ(2552), เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนารูปแบบในการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ระหว่างวันที่ 14-15 สิงหาคม 2552 ณ โรงแรมเซ็นทารา แม่สอดฮิลล์รีสอร์ท อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

หลากหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของโรงเรียนรัฐ โรงเรียนเอกชนและศูนย์การเรียนที่จัดโดยองค์กรเอกชนหรือมูลนิธิ จากการสำรวจของกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 มีเด็กกลุ่มนี้ที่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษาแล้ว¹³ ดังนี้

1) เด็กที่เข้าสู่โรงเรียนในสังกัดของเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต2 โดยเปิดรับเด็กในวัยเรียน ทั้งที่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและไม่มี ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ กรกฎาคม 2548 โดยปัจจุบันมีนักเรียนที่รหัสประจำตัวนำหน้าด้วยอักษร G และตามด้วยเลข 12 หลัก มีอยู่ทั้งหมด 8,850 คน ใน 117 โรงเรียน¹⁴

รูปแบบการเรียนการสอนส่วนใหญ่สอนโดยใช้ภาษาไทยเป็นหลัก รัฐไทยเป็นผู้ดูแลหลักสูตรทั้งหมด โดยบางโรงเรียนเริ่มมีการส่งเสริม การเรียนการสอนโดยใช้ภาษาถิ่นควบคู่กับภาษาไทย หรือการใช้ระบบทวิภาษา¹⁵ (หลักสูตรนี้จะเน้นในเฉพาะบางพื้นที่ เช่น โรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในพื้นที่ชุมชนภูเขา ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ และโรงเรียนในพื้นที่ชายแดน (เช่น สุดสัปดาห์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 890 วันที่ 19 มิถุนายน 2552))

2) เด็กที่เข้าสู่โรงเรียนเอกชน (Private School) ซึ่งปัจจุบันมีเพียง 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านตาลเดี่ยว ถนนสายเอเชีย อ.แม่สอด จ.ตาก มีนักเรียนอยู่ทั้งหมด 231 คน โดยโรงเรียนเอกชนนี้แต่เดิมเป็น ศูนย์การเรียน All Saint ที่บริหารงานโดยองค์กรเอกชน Good Friend Centre มาก่อน และได้รับการอนุมัติให้เป็นโรงเรียนเอกชนเมื่อปี พ.ศ. 2552 ดำเนินการสอนตั้งแต่อนุบาลปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 6 เด็กส่วนใหญ่เป็นคนกระเหรี่ยงและพม่า รูปแบบการเรียนการสอนส่วนใหญ่จะเป็นแบบพม่า และมีการเรียนการสอนภาษาไทยและภาษาอังกฤษด้วย โดยมีครูคนไทยทั้งหมด คน

3) เด็กที่เข้าสู่การเรียนในระบบของ School Within School เขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 ได้ดำเนินการประสานโรงเรียนศูนย์การเรียนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน จัดทำบันทึกความเข้าใจ หรือ MOU ช่วยเหลือกันด้านวิชาการ ซึ่งในปี 2552 ดำเนินการได้ใน 3 โรงเรียน/ศูนย์การเรียน ดังนี้

- โรงเรียนบ้านท่าอาจ กับศูนย์การเรียน 5 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์การเรียนพะยัณดาว ศูนย์การเรียนหนองบัวแดง ศูนย์การเรียนนิเวศย์ ศูนย์การเรียนเซทานา และศูนย์การเรียนแควกระบอง

¹³ อ้างอิงข้อมูลจากเอกสารแผ่นพับของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต จังหวัดตาก เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว

¹⁴ อ้างอิงข้อมูลจากเอกสารแผ่นพับของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว

¹⁵ ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มสัมมนาเพื่อพัฒนารูปแบบในการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติวันที่ 14-15 สิงหาคม 2552 ณ โรงแรมเซ็นทารา แม่สอดฮิลล์รีสอร์ท อ.เภอแม่สอด จังหวัดตาก

- โรงเรียนบ้านแม่ปะเหนือ และศูนย์การเรียนรู้เอลปิส
- โรงเรียนบ้านแม่ตาว และศูนย์การเรียนรู้ยูไนเต็ดคริสเตียน

รูปแบบนี้จะส่งเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชนมาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐ และสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้ โดยศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชนจะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของโรงเรียนรัฐ แต่จะมีความยืดหยุ่นเรื่องหลักสูตรและครู ในกรณีนี้ รัฐอาจจะมีการจัดสรรงบประมาณต่อหัวทั้งหมด หรือบางส่วนให้กับองค์กรเอกชน รูปแบบการเรียนการสอนจะให้ศูนย์การเรียนรู้เข้ามาอยู่ภายใต้สังกัดของโรงเรียนรัฐ และเด็กจะเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ของตนเองเป็นหลัก แต่จะมีการเข้ามาเรียนและร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนรัฐที่ตนเองเข้าไปสังกัดด้วย เช่น กรณีของโรงเรียนบ้านแม่ปะเหนือ¹⁷ ซึ่งเปิดทำการสอนตั้งแต่ ระดับอนุบาล ถึงประถมศึกษาปีที่6 ได้เข้าร่วมโครงการ School within School ของ สพฐ. ในปี พ.ศ. 2552 โดยรับเด็กไร้สัญชาติจากศูนย์การเรียนรู้เอลปิสเข้าเรียนร่วม จำนวน 76 คน โดยเด็กจากศูนย์จะถูกแบ่งเป็นอีกหนึ่งชั้นเรียนต่างหากจากเด็กของโรงเรียน

4) การจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ เด็กไร้สัญชาติจะไม่ค่อยอยากเข้าโรงเรียนของรัฐเท่าไรนัก เนื่องจากความรู้สึกแปลกแยกกับเด็กไทย อคติที่เกิดขึ้นในสังคมไทย การสื่อสารและเงื่อนไขอื่นๆ จึงทำให้เด็กเรียนกับศูนย์การเรียนรู้แทน การเรียนในศูนย์การเรียนรู้อาจจะให้เด็กรู้สึกคุ้นเคยทางด้านภาษา วัฒนธรรมและไม่ได้รู้สึกแปลกแยกจากเด็กพม่าคนอื่นๆ ในโรงเรียนมากนัก ดังนั้น เด็กที่เข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างดาวที่บริหารงานโดยองค์กรเอกชน มีอยู่ทั้งหมด 8,812 คน ในจำนวน 61 ศูนย์ อยู่ในเขตอำเภอแม่สอด 46 ศูนย์ อำเภอพบพระ 11 ศูนย์ อำเภอแม่ระมาด 3 ศูนย์ และอำเภอท่าสองยาง 1 ศูนย์ เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ใน อ.แม่สอด มีจำนวนหลายศูนย์ การจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่งจะมีการจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของแต่ละศูนย์ฯ และแตกต่างกันออกไปตามความพร้อมของศูนย์ฯ แต่ละแห่ง การจัดการเรียนการสอนโดยศูนย์ฯ จึงมีความหลากหลาย แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเน้นการใช้หลักสูตรของพม่า โดยมีการเรียนการสอนเป็นภาษาพม่า ภาษากระเหรี่ยงและภาษาอังกฤษ โดยภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้เรียนเสริม ซึ่งระดับชั้นที่เปิดรับเด็กนักเรียน จะมีตั้งแต่เด็กระดับปฐมวัย จนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยศูนย์การเรียนรู้ในอ.แม่สอด จ.ตาก จะมีองค์กรหรือมูลนิธิที่สนับสนุนด้านการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ ดังนี้ BMWEC (Burmese Migrant Worker Education Committee)/PPDD (People's Partner for Democracy and Development)/Good Friends

¹⁶ เอกสาร การจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อใช้ในการประชุมสัมมนา เพื่อพัฒนารูปแบบในการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ระหว่างวันที่ 14-15 กรกฎาคม 2552 ณ โรงแรมเซ็นทารา แม่สอดฮิลล์รีสอร์ท อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

¹⁷ ข้อมูลจากแผ่นพับประชาสัมพันธ์โรงเรียนบ้านแม่ปะเหนือ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

Centre/OEL Group/HWF (Help Without Frontiers)/Burma Lawyer's/ SAW (Social Action for Women)/Burma Labor for Solidarity Organization (Independent Organization) และองค์กรอิสระอื่นๆ

สรุปปัญหาในการจัดการศึกษาในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

- 1) ปัญหาหลักของการเข้าเรียนของเด็กกลุ่มนี้ คือ เด็กจะไม่อยู่กับที่จะมีการเคลื่อนย้ายตามพ่อแม่ บางครอบครัวเคลื่อนย้ายตามช่วงฤดูกาล เช่น ฤดูกาลเพาะปลูก หรือ กลับบ้านที่ประเทศพม่า หรือ ไปร่วมงานบุญประเพณีที่ประเทศพม่า บางครอบครัวย้ายไปทำงานในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้ มีผลต่อการออกจากโรงเรียนกลางคันของเด็ก ทำให้เด็กเรียนไม่ต่อเนื่อง และ บางกรณีเมื่อออกจาก โรงเรียนไปนานแล้ว เมื่อกลับมาเรียนต่อเนื่องจากที่โรงเรียนอีกครั้งก็ยังคงต้องเรียนอยู่ชั้นเดิม จึงทำให้เด็กมีอายุเกินเกณฑ์
- 2) การเข้าเรียนในช่วงระยะแรกเด็กจะใช้ภาษาถิ่นของตนเองเป็นหลัก ทำให้เด็กมีปัญหาในการเรียนรู้ภาษาไทย สื่อสารภาษาไทยไม่ค่อยได้ และจะมีผลต่อการเรียนรู้วิชาอื่นตามมา นักเรียนบางคนไม่มีพื้นฐานทางด้านภาษาไทยมาเลย การเรียนจึงไม่ค่อยดี ผลการเรียนต่ำ สื่อสารภาษาไทยไม่ได้ แต่หากเรียนอยู่ในระดับที่สูงขึ้นเด็กจะสามารถสื่อสารภาษาไทยได้มากขึ้น
- 3) นักเรียนส่วนใหญ่ฐานะยากจน มีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างจากนักเรียนไทย ทำให้บางคนไม่มีอุปกรณ์การเรียน ไม่มีอาหารกลางวันและเสื้อผ้า
- 4) เด็กไม่เข้าใจภาษาไทย ทำให้มีปัญหาด้านการสื่อสาร ไม่ค่อยเข้าใจกัน และขาดการเข้าถึงวัฒนธรรมของประเทศไทยทำให้เด็กไม่มีระเบียบวินัย ขาดการอบรมเรื่องจริยธรรม คุณธรรม และกิริยามารยาทแบบไทย
- 5) กรณีของครูในศูนย์การเรียน เนื่องจากครูที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครส่วนหนึ่งเข้าเมืองอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย อีกทั้งคุณวุฒิครูไม่ตรงตามมาตรฐานของทางการไทย (เช่น ครูไม่มีใบรับรองวุฒิการศึกษา รวมทั้งไม่มีใบรับรองการทำงาน) แต่เนื่องด้วยจำนวนครูในศูนย์ฯ ไม่เพียงพอ จึงทำให้ศูนย์ฯ จำเป็นที่ต้องให้ครูอาสาสมัครกลุ่มนี้ สอนอยู่ในศูนย์ฯ ต่อไป นอกจากนี้ครูที่สอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนรู้อีกหนึ่ง ต้องพูดภาษาของเด็กเพื่อการสื่อสารกับเด็กที่เป็นคนกระเหรี่ยงและคนพม่าได้ด้วย จึงทำให้การหาครูสอนภาษาไทยให้กับเด็กเป็นไปได้ยาก อีกทั้งครูสอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนมีน้อย แต่ต้องสอนหลายชั้น ทำให้เด็กไม่ได้ภาษาไทย จะพูดแต่ภาษาถิ่นของตนเองรวมทั้งศูนย์ฯ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการจ้างครูสอนภาษาไทยด้วยเช่นกัน
- 6) เนื่องด้วยศูนย์การเรียนรู้อีกหนึ่งยังไม่มีกฎหมายรับรอง จึงมีการเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการออกกฎหมายรองรับ ปัจจุบันมีการดำเนินการเพื่อออกมติคณะรัฐมนตรีขึ้นมารองรับ ซึ่งยังอยู่ในขั้นพิจารณา ทั้งนี้ ก่อนหน้านี้หากเด็กอพยพมาจากพม่า เด็กสามารถสอบเทียบเข้าเรียนในศูนย์การเรียน

เรียนได้เลย แต่เด็กที่เรียนจากที่ศูนย์ฯ จะกลับไปเรียนต่อที่ประเทศพม่าไม่ได้ เพราะศูนย์ฯ ไม่ได้ถูกรับรองจากรัฐและยังไม่ได้ถูกต้องตามกฎหมายไทย เด็กจึงไม่สามารถรับใบรับรองจากทางศูนย์การเรียนได้ อีกทั้งระบบการเรียนการสอนที่แตกต่างกันระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่าก็ส่งผลต่อการเข้าเรียนของเด็กด้วย

- 7) กรณีเมื่อเด็กจบการศึกษาจากศูนย์ฯ แล้ว เด็กสามารถไปเรียนต่อในวิทยาลัยการอาชีพของรัฐได้ แต่มีเงื่อนไขว่า เด็กต้องมีพื้นฐานภาษาไทยมาก่อน (ซึ่งมีการพูดคุยกันถึง การเปิดวิทยาลัยนานาชาติและหลักสูตรนานาชาติที่เด็กน่าจะสามารถเข้าเรียนได้ โดยใช้ภาษาอังกฤษ ซึ่งเด็กบางคนสามารถเข้าเรียนต่อในต่างประเทศได้ โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก กรณีนี้ เจ้าหน้าที่ของแม่ตาวคลินิกให้ความเห็นว่า เมื่อเด็กจบจากศูนย์การเรียนรู้อแล้ว เด็กต้องสอบ GD ซึ่งเป็นเกณฑ์มาตรฐานทั่วโลก ซึ่งเด็กบางส่วนสามารถเข้าเรียนต่อที่ Wide Horizons/EIP (English Immersion Program) (<http://www.worlded-thailand.org>) และ USED หรือ เรียนเป็นผู้ช่วยแพทย์ในแม่ตาวคลินิก ฯลฯ ได้ ในขณะที่บางส่วนไม่สามารถเข้าเรียนต่อได้ เนื่องด้วยสถานะบุคคลและปัญหาทางด้านภาษา

3.2 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

เนื่องด้วยเขตบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยส่วนใหญ่จะมีบริเวณพรมแดนทางธรรมชาติทั้งเขตภูเขาและแม่น้ำ บางสายที่ใช้แบ่งพื้นที่ระหว่างประเทศและประเทศพม่า อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงหลากหลายกลุ่ม ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ บางกลุ่มอพยพเคลื่อนย้ายมาจากประเทศพม่ามานานแล้ว ในขณะที่บางกลุ่มจะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ติดพื้นที่แต่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย แต่จะถือบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง ดังนั้น การจัดการศึกษาในบริเวณแถบนี้ จะมีลักษณะของการจัดศึกษาที่เน้นประเด็นของเด็กซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเป็นหลัก ซึ่งเด็กเหล่านี้ ก็จะหมายรวมถึงทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า ทั้งที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นเวลานานและอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่ด้วย

จากการสำรวจข้อมูลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 3 ซึ่งดูแลการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่ อำเภอแม่ฟ้าหลวง, อำเภอดอยหลวง, อำเภอแม่สาย, อำเภอเชียงแสน และอำเภอดอยแม่สลอง พบว่ามีเด็กที่ได้รับการสำรวจและขึ้นทะเบียนในกลุ่ม G ที่ตามมาด้วยเลข 12 หลักซึ่งแสดงสถานะเด็ก ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร เด็กเหล่านี้ ซึ่งมีทั้งที่เป็นเด็กชนเผ่าติด

พื้นที่และเด็กที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากประเทศพม่า ได้เข้าเรียนในโรงเรียนเขตพื้นที่ที่ ๕ อำเภอรวมทั้งหมด 4,169 คน ใน 157 โรงเรียน¹⁸

การเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติหรือเด็กที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎรในจังหวัดเชียงราย มีทั้งหมด 5 ช่องทาง คือ 1. ในระบบโรงเรียนรัฐ 2. โรงเรียนเอกชน เช่น โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา โรงเรียนพรพิศุทธิพิทยา โรงเรียนเอกทวีวิทย์ และโรงเรียนอนุบาลนิมิตใหม่ 3. ศูนย์การเรียนของมูลนิธิ/องค์กรเอกชน เช่น ศูนย์พัฒนาการศึกษาเพื่อลูกหญิงและชุมชน ศูนย์ทางเลือกการเรียนรู้สู่การพัฒนาและป้องกันชีวิตเด็ก “บ้านนา” โรงเรียนม่อนแสงดาว 4. โรงเรียนพึ่งพิงรัฐ ได้แก่ “โฮงเฮียนจาวบ้าน” และ 5. การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

สรุปปัญหาในการจัดการเรียนการสอนในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

- 1) การย้ายสถานที่เรียนบ่อยครั้งของเด็กไร้สัญชาติ เพราะติดตามผู้ปกครองไปทำงานในที่ต่างๆ ทำให้การเรียนไม่ต่อเนื่อง การเรียนขาดช่วง เมื่อกลับมาเรียนใหม่จึงเรียนไม่ทันเพื่อน นอกจากนี้ส่วนมากนักเรียนกลุ่มนี้ จะเข้าโรงเรียนเมื่อมีอายุมากแล้ว ช่วงอายุของนักเรียนจึงแตกต่างจากนักเรียนในระดับชั้นเดียวกัน
- 2) พูดภาษาไทยไม่ชัด เขียนไม่ถูกต้อง และไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทย ซึ่งมีผลต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปไม่ได้ช้า และเรียนไม่ทันเพื่อน อีกทั้งภาษาที่นักเรียนใช้มีความแตกต่างจากภาษาไทยจึงสื่อความหมายกันได้ยาก
- 3) นักเรียนบางคนไม่สามารถเข้าเรียนในระบบได้ เพราะ อายุเกินเกณฑ์ ไม่มีเอกสารรับรองสถานะฐานะยากจน ไร้ที่พึ่ง กำพร้า(รวมทั้งมีปัญหาด้านพฤติกรรม)
- 4) ไม่มีสิทธิในการขอรับทุนและการขอออกเอกสารรับรองการจบหลักสูตรเนื่องจากเงื่อนไขการให้ทุนและการให้ใบรับรองการศึกษาจะให้เฉพาะเด็กที่มีสถานะทางทะเบียนราษฎรเท่านั้น
- 5) ขาดงบประมาณและบุคลากร โดยเฉพาะครูที่เป็นคนในท้องถิ่น อีกทั้งขาดหลักสูตรที่จะมารองรับสำหรับเด็กกลุ่มนี้ โดยเฉพาะ

¹⁸ จากการสำรวจข้อมูลของเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 3 เรื่องจำนวนนักเรียนที่รายงานข้อมูล ปีพ.ศ. 2552 (ติด G)

3.3 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองใน อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีเขตติดต่อกับประเทศพม่าทั้งในส่วนของรัฐฉานและรัฐกระเหรี่ยงยาวถึง 483 กิโลเมตร พื้นที่บริเวณนี้ในอดีตจึงมีการเคลื่อนย้ายไปมาของผู้คนระหว่างสองฝั่งอยู่เสมอ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะประชากรส่วนใหญ่ในเขตแม่ฮ่องสอนเป็นชาวไทยใหญ่ที่มีเครือญาติอยู่ในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่าและผู้มีฐานะดีบางส่วนก็ส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาระบบพม่าที่ใช้ระบบการศึกษาแบบอังกฤษด้วย ในช่วงของการสู้รบภายในประเทศพม่าระหว่างรัฐบาลทหารพม่ากับชนกลุ่มน้อย จึงทำให้พื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนจากประเทศพม่าอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งกลุ่มคนชาติพันธุ์กระเหรี่ยงกลุ่มคนชาติพันธุ์ไทใหญ่และชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นๆ ปัจจุบันในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวเพื่อรองรับผู้หนีภัยการสู้รบของประเทศพม่า ทั้งหมด 4 แห่ง คือ พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านใหม่ในสอย, พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่สุริน, พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่ลามะหลางและพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่ละอูน ในขณะที่กลุ่มคนจากประเทศพม่าอีกส่วนหนึ่งจะเข้ามาเป็นแรงงานอยู่ในเขตแม่ฮ่องสอนด้วยเช่นกัน

ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายอาศัยอยู่มากกว่าคนเมืองหรือคนพื้นราบ กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ได้แก่ ลีซอ มูเซอร์ ลาหู่ ปกาเกอญอ กระเหรี่ยง ไทใหญ่ ปะโอ เป็นอาทิ ซึ่งมีทั้งผู้ที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมาย ผู้ยังต้องรอการพิสูจน์สัญชาติ และผู้ที่อพยพมาจากประเทศพม่า ความหลากหลายของผู้คนต่างวัฒนธรรมนี้ฉายภาพสะท้อนอยู่ในโรงเรียนที่บุตรหลานของกลุ่มชาติพันธุ์เข้ารับการศึกษามาโดยตลอด อันเป็นผลให้บุคลากรครูในพื้นที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กชาติพันธุ์มายาวนานแตกต่างจากโรงเรียนในพื้นที่ราบทั่วไป เพียงแต่ในอดีตจะมีแต่นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากครอบครัวที่อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทยมาช้านานเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์จากประเทศพม่าที่เพิ่งอพยพเข้ามาใหม่มาศึกษาร่วมด้วย ซึ่งถึงแม้ผู้มาอยู่ใหม่จะมีเชื้อชาติเดียวกันแต่ผู้ที่อยู่อาศัยเดิมจะมีวิธีแบ่งแยกให้เห็นความเป็น “คนอื่น” ด้วยชื่อเรียกที่แตกต่าง เช่น การเรียกชาวไทยใหญ่ที่อพยพมาใหม่ว่า ‘ไตนอก’ เป็นต้น

ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมา

- 1) ปัญหาการสื่อสารกับนักเรียน เนื่องจากแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีภาษาของตนเองใช้ และใช้สื่อสารกันในครอบครัวและในชุมชนของตนเอง แต่โรงเรียนใช้ภาษาไทยกลางในการเรียนการสอน จึงทำให้นักเรียนไม่เข้าใจในสิ่งที่เรียน และครูก็มีข้อจำกัดในการสื่อสารกับนักเรียน

¹⁹ ปารีชาติ เรืองวิเศษ (บก.) (2537), แม่ฮ่องสอน, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี หน้า 36.

เนื่องจากไม่รู้ภาษาของนักเรียนและมีได้รับการเตรียมตัวมาเพื่อสอนนักเรียนชาติพันธุ์ เช่น เด็ก
ไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาใหม่จะสื่อสารกับเพื่อนต่างเผ่าเป็นภาษาไทยใหญ่ได้ ฟังภาษาไทยกลาง
ออก แต่สื่อสารภาษาไทยกลางด้วยการพูด อ่าน และเขียนไม่ได้ ครูในพื้นที่เช่นนี้จำเป็นต้องใช้
ภาษาของเด็กในการสื่อสารบ้างบางครั้ง

- 2) ข้อจำกัดในการสื่อสารระหว่างนักเรียนและครูส่งผลให้นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ไม่กล้า
แสดงออกและไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
- 3) การเข้าชั้นเรียนสาย ทำให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาทางด้าน ทั้งนี้เนื่องจากที่พัก
อาศัยอยู่ไกล และต้องเดินเท้ามาเรียน ปัญหาต่างๆ เหล่านี้จึงส่งผลให้การเรียนของเด็กไม่
สัมฤทธิ์ผล
- 4) เมื่อเด็กอพยพมาใหม่ เด็กบางคนไม่เคยเรียนหนังสือมาก่อนเมื่อมาเข้าเรียนจึงต้องเริ่มเรียน
ประถม 1 ก่อน ทำให้เด็กมีอายุเกินเกณฑ์และต้องเรียนร่วมกับเด็กต่างวัย เช่น กรณีของ รร.ปาง
มะพร้าวพิทยาสรรพ์ มีนักเรียนอายุ 19 ปี มาเรียนในชั้นมัธยม 4 แต่เด็กกลุ่มนี้ จะเรียนรู้เร็ว เป็น
หัวหน้าห้องและดูแลน้องๆ ได้
- 5) ปัญหาในการออกเสียงภาษาไทยของเด็กบางกลุ่มมีไม่เหมือนกัน เช่น เด็กไทใหญ่ พูด ดู ไม่ได้,
เด็กชนเผ่าจะออกเสียงภาษาไทยไม่ชัด เช่น เด็กลาหู่ (มุเซอร์) และเด็กกะเหรี่ยงจะพูดไม่มี
ตัวสะกด เช่น เสกสรรค์ เด็กจะออกเสียงเป็น เส-สา, สำหรับเด็กลีซุจะสลับตำแหน่งคำเช่น สี
แดง จะพูดเป็น แดงสี เป็นต้น
- 6) การเรียนในโรงเรียน ส่วนใหญ่เด็กจะเรียนรวมในกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ แต่เมื่อมีปัญหา
กันภายในโรงเรียน จะมีการดิ่งครอบครัวและหมู่บ้าน (ซึ่งอยู่รวมกลุ่มตามชาติพันธุ์เดียวกัน)
เข้ามาด้วย ทำให้ปัญหาเล็กน้อยกลายเป็นปัญหาใหญ่ และกลายเป็นปัญหาระหว่างกลุ่มชาติ
พันธุ์
- 7) เด็กออกจากโรงเรียนกลางคันจำนวนมาก โดยเฉพาะในระดับมัธยม เพื่อออกไปทำงาน บาง
กรณี เช่นนักเรียนลีซุ หากย้ายโรงเรียนจะย้ายกันทั้งตระกูล แต่บางกรณีเด็กออกไปเพราะ
แต่งงาน บางชนเผ่า ถ้าหากลูกชายคือก็จะให้แต่งงานเลย โดยไปขอผู้หญิงจากคนชนเผ่าที่
ยากจนมาแต่งงาน หรือบางวัฒนธรรมนั้นยังคงมีความเชื่อว่า ถ้าหากลูกสาวหายไปหนึ่งคืน
จะต้องแต่งงานเพราะสังคมของกลุ่มจะรับไม่ได้ นอกจากนี้ บางกลุ่มชาติพันธุ์มีประเพณีที่เปิด
โอกาสให้หนุ่มสาวมีโอกาสได้เลือกคู่ครอง เช่น คนชนเผ่าลีซุ(มีประเพณีกินวอ) นักเรียนหญิง
ในวัยเรียนหลายคนต้องออกไปแต่งงานในช่วงประเพณีดังกล่าว ซึ่งทางโรงเรียนไม่สามารถทำ
อะไรได้ เพราะบางครอบครัวไม่มีสัญชาติ จึงไม่สามารถใช้กฎหมายไทยมาบังคับให้พ่อแม่ส่ง
ลูกมาเข้าเรียนได้ อย่างไรก็ตามบางโรงเรียนหาทางออกโดยให้มีการทำข้อตกลงระหว่าง
โรงเรียนและผู้ใหญ่บ้านเพื่อช่วยแก้ปัญหาดังกล่าว

- 8) เด็กบางคนไม่สามารถเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นนอกพื้นที่แม่ฮ่องสอนได้ เพราะค่าใช้จ่ายในเมืองใหญ่ค่อนข้างสูง อีกทั้งเด็กไม่กล้าแสดงออกหากต้องเรียนร่วมกับเด็กในต่างจังหวัด แต่เด็กบางคนไม่มีบัตรและไม่มีสัญชาติ แต่มีความพยายามที่จะยกสถานะทางสังคมของตัวเอง ก็จะทำงานไปด้วย เรียนไปด้วย เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหงในกรณีของเด็กออกไปทำงาน บางกรณีจะไปทำงานในโรงงาน บางกรณีไปทำงานที่อำเภอปาย ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว
- 9) การสอบเพื่อวัดระดับ เช่น A-net / O-net พบว่าเด็กยังไม่สามารถวิเคราะห์ การตีความหรือเข้าใจในโจทย์คำถามของข้อสอบ(อาจเป็นผลมาจากความสามารถทางภาษายังไม่เพียงพอ) จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับต่ำ อีกทั้งการประเมินจากส่วนกลางมีผลกับครูผู้ทำงานในพื้นที่มากขึ้น โดยเฉพาะระบบประเมินที่ให้ความสำคัญกับสาระในเอกสารมากกว่า การปฏิบัติการเรียนการสอนจริง ครูต้องใช้เวลาในการทำเอกสารและงานธุรการมากขึ้น เข้ารับการอบรมหลายอย่าง โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่มีบุคลากรที่จะมาทำงานด้านธุรการนี้ ทำให้ครูต้องทำงานเพิ่มขึ้นและไม่มีเวลาให้กับการจัดเรียนการสอนอย่างเต็มที่ อีกทั้งการประเมินผลระดับชาติที่ผ่านมาผลสัมฤทธิ์ของเด็กนักเรียนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนต่ำกว่าจังหวัดอื่น เนื่องจากได้ใช้มาตรฐานเดียวกันกับส่วนกลาง จึงเป็นผลให้แม่ฮ่องสอนซึ่งมีนักเรียนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีข้อจำกัดอยู่มากในด้านภาษาเพื่อการสื่อสารและความด้อยโอกาสในหลายๆ ด้านประสบผลการประเมินที่ไม่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว
- 10) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีนโยบายทางการศึกษาค่อนข้างน้อย บางครั้งให้เสนอแผนเกี่ยวกับการศึกษา แต่กลับไม่มีงบประมาณมาให้ แม้แต่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่อยู่ในความรับผิดชอบของท้องถิ่นเองก็ยังมีไม่ทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่
- 11) เด็กนักเรียนประมาณ 80 % ยังไม่มีบัตรที่เป็นสถานะพลเมืองไทย
- 12) บางช่วงของการจัดการศึกษา พบว่าครูขาดแคลนไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนแก่เด็ก
- 13) ห้องเรียนไม่เพียงพอต่อเด็กนักเรียนที่จะสามารถแบ่งนักเรียนตามระดับชั้นได้ ต้องจัดห้องเรียนแบบคละชั้น

3.4 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในจังหวัดเชียงใหม่

ด้วยบริบทพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีพื้นที่บางส่วนติดต่อกับรัฐพม่า เช่นเดียวกับจังหวัดที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น จึงทำให้กลุ่มคนที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนไทใหญ่ ซึ่งคนไทใหญ่บางกลุ่มได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยเป็นเวลานานและได้รับสัญชาติไทยแล้ว²⁰ ในขณะที่คนไทใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งนั้นได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นแรงงานในระยะหลัง เนื่องด้วยสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศพม่า และในขณะเดียวกันธุรกิจสวนส้มในเขตอำเภอฝางก็ขยายเติบโตมากขึ้น กลุ่มคนเหล่านี้จึงเข้ามาเป็นแรงงานอยู่ในสวนส้ม สวนลิ้นจี่ รวมทั้งแรงงานรับจ้างอื่นๆ ในพื้นที่อำเภอฝางจำนวนมาก แต่เนื่องจากการไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้ จึงส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในเมืองไทยได้ เช่น การจดทะเบียนแรงงาน การรักษาสุขภาพ และในขณะเดียวกันลูกหลานของกลุ่มคนเหล่านี้ก็ไม่ได้รับทะเบียนการเกิด จนส่งผลต่อการไม่ได้เข้าเรียนในที่สุด ดังนั้น จึงมีการร่วมมือกันระหว่างกรมการศึกษานอกโรงเรียนกับองค์กรเอกชนหรือกลุ่มเพื่อเด็ก (Group for Children) และองค์กรทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ: UNICEF) ในการดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับกลุ่มคนเหล่านี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2552)²¹ โดยจัดทำโครงการ “ศูนย์การเรียนรู้ในไร่ส้ม(ไร่ส้มโมเดล)” ขึ้น เพราะเด็กที่ติดตามพ่อแม่มาทำงานในไร่ส้ม ไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กจึงรับจ้างทำงานเล็กน้อยในสวนส้ม ได้ค่าจ้างประมาณวันละ 10-30 บาท ดังนั้นจึงมีการคิดโครงการ “ศูนย์การเรียนรู้ในไร่ส้ม (ไร่ส้มโมเดล)” ขึ้น เพื่อให้เด็กเหล่านี้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษามากขึ้นซึ่งในระยะแรก องค์กรทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ: UNICEF)²² สนับสนุนเงินค่าจ้างครูอาสาให้กับองค์กรเอกชน ซึ่งในระยะหลัง UNICEF สนับสนุนเงินผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 3 ซึ่งดูแลการศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอฝาง อำเภอแม่เมาะ, อำเภอไชยปราการ, อำเภอเชียงดาวและอำเภอเวียงแหง โดยสำนักงานเขต 3 จะดูแลในเรื่อง หลักสูตร 4 สาระ ภาษาไทย, คณิตศาสตร์, สังคมศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม²³ และสุขภาพอนามัยและทักษะชีวิต โดยเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้กับเด็ก

²⁰ อรรถพรธ พนาพันธ์ (2546). “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาพื้นฐานสำหรับแรงงานต่างด้าว(ชาวไทยใหญ่/พม่า): กรณีศึกษา อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่” รายงานการวิจัย.

²¹ สัมภาษณ์คุณสุภาดา ศึกษานิเทศ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

²² ขวัญชีวัน บัวแดง(2550) รายงานการวิจัยเรื่อง พัฒนาการการจัดการศึกษาของรัฐในชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง รัฐกับการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเชียงใหม่: โรงพิมพ์วังเมือง. หน้า 67

²³ “เน้นวิชาสังคมเพราะต้องการให้เด็กถักเมืองไทย ไม่สร้างปัญหาให้กับคนไทย เพราะจากการสัมภาษณ์เด็กเหล่านี้

เหล่านี้เพื่อให้สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารเมื่ออาศัยอยู่ในเมืองไทยได้ จากการลงพื้นที่ของโครงการในเขตพื้นที่อำเภอฝาง พบการจัดการศึกษา ดังนี้

ศูนย์การเรียนรู้ในไร่ส้ม (ไร่ส้มโมเดล)

ศูนย์การเรียนรู้ในไร่ส้ม ของเขตอำเภอฝาง มีทั้งหมด ๑ ศูนย์ ซึ่งจะมีทั้งศูนย์กลางวันและศูนย์กลางคืน (ศูนย์กลางคืน จะสอนประมาณ 2-3 ชั่วโมง (6 โมงเย็นถึง 3 ทุ่ม) จะมีการเรียนการสอนเฉพาะวิชาที่จำเป็นกับการดำรงชีวิต เช่น คณิตศาสตร์(คิดเลข บวกเลขได้ ไม่ถูกนายจ้างหลอกเรื่องค่าจ้าง) และภาษาไทย (สามารถใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารได้) นักเรียนส่วนใหญ่จะอายุประมาณ 12-15 ปี เด็กเหล่านี้กลางวันทำงาน กลางคืนเรียนหนังสือ ถ้าเด็กอายุเกิน 5 ปีจะไปเรียนกับการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งศูนย์กลางคืนบางแห่งจะมีพ่อแม่เด็กมาเรียนด้วย การดำเนินการเรียนการสอนจะไม่มีปิดเทอม แต่มีวันหยุดเสาร์อาทิตย์ โดยการเรียนการสอนจะใช้หลักสูตรไทย (เริ่มใช้หลักสูตรของไทย โดยการควบคุมจาก สพท. เขต 3 อย่างจริงจังใน ปี พ.ศ. 2552 ซึ่งก่อนหน้านี้นักเรียนใช้แบบเรียนของไทย แต่ไม่ได้ใช้หลักสูตรของไทยตามที่ สพท. เขต 3 กำหนดเอาไว้)

จากการสำรวจของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ในเขตอำเภอฝาง เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 พบว่า มีเด็กกลุ่มนี้ เข้าเรียนในระบบในศูนย์การเรียนรู้ในไร่ส้ม ทั้งหมด 98 คน ในจำนวนศูนย์การเรียนรู้ทั้งหมด ศูนย์ฯ (ดูรายชื่อในตารางหน้าถัดไป)

ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้ไร่ส้มจะทำการส่งต่อเด็กเข้าเรียนใน โรงเรียนรัฐ²⁴ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่เดียวกันและอยู่ใกล้ๆ กัน (คล้ายกับลักษณะ School within School คือ

- 1) โรงเรียนบ้านหลายฝาง
- 2) โรงเรียนแม่สุรน้อย
- 3) โรงเรียนแม่สุนหลวง
- 4) โรงเรียนบ้านหนองยาว
- 5) โรงเรียนบ้านเวียงหวาย (จัดการศึกษาร่วมกับ โรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ(วัดจุฬามณีเดิม))
- 6) โรงเรียนบ้านลาน (การจัดการศึกษาเพื่อเด็กบนพื้นที่สูงและเด็กไร้สัญชาติ)

เด็กบอกว่าไม่อยากกลับไปประเทศพม่า อยากใช้ชีวิตและทำงานอยู่ในเมืองไทย จากการสัมภาษณ์ศึกษานิเทศ สพท. เขต 3 อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

²⁴ เนื่องจากโรงเรียนในพื้นที่มีเด็กที่อ่อนด้อย บางโรงเรียนอาจจะมีการยุบรวมในอนาคต ดังนั้นการรับเด็กเหล่านี้เข้ามาเรียนหนังสือ จึงทำให้โรงเรียนยังคงอยู่ได้ โดยเฉพาะหากรัฐบาลจ่ายค่ารายหัวให้เด็กเหล่านี้ด้วย ก็จะทำให้โรงเรียนสามารถเปิดการเรียนการสอนของตนเองได้ต่อไป

ตาราง 3.1 รายชื่อศูนย์การเรียนรู้ในอำเภอฝาง จ. เชียงใหม่ (สำรวจ มีนาคม พ.ศ. 2552)

ที่	ชื่อศูนย์	ที่ตั้ง			ลักษณะ	จำนวน ครู	จำนวน นักเรียน ²⁵	ชื่อผู้สอน ²⁶
		บ้าน	ต.	อ.				
1	เด่นเวียงไชย	บ้านเด่นเวียงไชย	ต. แม่ข่า	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางวัน	2	89	น.ส.แสงดาว วงศ์ป่า น.ส.สุวรรณ อ่องคำ
2	แม่สูนน้อย	บ้านแม่สูนน้อย	ต.แม่สูน	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางวัน	1	49	น.ส.ปราณี ชัยยะ
3	หัวฝาย	บ้านหัวฝาย	ต. โป่ง น้ำร้อน	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางวัน	1	22	น.ส.สมศรี จิ่งนะ
4	แม่มว	บ้านแม่มว	ต. โป่ง น้ำร้อน	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางวัน	1	24	น.ส.สรญา โยริยะ
5	แม่สูนหลวง 1	บ้านแม่สูนหลวง	ต.แม่สูน	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางคืน	1	22	นางแสงหล้า รุ่งเรืองศรี
6	แม่สูนหลวง 2	บ้านแม่สูนหลวง	ต.แม่สูน	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางคืน	1	21	นายดุสิต รุ่งเรืองศรี
7	สวนส้มเวียงคำ	บ้านหนองยาว	ต.แม่สูน	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางคืน	2	26	นางสายพิณ แสนเรือน
8	หนองยาว	บ้านหนองยาว	ต.แม่สูน	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางคืน	1	18	นายศิววรรณ แสนเรือน
9	เด่นเวียงไชย 2	บ้านเด่นเวียงชัย	ต.แม่ข่า	อ . ฝาง	ศูนย์ กลางคืน	2	27	นายเอกชัย เชื้อคำ น.ส.นงลักษณ์ อินมา ใหม่
รวม						12	298	

²⁵ เด็กส่วนใหญ่เป็นเด็กไทใหญ่ มีเด็กส่วนน้อยเป็นเด็กปะหรง ครั้นเด็กปะหรงที่เดินทางมาจากพม่า เป็นกลุ่มเด็กที่ไม่มีสัญชาติด้วยเช่นกัน ดังนั้น เด็กบางคนจึงสื่อสารกับครูสอนที่เป็นคนไทยไม่ได้ เพราะเด็กรู้ภาษาปะหรง ซึ่งกรณีเด็กปะหรงจะมีใน กรณีที่บ้านม่วงชุม สาขาสวนซา/อ.เชียงดาว บ้านปางแดง

²⁶ ครูส่วนใหญ่สามารถใช้ภาษาไทยใหญ่เพื่อสื่อสารกับเด็กได้ เพราะครูเหล่านี้ คือลูกหลานคนไทยใหญ่ที่เข้ามาอยู่เมืองไทยนานแล้วและบางส่วนเกิดและเติบโตในเมืองไทย ดังนั้น ครูเหล่านี้จึงมีสัญชาติไทยและสื่อสารภาษาไทยใหญ่ได้ ดังนั้น เมื่อมีเด็กเข้ามาในพื้นที่ไหซึ่งยังไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ครูเหล่านี้ก็สามารถใช้ภาษาไทยใหญ่สอนควบคู่ไปกับภาษาไทยได้เลย แต่การจัดการเรียนการสอนจะใช้ภาษาไทยเป็นหลัก เพื่อเตรียมความพร้อมเด็กให้เข้าสู่ระบบการศึกษาของโรงเรียนไทย แต่ปัญหาที่พบ คือ คุณวุฒิครูไม่ถึงตามกฎของกระทรวงศึกษาธิการ

ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ ไร่ส้มที่พบ คือ

-เด็กเคลื่อนย้าย ไม่อยู่ติดพื้นที่(ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน ช่วงหน้าแล้ง พ่อแม่เด็กจะเคลื่อนย้ายไปทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ แต่หากพื้นที่ฝาง อยู่ในช่วงที่มีส้ม พ่อแม่เด็กก็จะย้ายกลับมา แต่ช่วงนี้สวนส้มในอำเภอฝางมีจำนวนลดลงการทำสวนส้มใน ฝางไม่เป็นอาชีพที่นิยมเมื่อแต่ก่อน) คนจึงเคลื่อนย้ายไปในตัวเมืองเชียงใหม่และไม่ค่อยกลับมา จำนวนเด็กจึงลดลงสพท. เขต3 จึงร่วมมือกับ สพท. เขต1 โดยให้เด็กไปเรียนต่อเนื่องได้ที่ศูนย์การเรียนรู้วัดป่าเป้า

-พื้นที่ในการจัดการเรียนการสอนไม่เพียงพอ จึงมีการใช้ห้องเรียนร่วมกัน เรียนร่วมกันทีเดียวหลายชั้น

-ครูไม่เพียงพอ จึงมีการจ้างครูอาสาในศูนย์การเรียนรู้ ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยใหญ่ได้ สื่อสารกับเด็กไทยใหญ่ได้ หากเด็กเข้ามาใหม่พูดไทยไม่ได้ แต่สามารถสื่อสารกับครูที่พูดภาษาไทยใหญ่ได้ แต่ครูอาสาจะไม่มีคุณวุฒิครู (ครูมีวุฒิจาก กศน. หรือ ม.6)

-พ่อแม่เดินทางพาเด็กไปเรียนหนังสือ แต่ระยะทางค่อนข้างไกล ทำให้พ่อแม่เด็กโดนตำรวจจับระหว่างทาง เพราะไม่มีบัตรแรงงานต่างด้าว และไม่สามารถยืนยันได้ว่าพาเด็กไปโรงเรียนไหน พ่อแม่และเด็กจึงถูกส่งกลับไปประเทศพม่า ในกรณีนี้ ศูนย์การเรียนรู้แม่สุรน้อย หรือโรงเรียนบ้านแม่สุรน้อยจึงออกบัตรประจำตัวให้กับนักเรียนเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

-ผู้บริหารบางโรงเรียน กังวลว่าเมื่อรับเด็กเหล่านี้เข้ามาเรียน แต่ไม่ได้เรียนอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการตรวจสอบมาตรฐานจาก สมศ. จะทำให้โรงเรียนไม่ผ่านเกณฑ์(ความกังวลว่าจะส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงโรงเรียน แต่จริงๆ แล้ว กรณีนี้มีวิธีการหลีกเลี่ยงได้) ผู้บริหารที่มีทัศนคติเช่นนี้จึงใช้วิธีผลักดันให้เด็กไปเข้าเรียนที่โรงเรียนอื่น แต่สร้างปัญหาให้กับโรงเรียนอีกแห่งหนึ่งที่กังวลว่าจะเป็นการรับเด็กข้ามเขตความรับผิดชอบ ซึ่งอาจทำให้มีปัญหากับ อบต. เขตที่ดูแลอยู่ (เนื่องจากอบต. จะต้องให้การสนับสนุนทางการศึกษาแก่นักเรียนในเขตที่ตนดูแลอยู่)

-เด็กได้รับสิทธิการศึกษาฟรี 15 ปี แต่หลักสูตรเพิ่มเติมภายในโรงเรียนแต่ละแห่ง เด็กต้องจ่ายเพิ่มเติม เช่น วิชาคอมพิวเตอร์, ลูกเสือ เนตรนารี, พลศึกษา ฯลฯ

นอกจากการจัดการเรียนการสอนในสวนส้มแล้ว พื้นที่พท. เชียงใหม่เขต 3 ยังมีนักเรียนไร้สัญชาติเข้าเรียนในระบบโรงเรียนไทยเป็นจำนวนมาก จากการสำรวจของ สพท เชียงใหม่ เขต 3 ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2552 ในโรงเรียน 112 โรง พบว่าจำนวนนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติไทยและไม่ปรากฏสัญชาติ มีอยู่ทั้งหมด 17,283 คน ในจำนวนดังกล่าวมีนักเรียนที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากประเทศพม่า (นักเรียนเชื้อชาติไทยใหญ่) 8,696 คน²⁷ นอกจากนี้ในพื้นที่อำเภอฝาง ยังได้มีการจัดการเรียนการสอนโดยองค์กรเอกชน ที่โรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งดำเนินการโดย กลุ่ม

²⁷ อ้างอิงข้อมูลจากการสำรวจสถิติของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

พิทักษ์สตรีไทใหญ่ (Shan Women's Action Network (SWAN)) โดยเริ่มจากการจัดการเรียนการสอนให้กับลูกหลานคนไทใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานในอำเภอฝาง ซึ่งเด็กกลุ่มนี้ไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนไทย เพราะฐานะยากจนและพ่อแม่หลบหนีเข้าเมืองมาอย่างผิดกฎหมาย ทางองค์กรเอกชนร่วมกับเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติจึงเริ่มจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กกลุ่มนี้ ในปี พ.ศ. 2544 เริ่มจากสอนวิชาภาษาไทยและภาษาไทใหญ่และขยายวิชาอื่นๆ เหมือนเช่นหลักสูตรแกนกลาง ปัจจุบันมีการส่งนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนบ้านเวียงหวาย ในโครงการ School Within School ด้วย

ศูนย์การเรียนวัดป่าเป้า “ป่าเป้าโมเดล”

เนื่องจากปัจจุบันการทำสวนส้มในเขตพื้นที่อำเภอฝางลดลง แรงงานต่างด้าวบางส่วนจึงเคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นแรงงานอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่มากขึ้น ดังนั้น จึงมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนในเขตพื้นที่อำเภอเมืองขึ้นเพื่อรองรับลูกหลานของแรงงานชาวไทใหญ่ที่เคลื่อนย้ายตามพ่อแม่มาเป็นแรงงานอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่คือ ศูนย์การเรียนวัดป่าเป้า หรือ “ป่าเป้าโมเดล” ซึ่งแต่เดิมศูนย์การเรียนวัดป่าเป้าได้มีการจัดการเรียนการสอนโดยองค์กรเอกชนมาก่อน โดยจัดการเรียนการสอนเป็นภาษาพม่า โดยครูพม่า จนกระทั่งองค์กรเอกชนถอนตัวในระยะหลัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1 จึงเข้ามาดูแลและจัดการเรียนการสอนแทน โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรยูนิเซฟ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานสาธารณสุขเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ และองค์กรเอกชน²⁸ ศูนย์การเรียนวัดป่าเป้าจึงได้ทำโครงการต่อเนื่องมาจากโครงการไร้สัมสู่สวนคอนกรีต ของสพท.เขต 3 เพื่อรองรับเด็กที่เคลื่อนย้ายตามพ่อแม่จากเขตแนวชายแดนหรือสวนส้มมาทำงานในเขตอำเภอเมือง จ.เชียงใหม่ การจัดการเรียนการสอนอยู่ในลักษณะการเตรียมความพร้อมให้กับเด็กต่างวัฒนธรรมทั้งทางด้านภาษา สังคม และสุขอนามัย ก่อนส่งต่อเด็กเหล่านี้ให้เข้าสู่ระบบโรงเรียนของรัฐ ซึ่งเป็นการช่วยลดภาระในการพัฒนาความพร้อมของผู้เรียนให้กับทางโรงเรียนที่รับเด็กเหล่านี้เข้าเรียน ซึ่งคาดว่าปี พ.ศ. 2553 จะมีการเปิดศูนย์ในรูปแบบเดียวกันเพิ่มเป็น 4 มุมเมืองในตัวเมืองเชียงใหม่ด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงทางการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติเหล่านี้

ปัจจุบันศูนย์การเรียนวัดป่าเป้า มีเด็กนักเรียนอยู่ทั้งหมด 8 คน เปิดสอนในระดับปฐมวัย หรือเรียกว่า ศูนย์เตรียมความพร้อมให้กับลูกหลานของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าก่อนจะเข้าเรียนโรงเรียนของรัฐ โดยศูนย์การเรียนวัดป่าเป้าจะสอน โดยเน้นการใช้ภาษาไทยเป็นหลัก เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กเหล่านี้ได้เข้าสู่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐต่อไปและมีการเรียนการสอนใน 8 สาระ

²⁸ อ้างอิงข้อมูลจากเอกสารแผ่นพับศูนย์การเรียนวัดป่าเป้าของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1

ในขณะที่เดียวกันศูนย์ฯ จะจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาไทย ให้กับเด็กนักเรียนในทุกวัน ปายวันศุกร์ โดยพระชาวไทใหญ่และนักศึกษาไทใหญ่ที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครด้วย เพื่อให้ลูกหลานของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทใหญ่ ยังคงสามารถเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของตนเองต่อไปได้ด้วย

ตาราง 3.2 จำนวนนักเรียนในศูนย์การเรียนวัดป่าเป้า ปีการศึกษา 2552

ระดับชั้น	ชาย	หญิง	รวม	หมายเหตุ
อนุบาล 1 (อายุระหว่าง 3-5 ปี)	16	13	29	
อนุบาล 2 (อายุระหว่าง 6-8 ปี)	11	19	30	
อนุบาล 3 (อายุระหว่าง 8-12 ปี)	23	16	39	ชั้นนี้ จะมีการเทียบความรู้เด็กเพื่อส่งต่อไปยังโรงเรียนรัฐที่อยู่ใกล้บ้านเด็กต่อไป
รวม	50	48	98	

นอกจากการจัดการเรียนการสอนข้างต้นซึ่งเป็นการจัดการศึกษาโดยการดำเนินงานของสพท. ร่วมกับองค์กรเอกชนที่มีการดำเนินการร่วมกันในการผลักดันให้นักเรียนกลุ่มนี้เข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐนั้น ปัจจุบันระบบโรงเรียนรัฐในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ โดยการสำรวจของสพท เชียงใหม่ เขต 1 ซึ่งดูแลโรงเรียนทั้งหมด 132 โรงเรียนนั้น พบว่าประจำปีการศึกษา พศ. 2552 มีนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติไทยและไม่ปรากฏสัญชาติอยู่ทั้งหมด 671 คน ในจำนวนดังกล่าวมีนักเรียนที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากประเทศพม่า (นักเรียนเชื้อชาติไทใหญ่) 1,633 คน²⁹ นอกจากนี้ ในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ยังได้มีการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มคนไทยใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานอยู่ในเมืองไทยด้วย เช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนปัญญาอิสระ ซึ่งสังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่, โรงเรียนเยาวชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในรัฐฉาน (SSSNY), Shan Youth Power รวมถึงสร้างสรรค์ของคนหนุ่มสาวไทใหญ่พลัดถิ่น โครงการส่งเสริมการศึกษาแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ ของมูลนิธิพระแสงธรรม³⁰

²⁹ อ้างอิงข้อมูลจากการสำรวจสถิติของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1

³⁰ ปวีณา ราชสิทธิ์ (2552) รายงานเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับแรงงานข้ามชาติ กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้ชุมชนปัญญาอิสระ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คณะศึกษาศาสตร์ สาขาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สรุปปัญหาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนไทยของอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

- 1) (กรณี โรงเรียนวัดช้างเคียน) เด็กไทใหญ่ในระดับประถม 6 อ่านภาษาไทยไม่ออก เขียนไม่ได้ จึงต้องให้เด็กกลุ่มนี้ มาเรียนพิเศษในตอนเย็นร่วมกับเด็กLD กรณีดังกล่าวเป็นเพราะเด็กย้ายที่เรียนตามการย้ายที่ทำงานของพ่อแม่บ่อยครั้ง ดังนั้นเด็กจึงไม่ได้เรียนในระบบอย่างต่อเนื่อง หากเด็กเข้าเรียนตามเกณฑ์จะไม่มีปัญหา แต่ถ้าย้ายมาจากที่อื่น เช่น กรณีเด็กเคยเรียนในสวนส้ม (โรงเรียนแม่เหิยะสามัคคี) หรือ เด็กย้ายมาจากโรงเรียนอื่น ในระดับประถม 3 (โรงเรียนบ้านห้วยทราย) จะมีปัญหาในการเรียนมาก โดยเฉพาะปัญหาในการเรียนภาษาไทย ในขณะที่วิชาอื่นๆ เช่น คณิตศาสตร์ เด็กสามารถเรียนได้
- 2) การประเมินผล (O-Net / N-T) ซึ่งใช้ระบบการวัดผลมาจากส่วนกลาง ทำให้โรงเรียนที่รับเด็กกลุ่มนี้ เข้ามาเรียนต้องเอาผลคะแนนของเด็ก ไปร่วมกับเด็กทั้งโรงเรียน ในขณะที่เด็ก LD ได้รับการยกเว้น) ทำให้คะแนนโรงเรียนต่ำลง โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กที่มีปัญหาครูไม่เพียงพอ ครูไม่ครบชั้น บางโรงเรียนจึงไม่ต้องการรับเด็กกลุ่มนี้ เข้าเรียน
- 3) เด็กกลุ่มนี้ ออกจากโรงเรียนกลางคัน ย้ายที่เรียนบ่อย เพราะเด็กต้องย้ายตามงานที่ผู้ปกครองทำ เช่น ผู้ปกครองทำงานก่อสร้าง เมื่อเสร็จโครงการต้องย้ายไปทำงานก่อสร้างโครงการอื่นต่อ บางครั้งก็ทำงานใหม่ก่อนข้างไกล จึงต้องเอาเด็กย้ายไปด้วยส่งผลให้เด็กเรียนไม่ต่อเนื่อง
- 4) เด็กไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมมาก่อน โดยเฉพาะในเรื่องภาษาไทย ทำให้บางโรงเรียน เมื่อรับเด็กเข้าเรียนแล้ว ต้องรับภาระในการเรียนการสอนของเด็กกลุ่มนี้ มากขึ้น อีกทั้งเด็กที่เข้ามาที่หลังจะเรียนไม่ทันเด็กในชั้นเดียวกัน ทำให้เกิดปัญหาทั้งกับเด็กที่เข้ามาเรียนที่หลังและเด็กที่เรียนก่อนอยู่แล้ว
- 5) เด็กส่วนใหญ่จะมีอายุเกินเกณฑ์ เช่น เด็กอายุ 15 ปี มาเรียนในชั้น ประถม 3 บางกรณีเด็กเคยเรียนที่ประเทศพม่ามาก่อน เมื่อมาเรียนในประเทศไทย จึงเรียนรู้เร็ว มีความรับผิดชอบ ตั้งใจเรียน และสนใจร่วมกิจกรรมของโรงเรียนมากกว่าเด็กไทย เช่น กรณีโรงเรียนวัดป่าตัน มีประธานนักเรียนเป็นเด็กไทใหญ่ ในขณะที่เด็กบางคนจะมีพฤติกรรมก้าวร้าว เป็นหัวโจก คอยเรียกเก็บเงินเด็กที่อายุน้อยกว่า บางครั้ง จะหลอกเด็กที่มีอายุน้อยกว่าในชั้นเรียน เช่น เรื่องชู้สาว ทำให้เด็กอายุน้อยกว่าไม่รู้เท่าทันเด็กโต
- 6) (ประเด็น อบท.) บางครั้งให้การสนับสนุนโรงเรียนดี แต่บางครั้งโรงเรียนทำโครงการของบไปทาง อบท. แต่ไม่ได้รับการสนับสนุน เพราะอ้างเรื่องติดนโยบาย ซึ่งก็มีการพูดกันว่ากลุ่มคนเหล่านี้ ไม่ใช่ฐานเสียงในพื้นที่ ทาง อบท. จึงไม่สนับสนุน ทั้งนี้ อาจจะขึ้นอยู่กับอำนาจและบทบาทของนายก อบท. แต่ละสมัย ทำให้บางครั้งถ้า อบท. มีนโยบายทางการศึกษาที่ไม่ชัดเจน อาจจะส่งผลต่อทางโรงเรียนไปด้วย เช่น บางปี อบท. จัดการทัศนศึกษาที่นอกสถานที่ให้ทั้งหมด แต่บางปีให้เงินกับทางโรงเรียนจัดการเอง เป็นต้น

3.5 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองในจังหวัดสมุทรสาคร

เนื่องจากพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร มีบริบทพื้นที่ที่แตกต่างไปจากพื้นที่การวิจัยที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น เพราะสมุทรสาครไม่ใช่พื้นที่ที่ติดชายแดนที่มีการเคลื่อนย้ายไปมาของผู้คนอยู่ตลอดเวลา แต่เนื่องจากมีพื้นที่อยู่ส่วนในของประเทศไทยที่ติดทะเลและใกล้กับเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีผลต่อการเอื้อให้พื้นที่ดังกล่าวสามารถพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ในหลายด้าน จึงทำให้พื้นที่นี้มีรายได้หลักมาจาก ด้านการประมงด้านอุตสาหกรรม³² ด้านการเกษตร และด้านการท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสาครจึงเป็นจังหวัดที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงและมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรสูงติดอันดับหนึ่งในห้าของประเทศ

จากภาคเศรษฐกิจดังกล่าว จึงทำให้แรงงานข้ามชาติจึงเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจในพื้นที่นี้ โดยเฉพาะในปัจจุบัน จังหวัดสมุทรสาครเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการใช้แรงงานต่างด้าวอยู่เป็นจำนวนมาก ตามข้อมูล ณ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2552 จังหวัดสมุทรสาครมียอดตัวเลขการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว ทั้งหมด 110,416 คน (จากหนังสือพิมพ์มหาชัยโพสต์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 27 ประจำเดือน สิงหาคม 2552) โดยแรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคกิจการประมง, กิจการประมงต่อเนื่อง

ในส่วนของทายาทรุ่นที่ 2 ซึ่งส่วนหนึ่งติดตามพ่อแม่เข้ามาเป็นแรงงานต่างด้าวในสมุทรสาคร และอีกส่วนหนึ่งเกิดและเติบโตในประเทศไทยนั้น จากการสำรวจของ สพทสมุทรสาคร จากการจัดการศึกษาให้กับเด็กกลุ่มนี้ พบว่า เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรนั้นมีหลายกลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะแต่เด็กที่มาจากประเทศพม่าซึ่งเป็นเด็กกลุ่มหลักเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเด็กที่มีพ่อแม่เป็นคนชนเผ่า ถิ่นบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง เด็กที่ถือบัตรรอกการพิสูจน์สัญชาติด้วย ในกรณีของเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรเลย จะมีการขอหมายเลข 89 หรือขอเลข 13 หลัก โดยทางโรงเรียนจะออกเลขให้เด็กเป็น G ตามด้วยเลข 12 หลักให้ก่อน (Gxxxxxxxxxxx) และเมื่อเด็ก

³¹ จังหวัดสมุทรสาครมีมูลค่าการส่งออกสินค้าประมง ปี 2550 ประมาณ 179,000 ล้านบาท (ข้อมูลจากเอกสารประกอบการบรรยายสรุปสถานการณ์แรงงานจังหวัดสมุทรสาคร เสนอ นายไพฑูรย์ แก้วทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและคณะ วันจันทร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ 2552 ณ ห้องประชุม 401 ศาลากลางจังหวัดสมุทรสาคร จัดทำโดย หน่วยงานสังกัดกระทรวงแรงงาน จังหวัดสมุทรสาคร)

³² จังหวัดสมุทรสาครมีโรงงานอุตสาหกรรม 4,489 โรงงาน โดยในปี 2550 มีมูลค่าการส่งออก 712,000 ล้านบาท (ข้อมูลจากเอกสารประกอบการบรรยายสรุปสถานการณ์แรงงานจังหวัดสมุทรสาคร เสนอ นายไพฑูรย์ แก้วทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและคณะ วันจันทร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ 2552 ณ ห้องประชุม 401 ศาลากลางจังหวัดสมุทรสาคร จัดทำโดย หน่วยงานสังกัดกระทรวงแรงงาน จังหวัดสมุทรสาคร)

³³ รายงานวิจัย เรื่อง การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่า กรณีศึกษาพื้นที่ แม่สอด มหาชัยและคูบุรี โดย คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า (Thai Action Committee for Democracy in Burma)

ได้บัตรจากกระทรวงมหาดไทยแล้ว เด็กจะมีเลขนำหน้าด้วย 0 (ศูนย์) ตามด้วยเลข 12 หลัก (Oxxxxxxxxxxx) ซึ่งจะมีอายุบัตร 10 ปี (เรียกว่า บัตรบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน) ใช้ได้ตลอดอายุการศึกษาของเด็ก แต่หากบัตรหมดอายุแล้วก็ยังไม่สามารถบอกได้ว่าจะต่อบัตรในรูปแบบไหน

การจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนกลุ่มนี้ในพื้นที่สมุทรสาคร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1) การจัดการเรียนการสอนโดยโรงเรียนไทย จากการสำรวจของกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร ประจำปีการศึกษา 2552 (ข้อมูลล่าสุด ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2552) พบว่าเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย³⁴ ซึ่งเข้าเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร รวมทั้งหมด 1,638 คน (ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองมีทั้งหมด 1,057 คน, ในเขตพื้นที่อำเภอกระทุ่มแบนมีทั้งหมด 504 คน, ในเขตพื้นที่อำเภอบ้านแพ้วมีทั้งหมด 77 คน) โดยพื้นที่สมุทรสาครมีโรงเรียนรัฐต้นแบบที่จัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนกลุ่มนี้ คือ โรงเรียนวัดศิริมงคล ซึ่งเป็นโรงเรียนรัฐที่รับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียนจำนวนมากที่สุดด้วย

2) การจัดการเรียนการสอนโดยศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยองค์กรเอกชน ซึ่งมีดังนี้

2.1) มูลนิธิรักไทย จ.สมุทรสาคร

มูลนิธิรักไทย ได้รับเงินสนับสนุนโครงการมาจากโครงการฟ้ามิตร ซึ่งจะเน้นเรื่องประเด็นเกี่ยวกับ 1. สุขภาพของแรงงานเป็นหลัก 2. ส่งเสริมสิทธิเรื่องแรงงานข้ามชาติ 3. การรับยาต้านไวรัส ในส่วนของประเด็นเรื่องการศึกษา นั้น ทางมูลนิธิได้ดำเนินการมาก่อน แต่โครงการหมดวาระแล้ว หากแต่มูลนิธิก็ยังทำงานต่อเนื่องอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยทางมูลนิธิรักไทย ในจังหวัดสมุทรสาคร ได้ดูแลศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่สมุทรสาคร 5 ศูนย์การเรียนรู้ แต่ละศูนย์จัดตั้งขึ้นตามความหนาแน่นของแรงงานในพื้นที่นั้นๆ

-ศูนย์ฯ โกรกกรากใน (หลักสูตรภาษาไทย) เริ่ม ปีพ.ศ. 2547

-ศูนย์ฯ พงษ์ทิพย์ (หลักสูตรภาษาไทย) เริ่ม ปีพ.ศ. 2547

-ศูนย์ฯ สะพานปลา (หลักสูตรภาษาไทย) เริ่ม ปีพ.ศ. 2547

-ศูนย์ฯ ท่าฉลอม (หลักสูตรภาษาไทย) เริ่ม ปีพ.ศ. 2549

-ศูนย์ฯ บางโหนด (หลักสูตรภาษาพม่า) เริ่ม ปีพ.ศ. 2552

³⁴ เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยตามการสำรวจของกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร คือ กลุ่มเด็กไทยที่ไม่มีหลักฐานใดๆ พม่า, ลาว, กัมพูชา, มอญ, ลีวะ, กระเหรี่ยง, ม้ง, ไทใหญ่, ลีซอ, ปะล่องและอื่นๆ (บุคคลที่ไม่สามารถระบุชาติพันธุ์ได้)

2.2) เครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (Labour Rights Promotion Network)

องค์กรได้รับเงินช่วยเหลือมาจาก ILO โดยเน้นเรื่องแรงงานต่างด้าว แต่เด็กซึ่งติดตามพ่อแม่มา จะอยู่ในโรงงานและทำงานตั้งแต่ 8 ขวบขึ้นไป และทำงานตั้งแต่ 10 ชั่วโมงขึ้นไป ทางองค์กรจึงทำโครงการนี้เพิ่มขึ้นมา โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2549 ทำศูนย์เตรียมความพร้อม โดยส่งเด็กไปเข้าเรียนที่โรงเรียนวัดศิริมงคล เน้นการเรียนที่ใกล้บ้านของเด็กเป็นหลัก องค์กรจึงเน้นเรื่องการเรียนรู้การสอนเพื่อการสื่อสารและการดำรงชีวิตอยู่ในประเทศไทยเป็นหลัก โดยจะทำงานคู่ขนานไปกับโรงเรียนของรัฐ ทั้งนี้ทางองค์กรจะเป็นผู้ทำเอกสารหรือประวัติเด็กที่ไม่มีเอกสารทางทะเบียนราษฎรให้และจะทำการส่งต่อเด็กที่พร้อมให้เข้าสู่ระบบโรงเรียนรัฐ

2.3 การจัดการเรียนการสอนโดยกลุ่มมอญคือ ศูนย์การเรียนรู้วัดเจษฯ ศูนย์การเรียนรู้วัดโคก , ศูนย์การเรียนรู้วัดบางหญ้าแพรกและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทยมอญพัฒนาซึ่งจัดการเรียนการสอน โดยใช้หลักสูตรพม่าและสอนภาษามอญเป็นหลัก

สรุปปัญหาการจัดการศึกษาในพื้นที่สมุทรสาคร

1) นักเรียนกลุ่มนี้ใช้ภาษาพูดและวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างจากคนไทย จึงทำให้ไม่เข้าใจภาษาไทยและวัฒนธรรมบางอย่างของไทย เวลาครูอธิบายให้ทำกิจกรรม เด็กจะเข้าใจยาก ต้องอธิบายเฉพาะคน จนเข้าใจ เพราะการรับฟังของเด็กยังฟังเราไม่ออก เด็กจะนั่งเฉยๆ สิ่งทำงานเด็กก็จะนั่งนิ่งๆ จนครูต้องไปนั่งอธิบายให้ฟังซ้ำๆ ทำให้ความเข้าใจในบางเนื้อหาวิชาเป็นไปได้ช้า อีกทั้งการออกเสียงภาษาไทยมีความผิดเพี้ยนไม่ชัดเจน ทำให้สื่อสารได้ไม่ดี

2) เด็กมีหลายกลุ่ม ช่วงอายุแตกต่างกันมากในระดับชั้นเดียวกัน ความสามารถในการเรียนต่างกัน

3) เด็กบางคนต้องเอน้องมาเลี้ยงที่ศูนย์การเรียนรู้ด้วย เพราะพ่อแม่ไปทำงานกันหมด ทำให้เด็กเรียนไม่เต็มที่ การเรียนช้าลง

4) ผู้ปกครองมีฐานะยากจน และบางคนขาดความรู้ในเรื่องความสำคัญทางการศึกษาของลูกหลาน ส่งผลให้นักเรียนไม่สามารถทำงานมาส่งครูได้ เพราะเมื่อกลับไปบ้าน ผู้ปกครองไม่เข้าใจภาษาไทยจึงสอนลูกหลานไม่ได้

5) ผู้ปกครองกลัวถูกจับจึงปิดบังข้อมูล ทำให้โรงเรียนไม่ทราบปัญหาที่แท้จริง บางครั้งพ่อแม่ขาดแคลนแรงงานภายในครอบครัว เด็กจึงต้องออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อไปช่วยพ่อแม่ทำงาน เด็กบางคนต้องรับภาระภายในครอบครัว บางคนต้องเลี้ยงน้องแทนพ่อแม่ที่ต้องไปทำงานทำให้

นักเรียนขาดเรียนบ่อย ไม่สามารถติดตามหรือทราบที่อยู่ที่เหมาะสมได้ บางครั้งต้องย้ายถิ่นตามการทำงานของผู้ปกครอง

6) บ้านผู้ปกครองอยู่ไกลจากโรงเรียนและไม่มีเวลาส่งเด็กที่โรงเรียน อีกทั้งเวลาในการทำงานของผู้ปกครองไม่เอื้ออำนวยในการส่งลูกหลานมาเรียนหนังสือ

7) ปัญหาในเรื่องงบประมาณ โดยเฉพาะงบประมาณท้องถิ่นจาก อบต. ที่เห็นว่างบประมาณเป็นของคนไทยจึงไม่ต้องการเอาไปให้สนับสนุนกลุ่มคนเหล่านี้

8) ผู้บริหารและครูบางคนไม่รู้กฎหมายหรือระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ หรือบางคนรู้แต่ไม่อยากจะรับภาระเพิ่ม

3.6 การจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองๆ ในจังหวัดระนอง

จังหวัดระนองมีพื้นที่ติดต่อกับเกาะสอง ประเทศพม่า ผู้คนในบริเวณนี้จึงมีการเคลื่อนย้ายข้ามไปมาในบริเวณนี้มาตั้งแต่โบราณ และในช่วงที่บริษัทอังกฤษเข้ามาจับสัมปทานทำเหมืองแร่จากประเทศไทยในบริเวณนี้ ในช่วงหกสิบปีก่อนหน้านี้ก็ได้นำคนงานจากเมืองตะวายและเมืองมะริดจากประเทศพม่าเข้ามาด้วย หลังจากเหมืองแร่หยุดกิจการลง คนงานเหล่านี้ก็ไม่ได้กลับไปบ้านเกิดของตนเอง มีการแต่งงานและสร้างครอบครัวอยู่ในเมืองไทยมาจนถึงปัจจุบัน (โสฬส ศิริไสย์และจิตชยางค์ ยมาภัย(มปพ.).หน้า 5)

การอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนจากประเทศพม่าเพื่อเข้ามาเป็นแรงงานยังคงเกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสถานะการณ์ทางการเมืองภายในประเทศพม่าที่ได้กล่าวไปแล้ว ในช่วงต้นและสถานการณ์ของการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ยังคงต้องการแรงงานชั้นล่างอยู่เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 1 ส่วนแยก 1 (รอง ผอ.รมน.ภาค 4 ส่วนแยก 1) พบว่า ชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในตัวเมือง จ.ระนอง ที่เข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่ จ.ระนอง ตั้งแต่ปี 2530 จนถึงปัจจุบันมีมากกว่า 1.5 แสนคน แต่ละครอบครัวมีลูกไม่ต่ำกว่า 3 คน อยู่ใน 3 ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนสวัสดิ์ ชุมชนชาวพม่าบ้านแพใหญ่ ชุมชนพม่าบ้านปากคลอง และกระจายตามจุดต่างๆที่รับจ้างทำภาคเกษตรกร (ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จาก <http://www.kaowao.org/thai/art-may09-12.php> ลงวันที่ 12 พฤษภาคม 2552)

จากการสำรวจจำนวนนักเรียนจำแนกตามสัญชาติในแต่ละช่วงชั้น ประจำปีการศึกษา 2552 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระนอง(ข้อมูลประจำปีการศึกษา 2552) พบว่า ประจำปีการศึกษา

---

³⁵ โสฬส ศิริไสย์และจิตชยางค์ ยมาภัย(มปพ.) แนวทางการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม กรณีเด็กผู้อพยพชาวพม่า. หน้า 5.

2552 มีเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระนอง รวมทั้งหมด 7,231 คน โดยแยกเป็นเด็กป่ากีสถาน 2 คน, เด็กพม่า 817 คน, เด็กจีน 1 คน และเด็กที่ไม่ปรากฏสัญชาติ 83 คน และที่เหลือเป็นเด็กไทยทั้งหมดและมีการจัดการศึกษาเพื่อเด็กไร้สัญชาติในพื้นที่ระนอง แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1) ระบบโรงเรียนรัฐ มีจำนวนเด็กประมาณ 817 คน ใน 54 โรงเรียน ซึ่งเด็กกลุ่มนี้จะมี ความพร้อมด้านภาษาไทยมาแล้ว เด็กส่วนหนึ่งจะมาสมัครเข้าโรงเรียนรัฐเอง และเด็กอีกส่วนหนึ่ง จะถูกส่งต่อมาจากศูนย์การเรียนขององค์กรเอกชน ถ้าเด็กเข้ามาเรียนในโรงเรียนของรัฐส่วนใหญ่น่าจะ ไม่เคลื่อนย้ายแล้ว หรืออาจจะไม่กลับไปประเทศของตนเองแล้ว กรณีของโรงเรียนรัฐบางโรงเรียน เช่น โรงเรียนเอกสินและโรงเรียนมิตรภาพ มีเด็กกลุ่มนี้ เข้าเรียนเป็นจำนวนมาก กรณีของโรงเรียนอนุบาลระนอง ได้มีการจ้างครูพม่า มาสอนภาษาพม่าให้กับเด็กไทยด้วย เช่นเดียวกับโรงเรียนสตรี ที่มีการสอนภาษาพม่าในโรงเรียนด้วยเช่นกัน

2) ศูนย์ฯ การเรียนขององค์กรเอกชน ซึ่งในระนองควบคุมให้เปิด 13 ศูนย์เท่านั้น และจะไม่มีการให้เปิดเพิ่มขึ้น มีเด็กเรียนในศูนย์การเรียนประมาณ 1,995 คน (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2552) ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการศูนย์ประสานงาน กำกับ ดูแล ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชายแดนไทย-พม่าในจังหวัดระนอง หน่วยป้องกันจังหวัดระนอง(คำสั่งออกเมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2552)³⁶ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการ ในขณะที่สพทระนองจะเป็นผู้ดูแลหลักสูตรทั้งหมด และมีอนุกรรมการ เป็น ศิษยานุศิษย์ของ สพท จากการลงทุนที่โครงการ มีข้อมูล ดังนี้

2.1) มูลนิธิศุภนิมิต จ.ระนอง (World Vision)

ก่อนหน้าที่ยังไม่มีองค์กรเข้ามาทำในประเด็นเรื่องการศึกษาในพื้นที่จังหวัดระนอง ได้มีการจัดการเรียนการสอนโดยศูนย์การเรียนมาก่อนแล้ว องค์กรจึงเข้ามาให้การช่วยเหลือและเข้ามาช่วยรัฐกำกับดูแลในช่วงหลัง องค์กรจะเน้นในเรื่องสิทธิมนุษยชน ประเด็นเรื่องสุขภาพ และประเด็นการค้ามนุษย์ ซึ่งประเด็นการค้ามนุษย์จะมีนโยบายเรื่องการเฝ้าระวัง ซึ่งจะเข้ามาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้กับเด็กไร้สัญชาติในพื้นที่และต้องการลดช่องว่างการถูกเอาเปรียบเมื่อเด็กต้องออกไปทำงานช่วยเหลือครอบครัวต่อไปองค์กรจะสนับสนุนเรื่องกิจกรรมและค่าตอบแทนครู แต่ไม่ได้สนับสนุนในเรื่องค่าเดินทางรถรับส่งนักเรียน พ่อแม่เด็กต้องดำเนินการในส่วนนี้เอง

---

³⁶ คณะกรรมการศูนย์ประสานงาน กำกับ ดูแล ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชายแดนไทยพม่าในจังหวัดระนอง หน่วยป้องกันจังหวัดระนอง จะทำหน้าที่ดูแลศูนย์การเรียนในพื้นที่ระนองทั้งหมด 3 ศูนย์ โดยจะทำการควบคุมไว้ 13 ศูนย์เท่านั้น และจะไม่มีการอนุญาตให้เปิดเพิ่มอีกแล้ว แต่ถ้าจะจัดตั้งศูนย์ฯ ใหม่จะต้องมีการขออนุญาตผ่านคณะกรรมการที่ได้ตั้งไว้ก่อน

ปัจจุบันมูลนิธิศุภนิมิตดูแลศูนย์การเรียนอยู่ทั้งหมด ๓ ศูนย์ฯ คือ ศูนย์ฯ วัฒนฯ ศูนย์ฯ วิกเตอร์เรีย (ร่วมกับโรงเรียนของรัฐ) และศูนย์ฯ ปากน้ำ มีระดับชั้นตั้งแต่ อนุบาล.1 – ป.6 ทั้ง 3 ศูนย์การเรียนมีครูพม่า 11 คน, ครูไทย 3 คน เป้าหมายในอนาคตขององค์กรในด้านการศึกษาคือจะเน้นให้เด็กเข้าสู่ระบบโรงเรียนรัฐมากขึ้น เพื่อความมั่นคงในระยะยาว

การจัดการเรียนการสอนในช่วงแรกจะใช้ครูพม่าและภาษาพม่าเป็นหลัก ช่วงหลังปี พศ. 2550 มีการสอนร่วมระหว่างครูไทยและครูพม่า ใช้หลักสูตรพม่า โดยใช้หนังสือและแบบเรียนจากพม่า ในวิชาวิทยาศาสตร์, สังคม, ประวัติศาสตร์ (ไม่ค่อยเน้น), ภาษาพม่า, คณิตศาสตร์ ซึ่งทั้งหมดจะเป็นการเรียนในภาษาพม่าทั้งหมดเพื่อรองรับการกลับไปประเทศพม่าของเด็กในอนาคต แต่ทั้งนี้ ศูนย์ฯ ต้องแปลแบบเรียนให้ทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระนองดูเนื้อหาด้วย ในส่วนของการเรียนหลักสูตรไทยนั้น จะเน้นเรื่องการเรียนรู้ภาษาไทย ในส่วนของวิชาทักษะชีวิตนั้น จะสอนในเรื่องกฎหมายพื้นฐาน สิทธิเด็ก สิทธิขั้นพื้นฐาน การค้ามนุษย์ โดยเจ้าหน้าที่ขององค์กรเป็นผู้สอน และจะมีการพาเด็กออกไปเรียนรู้ข้างนอกด้วย ในช่วงชั้นอนุบาลจะเน้นการพูด ในขณะที่ช่วงชั้นประถมจะเน้นการเขียน และในช่วงเปิดภาคเรียนแต่ละปี ศูนย์ฯ จะให้ครูและคณะกรรมการคัดเลือกเด็กที่ศูนย์ฯ เห็นว่าเหมาะสมในการเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐได้แล้ว ได้พิจารณาเพื่อเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐด้วย

ตัวแทนขององค์กรเห็นว่าการเรียนร่วมกันจะทำให้เด็กสามารถได้เรียนร่วมกันและทำกิจกรรมร่วมกัน และจะก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มเด็กได้ดีกว่าการแยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ในขณะที่เดียวกันการจัดศูนย์การเรียนในชุมชนจะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง ทั้งค่าเดินทางและค่าอาหารซึ่งเด็กสามารถกลับไปกินข้าวที่บ้านได้

ทางองค์กรมีการจัดประชุมผู้ปกครอง โดยให้ความรู้กับกลุ่มเครือข่ายผู้ปกครองเด็กที่เป็นแรงงานพม่าในเรื่องการค้ามนุษย์ และเน้นเรื่องการเฝ้าระวังเด็กในครอบครัว มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างองค์กรและผู้ปกครอง มีการแจ้งเรื่องนักเรียนและครูแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน ในที่นี้องค์กรมีการสนับสนุนให้ครูเข้าอบรมในเวทีสัมมนาต่างๆ เช่น สิทธิเด็ก สิทธิมนุษยชน เป็นต้น

2.2) องค์การเยสุอิตสงเคราะห์ผู้ลี้ภัย (JRS) จ.ระนอง

การทำงานด้านการศึกษาให้แก่เด็กไร้สัญชาติได้เริ่ม ในปีพศ. 2545 (2002) ซึ่งเป็นการรับช่วงต่อจากมูลนิธิศุภนิมิตซึ่งหมดงบประมาณในการสนับสนุนลงพอดี ซึ่งศูนย์ที่ JRS ดูแล และให้การสนับสนุนจะเรียกว่า “ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชายแดนไทย-พม่า จังหวัดระนอง” ปัจจุบันมีทั้งหมด 6 ศูนย์การเรียน คือ ศูนย์ฯ สามัคคี, ศูนย์ฯ แพสาครหรือโลตัส, ศูนย์ฯ ปากคลอง, ศูนย์ฯ ซอย 7, ศูนย์ฯ บ้านบางกลาง (ร่วมกับโรงเรียนบ้านบางกลาง) และ ศูนย์ฯ หงาว (ร่วมกับโรงเรียนบ้านหงาว) โดยเปิดรับเด็กที่อายุอยู่ในระหว่าง 5-14 ปี ทำการเรียนการสอนวันจันทร์-ศุกร์

ตั้งแต่ 8.30-15.30 น. เปิดเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดราชการ โดยมีเด็กในความดูแลทั้งหมด 036 คน มีครูพม่า 14 คน, ครูไทย 10 คน, และอาสาสมัครชาวต่างชาติ

2.3) MMR (Marist Mission Ranong) หรือ Marist Education Center

การจัดการศึกษาเพื่อผู้ใหญ่

เปิดทำการเรียนการสอนมาประมาณ 1 ปี มีเด็กทั้งหมด 38 คน ผู้ชาย 14 คน และผู้หญิง 24 คน องค์กรได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องอาหารกลางวัน รถรับส่งและให้ทุนสนับสนุนแก่เด็ก โดยศูนย์นี้จะทำการรองรับเด็กที่จบจากศูนย์การเรียนเช่น MRS ซึ่งเป็นเด็กที่ไม่สามารถเรียนต่อในโรงเรียนของรัฐได้

โปรแกรมที่หนึ่ง เวลาที่เปิดสอน 9.00-3.30 น. จะทำการสอนในเรื่อง ภาษาพม่า, คอมพิวเตอร์, ภาษาอังกฤษ, ภาษาไทยและความรู้ทั่วไป เช่น คณิต, วิทยาศาสตร์, สังคม, วัฒนธรรม

พม่า, คีลปะและคนตรี โปรแกรมที่สอง----โปรแกรมที่สามภาษาอังกฤษเพื่อคนไทย เช่น สนทนา ภาษาอังกฤษ

สรุปปัญหาของการจัดการศึกษาในพื้นที่ระนอง

1. นักเรียนกลุ่มนี้ มาเข้าเรียนในขณะที่มีอายุเกินเกณฑ์ไปแล้ว แต่นักเรียนไทยจะเข้าเรียนตาม เกณฑ์ ทำให้นักเรียนต่างด้าวตัวใหญ่กว่านักเรียนไทยในระดับชั้นเดียวกันมาบางครั้งเกิดการ ทะเลาะวิวาท รังแกนักเรียนไทย ไม่ปฏิบัติตามกฎโรงเรียน
2. เมื่อเด็กเข้ามาเรียนใหม่ จะมีปัญหาในการสื่อสารภาษาไทย บางคนพูดภาษาไทยพอรู้เรื่อง แต่ บางคนพูดภาษาไทยไม่ได้เลย ซึ่งส่งผลต่อการอ่านและการเขียนภาษาไทยด้วยอีกทั้ง เนื่องจาก เด็กกลุ่มนี้ ขาดเรียนบ่อยจึงทำให้เวลาในการเรียนการสอนไม่เพียงพอ บางครั้งเด็กไม่มาเรียน พร้อมกัน ต้องสอนซ้ำ ้ไปมา
3. ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง รายได้ไม่แน่นอน ค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอในการ สนับสนุนลูกหลานในการเรียนหนังสือ ไม่มีเวลาสนใจ ดูแลลูกหลาน เพราะต้องทำงานในเวลา กลางคืน ผู้ปกครองบางคนเคลื่อนย้ายไปทำงานในพื้นที่ที่มีรายได้สูงกว่า เช่น ภูเก็ตพังงา เนื่อง ด้วยจังหวัดระนองมีค่าแรงค่อนข้างต่ำ เช่น ทำงานกรีดยาง ๕,๐๐๐ บาท/เดือน นอกจากนี้ก็จะมี การจ้างงานในแพปลา, ประมง, โรงงานแช่แข็ง (ของทะเล), งานก่อสร้าง, งานไม้ ทำให้เด็กต้อง เคลื่อนย้ายตามพ่อแม่อยู่ตลอดเวลา เด็กบางคนต้องออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อไปช่วย ครอบครัวทำงาน ทำให้เรียนไม่ต่อเนื่อง
4. ผู้ปกครองเด็กที่ต้องการกลับประเทศพม่า จะกังวลว่าถ้าเรียนในโรงเรียนรัฐไทย เด็กจะพูด ภาษาพม่าไม่ได้ อีกทั้งนักเรียนกลุ่มนี้เรียนแล้วไม่ได้รับใบประกาศจากศูนย์การเรียน ผู้ปกครอง จึงกังวลว่าเรียนแล้วไม่สามารถนำไปประกาศไปประกอบอาชีพต่อได้
5. เมื่อศูนย์การเรียนภายใต้การดูแลของมูลนิธิส่งต่อเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐ โรงเรียนรัฐจะขอ เป็นเด็กในระดับอนุบาลก่อน ทำให้เด็กที่มีอายุเกินเกณฑ์ไม่สามารถเข้าเรียนต่อได้ หากเข้า

เรียนได้จะต้องเริ่มชั้นประถม ก่อนทุกครั้ง อีกทั้ง หากส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐจะทำให้ผู้ปกครองเด็กต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ในขณะที่ทางศูนย์การเรียนจะช่วยเหลือได้บางส่วน และจะเก็บพ่อแม่เด็กอีกบางส่วน

6. โรงเรียนของรัฐบางโรงเรียน เช่น โรงเรียนเอกสิน, โรงเรียนกาดบุรี เมื่อเด็กพม่าเข้าสู่โรงเรียนรัฐมากขึ้น ทำให้ผู้ปกครองย้ายเด็กไทยออกไปเรียนที่อื่น ในขณะที่โรงเรียนรัฐบางแห่งมีสถานที่และงบประมาณที่จำกัดทำให้รับเด็กกลุ่มนี้เข้าไปเรียนเพิ่มไม่ได้เช่นเดียวกับศูนย์การเรียนที่มีครูในศูนย์การเรียนไม่เพียงพอ ต้องสอนหลายวิชา
7. ผู้บริหารบางโรงเรียนไม่รับเด็กต่างด้าวแต่ในบางโรงเรียนมีการรับเด็กที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรมานานแล้ว ก่อนการออก พร.บ. ใหม่ ในปัจจุบัน ผู้บริหารเริ่มมีความเข้าใจมากขึ้น แต่ครูบางคนก็ยังคงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการรับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียน เพราะการรับเด็กกลุ่มนี้เข้าไปเรียนร่วมกับเด็กไทยจะทำให้ครูต้องทำงานหนักมากขึ้น ในส่วนของคณะกรรมการการศึกษา (คณะกรรมการท้องถิ่น) ก็ไม่ต้องการให้รับเด็กเข้ามาเรียนในโรงเรียนรัฐด้วยเช่นกัน

บทที่ 4

รูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างชาติพันธุ์ในประเทศไทยถือได้ว่ามีมาช้านาน ภายใต้อีกชื่อเรียกว่า การจัดการศึกษาสำหรับ “ชาวไทยภูเขาหรือชาวไทยบนพื้นที่สูงหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง” ดำเนินงานโดยหลายหน่วยงานจากภาครัฐและเอกชน และมีพัฒนาการในการจัดการศึกษาหลายรูปแบบ แต่มีเพียงไม่กี่หน่วยงานที่พยายามพัฒนาศึกษาทดลองหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ สภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่การจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยไม่แตกต่างจากการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไทยโดยทั่วไป นั่นคืออิงอยู่กับหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการที่ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นแต่การเพิ่มพูนความรู้ในเนื้อหาสาระทางวิชาการอย่างเดียว ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับงานพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนการวางพื้นฐานเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนและสังคม (ชูพินิจ, 2545: 20-23) แม้ว่าต่อมาหลักสูตรประถมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2533 จะสนับสนุนให้มีการแบ่งหน้าที่ของหลักสูตรแกนกลางมาให้กับหลักสูตรท้องถิ่นหรือหลักสูตรสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้แต่ละโรงเรียนมีอำนาจในการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนที่ตอบสนองต่อการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ แต่กลับพบว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตามความพยายามในการพัฒนาการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับการอยู่ร่วมกันของคนหลากหลายวัฒนธรรมหลายชาติพันธุ์ในสังคมไทยได้ก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยความพยายามของสมาคม IMPEC ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในหมู่บ้านมอวาคีของชาวปกากะญอ ในอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นคนต่างวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา แม้ว่ารูปแบบจะยังเป็นการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมแบบสองขั้ว (Bicultural Education) อันหมายถึงวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปกากะญอ มากกว่าการเรียนรู้หลากหลายวัฒนธรรม (Multicultural Education) ตามหลักแนวคิดของการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมก็ตาม แต่ก็พบรูปธรรมของความสำเร็จในการพัฒนาผู้เรียนและศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของตนเองอย่างชัดเจน (เพ็ญอังกู 42-54)

เมื่อมีการเคลื่อนย้ายของคนต่างวัฒนธรรมกลุ่มใหม่เข้ามาในพื้นที่ แม้ว่าจะมีพื้นฐานของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่คล้ายคลึงกับผู้ที่อยู่ก่อนแล้วในประเทศก็ตาม ก็พบว่าการจัดการศึกษาสำหรับเด็กหลานของผู้มาอยู่ใหม่ได้สร้างความซับซ้อนและมีคำถามมากขึ้นตามมิติมุมมองที่แตกต่างกัน ทั้งในมิติของผู้จัดการศึกษาของภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนผู้ย้ายถิ่นเอง ทั้งนี้ จะขอนำเสนอรูปแบบของการจัดการศึกษาแก่ทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าในประเทศไทยที่รวบรวมได้ในช่วงเวลาปัจจุบัน โดยจำแนกประเภทและพื้นที่ดังแสดงในตาราง 4.1

ตาราง 4.1 รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติซึ่งแนกตามจังหวัดกลุ่มเป้าหมาย

ลักษณะหลักสูตร	เชียงใหม่	เชียงราย	แม่ฮ่องสอน	ตาก	สมุทรสาคร	ระนอง
1. การศึกษาในกระแสหลัก 1.1 ระบบโรงเรียนรัฐ	สพท.เขต1 มี 76 โรงเรียน (ในทั้งหมด131 โรงเรียน)	สพท. เขต3 มี 132 โรงเรียน (ในทั้งหมด157 โรงเรียน)	สพท. เขต1 มี 94 โรงเรียน (ในทั้งหมด145 โรงเรียน)	สพท. เขต2 มี 117 โรงเรียน (ในทั้งหมด133 โรงเรียน)	56 โรงเรียน (ในทั้งหมด156 โรงเรียน)	54 โรงเรียน (ในทั้งหมด95 โรงเรียน)
1.2 โรงเรียนรัฐขยายทางเลือก	ศูนย์การศึกษาวัดป่าปี-			โรงเรียนบ้านท่าอาจ	โรงเรียนวัดศิริมงคล	
2. โรงเรียนทางเลือก : ศูนย์การเรียนรู้ (จัดโดยองค์กร เอกชน)	สพท. เขต3 “ไร่ส้ม โมเดล” ศูนย์เด่นเวียงไชย ศูนย์แม่ตุนน้อย ศูนย์หัวฝาย ศูนย์แม่มา ศูนย์แม่ตุนหลวง1 ศูนย์แม่ตุนหลวง2 ศูนย์สวนส้มเวียงคำ ศูนย์หนองยาว ศูนย์เด่นเวียงไชย2			61 ศูนย์การเรียนรู้ (อำเภอแม่สอด46 ศูนย์ อำเภอพบพระ11 ศูนย์ อำเภอแม่ระมาด3 ศูนย์ อำเภอท่าสองยาง1 ศูนย์)	1. ศูนย์รักษ์ไทย -ศูนย์ฯ โกรกกรากใน -ศูนย์ฯ พงษ์ทิพย์ -ศูนย์ฯ สะพานปลา -ศูนย์ฯ ท่ากลม -ศูนย์ฯ บางโพธิ์ 2. LPN -ศูนย์ฯ หมู่บ้านเมืองทอง 3. กลุ่มมอญ -ศูนย์ฯ วัดเกษฯ -ศูนย์ฯ วัดโคก -ศูนย์ฯ วัดบางหญ้าแพรก -ศูนย์การศึกษาเรียนรู้ชุมชน ไทยมอญพัฒนา	1. มูลนิธิศุภนิมิต -ศูนย์ฯ วัฒนา -ศูนย์ฯ ปากน้ำ 2. JRS -ศูนย์ฯ สามัคคี -ศูนย์ฯ แพสตราหรือ โลดส์ -ศูนย์ฯ ปากคลอง -ศูนย์ฯ ซอย7 3. ศาสดิกระนอง -ศูนย์ฯ มาริอา -ศูนย์ฯ บางนอน 4. ศูนย์ฯ ระนองธานี

¹ ดูรายละเอียดได้ในบทที่ 3

ลักษณะหลักสูตร	เชิงใหม่	เชิงราย	แม่ฮ่องสอน	ตาก	สมุทรสาคร	ระนอง
3. โรงเรียนทางเด็กอิงระบบรัฐ 3.1 โรงเรียนเอกชน	โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา	โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา		โรงเรียนต้นถวไม่ตรีศึกษา (เดิม คือ ศูนย์การศึกษา All Saint)		
3.2 ศูนย์พึ่งพิงโรงเรียน (School within School)	1. โรงเรียนบ้านห้วยแฝง 2. โรงเรียนแม่สุรน้อย 3. โรงเรียนแม่สุนหลวง 4. โรงเรียนบ้านหนอง ยาว 5. โรงเรียนบ้านเวียง หวายกับโรงเรียนวัด พระธาตุเฉลิมพระ เกียรติ 6. โรงเรียนบ้านลาน	---	---	1. โรงเรียนบ้านท่าอากาศยาน 5 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์การเรียนพะ ยัณดา, ศูนย์การศึกษา หนองบัวแดง, ศูนย์การ เรียนนิวเดย์, ศูนย์การ เรียนเซซานา และศูนย์ การเรียนแควกระบอง 2. โรงเรียนบ้านแม่ปะ เหนือกับศูนย์การเรียน เดลินิส โรงเรียนบ้านแม่ตาวกับศูนย์ การเรียนยูไนเต็ดคริสเตียน	1. LPN -ศูนย์วัดกำแพง 2. JRS -ศูนย์บ้านบางกลาง -ศูนย์ฯ หงาว	1. มูลนิธิศุภนิมิต - ศูนย์ฯ วัดเตอร์เรีย 2. JRS -ศูนย์ฯ บ้านบางกลาง -ศูนย์ฯ หงาว
3.3 ศูนย์การเรียนอิงการศึกษา นอกระบบ	1. โรงเรียนวัดสวนดอก	1. ศูนย์พัฒนาการศึกษาเพื่อ ลูกหญิงและชุมชน 2. โรงเรียนอ่อนแสงดาว 3. โฮงเรียนจาวบ้าน	---	---	---	---
4. กศน.	---	กศน. แม่สาย	---	---	---	---

การจัดแบ่งรูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็ก ไร้สัญชาติ ออกเป็น 4 รูปแบบที่แตกต่างกันดัง แสดงในตาราง 4.1 นั้นแบ่งตามลักษณะของการจัดการศึกษา หลักสูตรที่ใช้สอน ผู้สอน และ ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษา คือ แบ่งเป็น 1) การจัดการศึกษาในกระแสหลัก ที่ดำเนินการโดย ภาครัฐ 2) โรงเรียนทางเลือกดำเนินการโดยองค์กรเอกชน 3) โรงเรียนทางเลือกอิงระบบรัฐ และ 4) การศึกษานอกระบบ ซึ่งในการวิจัยนี้ จะให้รายละเอียดเฉพาะการศึกษาภาคบังคับใน รูปแบบแรก เป็นส่วนใหญ่ สำหรับในบทที่ 5 จะกล่าวถึงการแบ่งรูปแบบของการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ไร้ สัญชาติโดยยึดอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในเป้าหมายของการจัดการศึกษาเป็นเกณฑ์ เพื่อเป็นภาพสะท้อน ให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนในนโยบายต่อคน ไร้สัญชาติของภาครัฐ

4 รูปแบบของการจัดการศึกษาที่รองรับกลุ่มทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าใน 6 พื้นที่ศึกษาวิจัย คือ สมุทรสาคร ระนอง ตาก (อ. แม่สอด) เชียงใหม่ เชียงราย (อ.แม่สาย) และ แม่ฮ่องสอน (อ. ปางมะผ้า) มีรายละเอียด ดังนี้

4.1 การศึกษาในกระแสหลัก

4.1.1 โรงเรียนรัฐ: รูปแบบการจัดการศึกษาโดยโรงเรียนรัฐส่วนใหญ่จะเน้นการสอน ภาษาไทยและวัฒนธรรมความเป็นไทยเป็นหลัก พร้อมทั้งใช้หลักสูตรแกนกลาง 8 สาระ ที่มีระบบ การวัดผลมาจากส่วนกลาง กลุ่มผู้ปกครองที่ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าจะส่งบุตรหลานเข้าสู่ระบบ การศึกษานี้ ในกรณีที่ผู้ปกครองมีแนวโน้มว่าจะอยู่ในเมืองไทยและทำงานในเมืองไทย และอาจจะ ไม่เคลื่อนย้ายกลับไปประเทศพม่าแล้ว (จากการสัมภาษณ์ผอ. โรงเรียนวัดช่างเคี่ยน จ.เชียงใหม่)

จากการลงพื้นที่พบว่า โรงเรียนรัฐบางแห่งได้เปิดรับกลุ่มเด็กเหล่านี้ เข้าเรียนมานานแล้ว ก่อนการออก มติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ติดชายแดน เช่น กรณีโรงเรียนบ้านบางกลาง จ.ระนอง ซึ่งผู้อำนวยการ โรงเรียนมีทัศนคติที่ดีในการให้โอกาส ทางการศึกษาแก่กลุ่มเด็กเหล่านี้ หรือ กรณีของโรงเรียนเวียงพาน อ.แม่สาย จ.เชียงราย ที่เปิดรับ กลุ่มลูกหลานของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าที่เข้ามาตั้งรกรากในอำเภอแม่สายนานแล้ว จึงทำให้ ลูกหลานของกลุ่มคนเหล่านี้ ที่เรียนจบจากโรงเรียนรุ่นแรกๆ กลับมาเป็นครูในโรงเรียนด้วย

แต่ในขณะเดียวกัน โรงเรียนรัฐบางแห่งเพิ่งเปิดรับเด็กกลุ่มนี้ เข้าเรียนหลังจากมีการออกมติ คณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 และมีบางโรงเรียนรัฐที่ไม่ต้องการรับเด็กกลุ่มนี้ เข้าเรียน เนื่องจาก เด็กกลุ่มนี้ บางคนมีอายุเกินเกณฑ์ ไม่เข้าใจภาษาไทย และโรงเรียนกังวลว่าเมื่อรับเด็กกลุ่มนี้ เข้ามา เรียนจะมีผลต่อการประเมิน โรงเรียนจากส่วนกลางให้ได้มาตรฐานที่ต่ำลง อีกทั้งผู้ปกครอง เด็กไทยบางคนไม่ต้องการให้ลูกหลานของตนเข้าเรียนร่วมกับเด็กไทย ซึ่งบางกรณีจะย้ายเด็กออก จากโรงเรียนไปเรียนโรงเรียนอื่น

4.1.2 โรงเรียนรัฐขยายทางเลือก: โรงเรียนรัฐขยายทางเลือกในที่นี้ หมายถึง โรงเรียนรัฐที่มีประสบการณ์ในการเปิดรับกลุ่มเด็กหลากหลายชาติพันธุ์มานานแล้ว และมีการปรับรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อตอบรับกับกลุ่มเด็กหลากหลายชาติพันธุ์มากขึ้น เช่น กรณีของโรงเรียนบ้านท่าอาจ อ.แม่สอด จ.ตาก และกรณีโรงเรียนวัดศิริมงคล จ.สมุทรสาคร

ตัวอย่างของโรงเรียนบ้านท่าอาจ อ.แม่สอด จ. ตาก

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านท่าอาจ มีรูปแบบการเรียนการสอนอยู่ 3 ระบบ คือ

1) หลักสูตรแกนกลาง 8 สาระ เนื่องจากโรงเรียนมีเด็กหลากหลายชาติพันธุ์ หรือเรียกว่า สหวัฒนธรรม (ประกอบไปด้วย กระเหรี่ยงน้ำ ่า พม่า มอญ อิสลาม ไทยใหญ่ซึ่งมีสัญชาติไทยและเด็กไทย) ในหลักสูตรแกนกลาง 8 สาระ โดยเฉพาะวิชาสังคมจึงสอดแทรกเรื่องวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งเรื่องภาษา การดำรงชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีด้วย ส่วนใหญ่เด็กจะพูดภาษาของตนเองได้เมื่อเล่นด้วยกัน ซึ่งเด็กก็จะเข้าใจกันเอง อยู่ร่วมกันได้ ส่วนวิชาประวัติศาสตร์จะไม่เน้นมาก แต่สอนให้เรียนรู้ แต่จะไม่ปลูกฝังให้ลึกเกินไป

2) หลักสูตร 3 ภาษา (จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2548 มีการบังคับเรียน คือ ภาษาไทย, ภาษาพม่าและภาษาอังกฤษ จึงมีการจัดตั้งห้องเรียนรู้ภาษาพม่าขึ้น มีครูไทยและครูพม่า คูแล และ Mini English Program (พ.ศ. 2548) ซึ่งจะมิกครูไทยและครูพม่าช่วยกันสอน และมีครูอาสาสมัครจากต่างประเทศมาช่วยสอนเสริมชั้น ประถม 4-5-6 ด้วย ภาษาพม่าซึ่งอยู่ในหลักสูตรท้องถิ่นนั้น จะเรียน 3 ครั้ง สัปดาห์ ซึ่งระบบนี้ จะเป็นการเตรียมให้เด็กอยู่ในเมืองไทยก็ได้ ไปเรียนต่อยังต่างประเทศก็ได้ หรือจะกลับไปประเทศพม่าก็ได้ ซึ่งเป็นการสร้างทางเลือกให้กับเด็กได้ทุกทาง

3) การจัดทำโครงการ School within School ในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเปิดรับนักเรียนต่างด้าวจาก ศูนย์การเรียนเข้ามาเรียนร่วม(มีศูนย์การเรียนเข้าเรียนร่วมทั้งหมด ศูนย์ฯ คือ ศูนย์การเรียนพะอีนดาว ศูนย์การเรียนหนองบัวแดง ศูนย์การเรียนนิเวศย์ ศูนย์การเรียนเซทานา และศูนย์การเรียนแควกระบอง) ในระยะแรกเป็นการเข้ามาเรียนที่โรงเรียนอาทิตย์ละ 1 วัน ที่เหลือเรียนที่ศูนย์ฯ ในระยะหลังเป็นการส่งครูของโรงเรียนไปสอนที่ศูนย์ฯ ศูนย์ละ 1 วัน (ชั้นอนุบาล 1 ครั้งวันและประถม 1 ครั้งวัน= ครูไทย ซึ่งพูดภาษาพม่าได้ จะเข้าไปสอนวิชาภาษาไทย และวิชาคณิตศาสตร์) เด็กจากศูนย์ฯ บางคนเป็นเด็กกำพร้า ไม่มีครอบครัว จะอยู่กับศูนย์ฯ ทางศูนย์ฯ จึงส่งมาเรียนที่โรงเรียนในตอนกลางวัน ตอนเย็นและวันเสาร์อาทิตย์จะเรียนเพิ่มเติมที่ศูนย์ฯ ในวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ภาษาพม่า คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ส่วนระบบการสอบหรือประเมินผลนั้น เวลาสอบจะมีครูไทยอ่านข้อสอบและช่วยแปลให้เด็กฟัง ข้อสอบสำหรับเด็กไทย อาจจะมี 100 ข้อ แต่ข้อสอบของเด็กจากศูนย์การเรียนอาจจะมีประมาณ 50 ข้อ นอกจากสอบตามระบบโรงเรียนไทยแล้ว เด็กต้องกลับไปสอบระบบของศูนย์การเรียนเพิ่มด้วย การดำเนินงานในโครงการ School within School ที่

ผ่านมาจะเน้นการเรียนรู้ภาษาไทยและสอนให้รักประเทศไทย เน้นการสร้างทัศนคติที่ดีต่อเมืองไทย เพื่อความมั่นคง ซึ่งโครงการนี้ดำเนินงานมาได้ 3 ปี กำลังอยู่ในช่วงประเมินคุณภาพ

การดำเนินงานที่ผ่านมามีการจัดเข้าค่ายและอบรมครูผู้สอนหลายครั้ง เพื่อให้ครูมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กหลายเชื้อชาติ (โดยความช่วยเหลือจาก ILO และ World Education) นอกจากนี้ ก็จะสนับสนุนครูไทยให้เรียนภาษาพม่าและครูพม่าเรียนภาษาไทย ในส่วนของผู้ปกครองนั้น ตอนแรกเอาลูกมาฝากไว้กับทางโรงเรียนเพื่อจะได้ไปทำงาน แต่ช่วงหลังๆ ผู้ปกครองเห็นคุณค่าจากการศึกษามากขึ้น พ่อแม่เด็กพม่าบางคนเคยมาทำงานในแม่สอด พอมีเงินก็กลับไปลงทุนค้าขายที่ประเทศพม่ามีฐานะดีขึ้น จากนั้นก็ส่งลูกมาเรียนในเมืองไทยก็มี เด็กบางคนเมื่อเรียนจบไปแล้วจะกลับไปเป็นทหารที่ประเทศพม่าก็จะส่งข่าวมาบอกทางโรงเรียนด้วย เช่น ตอนกองกำลังทหารกระเหรี่ยงและทหารพม่าสู้รบกันก็จะส่งข่าวมาบอกให้ทางโรงเรียนปิดทำการสอนเพราะโรงเรียนอยู่ระหว่างพื้นที่ของการสู้รบพอดี ส่วนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่ผ่านมาให้ความช่วยเหลือค่อนข้างดี ในขณะที่บางที่จะเน้นกลุ่มฐานเสียงของตนเองก่อน และงบประมาณส่วนใหญ่จะเน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานก่อน และบางส่วนจะเป็นเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ส่วนเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือด้านการศึกษายังคงมีอยู่น้อย

ตัวอย่างกรณีโรงเรียนวัดศิริมงคล จ.สมุทรสาคร

โรงเรียนวัดศิริมงคล ตั้งอยู่ในชุมชนมอญเดิม ก่อนหน้านี้เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีเด็กไทยอยู่ประมาณ 41 คน และเมื่อโรงเรียนร่วมมือกับทาง LPN ในการรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนร่วม จึงทำให้โรงเรียนได้เด็กเพิ่มจำนวน 100 กว่าคน และจำนวนเด็กเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อทาง LPN หมดงบประมาณในการสนับสนุน จึงทำให้ทางโรงเรียนต้องรับเด็กกลุ่มนี้ไว้และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่สมุทรสาคร มีแหล่งโรงงานและการประมงอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ใช้แรงงานจากพม่า ทำให้ในสมุทรสาครมีแรงงานต่างด้าวประมาณกว่า 2 แสนคน มีเด็กต่างด้าวประมาณ 3 หมื่นคน เด็กเหล่านี้ ส่วนหนึ่งติดตามพ่อแม่เข้ามาเมืองไทย และอีกส่วนหนึ่งเกิดในเมืองไทย

โรงเรียนวัดศิริมงคล เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลประถม 6 ในกรณีที่เด็กไม่มีหลักฐานติดตัวใดๆมาเลย โรงเรียนจะใช้แบบรับเด็ก 3 หน้า และถ้าเด็กพูดไทยไม่ได้ จะมีครูมอญ ครูพม่าคอยให้ความช่วยเหลือ

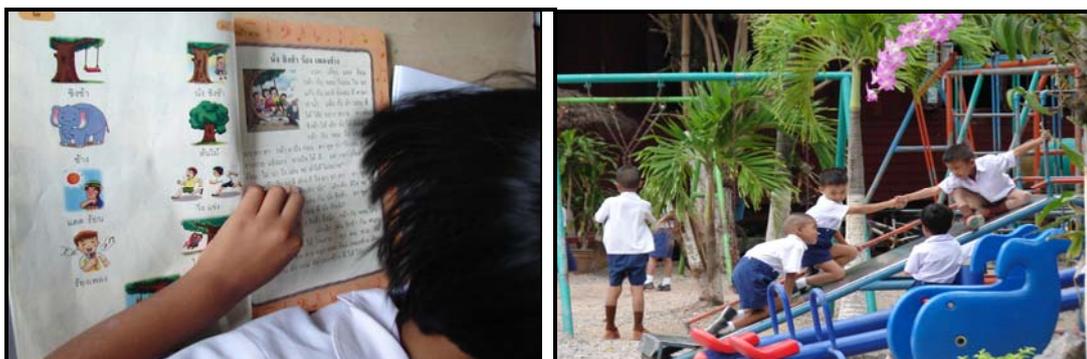
มีการจัดการเรียนการสอน ออกเป็น 2 ระบบ คือ

1) หลักสูตรตามระบบโรงเรียนรัฐ มีการจัดการเรียนการสอนเน้น 8 สาระ ตามหลักสูตรแกนกลาง ด้านการสอนภาษาไทย ใช้หลักสูตรการเรียนการสอนแบบเด็กไทยที่เกิดต่างประเทศ พูดไทยไม่ได้ใช้ ซึ่งเป็นหลักสูตรระยะสั้น และปรับมาใช้ในโรงเรียนด้านการสอนวิชาสังคม และการเรียนประวัติศาสตร์ไทย จะใช้เนื้อหาตามบทเรียนของกระทรวง แต่จะมีการปรับในการเรียนการ

ตาราง 4.2 จำนวนนักเรียนโรงเรียนวัดศิริมงคล ปีการศึกษา พ.ศ. 2552

สถานศึกษา/ ศูนย์การเรียนรู้	ระดับ การศึกษา ที่เปิดสอน	ภาษา หลักที่ ใช้สอน	ภาษาอื่นที่ ให้เรียน	จำนวนนักเรียน			จำนวนครูและวุฒิการศึกษา			
				ชาย	หญิง	รวม	ไทย	มอญ	พม่า	รวม
โรงเรียน วัดศิริมงคล	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	ไทย	อังกฤษ (ใช้ภาษา มอญ-พม่าในการ สื่อสารกับเด็กที่ไม่ สามารถเข้าใจ ภาษาไทย)	206	311	517	12	-	3	15

โรงเรียนมีการเตรียมความพร้อมให้กับเด็กด้วย หากเด็กไม่รู้จะอะไรเลยจะใช้วิธีการวาดรูปเพื่อสื่อสารภาษาไทย เช่น วาดรูปไก่ แทนตัว กอ ไก่ เป็นต้น และจะใช้ครูสองคน คือ ครูพม่าและครูไทยสอนร่วมกัน มีห้องเตรียมความพร้อมภาษาไทยให้กับเด็กที่พูดไทยไม่ได้ หลังจากนั้นก็จะมีการสอบวัดระดับพื้นฐาน ในความสามารถของการใช้ภาษาไทย โดยทางโรงเรียนเป็นผู้ออกแบบทดสอบเอง ซึ่งการสอบเพื่อจะสามารถจัดเด็กตามช่วงชั้นอายุและในชั้นอนุบาลจะมีการเตรียมความพร้อมให้กับเด็กโดยใช้ระบบสองภาษา(ภาษาแม่+ภาษาไทย) การเรียนสองภาษาจะมีการใช้สื่อศิลปะเข้ามาช่วยสอนให้เด็กเข้าใจมากขึ้น ในชั้นประถม จะใช้ภาษาไทย 20% ภาษาถิ่น 80%

และจะทำการลดภาษาถิ่นลงเรื่อยๆ และเพิ่มระดับความเข้มของภาษาไทยมากขึ้น ในชั้นประถมจะมีการสอบเทียบความรู้ของเด็กที่มีอายุเกินเกณฑ์และได้รับการศึกษาจากประเทศต้นทางมาแล้วด้วย และหลังจากนั้นเด็กก็จะขึ้นตามลำดับชั้นที่เหมาะสมกับความสามารถ เมื่อเด็กชั้นชั้น ๒ ขึ้นไปจะใช้ครูไทยและสอนเป็นภาษาไทยทั้งหมด อีกทั้งยังมีกิจกรรมพิเศษที่จะจัดทุกวันศุกร์ เช่น ไร่ตามแบบวัฒนธรรมมอญ พม่า ซึ่งจะมีพ่อแม่ ผู้ปกครองในชุมชนมาช่วยสอนให้ด้วย

2) หลักสูตรตามระบบการศึกษาทางเลือก(กึ่งระบบ) ซึ่งระบบนี้เริ่มเมื่อปีการศึกษา 2551 เนื่องจากเด็กบางคนเมื่ออายุถึงวัยทำงาน ต้องออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อไปเป็นแรงงาน ช่วยเหลือครอบครัวทำงานไปด้วย ตอนกลางวันเด็กกลุ่มนี้จึงไปทำงานในโรงงาน กลางคืนจะมาเรียนเก็บชั่วโมงเอาไว้ จนครบตามหลักสูตรและมีการสอบเทียบชั้น ซึ่งจะ让孩子เรียนต่อเนื่องได้ตลอด โรงเรียนจึงไม่มีการปิดเทอม เปิดการเรียนการสอนตลอดเวลา

การสอบ ในกรณีที่เด็กไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้ จะมีครูไทยอ่านคำถาม-क्रमมอญ ครูพม่าแปลให้เด็กฟัง> เด็กทำข้อสอบ ในขณะที่การสอบของเด็กที่เข้าใจภาษาไทยแล้วจะสอบตามระบบของโรงเรียน การทำงาน มีการจัดแบ่งกลุ่มครูออกเป็น 6 กลุ่ม (กลุ่มหนึ่งจะมีครูไทย+ครูพม่า+क्रमมอญ) เพื่อลงพื้นที่นอกเวลาการทำงาน ซึ่งจะมีการลงพื้นที่ในโรงงานกึ่ง และโรงงานอื่นๆ เพื่อพูดคุยกับผู้ปกครองของเด็ก

4.2 โรงเรียนทางเลือก (ศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชนและมูลนิธิ)

การจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติในลักษณะการศึกษาทางเลือกเริ่มก่อตัวขึ้นก่อนที่กรมจะมีมติให้โอกาสทางการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติในปี 2548 ซึ่งในช่วงก่อนหน้านั้น รัฐบาลไทยยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องนี้ จึงทำให้เด็กไร้สัญชาติที่อพยพติดตามพ่อแม่หรือที่เกิดและเติบโตในประเทศไทยไม่สามารถเข้ารับการศึกษจากโรงเรียนในระบบที่ดำเนินการทั้งโดยรัฐและเอกชนได้ จึงเกิดศูนย์การเรียนรู้ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในการได้รับการพัฒนาของเด็กเหล่านี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ต่างๆ ตามรอยตะเข็บชายแดนที่เป็นเส้นทางการอพยพ ซึ่งในพื้นที่ของงานวิจัยนี้พบมากที่สุดที่จังหวัดตาก รองลงมาคือสมุทรสาคร ระนอง เชียงใหม่ เชียงราย ส่วนที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากผู้อพยพส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าบนพื้นที่สูงที่มายู่นาน เด็กส่วนใหญ่จึงเข้าสู่ระบบโรงเรียนในกระแสหลักซึ่งดำเนินการโดยรัฐ

ในงานวิจัยนี้ได้จัดให้ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติเหล่านี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาทางเลือก ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงความหมายของการศึกษาทางเลือก พบว่ามีความหลากหลาย และได้มีความพยายามที่จะสังเคราะห์ความหลากหลายเหล่านี้ให้มีความหมายเดียวกัน โดยในการติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อังกในรัชนี ธงไชย, 2553, หน้า 18) ได้รวบรวมความหมายของการศึกษาทางเลือกจากเว็บไซต์หลายแห่งและหลายประเทศ พบความหมายที่สอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ดังนี้

“การศึกษาทางเลือก เป็นรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่ หรือต่างจากรูปแบบการศึกษากระแสหลัก มีปรัชญาการศึกษาใหม่ที่มีรากฐานจากปรัชญาที่หลากหลายและไม่ยึดติดกับปรัชญาดั้งเดิม โดยมีการเรียนการสอนที่มีขอบเขตกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบมากกว่าการศึกษากระแสหลักที่ยึดความต้องการของบุคคลและชุมชนเป็นหลัก”

ในงานวิจัยของสุชาดา จักรพิสูทธิ์ (อ้างในรัชณี ชงไชย, 2553, หน้า 19) ใช้วิธีระดมความคิดเพื่อหาความหมายของการศึกษาทางเลือกของสังคมไทยจากกลุ่มบุคคลในภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้ความหมายสะท้อนถึงเงื่อนไขทางวัฒนธรรมและปัญหาของแต่ละภูมิภาค พบนิยามที่หลากหลายดังนี้

“ภาคเหนือ การศึกษาทางเลือกคือ กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวม อิสระ หลากหลาย สอดคล้องกับภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่น นำไปสู่ความสุขและความสำเร็จของบุคคลและชุมชน

ภาคกลาง การศึกษาทางเลือกคือ ทางออกจากวิกฤติการศึกษาเดิม เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนความหลากหลายของธรรมชาติและชีวิตจริง เกิดจากการมีส่วนร่วม นำไปสู่การพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ

ภาคอีสาน การศึกษาทางเลือกคือ การศึกษาที่ตอบสนองความต้องการและศักยภาพของมนุษย์ เป็นการเรียนรู้เพื่อศักยภาพของมนุษย์ และเป็นปฏิบัติการเชิงวิถีชีวิตชุมชน

ภาคใต้ การศึกษาทางเลือกคือ การศึกษาที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่เป็นจริง นำความสุขสู่ชุมชนและสังคมบนพื้นฐานวิถีไทย

คณะภาค การศึกษาทางเลือกคือ การเปิดทางเลือกทั้งผู้เรียนและผู้สอน เป็นการสร้างทักษะให้สอดคล้องกับธรรมชาติ สังคม ชุมชน ทรัพยากร และคือการศึกษาที่เกิดจากการปฏิบัติจริง นำไปสู่การดำรงชีวิตที่มีพัฒนาการ”

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ที่เปิดรองรับเด็กไร้สัญชาติกับความหมายของการศึกษาทางเลือกที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะพบว่าความหมายที่สอดคล้องกันกับนิยามของสกศ.ที่รวบรวมได้ คือ เป็นรูปแบบการศึกษาที่แตกต่างจากการศึกษากระแสหลัก หากเปรียบปรัชญาของการจัดการศึกษาว่าเป็นวิถีคิดหรือเป้าหมายปลายทางในการพัฒนาคน จะพบว่าเป้าหมายในการพัฒนาผ่านกระบวนการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้มีความแตกต่างจากปรัชญาของโรงเรียนในกระแสหลักที่ปรัชญาการศึกษาอยู่ในกระบวนการทัศน์ของการถ่ายทอดอุดมการณ์ของชาติ ที่ต้องการปลูกฝังอัตลักษณ์ความเป็น“คนไทย” บนฐานของจินตนาการแบบแผนวัฒนธรรมไทยภาคกลางที่ตายตัว ไม่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันที่ประกอบด้วยผู้คนจากหลากหลายวัฒนธรรมมาอยู่ร่วมกัน ขณะเดียวกันกับที่สภาพอนาคตของผู้ไร้สัญชาติยังมีคนไร้ความชัดเจนว่าจะได้รับการรับรองสถานภาพการได้อยู่บนผืนแผ่นดินไทยและปรับตัวเรียนรู้ความเป็น “คนไทย” หรืออาจต้องถูกส่งกลับประเทศพม่าต้นทางในวันใดวันหนึ่ง เหล่านี้ ทำให้เป้าหมายของการเข้ารับการศึกษารองรับเด็กไร้สัญชาติต้องอยู่ในลักษณะของการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับ

ความไม่ชัดเจนของอนาคตของตนเองด้วย ดังนั้นการจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนจึงมีความหลากหลายทั้งในรูปแบบของหลักสูตรที่เตรียมตัวว่าอาจจะมีสักวันหนึ่งที่ต้องกลับประเทศพม่า ลูกหลานที่พ่อแม่จะพากลับไปนั้นจะสามารถเข้ารับการศึกษาอย่างต่อเนื่องในประเทศของตนได้ (ใช้หลักสูตรพม่า) แต่หากได้รับการรับรองสถานภาพการอยู่บนผืนแผ่นดินไทย (เป็นทางเลือกที่ผู้ไร้สัญชาติพึงประสงค์ トラบเท่าที่ยังมองไม่เห็นความเป็นไปได้ของการเมืองในพม่าที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตรงกันข้ามกับขณะนี้) รูปแบบของการศึกษาก็จะกระทำในลักษณะของการพัฒนาผู้เรียนที่เอนอิงเข้าสู่ระบบการเรียนในกระแสหลักซึ่งเอื้อต่อการทำมาหาเลี้ยงชีพ (แม้ว่าจะอยู่ในระดับล่างของสังคมก็ตาม)

นอกจากศูนย์การเรียนจะจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองทางเลือกในทิศทางของอนาคตที่ไม่ชัดเจนของผู้ไร้สัญชาติแล้ว บนทิศทางที่ไม่ชัดเจนนั้นความต้องการธำรงรักษารากเหง้าตัวตนของตนเองก็เป็นสิ่งที่ผู้ปกครองของเด็กไร้สัญชาติให้ความสำคัญ ดังนั้นหลักสูตรของศูนย์การเรียนส่วนใหญ่จะสอนภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองด้วย เช่น ภาษาพม่า ภาษากะเหรี่ยง ภาษามอญ ภาษาไทใหญ่ เป็นต้น ส่วนการเรียนรู้วัฒนธรรมในด้านอื่นๆ มักจะออกมาในรูปแบบของการฝึกฝนทางด้านศิลปะการแสดงต่างๆ ซึ่งมักเป็นการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ

เนื่องจากเด็กไร้สัญชาติมีพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนในพื้นที่เมื่อมาอยู่ในสังคมไทย รวมทั้งสถานะของความไร้สัญชาติทำให้เสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบหรือถูกละเมิดสิทธิ ดังนั้นในหลายศูนย์การเรียนโดยเฉพาะที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไร จะผลักดันให้ศูนย์การเรียนเพิ่มการเรียนรู้ด้านทักษะชีวิต เช่น กฎหมายเบื้องต้น สิทธิเด็ก การค้ามนุษย์ ฯลฯ ไว้ในหลักสูตรด้วย

เนื่องจากการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กต่างด้าวในรูปแบบศูนย์การเรียนเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่อยู่ในระบบของรัฐ ทั้งหลักสูตรที่ใช้ เนื้อหาที่กำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ คุณสมบัติของผู้สอน ภาษาที่ใช้สอน เวลาในการเรียนและอื่นๆ จึงไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากรัฐบาลไทย เมื่อนักเรียนเรียนจบการศึกษาในแต่ละระดับ จึงไม่ได้รับใบประกาศรับรองวุฒิทางการศึกษาที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพการงานได้ ศูนย์การเรียนส่วนมากในจังหวัดตาก เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย (เวียงแหง) สมุทรสาคร และระนองให้บริการการศึกษาในระดับชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษา ส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนเพื่อการใช้ชีวิตในสังคมไทย จึงเน้นเรื่องการสื่อสารและการใช้ชีวิตภายใต้กฎกติกาของสังคมไทย โดยจุดเด่นของหลักสูตรคือ การพัฒนาทักษะการสื่อสารด้านภาษา และทักษะชีวิต และมีบางส่วนซึ่งเป็นส่วนน้อยที่มีความพร้อมสามารถขยายการศึกษาจนถึงระดับ 10 (ชั้นมัธยมปลาย) และขยายไปถึงการฝึกพัฒนาอาชีพ ศูนย์การเรียนที่มีความพร้อมเหล่านี้ ดำเนินการสอนเป็นภาษาอังกฤษจึงทำให้ผู้เรียนมีความสามารถทางภาษาต่างประเทศค่อนข้างดี จึงมีช่องทางในการศึกษาต่อในระดับสูงหรือมีโอกาสทางอาชีพได้มากกว่า รวมทั้งโอกาสการโยกย้ายไปประเทศที่สามด้วย

การจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่ดำเนินการในขณะที่ยังไม่มีนโยบายและการดำเนินงานด้านการศึกษาสำหรับผู้อพยพที่ชัดเจน ในขณะที่ผู้อพยพก็มีลูกหลานติดตามมาด้วย และเด็กเหล่านี้หลายส่วนต้องใช้ชีวิตในลักษณะที่เป็นกลุ่มเสี่ยง คือ คับแคบ ล็กเล็กขโมยน้อย ที่อำเภอแม่สอดให้ฉายาเด็กเหล่านี้ว่า ‘ซานตาคลอส’ เนื่องจากจะมีภาพลักษณ์ของเด็กที่ลากถุงดำใบใหญ่คอยเก็บขยะมาขาย และบางครั้งก็เข้าใจผิดว่าของที่ชาวบ้านกองไว้หน้าบ้าน คือของที่ไมใช้ จึงไปเก็บเอามา ในขณะที่ก็มีบางส่วนที่ลักขโมยจริง ซึ่งองค์กรในชุมชน โดยเฉพาะองค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ (NGO) จึงคิดนำการศึกษาเข้ามาแก้ปัญหาโดยจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้ความช่วยเหลือ องค์กรเหล่านี้ มีผู้ดำเนินงานที่เป็นทั้งคนไทยและผู้ใช้สัญชาติที่มีการศึกษาสูง หลักสูตรที่ใช้จึงมีหลากหลายตอบสนองตามความต้องการของเด็กซึ่งมีทั้งจัดให้ตามวัย และข้อจำกัดของครอบครัว แต่โดยรวมเป็นการจัดการศึกษาในลักษณะ) เพื่อการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานในสังคมไทย คือพัฒนาด้านภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร) พัฒนาพื้นฐานด้านอาชีพ เช่นการบวกเลข เพื่อมิให้นายจ้าง โกงเมื่อไปรับจ้างทำงาน 3) เตรียมความพร้อมเพื่อการเรียนต่อในระบบโรงเรียนไทย และ 4) วางแผนเพื่อกลับคืนภูมิลำเนาเดิม ซึ่งในรูปแบบหลังนี้ จะใช้หลักสูตรพม่าในการจัดการเรียนการสอน และมีการสอนโดยใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ร่วมกับการใช้ภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือเตรียมตัวเพื่อย้ายไปอยู่ประเทศที่สาม การใช้หลักสูตรพม่านี้ พบได้ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดระนอง

สำหรับศูนย์การเรียนรู้ที่จังหวัดเชียงใหม่ นั้นเป็นการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาเป็นแรงงานในภาคเกษตร โดยที่อำเภอแม่สอดมีการจัดศูนย์การเรียนรู้ ‘ไร่ส้มโมเดล’ ซึ่งองค์กร UNICEF ให้การสนับสนุน โดยจัดการสอนในตอนกลางคืน (6 โมงเย็นถึง 3 ทุ่ม) สำหรับเด็กที่ไปรับจ้างทำงานในสวนส้มตอนกลางวัน สิ่งที่เรียนรู้คือ ด้านภาษาไทยและการบวกเลข เพื่อไม่ถูกนายจ้าง โกง หลักสูตรนี้มีพ่อแม่เด็กบางคนมาร่วมเรียนด้วย แต่สำหรับเด็กที่อายุเกิน 5 ปีแล้ว จะไปเรียนในระบบการศึกษานอกระบบ ต่อมาศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่นี้ เริ่มมีผู้เรียนลดน้อยลง เนื่องจากพ่อแม่อพยพไปทำงานก่อสร้างในตัวเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากสวนส้มมีผลผลิตน้อยลง เด็กชาติพันธุ์เหล่านี้จึงไปเรียนที่วัดป่าเป้า ซึ่งดำเนินการโดยองค์กรเอกชน สอนเป็นภาษาไทยใหญ่โดยครูชาวไทใหญ่ ต่อมาองค์กรดังกล่าวถอนตัว ทางเขตพื้นที่การศึกษาเขต 1 โดยผู้อำนวยการเขต จึงเข้าไปสานต่อการดำเนินงานภายใต้ชื่อโครงการ ‘จากไร่ส้มสู่สวนคอนกรีตโมเดล’ ซึ่งองค์กร UNICEF ให้การสนับสนุนเช่นเดิม การจัดหลักสูตรเน้นด้านภาษา สังคม และวัฒนธรรม เพื่อเตรียมเด็กเข้าสู่ระบบโรงเรียน

กล่าวโดยสรุป ศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่ในประเทศไทยนอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้รากเหง้าตัวตนของตนเองแล้วยังมีเป้าหมายสำคัญอีกด้านหนึ่งคือ การเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาระดับพื้นฐานของนักเรียนเพื่อการใช้ชีวิตในสังคมไทย จึงเน้นเรื่องการสื่อสารและการใช้

ชีวิตภายใต้กฎกติกาของสังคมไทย โดยจุดเด่นของหลักสูตรคือ การพัฒนาทักษะการสื่อสารด้าน ภาษา และทักษะชีวิต

จากการลงพื้นที่ที่ทำการวิจัย ทางโครงการพบว่า การที่เด็กส่วนหนึ่งเลือกเข้าเรียนในศูนย์ การเรียนนั้น มีหลายเงื่อนไขด้วยกัน เนื่องจากกลุ่มเด็กเหล่านี้ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะ ยากจน ไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐได้ เพราะผู้ปกครองไม่สามารถสนับสนุนค่าใช้จ่าย ทั้ง การเดินทาง อุปกรณ์การเรียนและค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมภายในโรงเรียนได้ ในขณะที่องค์กร เอกชนที่สนับสนุนศูนย์การเรียนส่วนใหญ่จะให้การสนับสนุนปัจจัยเพื่อให้เด็กเข้าสู่การศึกษาได้ อย่างหลากหลาย ทั้ง รับผิดชอบอุปกรณ์การเรียน อาหารและค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน อีกทั้งใน ขณะที่โรงเรียนของรัฐจะมีลักษณะของการตั้งรับ โดยให้ผู้ปกครองพาลูกหลานมาสมัครเข้าเรียน นั้น ศูนย์การเรียนจะใช้วิธีการเชิงรุกในการประชาสัมพันธ์กับชุมชนของผู้ย้ายถิ่น และใช้ภาษาของ กลุ่มคนแต่ละชาติพันธุ์เพื่อการสื่อสารด้วย เพราะผู้ปกครองบางส่วนไม่เข้าใจภาษาไทยนั้น จึงทำให้ การจัดการศึกษาโดยศูนย์การเรียนรองรับกับกลุ่มคนเหล่านี้ ได้มากกว่าการเข้าเรียนใน โรงเรียนรัฐ ไปด้วย นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนส่วนใหญ่จะมีการเรียนการสอนภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่ม ผู้ปกครองให้กับเด็กด้วย ในขณะที่โรงเรียนรัฐส่วนใหญ่จะเน้นภาษาและวัฒนธรรมไทยเท่านั้น จึง ทำให้ผู้ปกครองบางคน ซึ่งกังวลว่าเด็กจะลืมรากเหง้าทางชาติพันธุ์ของตนเองก็จะส่งเด็กเข้าเรียนใน ศูนย์การเรียนที่มีความเฉพาะทางชาติพันธุ์ของตนเอง

การจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้อันแต่ละแห่งจะมีการจัดรูปแบบการเรียนการสอน ที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ของแต่ละศูนย์ฯ การจัดการเรียนการสอนโดยศูนย์ฯ จึงมีความ หลากหลาย แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเน้น การใช้หลักสูตรของพม่า โดยมีการเรียนการสอนเป็น ภาษาพม่า (เช่น ที่ระนอง/ สมุทรสาคร/ อ.แม่สอด จ.ตาก) บางศูนย์ฯ มีการสอนภาษามอญ (สมุทรสาคร) บางศูนย์ฯ มีการสอนภาษากระเหรี่ยง (อ.แม่สอด จ.ตาก) บางศูนย์ฯ สอนภาษาไทย ใหญ่ (เชียงใหม่) โดยมีภาษาอังกฤษและภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้เรียนเสริม แต่ละศูนย์จึงมีการ จัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกันออกไปตามความพร้อมของศูนย์ฯแต่ละแห่ง ซึ่งระดับชั้นที่ เปิดรับเด็กนักเรียนจะมีตั้งแต่เด็กก่อนวัยเรียน จนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เช่น ศูนย์การเรียนที่ บริหารงานโดยองค์กรเอกชนใน อ.แม่สอด จ.ตาก ปัจจุบันมีจำนวน 61 ศูนย์ มีนักเรียน 10,812 คน ผู้สอน 625 คน อยู่ในเขตอำเภอแม่สอด 46 ศูนย์ อำเภอพบพระ 11 ศูนย์ อำเภอแม่ระมาด 3 ศูนย์ และอำเภอท่าสองยาง 1 ศูนย์ ศูนย์การเรียนรู้อันเหล่านี้ยังไม่มียกกฎหมายรับรอง โดยศูนย์การเรียนใน อ.แม่สอด จ.ตาก จะมีองค์กรหรือมูลนิธิที่สนับสนุนด้านการศึกษาของศูนย์การเรียน ดังนี้ BMWEC (Burmese Migrant Worker Education Committee)/PPDD (People's Partner for Democracy and Development)/Good Friends Centre/OEL Group/HWF (Help Without Frontiers)/Burma Lawyer's/ SAW (Social Action for Women)/Burma Labor for Solidarity Organization (Independent Organization) และองค์กรอิสระอื่นๆ

ในจังหวัดสมุทรสาคร มีทางมูลนิธิรักษ์ไทยดูแลศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่สมุทรสาคร 5 ศูนย์ การเรียน แต่ละศูนย์จัดตั้งขึ้นตามความหนาแน่นของแรงงานในพื้นที่นั้นๆ คือ ศูนย์ฯ โกรกกรากใน (หลักสูตรภาษาไทย)/ศูนย์ฯ พงษ์ทิพย์ (หลักสูตรภาษาไทย)/ศูนย์ฯ สะพานปลา (หลักสูตร ภาษาไทย)/ศูนย์ฯ ท่าฉลอม(หลักสูตรภาษาไทย)/ศูนย์ฯ บางโพธิ์ (หลักสูตรภาษาพม่า) และบาง ศูนย์การเรียนสนับสนุนโดยเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (Labour Rights Promotion Network) คือ ศูนย์ฯ หมู่บ้านเมืองทอง และศูนย์ฯ วัดกำแพง นอกจากนี้จะมีการจัดการเรียนการสอน โดยกลุ่มมอญ คือ ศูนย์ฯ วัดเจษฎ์ศูนย์ฯ วัดโลกศูนย์ฯ วัดบางหญ้าแพรกและศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนไทยมอญพัฒนา

ในขณะที่จังหวัดระนองมีศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชน คือ 1. มูลนิธิศุภนิมิต จ.ระนอง ดูแลทั้งหมด 3 ศูนย์ฯ คือ ศูนย์ฯ วัฒนาศูนย์ฯ วิเคเตอร์เรีย (ร่วมกับโรงเรียนรัฐ)/ศูนย์ฯ ปากน้ำ 2. องค์กรเยสูติตสงเคราะห์ผู้ลี้ภัย (JRS) จ.ระนอง ดูแลทั้งหมด 6 ศูนย์การเรียนรู้ คือ ศูนย์ฯ สามัคคี/ ศูนย์ฯ แพสสารหรือโลตัสศูนย์ฯ ปากคลอง/ศูนย์ฯ ซอยเจ็ด/ศูนย์ฯ บ้านบางกลาง(ร่วมกับโรงเรียน บ้านบางกลาง) และ ศูนย์ฯ หงาว (ร่วมกับโรงเรียนบ้านหงาว) 3. การจัดการศึกษาเพื่อผู้ใหญ่ของ MMR (Marist Mission Ranong) หรือ Marist Education Center 4. องค์กรคาทอลิกระนอง ดูแล ทั้งหมด 2 ศูนย์ฯ คือ ศูนย์ฯ มาริอาและศูนย์ฯ บางนอน. ศูนย์ฯ ระนองธานี บริหารงานโดยองค์กร อิสระ ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้จะควบคุมให้เปิดได้ 13 ศูนย์เท่านั้น และจะไม่มีทำให้เปิดเพิ่มขึ้น มีเด็ก เรียนในศูนย์การเรียนประมาณ 1,995 คน (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2552) ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลของ คณะกรรมการศูนย์ประสานงาน กำกับ ดูแล ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชายแดนไทยพม่าในจังหวัด ระนอง หน่วยป้องกันจังหวัดระนอง(คำสั่งออกเมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2552)² โดยมีผู้ว่าราชการ จังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการ ในขณะที่สพท.ระนองจะเป็นผู้ดูแลหลักสูตรทั้งหมด และมี อนุกรรมการ เป็น ศึกษานิเทศก์ของ สพท.

ตัวอย่างกรณีศูนย์การเรียนรู้ของ CDC (Children Development Centre) อ.แม่สอด จ.ตาก

ศูนย์การเรียนรู้ เริ่มก่อตั้งโดยหมอชินเทีย และริเริ่มโดยเช่าห้องเพื่อสอนหนังสือแก่เด็ก จากประเทศพม่าที่ไม่สามารถเข้าเรียนใน โรงเรียนของรัฐไทยได้ ซึ่งลูกชายของหมอชินเทียก็เป็น หนึ่งในกลุ่มนักเรียนที่เติบโตมาพร้อมกับศูนย์การเรียนรู้ด้วยเช่นกัน

---

² คณะกรรมการศูนย์ประสานงาน กำกับ ดูแล ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชายแดนไทยพม่าในจังหวัดระนอง หน่วย ป้องกันจังหวัดระนอง จะทำหน้าที่ดูแลศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ระนองทั้งหมด 3 ศูนย์ฯ โดยจะทำการควบคุมไว้ 13 ศูนย์เท่านั้น และจะไม่มีการอนุญาตให้เปิดเพิ่มอีกแล้ว แต่ถ้าจะจัดตั้งศูนย์ฯ ใหม่จะต้องมีการขออนุญาตผ่าน คณะกรรมการที่ได้ตั้งไว้ก่อน

ศูนย์การเรียนแห่งนี้มีนักเรียนทั้งหมด 128 คน เป็นเด็กที่เกิดและเติบโตที่จังหวัดตาก และเด็กที่อพยพตามพ่อแม่เข้ามาเมืองไทย มีครูและเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 74 คน ผู้ชาย 32 คน และผู้หญิง 42 คน มีครูสอนภาษาไทยทั้งหมด 5 คน ครูส่วนหนึ่งผ่านการอบรมจากองค์กรพัฒนาเอกชนและจะมีอาสาสมัครจากต่างประเทศเข้ามาสอนเป็นครั้งคราวด้วยเช่นกัน รูปแบบการบริหารงานเป็นไปตามแบบราชการไทย

หลักสูตรการเรียนการสอนเป็นแบบพม่า และสอนเป็นภาษาพม่า ส่วนภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษากระเหรี่ยงจะเป็นภาษาที่สองในฐานะภาษาต่างประเทศ (แต่ครูที่พูดคุยก่อนว่า ภาษาไทยและภาษากระเหรี่ยงน่าจะเป็นภาษาที่สาม เพราะเด็กเมื่อขึ้น ม.3 (เกรด 9) แล้วจะต้องเรียนเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด

-เด็กสามารถเข้าอนุบาลได้ ตั้งแต่อายุ 5-6 ปี โดยสอนพื้นฐานภาษาพม่า, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์

-ประถมศึกษา เกรด 1-6 เรียน ภาษาพม่า, ประวัติศาสตร์พม่า, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์, ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย (การเรียนการสอนประวัติศาสตร์จะสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สากลจะไม่สอนประวัติศาสตร์ของราชวงศ์พม่าและไม่สอนประวัติศาสตร์การสู้รบระหว่างไทยกับพม่าจะเน้นการสอนประวัติศาสตร์ที่เน้นการร่วมมือเป็นหลัก

-มัธยมศึกษา เกรด 7-12 เรียน ภาษาพม่า, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์, ชีววิทยา, ฟิสิก, ภาษาอังกฤษและภาษาไทย (เมื่อเด็กขึ้นเกรด 9 จะเปลี่ยนการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด

*ในแต่ละ 1 ชั้นปี หากมีเด็กมากเกิน 40 คน จะมีการเพิ่มห้องเรียนด้วย

การจัดการเรียนการสอนเป็นภาษาไทยของศูนย์ฯ ได้มีการแบ่งเป็นห้อง A (เบื้องต้น) -B-C-D (ชั้นสูง) การสอนภาษาไทยจะเน้นการเรียนการสอนเพื่อการสื่อสาร และมีรูปภาพประกอบ เน้นการพูด ฟัง อ่าน เขียน/เรียนแบบท่องจำ 7เรียนผสมคำ 7เรียนเรียงประโยค/ร้องคาราโอเกะ

นอกจากนี้ ศูนย์ฯ ยังสนับสนุนในเรื่องรถรับส่งเด็กนักเรียนอุปกรณ์การเรียน, ชุดนักเรียน ฯลฯ (มีองค์กรเอกชนจากข้างนอกมาเลี้ยงอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียนทุกวันศุกร์วันจันทร์-วันพฤหัสบดี เด็กจะห่อข้าว น้ำดื่ม ขนมาเอง)

ตัวอย่างกรณีศูนย์พัฒนาการเรียนรู้สำหรับเด็กด้อยโอกาส ซ่าทูล์ (Hsa Thoo Lei)

อ.แม่สอด จ.ตาก

ศูนย์การเรียนซ่าทูล์ ได้จัดการเรียนการสอนมาแล้วประมาณ 10 ปี โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน BMWEC (Burmese Migrant Worker's Education Committee) โดย

ปัจจุบันมีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 47 คน (นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กกระเหรี่ยงและเด็กพม่า) และมีครูและอาสาสมัครทั้งหมดประมาณ 47 คน

ศูนย์การเรียนรู้จะเปิดสอนตั้งแต่วัยระดับชั้นเตรียมอนุบาลถึงระดับเกรด 2 (ชั้นละห้อง) โดยใช้หลักสูตรพม่าและหลักสูตรจาก World Education ในวิชาภาษาพม่า, ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาอังกฤษ, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์, สังคม และใช้หลักสูตรภาษาไทยเพื่อสอนภาษาไทยในช่วงหลัง (หลักสูตรได้มาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 และใช้หนังสือเรียนภาษาไทยของไทย)

การสอนภาษาไทยจะใช้หนังสือเรียนภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางของโรงเรียนไทย ซึ่งเริ่มใช้ปีนี้ปีแรก ดังนั้นจึงเริ่มใช้หนังสือระดับประถมเหมือนกันทุกชั้น (หนังสือไม่พอ จึงต้องใช้เวียนกันทุกชั้น) และปีถัดไปจะใช้หนังสือ ประถม 2 ซึ่งจะเพิ่มระดับชั้นขึ้นไปเรื่อยๆ ซึ่งครูไทยที่เสนอใช้หนังสือนี้ มองว่า จะเป็นระบบมากกว่าการสอนภาษาไทยที่ผ่านมา เพราะ การสอนภาษาไทยแต่เดิมจะคิดกันเอง หาหนังสือมาสอนกันเอง ระยะเวลาจึงใช้หนังสือสอนภาษาไทยที่ได้มาจาก World Education แต่มีเพียงเล่มเดียว ซึ่งเมื่อสอนเสร็จก็ไม่รู้ว่าจะสอนในลักษณะไหนต่อ ทำให้ใช้เล่มเดียวซ้ำๆ ซึ่งบางครั้งนักเรียนบางคนเรียนรู้หมดแล้ว และบางคนยังไม่รู้ภาษาไทยเลย ทำให้มีปัญหาในการสอนต่อเนื่อง แต่นักเรียนรุ่นใหม่ๆ ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงประถม 4 จะพูดภาษาไทยได้ดี เพราะเริ่มมีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบมากขึ้น และนักเรียนรุ่นใหม่ๆ จะเริ่มเรียนมาตั้งแต่อนุบาล มีการเรียนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งครูไทยยังบอกแก่นักเรียนที่มีพ่อแม่ขายของอยู่ในตลาดจะพูดไทยได้ดีกว่านักเรียนที่อยู่แต่ในพื้นที่ที่มีแต่คนพูดภาษาพม่า

การสอนภาษาไทยมีการจัดแยกนักเรียนตามความสามารถทางภาษาเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผล เนื่องจากมีนักเรียนที่อพยพมาใหม่ยังพูดไทยไม่ได้แต่ได้เรียนมาจากพม่าบ้างแล้ว ออกแบบกิจกรรมการสอนเพื่อให้ดึงดูดความสนใจของนักเรียน เช่นมีการใช้เนื้อเรื่องในหนังสือ โดยใช้ชื่อนักเรียนเข้าไป เพื่อสร้างเรื่องราวให้นักเรียนสนใจและให้เข้าใจเนื้อหามากขึ้นด้วย การสอนภาษาไทยในหนึ่งชั้นเรียนจะแบ่งเป็น 2 ห้อง คือ ห้อง A และ ห้อง B คือ

การสอนภาษาไทย ห้องA (ประถม 3)	การสอนภาษาไทย ห้อง B (ประถม 3)
<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนส่วนใหญ่ในห้อง A หมายถึงนักเรียนที่ค่อนข้างได้ภาษาไทยแล้ว พูดไทยได้ อ่านภาษาไทยได้และเขียนภาษาไทยได้ เพราะนักเรียนกลุ่มนี้มีพื้นฐานในระดับอนุบาลมาก่อน - เรียนตามหนังสือเรียนภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางของโรงเรียนไทย ระดับประถม 1 - มีการหัดอ่านและเขียนตามเนื้อหาในหนังสือ - ชั้นระดับประถม3 พูดไทยได้ชัด เขียนหนังสือสวย เป็นระเบียบ เรียนร้อยและสะอาด - เนื่องจากมีนักเรียนในห้องจำนวนมาก และครูไทยไม่สบายจึงมีแต่อาสาสมัครคนไทยมาช่วยสอน บางครั้งครูดูแลไม่ทั่วถึง ทำให้นักเรียนที่นั่งหน้าห้องค่อนข้างสนใจเรียน ในขณะที่นักเรียนซึ่งเรียนในระดับปานกลางและนั่งหลังห้องจะไม่ค่อยได้เท่าไร 	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนในห้อง B หมายถึง นักเรียนที่เพิ่งย้ายมาจากประเทศพม่า ยังพูด อ่าน เขียน ภาษาไทยไม่ได้ ซึ่งจะเรียนภาษาไทยนอกห้องเรียนกับครูสอนภาษาไทยอีกคนหนึ่ง - ครูไทยจะใช้วิธีวาดรูปและเขียนภาษาไทยกำกับ เช่น วาดรูปนาฬิกา และเขียนคำว่านาฬิกา โดยเขียนเส้นใต้ที่<u>นาฬิกา</u> เพราะจะสอนการผสมคำสระอด้วย - การสอนภาษาไทยจะมีการอธิบายเป็นภาษาพม่าด้วย ซึ่งจะสอนช้าๆ และสอนซ้ำ จนกว่าจะจำได้ ถึงจะเริ่มเรียนคำใหม่ - การเรียนของห้อง B จะเน้นการสอนตัวต่อตัว ซึ่งสามารถทำได้ เพราะนักเรียนมีจำนวนน้อย

การเรียนการสอนในเกรด 12 ส่วนใหญ่จะเรียนเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด โดยใช้หลักสูตร GED (General Educational Development) ในการเรียนการสอน ครูพม่าเป็นผู้สอน ครูพม่าจะถามตอบกับนักเรียนในชั้นเรียนเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ เพราะบางคนเพิ่งย้ายมาจากประเทศพม่า แต่นักเรียนชั้นนี้จะได้ภาษาพม่าและภาษาอังกฤษเป็นหลัก หลังจากนักเรียนเรียนจบในเกรด 12 แล้ว จะมีการสอบวัดผลกับทางGED และบางครั้งต้องสอบ TOEFL ด้วย(ในกรณีที่จะขอทุนเรียนต่อในต่างประเทศ) ซึ่งแต่ละคนต้องจ่ายเงินเพื่อสอบจำนวนมาก ซึ่งทางศูนย์การเรียนยังมีปัญหาในเรื่องนี้ เพราะไม่มีงบประมาณสนับสนุน และนักเรียนเองก็ไม่สามารถจ่ายเองได้ด้วย

ในปี พ.ศ. 2553 นี้ ทางศูนย์ฯ ซาทุเหล่ ได้เริ่มเปิดชั้นเรียนBrighter Future สำหรับนักเรียนที่จบเกรด 12 จากซาทุเหล่ โดยคนที่เรียนชั้นเรียนดังกล่าวจะต้องทำการสอบเข้าด้วย ซึ่งปีนี้มีทั้งหมด 12 คน Brighter Future จะเป็นชั้นเรียนที่สอนเรื่องทักษะการสอน(Teaching Skill) โดยการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด ครูผู้สอนเป็นอาสาสมัครคนอังกฤษ ในชั้นเรียนจะให้นักเรียนแต่ละคนออกมาทดลองสอนภาษาอังกฤษในชั้นเรียนให้เพื่อนในชั้นเรียนดู เหมือนในชั้นเรียนจริง นักเรียนในชั้นเรียนคนอื่นจะเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เช่น หากมีการทดลองให้สอน จะมีการสร้างเกมส์ที่จะใช้ในการช่วยสอน ซึ่งนักเรียนคนอื่นจะตั้งใจเข้าร่วมเหมือนเป็นเด็กในชั้นเรียนด้วย

เป้าหมายของนักเรียนส่วนใหญ่ในชั้นเรียน ครูใหญ่บอกว่า บางคนอยากกลับไปสอนหนังสือที่ประเทศพม่า ในขณะที่บางคนอาจจะสอนในศูนย์การเรียน

ในกรณีที่นักเรียนไม่ได้เรียนต่อกับทางศูนย์ฯ ซาทุเหล่นั้น ทางครูใหญ่บอกว่า บางคนอาจจะไป Training กับทาง Wide Horizons ซึ่งต้องสอบเข้า บางคนที่ไม่ได้สอบไม่ได้จะไปทำงานกับองค์กรต่างๆ บางคนกลับมาเป็นครูที่ศูนย์การเรียน บางคนอาจจะไปทำงานอย่างอื่นและบางคนอาจจะกลับไปทำงานที่ประเทศพม่า ซึ่งทางศูนย์ฯ ไม่มีข้อมูลว่าหลังจากนักเรียนจบไปแล้ว ไปทำอะไรกันบ้างทางศูนย์ฯ ยังไม่มีข้อมูลในเรื่องนี้

ทางศูนย์ฯ ได้มีการสอนดนตรี ศิลปะและการฝึกอาชีพ เช่น การทอผ้า กระเชี่ยง โดยฝึกหลังเลิกเรียน 1 ชั่วโมง โดยเน้นความสนใจของนักเรียนเป็นหลัก มีการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมของกระเชี่ยงและพม่า รวมถึงตามประเพณีไทยด้วย เช่น มีการจัดกิจกรรมวันแม่ วันครู และให้ความร่วมมือในการร่วมทำกิจกรรมกับหน่วยงานของรัฐทุกครั้ง

ทางศูนย์ฯ ซาทุเหล่น ได้มีการสนับสนุนในเรื่องเรียนฟรี มีรถรับ-ส่งนักเรียน มีที่พักสำหรับนักเรียนที่บ้านอยู่ไกล มีบ้านพักครู ชุดนักเรียน ชุด/ชุดกีฬา 1 ชุดต่อปี (รวมทั้งชุดบริจาค)

ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาให้กับเด็กในศูนย์ฯ คือ เด็กจะมีการเรียนที่ไม่ต่อเนื่อง เพราะ เด็กจะไม่อยู่กับที่ที่จะเคลื่อนย้ายตามพ่อแม่ บางครอบครัวเคลื่อนย้ายตามช่วงฤดูกาล เช่น ฤดูกาลเพาะปลูก หรือ กลับบ้านที่ประเทศพม่า หรือ ไปร่วมงานบุญประเพณีที่ประเทศพม่า บางครอบครัวย้ายไปทำงานในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้มีผลต่อการออกจากโรงเรียนของเด็ก แต่บางกรณีเมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว ก็จะกลับมาเรียนต่อใหม่ที่โรงเรียนด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างกรณีศูนย์การเรียน New Blood Centre (ศูนย์การเรียนขนาดเล็ก) ในอ.แม่สอด จ.ตาก

ศูนย์การเรียน New Blood Centre เริ่มทำการเรียนการสอนเมื่อปี พ.ศ. 2546 โดยเช่าที่ดินจากชาวบ้าน เดือนละ 1,000 บาทและรับเงินสนับสนุนจากองค์กรเอกชน Good Friends Centre (GFC) ในการบริหารจัดการศูนย์การเรียน ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมด 207 คน มีครูทั้งหมด 7 คน อาสาสมัคร 2 คนและครูไทย 1 คน

เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลเกรด 4 หลังจากเด็กจบเกรด 4 แล้วจะทำการส่งต่อเด็กให้เข้าเรียนในโรงเรียนไทยต่อไป โดยทางศูนย์การเรียนรู้ได้ทำการส่งต่อเด็กเพื่อเข้าโรงเรียนรัฐและโรงเรียนสัณถวาไมตรี ในปี พ.ศ. 2551 ไปแล้วประมาณ 6 คน และปี พ.ศ. 2552 ประมาณ 9 คน และหากเด็กยังไม่สามารถเข้าเรียนต่อในโรงเรียนไทยได้ ทางศูนย์การเรียนรู้ก็จะทำการสอนต่อเนื่องให้ไปก่อน โดยจะสอนเป็นโปรแกรมภาษาอังกฤษ (English Programmed) ในวิชา ฟิสิก, เคมี, ชีววิทยา, ภาษาไทย, คณิตศาสตร์ ตรีโกณมิติ, ภาษาอังกฤษ, ภาษาไทย มีการจัดการเรียนการสอนภาษากระเหรี่ยงในช่วงภาคฤดูร้อนให้กับนักเรียนในศูนย์ด้วย

นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้ยังสนับสนุนในเรื่องรถรับส่งนักเรียน ระยะทางไกลสุด 8 กิโลเมตร, มีอาหารกลางวันให้ ในกรณีที่พ่อแม่ทำไร่ เด็กจะพักอยู่ที่โรงเรียนด้วย แต่เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ เป็นศูนย์การเรียนรู้ขนาดเล็กและเปิดการเรียนการสอนมาได้ไม่นาน จึงยังไม่มีงบประมาณในการก่อสร้างห้องเรียนและอาคารที่มั่นคงถาวรได้ ทำให้ห้องเรียนไม่เพียงพอ จึงมีการจัดการเรียนการสอนร่วมกันหลายชั้นในห้องเดียวกัน อีกทั้งศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่ในทุ่งนา จึงทำให้นักเรียนบางคนเดินทางมาเรียนค่อนข้างลำบาก

ตัวอย่างการจัดการศึกษาของศูนย์ฯ พงษ์ทิพย์ ภายใต้การดูแลของมูลนิธิรักษ์ไทย จ. สมุทรสาคร

หลักสูตรที่สอนในศูนย์การเรียนของมูลนิธิรักษ์ไทย จ.สมุทรสาคร คือ ภาษาพม่า, อังกฤษ, คณิตศาสตร์, ภาษาไทย, วิทยาศาสตร์, พุทธศาสนา, ทักษะชีวิต (96 ชั่วโมง), เพศศึกษา, ศิลปะและดนตรี และกิจกรรมอื่นๆ เช่น กิจกรรมเดินไกลเข้าสู่ชุมชน, การดูหนัง ฯลฯ สำหรับการสอนเด็กเล็กหรือหลักสูตรปฐมวัย จะใช้ดนตรีเป็นสื่อในการสอนภาษาไทย โดยมีล่ามแปลเป็นภาษาพม่ามอญอีกทีหนึ่ง โดยหลักสูตรนี้ จะมีการเรียนการสอนภาษาไทย พม่า, มอญ, อังกฤษ, คณิต โดยในปี พ.ศ. 2551 ทางมูลนิธิได้ส่งครูเข้าไปร่วมกับโรงเรียนรัฐ เช่น โรงเรียนวัดศิริมงคลด้วย

การเรียนการสอนในศูนย์ฯ จะเน้น 1. จะเตรียมความพร้อมเด็กเพื่อผลักดันเข้าสู่ระบบของรัฐฯ โดยให้เด็กเข้าสู่โรงเรียนรัฐใกล้บ้านเป็นหลักเพื่อช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง. แบบที่เด็กเตรียมเข้าสู่การเป็นแรงงาน โดยมีลักษณะการดำเนินงาน คือ

- 1) ศูนย์การเรียน เปิดสอน วันจันทร์-ศุกร์ เวลา 07.30 – 16.00 น. บางทีครูต้องไปส่งเด็กที่บ้าน เวลา 18.00 น. เตรียมการสอน-ระหว่างเด็กจัดกิจกรรม หรือเลิกเรียน
- 2) โหมบายการศึกษาทุกเย็นวันพุธ เปิดสอน 1 – 2 ชั่วโมง มีแผนงาน แต่การปฏิบัติจริงยังทำไม่ได้ เพราะบุคลากรมีไม่เพียงพอ
- 3) เยี่ยมบ้าน/ลงชุมชนเดือนละ 5 ครั้ง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ปัญหาเด็ก อาจลงถี่มากขึ้น

รายละเอียดการจัดการศึกษาในศูนย์ฯ มีดังนี้

1. สอนหนังสือ วิชา ภาษาไทย ภาษาพม่า ภาษามอญ ภาษาอังกฤษคณิตศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี สุขศึกษา(เพศศึกษา) และศาสนา(นั่งสมาธิสวดมนต์/เวรกรรม บาปบุญ เหตุผล)
2. ทักษะชีวิต – สอนให้เด็กอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม และเมื่อเจอปัญหาที่สามารถมีวิธีการป้องกัน จัดการ แก้ไขปัญหาได้ เช่น การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ- สอนสอดแทรกในระหว่างร่วมกิจกรรม วิชาศาสนา และค่ายตัวฉันเป็นของฉัน – รู้จักสิทธิของตนเอง เคารพผู้อื่น ป้องกันปัญหาการละเมิดได้ ที่ผ่านมาจากมูลนิธิได้จัดค่ายไปแล้ว 2 รุ่น โดยจัดตามสถานการณ์ปัญหาของเด็กในช่วงนี้ๆ และมีกิจกรรมทำอาหาร- จัดอาทิตย์ละ 1 ครั้ง
3. สุขอนามัยชุมชน และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กิจกรรมเก็บขยะมารีไซเคิล มาขาย นำมาทำงานศิลปะไว้ในศูนย์กิจกรรมรณรงค์ป้องกันยุงลายร่วมกับสาธารณสุข

การจัดการศึกษานี้ ครอบคลุมเนื้อหาวิชา คือ

1.	ภาษาไทย	120	ชั่วโมง
2.	ภาษาพม่า	120	ชั่วโมง
3.	ภาษาอังกฤษ	120	ชั่วโมง
4.	ภาษามอญ	48	ชั่วโมง(วิชาเลือก)
5.	คณิตศาสตร์	120	ชั่วโมง
6.	ศิลปะ	48	ชั่วโมง
(จำเป็น มีประโยชน์ เด็กต้องการ เป็นเครื่องมือนำไปสู่วิชาอื่นๆได้)			
7.	ดนตรี	48	ชั่วโมง
8.	ศาสนา และวัฒนธรรม	48	ชั่วโมง
9.	สุขศึกษา/เพศศึกษา	48	ชั่วโมง
10.	ทักษะชีวิต	96	ชั่วโมง
(การอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข ป้องกันตนเองได้ การป้องกันทางเพศ			
11.	การเล่นเพื่อการเรียนรู้ - พัฒนาการตามวัย นำศิลปะ และดนตรีมาสอดแทรกได้		
12.	สิทธิเด็ก – ความรู้เรื่องสิทธิ และกฎหมายที่จำเป็น		
13.	สันติวิธี – การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ		
14.	การสร้างการมีส่วนร่วม		

กรณีการจัดการศึกษาของศูนย์ฯ พงษ์ทิพย์ คือ เปิดศูนย์ 7 โมงเช้า -08.30 น. เริ่มการเรียนการสอน โดย สวดมนต์ไหว้พระ-สวด 5 ครั้ง ชั่วโมง วิชาที่สอน ภาษาไทย(เพื่อการดำรงชีวิตและทำงานอยู่ในเมืองไทย), ภาษาอังกฤษ, ภาษาพม่า (พ่อแม่เด็กเห็นว่าวันหนึ่งเด็กต้องกลับไปประเทศพม่า) คณิตศาสตร์, ทักษะชีวิต

การเรียนการสอนในแต่ละวัน เช่น สอนเรื่องเวลาเป็นภาษาไทยในตอนเช้า ในตอนบ่ายก็จะสอนเป็นวิชาเดียวกันเป็นภาษาพม่า การเรียนการสอนเน้นการอ่านออก เขียนได้เป็นหลัก ใช้งานได้ในชีวิตประจำวัน เช่น สี่วัน เดือน ปี, ซึ่งเน้นการเรียนรู้จากข่าวแต่ละวันด้วย

ในส่วนของการเรียนการสอนภาษาไทยนั้น จะมีการเทียบสระพยัญชนะ 2 ภาษา โดยครูประจำที่ศูนย์ฯ พงษ์ทิพย์เป็นผู้สอนเพียงคนเดียว ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบมากกว่าการใช้ครูคน ทั้งนี้

³ ข้อมูลจากรายงานการถอดบทเรียน รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับลูกหลานแรงงานข้ามชาติ มูลนิธิริรักษ์ไทย จ.สมุทรสาคร

จะใช้ภาษาพม่าในการสะกดภาษาไทย 19 ตัว (ภาษาพม่า พยัญชนะ 33 ตัว/สระ 12 ตัว, ภาษาไทย พยัญชนะ 44 ตัว/สระ 32 ตัว)

ในส่วนของการสอนวิชาประวัติศาสตร์นั้น จะเรียนเรื่องบุคคลสำคัญของโลกตามหลักสูตรพม่า เช่น ฮิตเลอร์, เหมาเจ๋อตุง, มากซ์ เลนิน, เนลสัน แมนเดลา, นโปเลียน, มากาเร็ต เทสเซอร์ และนายพลอองซาน, อุอู๋น นอกจากนี้ก็จะสอนประวัติศาสตร์อาณานิคม ประวัติศาสตร์ไทย-พม่า, ประวัติศาสตร์ชาติพม่า, ประวัติศาสตร์ของประเทศต่างๆ, ประวัติศาสตร์ของไทยในเรื่องการปรับตัวในช่วงอาณานิคม

เนื่องจาก 9 สาระของมูลนิธิริรักษ์ไทยเป็นการช่วยกันออกแบบโดยครูอาสาของแต่ละศูนย์ฯ โดยสาระทั้งหมดจะถูกนำมาเป็นกรอบในการจัดการเรียนการสอนในแต่ละศูนย์ฯ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้นำไปใช้ของครูอาสาแต่ละคนด้วยว่า จะมีการปรับใช้อย่างไร เช่น ในส่วนของครูประจำศูนย์ฯ พงษ์ทิพย์นั้น จะเน้นในเรื่องภาษาพม่าและพุทธศาสนา เพราะเป็นเรื่องที่ครูถนัด เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาของศูนย์ฯ เพื่อต้องการให้เด็กการค้ารงชีวิตให้อยู่รอดได้ ดังนั้น การเรียนให้สูงขึ้นจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานของพ่อแม่และสถานะทางเศรษฐกิจด้วย

กรณีศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตบ้านหวางภายใต้การดูแลขององค์การเยสุอิตสงเคราะห์ผู้ลี้ภัย(JRS) จ.ระนอง (ใช้พื้นที่เรียนในโรงเรียนบ้านหวางและกำลังจะย้ายสถานที่)

การทำงานด้านการศึกษาให้แก่เด็กไร้สัญชาติขององค์การเยสุอิตสงเคราะห์ผู้ลี้ภัย(JRS) ได้เริ่มในปี พ.ศ. 2545 (2002) เป็นการรับช่วงต่อจากมูลนิธิศุภนิมิตซึ่งหมดงบประมาณในการสนับสนุนลงพอดี ซึ่งศูนย์การเรียนที่JRS ดูแลและให้การสนับสนุนจะเรียกว่า “ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชายแดน ไทย-พม่า จังหวัดระนอง” ปัจจุบันมีทั้งหมด 6 ศูนย์การเรียน คือ ศูนย์ฯ สามัคคี, ศูนย์ฯ แพศสารหรือโลตัส ศูนย์ฯ ปากคลอง ศูนย์ฯ ซอย 7, ศูนย์ฯ บ้านบางกลาง(ร่วมกับโรงเรียนบ้านบางกลาง) และ ศูนย์ฯ หวาง(ร่วมกับ โรงเรียนบ้านหวาง) โดยเปิดรับเด็กที่อายุอยู่ในระหว่าง 5-14 ปี ทำการเรียนการสอนวันจันทร์-ศุกร์ ตั้งแต่ 8.30-15.30 น. ปิดเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดราชการ โดยมีเด็กในความดูแลทั้งหมด 1,036 คน มีครูพม่า 14 คน, ครูไทย 10 คน, และอาสาสมัครชาวต่างชาติ

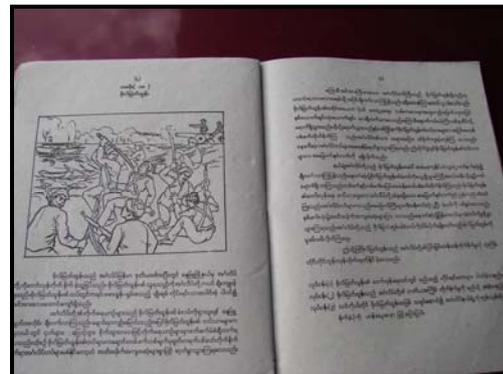
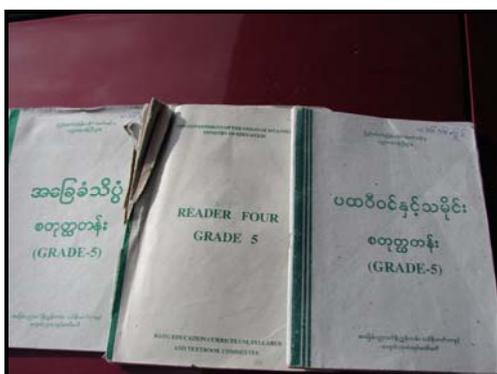
ศูนย์ฯ บ้านหวาง จึงเป็นกรณีศูนย์การเรียนแห่งหนึ่งที่อยู่ภายใต้การดูแลของJRS โดยในปัจจุบัน ศูนย์ฯ บ้านหวางได้ส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนบ้านหวาง 30 กว่าคน แต่มีปัญหาในการส่งต่อเข้าโรงเรียนบ้านหวาง คือ เด็กต้องเริ่มเรียนในชั้น ป.1 ทุกครั้ง ทำให้เด็กที่เรียนในชั้นสูงจากศูนย์ฯ มาแล้วก็จะเริ่มเบื่อ ปัญหาในศูนย์ฯ ก็คือ เด็กมีจำนวนมาก แต่ครูมีน้อย จึงอยากขอให้มีการเพิ่มครู เช่น ครูไทย 1 คน, ครูพม่า 1 คน

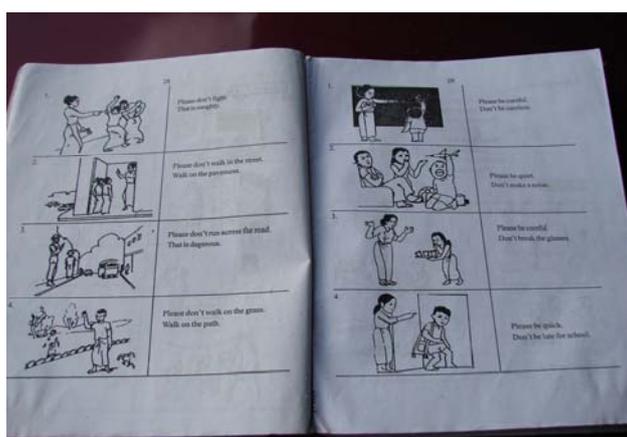
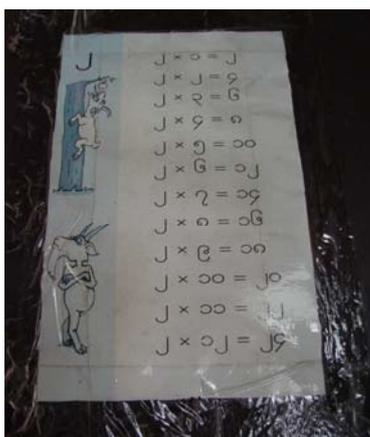
การเรียนการสอนแบ่งตามช่วงชั้น ดังนี้

- อนุบาล เน้นการพูด และจะทำการเรียนการสอนในวิชา ภาษาไทยภาษาพม่า, อังกฤษและ คณิตศาสตร์เป็นหลัก และจัดให้มีการสอบปากเปล่า
- ประถม 1-2-3 เรียนภาษาพม่า, คณิตศาสตร์, อังกฤษ, วิทยาศาสตร์ โดยใช้หนังสือและแบบเรียน ของพม่าและเรียนภาษาไทยในหลักสูตรของไทย (เด็กที่เรียนภาษาไทยในชั้น 1-2 จะเริ่มพูดภาษาไทยได้ ส่วนเด็กที่เรียนภาษาไทยในชั้น 1-3 จะเริ่มอ่านภาษาไทย ได้สะกคคำได้)
- ประถม 4 เรียนภาษาพม่า, คณิตศาสตร์, อังกฤษ, วิทยาศาสตร์ โดยใช้หนังสือและแบบเรียน ของพม่า และเรียนภาษาไทยในหลักสูตรของไทยและเพิ่มวิชาประวัติศาสตร์และ ภูมิศาสตร์ (สองวิชานี้ไม่มีการสอบ)
- ประถม 5 เรียนภาษาพม่า, คณิตศาสตร์, อังกฤษ, วิทยาศาสตร์ โดยใช้หนังสือและแบบเรียน ของพม่า และเรียนภาษาไทยในหลักสูตรของไทยและเพิ่มวิชาประวัติศาสตร์และ ภูมิศาสตร์ (ตอนนี้ยังไม่มียักเรียน เพราะเด็กย้ายเข้าไปเรียนในโรงเรียนบ้านหงา)
- ประถม 6 เรียนภาษาพม่า, คณิตศาสตร์, อังกฤษ, วิทยาศาสตร์ โดยใช้หนังสือและแบบเรียน ของพม่า และเรียนภาษาไทยในหลักสูตรของไทยและเพิ่มวิชาประวัติศาสตร์และ ภูมิศาสตร์

วิชาที่สอนเสริมในทุกศูนย์การเรียนของ JRS เช่น การนวดไทย, เย็บผ้า, เกษตร (การทำ เกษตรจะขอเช่าพื้นที่ที่ชาวบ้านไม่ได้ใช้ในการทำกิจกรรม, ทำอาหาร, เรียน คอมพิวเตอร์, ซ่อม คอมพิวเตอร์

กรณีของการใช้ตำราหรือแบบเรียนภาษาพม่าจะเป็นการช่วยให้ความรู้แก่เด็กที่จะกลับไป เรียนต่อที่ประเทศพม่า รวมทั้งเด็กที่ต้องกลับตามพ่อแม่ไปที่ประเทศพม่าด้วยและพ่อแม่เด็กบางคน ต้องการให้เด็กเรียนเป็นภาษาพม่าเพื่อกลับไปเรียนที่ประเทศพม่า

การสอบและประเมินผลในศูนย์การเรียนรู้ จะทำโดยการให้ครูในศูนย์การเรียนรู้แบบ
ข้อสอบเอง โดยใช้ตำราของพม่าเป็นหลัก(หลักสูตรของพม่าจะเปลี่ยนทุกๆ 4 ปี)

บางศูนย์การเรียนรู้ของ JRS เช่น ศูนย์ฯ ซอยเจ็ด ครูในศูนย์ฯ มีการปรับเปลี่ยนเรียนของลูก
ตัวเอง (ซึ่งเรียนในโรงเรียนเอกชน) มาใช้ในสอนในศูนย์ด้วย ทั้งนี้ครูที่สอนในศูนย์ส่วนใหญ่จะ
สอนจากประสบการณ์ของตนเองและมีการปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเด็กในศูนย์

4.3 โรงเรียนทางเลือกอิงระบบรัฐ

4.3.1 โรงเรียนทางเลือกที่พัฒนาตนเองเข้าสู่ระบบของรัฐ

โรงเรียนในลักษณะนี้ เดิมเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่แรกเริ่มจัดการศึกษาให้แก่เด็กด้อยโอกาส
ตามชนบท ซึ่งมีทั้งเด็กกลุ่มชาติพันธุ์และเด็กไร้สัญชาติ โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรศาสนา
หรือมูลนิธิการกุศลที่ไม่หวังผลกำไร และในช่วงเวลาต่อมาสามารถพัฒนาการจัดการศึกษาของ
ตนเองจนมีคุณภาพบรรลุตามเกณฑ์ของคณะกรรมการการศึกษาเอกชนจนได้รับการยกสถานะเป็น
โรงเรียนเอกชนภายใต้การกำกับของรัฐบาล หรือบางศูนย์การเรียนรู้อาจประสบปัญหาด้าน
งบประมาณแต่โรงเรียนมีศักยภาพในการจัดการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาเอกชนจึงเข้ามาให้
การสนับสนุน โรงเรียนในลักษณะนี้ต่อไปจะเรียกว่า “โรงเรียนเอกชน (การกุศล)” สำหรับ
หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนต้องดำเนินการตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการทุกประการ

โรงเรียนเอกชน (การกุศล)⁴ พัฒนามาจากศูนย์การเรียนรู้ที่สนับสนุนโดยมูลนิธิหรือองค์กร
เอกชนมาก่อน ได้แก่ โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา อ.เมือง จ.เชียงราย โรงเรียนแห่งนี้เปิดรับเด็กชนเผ่า

⁴ โรงเรียนเอกชน (การกุศล) จะมีความแตกต่างจากโรงเรียนเอกชนโดยทั่วไป เนื่องจากเป็นโรงเรียนเอกชน (การ
กุศล) ที่ไม่หวังผลกำไร ดำเนินงาน โดยได้รับเงินสนับสนุนจากทางรัฐบาลส่วนหนึ่งและเงินสนับสนุนอีกส่วน
หนึ่งมาจากองค์กรเอกชนหรือมูลนิธิ ซึ่งโรงเรียนเอกชน (การกุศล) เหล่านี้ จะเป็นทางเลือกทางการศึกษาอีก
รูปแบบหนึ่งที่เข้าถึงกลุ่มเด็กด้อยโอกาสด้วยเช่นกัน

มาเป็นเวลานาน โดยรับทุนสนับสนุนมาจากต่างประเทศ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2537 ด้วยภาวะทางเศรษฐกิจโลกจึงทำให้โรงเรียนขาดงบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศ และในปีพ.ศ. 2540 จึงถูกยกให้เป็นโรงเรียนเอกชนและรัฐให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินสนับสนุนรายหัว 100% แต่โรงเรียนต้องบริหารจัดการเงินเองทั้งหมด อาคารเรียนภายในโรงเรียนก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในบางส่วนและจากต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น และสวีเดน หรือกรณีของโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา ที่ อ. แม่สอด จ. ตาก แต่เดิมเป็นศูนย์การเรียนออสเตรียสตาลเดี่ยว จัดการเรียนการสอนให้กับลูกหลานของผู้ย้ายถิ่นมาจากประเทศพม่าในพื้นที่อำเภอแม่สอด บริหารงานโดยองค์กรเอกชน Good Friend Centre ดังรายละเอียดกรณีศึกษาที่ 2 โรงเรียน มีดังนี้

ตัวอย่างกรณีโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา (โรงเรียนเอกชนการกุศล) อ.แม่สอด จ. ตาก

ศูนย์การเรียนออสเตรียสตาลเดี่ยวเปิดการเรียนการสอนประมาณปี พ.ศ. 2547-2548 พอมีมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 ซึ่งเปิดให้เด็กเข้าเรียนในโรงเรียนไทยได้ ทางศูนย์การเรียนจึงส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนไทยเมื่อ ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งมีทั้งหมด 178 คน แต่เรียนได้จริงเพียง 148 คน ส่วนอีก 30 คน ต้องออกจากโรงเรียนเพราะรับสภาพของระบบในโรงเรียนไทยไม่ได้ เช่น กรณีของศูนย์การเรียนนิวบลัด(New Blood Centre) ได้เพิ่มการเรียนการสอนภาษาไทยให้เด็กมากขึ้นเพื่อส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนห้วยอินฝ่น แต่ปรากฏว่าเด็กต้องมีค่าใช้จ่ายเยอะ ค่ากิจกรรม ค่าข้าว ส่วนกรณีของศูนย์การเรียนออสเตรียสตาลเดี่ยวนั้น เนื่องจากอยู่ในเขตเทศบาล แต่โรงเรียนเทศบาลจะรับเด็กในเขตเทศบาลก่อน จึงทำให้มีการพยายามจะเปลี่ยนจากศูนย์การเรียนเพื่อเป็นโรงเรียนเอกชนเพื่อการกุศลตามมา เพื่อความยั่งยืนในการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเด็กเหล่านี้มากขึ้น

การเปลี่ยนศูนย์การเรียนเป็นระบบโรงเรียนเอกชนจะต้องเป็นไปตามระบบกฎหมายว่าด้วยระเบียบของการจัดตั้งโรงเรียนเอกชน ซึ่งจากแต่เดิม ระบบการบริหารศูนย์การเรียนจะเป็นผู้บริหาร ครูผู้สอน ทำการสอน ในขณะที่ระบบของโรงเรียนเอกชนจะเป็นผู้บริหาร หลักสูตร (ต้องปรับหลักสูตรให้เป็นหลักสูตรไทย มีวิชาภาษาไทย เกษตร พลศึกษาเพิ่มเข้ามา) ระบบการบริหาร จัดการ บัญชี ซึ่งต้องมีการตรวจสอบได้อย่างเป็นระบบ ต้องมีคณะกรรมการ โรงเรียน ต้องมีครูไทยประจำชั้นเท่านั้น ซึ่งครูพม่าที่เคยมีอยู่เดิมบางคนรับได้ แต่บางคนก็รับไม่ได้ ในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะครูพม่าจะเป็นเพียงครูพิเศษ ซึ่งมีค่าตอบแทนน้อยและต้องทำงานทุกอย่างในโรงเรียนได้ด้วย ปัจจุบันจึงมีครูพม่าอยู่ 3 คน ประจำชั้นอนุบาล ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-3) และช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-6)

กฎระเบียบใหม่ภายหลังจากเปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชน (การกุศล) คือ เด็กต้องมาเรียนไม่น้อยกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ (ซึ่งเด็กกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเรียนไม่ต่อเนื่องเพราะต้องย้ายตามพ่อแม่กลับประเทศพม่าในบางช่วงฤดูกาล หรือในบางกรณีที่พ่อแม่ย้ายที่ทำงาน) ดังนั้น ถ้าเด็กมีปัญหาในการเรียนหรือขาดเรียนจะต้องมีการเยี่ยมบ้าน ซึ่งใช้ตามระบบการศึกษาของไทยมากขึ้น ปี พ.ศ. 2553 มี

การเปลี่ยนระบบการเรียนการสอนกระทันหัน โดยใช้หลักสูตรไทยร้อยเปอร์เซ็นต์ และภาษาพม่า จะจัดอยู่ในกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน จะมีการเรียนการสอน ครึ่ง สัปดาห์

เป้าหมายของการเปลี่ยนเป็นระบบโรงเรียนเอกชนการกุศล เป็นเพราะ 1. เด็กอยู่เมืองไทย ได้อย่างสันติ 2. โรงเรียนเอกชนออกไปรับรองการศึกษาได้ 3. เด็กสามารถไปเรียนต่อทั้งในและนอกประเทศได้

หลังจากการเปลี่ยนเป็นระบบโรงเรียนเอกชน(การกุศล) พบว่า ผู้ปกครองกังวลว่าจะต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น กังวลว่าระบบโรงเรียนแบบใหม่จะทำให้เด็กกลืนเป็นคนไทย บางส่วนกังวลว่าทางโรงเรียนจะทำการเปลี่ยนแปลงด้านศาสนา เพราะประเด็นทางศาสนาค่อนข้างเป็นประเด็นใหญ่ สำหรับคนกลุ่มนี้ (80-90% นับถือพุทธ 6-7% นับถืออิสลาม ที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งทางโรงเรียนจะให้นักเรียนทำข้อสอบตามศาสนาที่ตัวเองนับถือ

ภายหลังจากเปลี่ยนเป็นระบบโรงเรียนเอกชน(การกุศล) แล้ว พบว่า มีเด็กหายไป 40 เปอร์เซ็นต์ แต่หลังจากนั้นก็เด็กเข้ามาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันมีเด็กอยู่ 7 คน ซึ่งทางโรงเรียนจะจัดให้มีการประชุมผู้ปกครอง เทอมละ 1 ครั้ง มีการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครองและนักเรียน จึงส่งผลต่อการทำความเข้าใจกับผู้ปกครองมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้ปกครองบางคนชอบหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะมีการเรียนการสอนเรื่องการทำงานอาชีพและการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ไม้กวาดแต่ละประเภท ฯลฯ

ระบบการจัดการเรียนการสอนจะมีการแยกเด็กออกเป็น 2 กลุ่มในชั้นประถม 1 กลุ่มหนึ่งจะเป็นเด็กที่เข้าเรียนตามเกณฑ์และอีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นเด็กที่มีอายุเกินเกณฑ์ โดยเด็กที่มีอายุเกินเกณฑ์จะเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมด้านภาษาไทย 6 เดือน หลังจากนั้นจะมีการสอบ pass ชั้นให้การสอบจะใช้วิธี ครูอ่านข้อสอบเป็นภาษาไทยให้ฟัง และเด็กตอบคำถาม โดยเด็กอนุบาลจะสอบปากเปล่า ในขณะที่เด็กโตจะตอบคำถามในกระดาษคำตอบ ซึ่งระบบการสอบของเมืองไทยแตกต่างจากพม่า ก่อนสอบจึงต้องมีการทำความเข้าใจกับเด็กก่อน ชั้นกลางวันจะสอนตามหลักสูตรของไทยและชั้นกลางคืน จะมีการสอนวิชาภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ภาษาพม่า ซึ่งเด็กบางส่วนจะอยู่ในหอพักของโรงเรียนด้วย พื้นที่บางศูนย์การเรียนในอำเภอแม่สอด จดาก จะมีการคัดเลือกเด็กเพื่อส่งมาเข้าเรียนในระบบโรงเรียนเอกชน(การกุศล) แห่งนี้ ด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างกรณีโรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา (โรงเรียนเอกชนการกุศล) อ.เมือง จ.เชียงราย

โรงเรียนแห่งนี้เปิดรับเด็กชนเผ่ามาเป็นเวลานาน โดยรับทุนสนับสนุนมาจากต่างประเทศ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2537 เนื่องด้วยภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำ จึงทำให้โรงเรียนขาดทุนสนับสนุนจากต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2540 จึงถูกยกให้เป็นโรงเรียนเอกชนและรัฐให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินสนับสนุนรายหัว 100% แต่โรงเรียนต้องบริหารจัดการเงินเองทั้งหมด อาคารเรียนภายในโรงเรียนก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในบางส่วนและจากต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น และสวีเดน

ในส่วนของเด็กภายในโรงเรียนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กชนเผ่า นอกจากนี้จะมีเด็กกำพร้า และเด็กไร้สัญชาติ พ่อแม่ของเด็กบางส่วนเป็นคนภายในพื้นที่ ในขณะที่พ่อแม่ของเด็กบางส่วนอพยพมาจากประเทศพม่า แต่อพยพเข้ามาตั้งรกรากนานแล้ว พ่อแม่ของเด็กกลุ่มนี้ จะไม่ต้องการกลับไปประเทศพม่าแล้ว

ในการรับเด็กเข้าเรียนนั้น จะรับเด็กเข้าเรียนตามระดับความสามารถของเด็ก ไม่เน้นการรับตามเกณฑ์ ปัจจุบันมีเด็กนักเรียนทั้งหมด 2,305 คน ครู 77คน (เด็กชนเผ่าที่มีสัญชาติไทย ผู้หญิง 1,113 คนและผู้ชาย956 คน, เด็กไร้สัญชาติ ผู้หญิง89 คนและผู้ชาย75 คน, เด็กไม่มีเอกสาร ผู้หญิง 1 คนและผู้ชาย5 คน, เด็กที่จัดอยู่ในประเภทอื่นๆ มีผู้หญิง33 คนและผู้ชาย 33 คน) เปิดสอนตั้งแต่อนุบาล-มัธยม6

หลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน จะเน้นการใช้ระบบการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลางของรัฐ โดยในหลักสูตรจะเน้นเรื่องคุณธรรม จริยธรรม1.ตามหลักวิถีคริสต์ ที่เน้นเรื่องความรัก, การแบ่งปันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2. บุคคลากรต้องเป็นแบบอย่างให้แก่เด็กเคารพซึ่งกันและกัน เน้นการสอนเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมและการแก้ปัญหา

หลักสูตรท้องถิ่น เน้นการอนุรักษ์ชนเผ่า อาหารชนเผ่าการแต่งกายประจำชนเผ่าและการแสดงประจำชนเผ่า เนื่องจากเด็กมาจากหลากหลายชนเผ่าจึงเน้นการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาไทยกลางเป็นหลักและใช้ในกระสื่อสารระหว่างเด็กกับครูด้วย ส่วนในการสื่อสารกันภายในโรงเรียนเด็กสามารถใช้ภาษาชนเผ่าของตนเองกับเพื่อนได้ โดยทางโรงเรียนเน้นภาษาถิ่นเป็นภาษาที่หนึ่ง ภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง, ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาที่สาม ใช้ครูไทยเป็นผู้สอนหลักและครูอาสาสมัครจากสิงคโปร์เป็นผู้สอนในบางช่วง และมีกรจ้างครูภาษาไทยเป็นกรณีพิเศษเพื่อช่วยเหลือเด็กที่อ่อนในเรื่องภาษาไทย

มีการจัดตั้งโครงการพิเศษเพื่อช่วยเหลือเด็กในกรณีเฉพาะด้วย เช่น “โครงการเด็กหญิงเจริญวัย” เนื่องจากเด็กหญิงส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนเผ่าและมีฐานะค่อนข้างยากจน จึงมีการให้เด็กหญิงมาลงทะเบียน และทางโรงเรียนจะให้คุ้มครองในการรับผ้าอนามัยจากสหกรณ์ของโรงเรียนฟรีได้ในทุกเดือน ซึ่งในขณะนี้ มีเด็กหญิงมาลงทะเบียนอยู่ประมาณ 100 กว่าคน

4.3.2 ศูนย์ฯ พึ่งพิงโรงเรียน (School within School):

แนวคิดเรื่องการจัดรูปแบบการเรียนการสอน ร่วมกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยมูลนิธิ หรือองค์กรเอกชนและโรงเรียนรัฐบาล เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ ที่พยายามแก้ปัญหาการที่เด็กเข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้ของเอกชนแต่ไม่สามารถรับวุฒิการศึกษา (เนื่องจากไม่ได้รับการรับรองจากรัฐบาล) ได้ เช่น กรณีของเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 ได้ดำเนินการประสานโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน จัดทำบันทึกความเข้าใจ หรือ MOU ช่วยเหลือกันด้านวิชาการ ซึ่งในปี 2552 ดำเนินการได้ใน 3 โรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ ดังนี้

- 1) โรงเรียนบ้านท่าอาจ กับศูนย์การเรียนรู้ 5 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้พะยัณดาว ศูนย์การเรียนรู้หนองบัวแดง ศูนย์การเรียนรู้นิเวศย์ ศูนย์การเรียนรู้เซทานา และศูนย์การเรียนรู้แควกระบอง
- 2) โรงเรียนบ้านแม่ปะเหนือ และศูนย์การเรียนรู้เอลปิส
- 3) โรงเรียนบ้านแม่ตาว และศูนย์การเรียนรู้ยูไนต์คริสเตียน

รูปแบบนี้ จะส่งเสริมให้ศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยองค์กรเอกชนมาจัดการเรียนการสอนร่วมกับโรงเรียนของรัฐและสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้ โดยศูนย์การเรียนรู้ขององค์กร

เอกชนจะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของโรงเรียนรัฐ แต่จะมีความยืดหยุ่นเรื่องหลักสูตรและครู ในกรณีนี้ รัฐบาลอาจจะมี การช่วยเหลือด้านงบประมาณต่อหัวให้กับกลุ่มเด็กเหล่านี้ด้วย และทางองค์กรเอกชนที่ให้การสนับสนุนศูนย์การเรียนก็จะมียงบประมาณช่วยเหลือในด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือจากงบประมาณของทางรัฐด้วย เช่น รถรับส่งนักเรียน เป็นต้น

รูปแบบการเรียนการสอนจะให้ศูนย์เข้ามาอยู่ภายใต้สังกัดของโรงเรียนรัฐ และเด็กจะเรียนที่ศูนย์การเรียนรัฐของตนเองเป็นหลัก แต่จะมีการเข้ามาเรียนและร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนรัฐที่ตนเองเข้าไปสังกัดด้วย เช่น กรณีของโรงเรียนบ้านแม่ปะเหนือ⁵ ซึ่งเปิดทำการสอนตั้งแต่ ระดับอนุบาล 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เข้าร่วมโครงการ School within School ของ สพฐ. ในปีพ.ศ. 2552 โดยรับเด็กไร้สัญชาติจากศูนย์การเรียนเอลฟิสเข้าเรียนร่วม จำนวน 76 คน โดยเด็กจากศูนย์จะถูกแบ่งเป็นอีกหนึ่งชั้นเรียนต่างหากจากเด็กของโรงเรียน หรือ กรณีของโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ อ.ฝาง จ. เชียงใหม่

ตัวอย่างกรณีโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

โรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ (วัดจุฬามณีเดิม) เปิดการเรียนการสอนเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ใช้สถานที่วัดเปิดสอน เป็นเพียงมุมจาก เริ่มตั้งแต่อนุบาล และอนุบาล 2 มีจำนวนนักเรียน 32 คน จำนวนครู 2 คน (ครูคนหนึ่งเสียชีวิตแล้ว และอีกคนหนึ่งยังสอนอยู่จนถึงปัจจุบัน) วิชาที่เปิดสอนระยะแรก ได้แก่ ภาษาไทยและภาษาไทยใหญ่ โดยทางโรงเรียนได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายและค่าอุปกรณ์การเรียนการสอน (โดยเด็กไม่ใส่ชุดนักเรียน) อาหารกลางวัน (หัวละ 8 บาท) รถรับส่งนักเรียน รวมทั้งค่าจ้างครู(ในระยะแรก 3,000 บาท/เดือน ปัจจุบัน 4,500 บาท/เดือน) และค่าอบรมครู ปีละ 1-2 ครั้ง ตั้งแต่เปิดการเรียนการสอนมาจนถึงปัจจุบัน จากกลุ่มพิทักษ์สตรีไทยใหญ่ (Shan Women's Action Network (SWAN)) โดยจะหมดสัญญาในปี พ.ศ. 2553 (2010)

โรงเรียนนี้ ก่อตั้งขึ้น เนื่องจากมีเด็กไทยใหญ่ที่มีฐานะยากจนและไม่มีโอกาสทางการศึกษาจำนวนมาก ซึ่งเด็กทั้งหมด ได้อพยพย้ายถิ่นมาอยู่กับผู้ปกครองจากประเทศพม่าเพื่อมาทำงานอยู่ในเมืองไทย เด็กจึงอาศัยอยู่ตามหมู่บ้าน เช่น บ้านเวียงหวาย บ้านม่อนปิ่น ขันตันผึ่ง บ้านแม่มาว บ้าน

⁵ เอกสาร การจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อใช้ในการประชุมสัมมนา เพื่อพัฒนารูปแบบในการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ระหว่างวันที่ 14-15 กรกฎาคม 2552 ณ โรงแรมเซ็นทารา แม่สอดฮิลล์รีสอร์ท อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

⁶ ข้อมูลจากแผ่นพับประชาสัมพันธ์โรงเรียนบ้านแม่ปะเหนือ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

⁷ ก่อนหน้านี้ เป็นโรงเรียนที่ดำเนินการโดย NGO หรือกลุ่ม SWAN และเป็นโรงเรียนที่ยังไม่ถูกต้องตามกฎหมายของกระทรวงศึกษาธิการ

สวนชา บ้านนามน ซึ่งบางหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจากโรงเรียนประมาณ 6 กิโลเมตร นอกจากนี้เด็กบางคนได้อาศัยอยู่ตามทุ่งนาหรือสวนส้มด้วย ดังนั้น คณะกรรมการหมู่บ้านและผู้ปกครองเด็กบางส่วนจึงขอสถานที่วัดเป็นที่เรียนหนังสือ เจ้าอาวาสพระสุธรรมเมธีจึงให้ความอนุเคราะห์ และช่วยหาเจ้าภาพมาสร้างโรงเรียนใหม่ให้จำนวน 2 หลัง (ปี พ.ศ. 2551 โรงเรียนมีอาคารเรียนใหม่ โดยหนึ่งในผู้อุปถัมภ์ คือ เจ้าของเปียร์ซ้าง นอกจากนี้ ทางวัดจะนำเงินจากการทอดกฐินผ้าป่ามาช่วยเหลือทางโรงเรียนด้วยเช่นกัน (แต่ยังไม่เพียงพอ หาก SWAN ถอนตัวออกไปจริงๆ เพราะรถรับส่งนักเรียนต้องใช้ต้นทุนสูง)

ปัจจุบัน โรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติได้เข้าร่วมอยู่ในโรงเรียนบ้านเวียงหวาย (โรงเรียนรัฐในพื้นที่ใกล้เคียง) ซึ่งมีลักษณะ School within School โดยทางโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติดังกล่าวใช้พื้นที่วัดเป็นสถานที่เรียนเหมือนเดิม (ห้องเรียนสาขา) และจะรับเด็กตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 2 จากนั้นจะทำการส่งต่อเด็กไปยังโรงเรียนบ้านเวียงหวาย ซึ่งจะดูแลด้านวิชาการและรับเด็กตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - ปีที่ 6 โดยเด็กจะได้รับการสนับสนุนชุดนักเรียน 1 ชุดและนมจากทางรัฐ ซึ่งหลังจากเด็กจบจากโรงเรียนบ้านเวียงหวายแล้วเด็กจะไปรับรองวุฒิการศึกษาจากทางโรงเรียนรัฐด้วย ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ก่อนหน้านี้ที่เด็กเมื่อเรียนจบไปแล้วจะไม่ได้รับใบรับรองวุฒิการศึกษาใดๆ

ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2552) โรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติมีนักเรียนชาย 119 คน นักเรียนหญิง 93 คน รวมทั้งหมด 212 คน⁸ มีครูอาสา 12 คน ครูไทยใหญ่ทั้งหมด (ครู 9 คนสอนในโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ ครูอีก 3 คนช่วยสอนอยู่ในโรงเรียนบ้านเวียงหวาย) โดยให้ครูที่มีใบประกอบวิชาชีพครูของโรงเรียนบ้านเวียงหวายเป็นครูประจำชั้น (ครูหนึ่งคน ประจำชั้น 3 ห้อง) แต่ใช้ครูอาสา ซึ่งไม่มีใบประกอบวิชาชีพครู เป็นผู้สอนตามเดิม และครูจะมีการออกเยี่ยมบ้านเด็กทุกเดือน

วิชาที่เปิดสอนในปัจจุบัน ได้แก่ ธรรมะศึกษา, ภาษาไทย, ภาษาไทยใหญ่ (เด็กนักเรียนที่โรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติจะเรียนภาษาไทยใหญ่ทุกวัน ในขณะที่เด็กนักเรียนที่ถูกส่งไปเรียนที่โรงเรียนบ้านเวียงหวายจะเรียนภาษาไทยใหญ่เฉพาะวันศุกร์), ภาษาอังกฤษ (ครูอาสาที่สอนภาษาอังกฤษจบการศึกษามาจากประเทศพม่า), คณิตศาสตร์, ประวัติศาสตร์ (เน้น ป.4-5-6 ใช้แบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทยและสอนประวัติศาสตร์ไทยใหญ่ เช่น สถาบันเจ้าฟ้าไทใหญ่ การเมืองการปกครอง รวมถึงภูมิศาสตร์ พื้นที่รัฐฉาน), วิทยาศาสตร์, สังคมศึกษาและวัฒนธรรม (วัฒนธรรมไทย มารยาท การเข้าสังคมและวัฒนธรรมไทยใหญ่ เช่น การฟ้อนนก รำดาบ), ศิลปะ, การงานและเทคโนโลยี, สุขศึกษาและพลศึกษา

---

⁸ มีเด็กปะห่องที่เดินทางมาจากประเทศพม่า 5 คน เด็กปะห่องจะพูดและใช้ภาษาปะห่อง ในขณะที่ต้องเรียนภาษาไทยใหญ่และภาษาไทยไปพร้อมๆ กัน

4.3.3 ศูนย์การเรียนรู้การศึกษานอกระบบ:

ศูนย์การเรียนรู้การศึกษานอกระบบ จะดำเนินงานโดยองค์กรเอกชนและมูลนิธิ ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเปิดทางเลือกให้กับผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่เป็นการเฉพาะ เช่น กรณีของศูนย์พัฒนาการศึกษาเพื่อลูกหญิงและชุมชน หรือ ศูนย์ลูกหญิง อ.แม่สาย จ. เชียงราย และ โรงเรียนม่อนแสงดาว อ.เมือง จ. เชียงราย ที่จัดการศึกษาเพื่อเด็กหญิงที่จัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยงของการค้ามนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะในบริบทพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งการจัดการศึกษาจะครอบคลุมถึงกลุ่มเด็กชนเผ่าและกลุ่มเด็กที่ย้ายถิ่นมาจากประเทศพม่าด้วยและศูนย์เรียนรู้ชุมชนปัญญาอิสระ อ.เมือง จ. เชียงใหม่ ที่จัดการศึกษาสำหรับกลุ่มผู้ใหญ่หรือกลุ่มแรงงานชาวไทยใหญ่ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้บางส่วนเป็นนักเรียนที่ไม่สามารถเข้าเรียนต่อในระบบโรงเรียนไทยได้

การจัดการศึกษาดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยองค์กรเอกชนหรือมูลนิธิที่กล่าวไปในข้างต้น หากแต่มีการประสานความร่วมมือกับทาง กศน. ในพื้นที่เพื่อจัดการศึกษาร่วมกัน และให้ทาง กศน. เป็นผู้ออกวุฒิการศึกษาให้กับนักเรียนที่เรียนจบได้ด้วย

ตัวอย่างกรณีของศูนย์พัฒนาการศึกษาเพื่อลูกหญิงและชุมชน หรือ ศูนย์ลูกหญิง อ.เมือง จ. เชียงราย

เด็กที่เข้ามาเรียนกับทางศูนย์ลูกหญิงส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่อยู่ในกลุ่มของเด็กไร้สัญชาติ รวมทั้งเด็กชนเผ่าไทลื้อ ไทใหญ่และอาข่า, เด็กที่มีฐานะยากจนและเด็กที่ข้ามมาเรียนจากฝั่งพม่า ซึ่งมีอยู่ประมาณ 40% มีทั้งเด็กอาข่า พม่า, ไทใหญ่ (เป็นกลุ่มเด็กมาเข้า-เย็นกลับ) ในขณะที่มีเด็กพม่าบางคนที่ย้ายจากพม่าแล้ว แต่ไม่สามารถเรียนต่อได้ก็จะเข้ามาเรียนกับทางศูนย์ฯ ด้วยเช่นกัน โดยเด็กกลุ่มนี้ทางศูนย์ฯ จะขอเอกสารรับรองจากทางอำเภอให้เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการข้ามมาเรียนฝั่งไทย และเด็กจะมีบัตรนักเรียนติดตัวเพื่อใช้แสดงเป็นหลักฐานด้วย เด็กจึงเดินทางได้ในเขตแม่สายได้แต่ข้ามอำเภอไม่ได้ หากเด็กต้องเดินทางออกนอกสถานที่เพื่อไปทัศนศึกษาหรือดูงานทางศูนย์ฯ ก็จะขออนุญาตทางอำเภออีกครั้ง อีกทั้งทางโรงเรียนก็จะมีรถรับส่งจากที่ฝั่งแม่สายมาโรงเรียนทุกวัน ทั้งนี้ครูอ้อยได้สอบถามทางผู้ปกครองของเด็กนักเรียนที่ข้ามมาจากฝั่งพม่าเพื่อมาเรียนที่เมืองไทย โดยทางผู้ปกครองบอกว่า การเรียนที่พม่ามีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง ในขณะที่ผู้ปกครองเด็กมีฐานะยากจนจึงไม่สามารถส่งเด็กเข้าเรียนในพม่าได้ นอกจากนี้ การเรียนภาษาไทยก็จะช่วยให้เด็กสามารถทำงานในเขตการค้าชายแดนระหว่างไทยกับพม่าได้ด้วย

ปัจจุบันมีเด็กประมาณ 135 คน มีสัญชาติไทย 5 คน นอกนั้นไม่มีสัญชาติไทย มีครู 14 คน ครูประจำ 5 คน นอกนั้นเป็นครูอาสาสมัครทั้งหมด ครูบางคนเป็นเด็กที่เรียนจบจากศูนย์ฯ ก่อนการรับเด็กเข้าเรียนนั้น จะเปิดรับตอนเปิดเทอม โดยมีการสอบวัดระดับชั้น เช่น การเขียนเลข, การเขียนเลข 1-100, เขียนชื่อตัวเองได้และอ่านออกได้บ้างก็จะได้เข้าเรียนชั้นต่อไปได้ แต่ถ้าไม่ได้เลยก็จะเรียนในชั้นอนุบาลไปก่อน การจัดการเรียนการสอนจะมีความยืดหยุ่นและหลากหลายปรับตาม

สถานการณ์ ทั้งในเรื่องของช่วงอายุของเด็กที่สอดคล้องกับความสามารถของเด็ก ระดับในการเรียนรู้และภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกับเด็ก เช่น หากเด็กโตมาเรียนโดยไม่รู้ภาษาไทยเลย ก็จะต้องเริ่มเรียนในชั้นอนุบาลในช่วงเช้า และเข้าร่วมกิจกรรมกับเด็กคนอื่นๆ ในช่วงบ่าย หรือหากเด็กเรียนรู้ภาษาไทยอย่างรวดเร็วก็จะมีกรย้ายชั้น ให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก เช่น ย้ายจากชั้นอนุบาลไปเรียนชั้นประถม เป็นต้น ในกรณีที่เด็กเข้ามาเรียนครั้งแรก ฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่องก็จะมีกรให้เด็กชนเผ่าเดียวกันที่พูดภาษาไทยได้ช่วยเป็นล่ามช่วยแปลให้เพื่อฟัง ครูเองก็ต้องสอนไปด้วยและทำตัวอย่างให้ดูไปด้วยเสมอ

การจัดการเรียนโดยศูนย์ฯ ยังไม่สามารถออกไปประกาศหรือใบรับรองวุฒิให้กับเด็กได้ จึงมีการร่วมมือกับทางกศน. เพื่อให้เด็กสามารถรับใบรับรองวุฒิได้ นอกจากนี้ทางศูนย์ฯยังมีการจัดการเรียนการสอนร่วมกับทาง กศน. ด้วย โดยศูนย์ฯจะเป็นคนออกค่าเล่าเรียนให้กับเด็กนักเรียน ในขณะที่ทางกศน. จะเข้ามาสอนในศูนย์ฯในวันจันทร์และวันพุธ และให้การสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์การเรียนการสอน

4.4 การศึกษานอกระบบ: การศึกษานอกระบบ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่จัดโดยรัฐ แต่มีเงื่อนไขที่ยืดหยุ่นมากกว่าการศึกษาในระบบ ทั้งเงื่อนไขการรับนักศึกษาเข้าเรียน ช่วงอายุและรูปแบบการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น จึงทำให้การศึกษานอกระบบเป็นรูปแบบและการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่เปิดรับกลุ่มเด็กเหล่านี้ เข้าเรียนได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านการเรียนในศูนย์การเรียนที่อิงกับการศึกษานอกระบบที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น แต่การเปิดรับกลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาเรียนโดยตรงจะจำกัดเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น

จากการลงพื้นที่พบว่า การศึกษานอกระบบที่เปิดรับกลุ่มคนเหล่านี้ โดยตรง คือ การศึกษานอกระบบของเขตอำเภอแม่สาย(ผู้ให้ข้อมูลมาจาก กศน. ตำบลแม่สาย/ศษ. บ้านผาฮี้/กศน. ตำบลเวียงพางคำ) ซึ่งปัจจุบันมีนักเรียนไร้สัญชาติประมาณกว่า 200 คน 50% เป็นนักเรียนไม่มีสัญชาติไทย เช่น คนไทใหญ่ ไทลื้อ จีน ส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มคนชาวเขา ถิ่นบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบัตรเลขศูนย์ ส่วนใหญ่กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มคนมาใหม่(ผู้ไม่รู้หนังสือ) และอายุเยอะเข้าไปเรียนในระบบโรงเรียนไทยไม่ได้ ซึ่งทางกศน. จะมีการจัดทำบันทึกทะเบียนประวัติให้กับกลุ่มผู้มาใหม่ให้ด้วย บางกรณีจึงต้องการเข้ามาเรียน เพื่อจะใช้หลักฐานในการดำเนินการเรื่องสัญชาติในอนาคต ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเรียนไม่นาน บางคนจบระดับประถมก็จะออกไปเลย บางคนโดยเฉพาะผู้หญิงพออ่านออกเขียนได้ก็เข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ กลุ่มคนที่มาเรียนกศน.จึงมีอยู่หลากหลาย เพราะกศน. เน้นการจัดการศึกษาโดยไม่เลือกนโยบาย คือ อยากเรียน ต้องได้เรียน การจัดการศึกษาของ กศน. แบ่งออกเป็น

- 1) กลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ ไม่จำกัดอายุ เรียนหนึ่งเทอม ประมาณ 6 เดือน โดยมีการสอนระบบการอ่านออกเขียนได้ สอนภาษาไทยเทียบกับภาษาท้องถิ่นชาติพันธุ์ บางครั้งใช้การสอนหรือ

วิธีการอ่านแบบ คาราโอเกะ จากสื่อโทรทัศน์และเพลง มีการสอนหลายวิชาเพื่อเทียบเท่ากับประถม 2 ได้

- 2) ระดับประถม หลักสูตร 2 ปี
- 3) ระดับมัธยมต้น หลักสูตร 2 ปี
- 4) ระดับมัธยมปลาย หลักสูตร 2 ปี

นอกจากนี้ ได้มีการเพิ่มหลักสูตรเรื่องสิทธิเด็ก สุขภาวะอนามัยเจริญพันธุ์ ซึ่งจริงๆ ไม่มีในหลักสูตร แต่ทางกศน. เอามาสอนเสริมและจัดกิจกรรมให้กับนักเรียน ทั้งนี้เพราะมีการทำงานร่วมกับ NGOs ในการให้ความรู้และฝึกอบรม ทาง กศน. จึงนำหลักสูตรดังกล่าวเข้ามาพิจารณาว่าน่าจะสอนเสริมในรายวิชาไหนก็จะใส่เข้าไป เช่น สุขศึกษา พลและวิทยาศาสตร์ และมีการจัดค่ายทักษะชีวิตในประเด็นดังกล่าว เช่น สิทธิเด็ก แรงงานเด็ก การค้ามนุษย์ เป็นต้น บางครั้งมีการจัดการเรียนการสอนในเรื่องทักษะชีวิตประจำวัน เช่น เด็กส่วนใหญ่ถูกจับเรื่องใบขับขี่ ทาง กศน. จึงให้ทางขนส่งจังหวัดมาจัดอบรมขับขี่ปลอดภัยให้ ถ้าผ่านการอบรมก็จะได้ใบรับรอง ตำรวจก็จะอนุมัติให้ขับขี่ได้ในเขตอำเภอแม่สาย หรือ การให้นักเรียนทำโครงการวิชาภาษาไทย แปลจากภาษาของนักเรียนเอง เช่น จีน พม่า ไทใหญ่ ชนเผ่า ภาษาอีสาน เป็นภาษาไทย เป็นต้น กศน. จึงเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือประสบการณ์มากกว่าด้านวิชาการ เน้นคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากการเรียนในระบบที่จะเน้นวิชาการก่อน ในขณะที่ประสบการณ์จะมาทีหลัง

การเรียนใน กศน. จะไม่มีค่าเทอม แต่จะมีค่ากิจกรรม การรับนักศึกษาจะเน้นชั้นต่ำไม่เกิน 30-35 คนต่อหนึ่งระดับชั้น แต่ที่ผ่านมามีการรับจริง ค่อนข้างเกินกำหนดมาโดยตลอด ทำให้ครูต้องรับงานเพิ่มขึ้น การทำงานของ กศน. จะมีทั้งการตั้งรับและการเคลื่อนที่เข้าสู่ชุมชน บางแห่งจึงจัดอยู่ในวัด เป็นต้นที่ผ่านมามีทาง กศน. ได้ทำงานเครือข่ายกับทางมูลนิธิ เช่น ศูนย์คาทอลิก บ้านนาอนุสรณ์ลูกหญิง โดยบางแห่งจะเตรียมความพร้อมให้กับเด็กและส่งมาเรียนต่อที่ กศน. เช่น บ้านนา ในขณะที่บางแห่งจะจัดสอนกันเอง เช่น ศูนย์ลูกหญิง โดยทาง กศน. จะเป็นผู้ออกไปรับรองให้กับเด็กที่จบการศึกษา

ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมานักเรียนนอกจากจะช่วงอายุที่แตกต่างกันแล้ว พื้นฐานก็ไม่เท่ากันด้วย ระดับความรู้มีไม่เท่ากัน บางคนพูดภาษาไทยได้ แต่เขียนไม่ได้ บางคนเขียนภาษาไทยได้ แต่อ่านไม่ได้ ทำให้การสอนค่อนข้างยาก บางครั้งจะมีการใช้ล่าม ซึ่งเป็นนักเรียนในชั้นช่วยครูสอนไปด้วย แต่เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่แล้ว จึงช่วยเหลือตัวเองได้ และแสดงออกได้มากกว่า นอกจากนี้ จะมีปัญหาเรื่อง ชื่อ-นามสกุลไม่เหมือนกัน บางคนเลื่อนชั้นแล้ว เปลี่ยนชื่อ-นามสกุลก็มี

นักเรียนส่วนใหญ่เมื่อเรียนจบแล้ว ประมาณ 80% จะไปประกอบอาชีพ เช่น บางคนเรียนจบระดับชั้นมัธยม 6 แล้ว กลับไปสอนภาษาไทย ให้คนที่สนใจมาทำงานและค้าขายที่เมืองไทย อยู่

ที่ทำจีเหล็ก ประเทศพม่า เป็นต้น ในขณะที่มีเพียง5% เท่านั้นที่จะไปเรียนต่อทางสายวิชาการ ซึ่งขึ้นอยู่กับช่วงอายุและวัยด้วย โดยส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่อายุน้อยที่จะเรียนต่อในทางสายวิชาการ

บทที่ 5

วิเคราะห์รูปแบบของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย

สิทธิในการศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนบนผืนแผ่นดินไทยรวมถึงเด็กไร้สัญชาติได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๕๐ มาตรา ๔๕ รวมถึงมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม ๒๕๔๘ ที่นำมาซึ่งการปรับปรุงระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยหลักฐานวัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา เพื่อเป็นมาตรการประกันสิทธิและโอกาสการเข้าถึงการศึกษาของบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย มาตรการดังกล่าวนี้แม้ว่าจะช่วยเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษาของรัฐแก่เด็กไร้สัญชาติในประเทศไทยแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสภาพที่เป็นจริงจากการศึกษาวิจัยนี้พบว่า การเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรโดยเฉพาะการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของผู้เรียน โดยเฉพาะผู้เรียนไร้สัญชาติได้ อันเป็นสาเหตุที่บ่งบอกถึงการไม่ประสบความสำเร็จในวิถีการนำการศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติบนรากฐานการสร้างความสำเร็จอันดีของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรมในสังคมไทย ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์คุณภาพของการศึกษาที่เด็กไร้สัญชาติได้รับ โดยพิจารณาจากศักยภาพของการจัดการศึกษารูปแบบต่างๆในพื้นที่วิจัย 6 จังหวัด (ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างพรมแดนประเทศไทยและพม่า ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ตาก สมุทรสาคร และระนอง สำหรับจังหวัดสมุทรสาคร แม้ไม่ได้มีเขตแดนติดต่อกับประเทศพม่าโดยตรง แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการประมงเป็นเศรษฐกิจสำคัญ จึงมีผู้อพยพไร้สัญชาติเข้ามาเป็นแรงงานจำนวนมาก) ในการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของเด็กไร้สัญชาติ โดยคำนึงถึงเป้าหมายของการจัดการศึกษาในทิศทางที่นำมาซึ่งการส่งเสริมสิทธิความเท่าเทียม และความเข้าใจอันดีของผู้คนในสังคม

5.1 การจัดการศึกษาภายใต้กรอบกระบวนการทัศน์การสร้างควมมั่นคงเป็นปึกแผ่นของชาติด้วยการหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว

การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นระบบโรงเรียนที่ดำเนินการโดยภาครัฐหรือเอกชนภายใต้การกำกับของรัฐ โดยหลักสูตรตลอดจนการจัดการเรียนการสอนและคุณสมบัติของผู้สอนถูกกำหนดจากส่วนกลางภายใต้กรอบนโยบายการพัฒนาประเทศโดยรวม ดังระบุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27 ว่า “ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การ

ดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนการศึกษาต่อ” และกระจายอำนาจบางส่วนให้สถานศึกษาได้จัดทำหลักสูตรให้ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ในลักษณะหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งกำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตราเดียวกันว่า “ให้สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ” โดยกรอบโครงสร้างหลักสูตรมีดังนี้

หลักสูตรแกนกลาง 8 สาระ (ร้อยละ 70)	หลักสูตรท้องถิ่น(ร้อยละ 30)
------------------------------------	-----------------------------

เนื้อหาของหลักสูตรแกนกลางมี 8 สาระวิชาคือ วิชาภาษาไทย วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิชาสุขภาพศึกษาและพลศึกษา วิชาศิลปะ วิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี และวิชาภาษาต่างประเทศ เป็นสัดส่วนร้อยละ 70 ส่วนหลักสูตรท้องถิ่น หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า หลักสูตรสถานศึกษาได้ให้อำนาจแต่ละสถานศึกษาในการกำหนดเนื้อหาสาระวิชาเพื่อพัฒนาผู้เรียนที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและความต้องการในการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม หลักสูตรท้องถิ่นที่มีลักษณะเปิดกว้างยืดหยุ่น ไม่มีลักษณะเฉพาะตายตัวนั้น ผลในทางปฏิบัติทั้งบรรลุและไม่บรรลุวัตถุประสงค์ต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจและความตระหนักของโรงเรียนและผู้สอนต่อจุดประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่นและการใช้ช่องทางนี้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของนักเรียน ไร้สัญชาติ เช่น โรงเรียนบ้านท่าอาจ อําเภอแม่สอดจังหวัดตาก ใช้เนื้อหาในส่วนหลักสูตรท้องถิ่นสอนภาษาพม่าแก่นักเรียนไร้สัญชาติและนักเรียนไทยที่สนใจ

เมื่อพิจารณาเนื้อหาและกิจกรรมในหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนใหญ่ไม่พบกิจกรรมที่บ่งบอกชัดเจนว่าโรงเรียนของรัฐให้ความสำคัญหรือตระหนักต่อคุณค่าของการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างวัฒนธรรมที่มาอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้โดยทั่วไปจะให้ความสำคัญไปที่การสืบสานวัฒนธรรมไทยที่กำลังเสื่อมจางลงจากอิทธิพลความทันสมัยจากโลกตะวันตก หรือบางแห่งก็อาจไม่ใช้เวลาในการสืบสานวัฒนธรรมเนื่องจากโรงเรียนประสบปัญหาคุณภาพของโรงเรียนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินของสมศ. จึงมีบางโรงเรียนใช้เวลาของการจัดการเรียนการสอนในส่วนนี้ ไปสอนซ่อมเสริมสาระวิชาของหลักสูตรแกนกลางที่นักเรียนมีผลการเรียนเฉลี่ยต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของประเทศ

ในส่วนของผู้สอนในโรงเรียนของรัฐเกือบทั้งหมดมิได้รับการพัฒนาศักยภาพในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างและความต้องการของผู้เรียนในมิติความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความด้อยโอกาส ความไม่เสมอภาคทางเพศ ตลอดจนสิทธิของเด็ก และ

หลายส่วนมีอคติทางชาติพันธุ์ต่อนักเรียนที่ตนสอนอันเป็นเหตุนำไปสู่การเลือกปฏิบัติต่อนักเรียน
ไร้สัญชาติรวมทั้งนักเรียนชาติพันธุ์ที่มีสัญชาติไทย

การสร้างควมมั่นคงเป็นปีกแผ่นของประเทศผ่านกลไกทางการศึกษานั้นเป็นกลวิธี
สำคัญ แต่ปัญหาของประเทศไทยอยู่ตรงที่ การให้นิยามความหมายของ “ความมั่นคงเป็นปีกแผ่น
ของประเทศ” ที่ส่งผ่านเป็นนโยบายและการปฏิบัติของภาครัฐบนฐานความเชื่อว่า ความเป็น
ปีกแผ่นจะมีขึ้นต่อเมื่อต้องหลอมรวมให้สังคมผืนนี้เป็นเนื้อเดียวกันที่เรียกว่า สังคมเอกวัฒนธรรม
หรือวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว (Mono-culture) ขณะที่บางประเทศที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาใน
สังคมที่มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติมีความเชื่อในทางตรงกันข้ามว่า ความเป็นปีกแผ่นมีขึ้นได้แม้ใน
สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือสังคมพหุวัฒนธรรม (Multi-culture) ความ
หลากหลายนั้น จะช่วยให้ประเทศมีศักยภาพและความเข้มแข็งในหลายๆ ด้านดังปรากฏในประเทศ
ทางซีกโลกตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา เป็นต้น อย่างไรก็ตามแนวคิดการสร้างรัฐ
ชาติที่ปลูกฝังความเป็นชาตินิยมด้วยการแบ่งเป็น “เรา” และเป็น “เขา” ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา
ทำให้กระบวนการจัดการศึกษาไทยผ่านบุคลากรทางการศึกษาเลือกที่จะปฏิบัติบนฐานคิดตาม
ความหมายแรกมากกว่าความหมายที่สอง นั่นคือเชื่อว่าความมั่นคงของประเทศเกิดได้จากการที่
ประชาชนในประเทศต้องมีวัฒนธรรมเป็นหนึ่งเดียว ประชาชนทั้งประเทศใช้ภาษาเดียวกัน นับถือ
ศาสนาเหมือนกัน แต่งกายตลอดจนมีขนบปฏิบัติและพิธีกรรมต่างๆ เหมือนกัน ทั้งนี้ อาศัยไปใน
แนวทางสุดโต่งถึงกับนับรวมความเหมือนในวิถีคิด โดยเฉพาะในทางการเมืองเข้าร่วมด้วย ดังจะ
เห็นได้จากกรณีที่มีผู้ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองต่างออกไปจากวิถีของรัฐ จะสุ่มเสี่ยงต่อการถูก
กล่าวหาว่าเป็นผู้บ่อนทำลายชาติเป็นต้น ทักษะดังกล่าวประจักษ์ได้จาก ตัวหลักสูตรเองที่ไม่เปิด
พื้นที่ให้คนไทยได้เรียนรู้ได้เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน หรือให้
ผู้คนต่างวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมด้วยได้เรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะวัฒนธรรมของ
ประเทศเพื่อนบ้าน จะมีก็แต่การเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศมหาอำนาจที่มีอิทธิพลด้านธุรกิจการค้า เช่น
สหรัฐอเมริกา ประเทศทางยุโรปตะวันตก จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ เป็นต้น แต่ก็เป็นการเรียนรู้เฉพาะ
ด้านภาษาเพื่อประโยชน์ในการติดต่อสื่อสารทางธุรกิจเท่านั้น สำหรับพื้นที่ของหลักสูตรที่ทำให้มีการ
เรียนรู้ประเทศเพื่อนบ้าน เช่นพม่า ลาว กัมพูชา ที่มีพรมแดนติดต่อกับไทยผ่านวิชาประวัติศาสตร์
และวรรณกรรมที่เลือกมาศึกษา เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นการปลูกฝังความรักชาติแบบชาตินิยม ซึ่ง
เป็นรายละเอียดของการตกเป็นเมืองขึ้น การถูกรุกราน กดขี่ข่มเหงจากประเทศเพื่อนบ้านและ
วีรกรรมการกู้ชาติ โดยมีได้ปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงสัมพันธ์กับบริบท
สภาพแวดล้อมทางการเมืองในอดีตกาลขณะนั้น ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเหตุการณ์และ
พัฒนาการของสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หลักสูตรในลักษณะนี้มีแนวโน้มก่อให้เกิดความรู้สึก
เกลียดชังอันนำมาซึ่งอคติ (Prejudice) และการหลงชาติ (Ethnocentrism) มากกว่าการสร้างควม

เข้าใจอันดีในความเป็นคนร่วมโลกแม้จะต่างถิ่นฐาน วัฒนธรรม หรือแม้จะมีความสัมพันธ์ฉันท์ ศัตรูกันมาในอดีตก็ตาม (ดูได้จากอคติของครูที่มีต่อนักเรียนต่างวัฒนธรรม)

เมื่อพิจารณากระบวนการจัดการเรียนการสอน จะพบว่าการออกแบบวิธีการจัด ประสบการณ์การเรียนรู้ สื่อการสอนตลอดจนวิธีการวัดผล มีลักษณะเป็นแบบเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งในปีพ.ศ. 2542 ได้นำมาซึ่งการปฏิรูปการศึกษาที่ตระหนักว่า คุณภาพผู้เรียนจะสัมฤทธิ์ผลได้ ต่อเมื่อผู้สอนต้องมีการปรับเปลี่ยนจึงมีการปฏิรูปผู้สอนให้มีศักยภาพในการจัดการเรียนการสอนที่ ตอบสนองหรือคำนึงถึงความแตกต่างและความต้องการของผู้เรียน ที่เรียกว่ายึดผู้เรียนเป็นที่ตั้ง (Child-centered) แต่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การปฏิรูปการสอนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร คง ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน ได้บ้างเฉพาะแต่ด้านพื้นฐานความรู้ (Cognition) ส่วนการ ออกแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนในด้านการสร้างอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรม ความดี โอกาสหรือสิทธิความเท่าเทียม ดูจะยังเป็นเรื่องห่างไกล

สำหรับในวิถีปฏิบัติของบุคลากรทางการศึกษานั้น นิธิพิลทางความคิดในการจัด การศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงของชาติและวัฒนธรรมข้าราชการส่งผลให้ผู้บริหาร โรงเรียนหลาย แห่งปฏิเสธที่จะรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนในโรงเรียนของตนแม้จะมีมติของคณะรัฐมนตรีในปี 2548 ออกมาแล้วก็ตาม ซึ่งส่งผลเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อโอกาสการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้ สัญชาติ ขณะเดียวกันในโรงเรียนที่รับเด็กไร้สัญชาติเข้าศึกษาตามมติ ค.ร.ม. พบว่ามีมติของการจัด การศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงของชาติในความหมายที่กล่าวมาก่อนหน้านั้น ได้ส่งผลต่อการ กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่มุ่งตอบสนองต่อการสร้างความมั่นคงของชาติ โดยการยึดหลักสูตรจากส่วนกลางที่ไม่ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนต่างวัฒนธรรม ดังจะ เห็นได้จาก บางโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันหลากหลาย ในวันศุกร์ของทุก สัปดาห์ทางโรงเรียนจะให้นักเรียนทุกคนใส่ชุดพื้นเมืองของล้านนา โดยไม่มีวันใดในรอบปีที่ นักเรียนจะได้แต่งกายในชุดที่แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน การปฏิบัติเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นนัยของหลักสูตรแฝงที่ทางโรงเรียนใช้เป็นเครื่องมือปลูกฝังความเป็นไทยในความหมายของ วัฒนธรรมเชิงเดี่ยวดังกล่าว ทั้งนี้ ไม่นับรวมหลักสูตรแฝงในวิถีปฏิบัติที่ดูไม่像是สิ่งผิดสังเกตคือ การไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านตลอดจนกลุ่มคนที่ต่างเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม

เด็กไร้สัญชาติที่เข้าถึงการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาในลักษณะนี้มี จำนวนเพิ่มมากขึ้นในทุกพื้นที่การศึกษานี้เนื่องจากการได้รับสถานภาพตามกฎหมายให้เป็นนักเรียน ที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรและได้รับสิทธิการศึกษาเล่าเรียนฟรีเช่นเดียวกับเด็กไทย (ซึ่งใน ความเป็นจริงไม่ฟรีทั้งหมด) และเนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนเพื่อความ มั่นคงของชาติในทัศนะดังกล่าวเป็นหลัก จึงทำให้บุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงมองนักเรียน เหล่านี้ว่าเป็นตัวนำปัญหาและความยุ่งยากมาสู่การบริหารจัดการของโรงเรียนโดยเฉพาะการจัดการ

เรียนการสอน ดังจะเห็นได้จากปัญหาที่ได้รับฟังจากคำบอกเล่าของผู้สอนในแทบทุกพื้นที่พบว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ

- เด็กไร้สัญชาติมีอายุเกินเกณฑ์ เมื่อต้องมาเรียนร่วมกับเด็กไทยที่เรียนตามเกณฑ์อายุ ทำให้จัดการเรียนการสอนลำบาก(เช่นกรณีการจัดให้เด็กไร้สัญชาติอายุ 10 ขวบ มาเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ร่วมกับเด็กไทยซึ่งตามเกณฑ์จะมีอายุเพียง 6 ขวบ ซึ่งมีพัฒนาการที่แตกต่างกันมาก การที่จัดให้เด็กต่างพัฒนาการมาเรียนร่วมกันเช่นนี้ เนื่องจากเด็กไร้สัญชาติไม่มีหลักฐานทางการศึกษามาแสดง ประกอบกับความไม่รู้ภาษาไทย ทางโรงเรียนจึงจัดให้เด็กไร้สัญชาติเริ่มต้นเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่1 โดยใช้การรู้ภาษาไทยเป็นมาตรฐาน)

- ผู้สอนสื่อสารกับนักเรียนไร้สัญชาติไม่ได้ เนื่องจากนักเรียนไม่รู้ภาษาไทย และครูก็
ไม่รู้ภาษาของนักเรียนเช่นกัน
- มีปัญหาด้านการวัดผล เนื่องจากการวัดความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาไทย
ของนักเรียนไร้สัญชาติ
- นักเรียนไร้สัญชาติเป็นปัจจัยที่ทำให้คุณภาพของโรงเรียนตกต่ำ เพราะป็นตัวก่อให้เกิด
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยของโรงเรียน ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานของชาติ

5.2 การจัดการศึกษาที่ตระหนักถึงความต้องการของเด็กไร้สัญชาติในมิติปัจจุบันและอนาคต

การจัดการศึกษาในลักษณะนี้อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจและความตระหนักในความ
ค้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายด้าน เช่น ความยากจน
การพลัดถิ่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมการไร้สิทธิจากการไม่มีสัญชาติ เป็นอาทิว่าเป็นสิ่งปิดกั้น
การเข้าถึงสิทธิทางการศึกษา ดังนั้นจึงได้หามาตรการละวิธีการที่จะลดหรือขจัดอุปสรรคดังกล่าว
ซึ่งในหัวข้อนี้ จะกล่าวถึงรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อการขยายโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา และ
การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพรองรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและเตรียมความพร้อมสำหรับ
อนาคตที่ไม่ชัดเจนของเด็กไร้สัญชาติ

5.2.1 การจัดการศึกษาที่ตอบสนองโอกาสการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ

การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงโอกาสการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ จะนำ
ประเด็นปัญหาอุปสรรคที่ขัดขวางการเข้าถึงการศึกษามาพิจารณาเป็นอันดับแรก แล้วหาทาง
ช่วยเหลือตามเหตุปัจจัยที่เกิด โดยมากพบว่าฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเด็กไร้สัญชาติและ
นโยบายของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ขัดขวางการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติการจัดการศึกษา
ในรูปแบบที่เพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติพบได้ตามแนวตะเข็บชายแดน ซึ่งมีทั้งเด็ก
ที่ไม่ใช่ผู้อพยพ และเด็กที่เป็นลูกหลานของผู้อพยพ ดังนี้

5.2.1.1 การจัดการศึกษาที่รองรับเด็กกลุ่มเสี่ยงสัญชาติพม่า ที่ข้ามเขตแดนมาใช้
ชีวิตตามแนวชายแดนไทย พบในการทำงานของศูนย์ลูกหญิง และบ้านพักพื้นที่พม่าติดกานาจังหวัด

เสียงรายซึ่งเป็นองค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไรเด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กวัยเรียนมาจากฝั่งพม่า ครอบครัวยากจน ไม่ได้เรียนหนังสือ หรือเลิกเรียนแล้วมาหารายได้ในฝั่งไทยเพื่อนำกลับไปจุนเจือครอบครัว ด้วยการขอทาน เร่ขายแผ่นซีดีเถื่อนแก่นักท่องเที่ยว วิถีชีวิตเช่นนี้ ทำให้มีความเสี่ยงต่อการเสพยาเสพติด ลักเล็กขโมยน้อย มั่วสุม ค้าบริการทางเพศเด็กผู้หญิงเสี่ยงต่อการถูกค้ามนุษย์วิธีช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ ให้หลุดพ้นจากความเสี่ยงดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากเมื่อเด็กเข้าสู่วิถีชีวิตดังกล่าวแล้ว ส่วนใหญ่ไม่ต้องการที่จะได้รับการศึกษา รวมทั้งพ่อแม่ก็ไม่สนับสนุนเพราะทำให้ขาดรายได้ ดังนั้น องค์กรพัฒนาดังกล่าว จึงต้องใช้วิธีการออกไปหาเด็ก ชักชวนให้มาเรียนหนังสือ รวมทั้งให้บริการด้านอาหาร ที่พักพิง และการศึกษา บนรากฐานแนวคิดการพัฒนาที่เน้นประโยชน์และสิทธิของเด็กเป็นตัวตั้ง โดยศูนย์ลูกหญิงนั้น “การสร้างภูมิคุ้มกันและพลังอำนาจแก่เด็ก บนฐานคิดสิทธิเด็ก” ขณะที่บ้านพักฟื้นฟูเด็กน่านเน้น “การเตรียมเด็กเพื่ออยู่ในสังคมและเข้าสู่การเรียนในระบบปกติ บนฐานคิดสิทธิเด็ก”

5.2.1.2 การจัดการศึกษาที่รองรับเด็กไร้สัญชาติที่เป็นลูกหลานของผู้อพยพจากประเทศพม่าด้วยเหตุผลทางการเมืองภายใน พบได้ตามแนวตะเข็บชายแดนและพื้นที่ที่มีผู้อพยพเข้าไปเป็นแรงงานเป็นจำนวนมาก สำหรับในพื้นที่ศึกษาวิจัย พบที่จังหวัดตาก เชียงใหม่ สมุทรสาคร และระนอง ในช่วงต้นของการอพยพ เด็กเหล่านี้ต้องกลายเป็นกลุ่มเสี่ยง เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ ผู้ปกครองต้องทำงานในโรงงานไม่มีเวลาดูแลเด็ก ปล่อยให้ห้อยก้นตามลำพัง เด็กหลายคนจึงไป คั่นขยะ ขอทาน หรือหยิบฉวยสิ่งของของผู้คนตามบ้านด้วยความเข้าใจผิดขณะเดียวกัน เด็กๆ ก็ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้ ด้วยรัฐบาลในขณะนั้น (ก่อนปี 2548) ยังไม่มีนโยบายและการปฏิบัติที่ชัดเจนต่อการให้สิทธิทางการศึกษาแก่เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ดังนั้น องค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไร องค์กรศาสนา รวมทั้งผู้อพยพที่มีการศึกษาจึงได้จัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้” เพื่อให้การศึกษาแก่เด็กเหล่านี้ ซึ่งส่งผลดีทำให้เด็กได้รับการพัฒนาผ่อนคลายปัญหาการไม่มีเวลาดูแลบุตรหลานเนื่องจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองเด็กต้องไปทำงาน และขณะเดียวกันทำให้การอยู่ร่วมกันกับคนในท้องถิ่นเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในย่านที่ใกล้กับที่พักอาศัยของผู้อพยพเพื่อความสะดวกในการมาเข้าเรียนของเด็กๆ หรือหากอยู่ไกลออกมาจะมีรถรับส่ง ดังนั้น ศูนย์ฯ จึงรับภาระเพียงการจัดการศึกษา เด็กยังคงอยู่กับพ่อแม่ได้การดำเนินการด้านการศึกษาของศูนย์ฯ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสาธารณะประโยชน์จากต่างประเทศรวมทั้งองค์กรศาสนาสำหรับการจัดการเรียนการสอนนั้น ใช้ของตนเองในการสอน และหลักสูตรของประเทศต้นทางทำให้ผู้ปกครองสบายใจ เนื่องจากไม่รู้สึกกังวลมากนักกับการที่ลูกหลานจะถูกคุกคามทางอัตลักษณ์วัฒนธรรม ทั้งนี้ เนื่องจากความไม่แน่ใจในอนาคตที่ยังมีความมุ่งหวังจะกลับมาตุภูมิเดิมของตนเอง ซึ่งรายละเอียดของคุณภาพของการศึกษาที่จัดขึ้น ณะกล่าวในหัวข้อถัดไปสำหรับกลไกที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติที่ศูนย์ฯ สร้างขึ้นดังกล่าว ทำให้ศูนย์ฯ จึงมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว

สามารถรองรับเด็กที่เป็นทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่าที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในระบบโรงเรียนได้เป็นจำนวนมาก ดังเช่นที่อำเภอแม่สอดจังหวัดตากที่มีศูนย์การเรียนมากกว่า 60 แห่ง

5.2.2 การจัดการศึกษาที่อ่อนไหวต่อความต้องการของเด็กไร้สัญชาติในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ

การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับเด็กไร้สัญชาติเป็นรูปแบบการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของเด็กในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่างวัฒนธรรม (หมายถึงประเทศไทย) และเตรียมความพร้อมสู่อนาคตที่มีทางเลือกที่เป็นไปได้อยู่ 3 ทางคือ 1) กลับถิ่นมาตุภูมิ 2) ย้ายไปประเทศที่สาม หรือ 3) อยู่ในประเทศไทยต่อไป สำหรับแนวทางแรกนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์การเมืองภายในพม่าเอง หากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากเผด็จการทหารมาสู่ประชาธิปไตยที่ยอมรับสิทธิของชนกลุ่มน้อยต่างๆ แน่แน่นอนว่าทางเลือกนี้จะเป็นทางเลือกแรกที่สำคัญสำหรับผู้อพยพส่วนใหญ่ เนื่องจากสำนึกรักถิ่นเกิดและการอยู่ในสถานะพลเรือนชั้นหนึ่งย่อมเป็นที่พึงปรารถนาของทุกคน แต่ทางเลือกนี้จะมีคณ แม้ในขณะนี้ (วันที่ 14 พฤศจิกายน 2553) จะมีการปล่อยตัวนางอ่องซานซูจีซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยที่ให้การเคารพต่อสิทธิของชนกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างวัฒนธรรมแล้วก็ตามสถานการณ์การเมืองภายในประเทศพม่าก็ยังไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก สำหรับทางเลือกที่สองนั้นเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสูงสุดสำหรับผู้อพยพหลายคนแต่หนทางที่จะไปสู่ได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายและขึ้นอยู่กับนโยบายของประเทศที่สาม สำหรับทางเลือกสุดท้ายคืออยู่ในประเทศไทยตลอดไปนั้นก็ขึ้นอยู่กับทิศทางและนโยบายของรัฐบาลไทยที่ยังไม่ชัดเจนเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงที่แน่ชัดในปัจจุบันขณะนี้คือ เด็กไร้สัญชาติเหล่านี้ได้รับการศึกษาในประเทศไทย รูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมจึงควรมีทิศทางรองรับและเตรียมความพร้อมให้กับทางเลือกในอนาคตที่ไม่ชัดเจนของเด็กไร้สัญชาติทั้ง 3 ทาง ดังกล่าว

การจัดการศึกษาในทิศทางที่ตอบสนองต่อความต้องการของเด็กไร้สัญชาติ สามารถพิจารณาได้จากหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน สื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ทางเลือกในอนาคต ดังรูปแบบต่อไปนี้

1) การจัดหลักสูตรและเนื้อหาที่เรียนเชื่อมโยงกับถิ่นมาตุภูมิเพื่อโอกาสกลับคืนถิ่น การจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่มีรูปแบบเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาในประเทศพม่า พบได้ในศูนย์การเรียน (Learning center) ต่างๆ ซึ่งไม่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลไทย การจัดการศึกษาได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไรส่วนใหญ่แล้วจะเน้น การใช้หลักสูตรของพม่า และจัดการเรียนการสอนเป็นภาษาพม่า เช่น ที่จังหวัดระนอง สมุทรสาคร และที่อำเภอแม่สอด จ.ตาก บางศูนย์ฯ มีการสอนโดยใช้ภาษามอญ เช่นที่สมุทรสาคร เนื่องจากผู้อพยพส่วนใหญ่

เป็นคนเชื้อชาติมอญ บางศูนย์ฯ สอนด้วยภาษากระเหรี่ยง เช่นที่ อ.แม่สอด จ.ตาก และบางศูนย์ฯ ใน จังหวัดเชียงใหม่สอนเป็นภาษาไทยใหญ่ โดยเรียนภาษาอังกฤษและภาษาไทยเป็นภาษาที่สองหรือ สาม แต่ละศูนย์มีการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกันออกไปตามศักยภาพและความพร้อมของ ศูนย์ฯ ระดับชั้นที่เปิดรับเด็กนักเรียนมีตั้งแต่เด็กก่อนวัยเรียน จนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย

การที่เด็กยังคงมาเรียนที่ศูนย์การเรียนเป็นจำนวนมากในขณะมีกฎหมายรองรับให้สามารถ เข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐได้แล้วก็ตามเนื่องด้วยหลายเหตุปัจจัย ที่สำคัญได้แก่ 1) เด็กถูกปฏิเสธ โดยตรงจากโรงเรียนด้วยอคติและความไม่เข้าใจของบุคลากรของโรงเรียนที่กังวลใจว่า การรับเด็ก ไร้สัญชาติเข้าเรียนจะส่งผลกระทบต่อทำให้คุณภาพของโรงเรียนลดลง ซึ่งเหตุผลที่ใช้ในการปฏิเสธที่ มักได้ยินทั่วไปคือที่นั่งเต็มแล้ว 2) จากความขาดแคลนของครอบครัว พบได้จากการเข้าเรียนใน โรงเรียนของรัฐนั้น ครอบครัวต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมต่างๆ ที่รัฐมีนโยบายเรียนฟรีแล้วก็ตาม เช่น ค่า กิจกรรมพิเศษ เครื่องแต่งกายบางกิจกรรม ค่าเดินทาง ทำให้ครอบครัวของเด็กไร้สัญชาติซึ่งส่วน ใหญ่มีฐานะยากจนไม่สามารถหารายได้สำหรับค่าใช้จ่ายดังกล่าวได้หากแต่ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ของ นักเรียนเมื่อเรียนในศูนย์การเรียน จะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนที่สนับสนุน 3) ทักษะคิดของพ่อแม่และผู้ปกครองของเด็กเป็นกังวลว่า หากเด็กเข้าเรียนใน โรงเรียนไทย จะมีโอกาส ถูกกลืนเป็นคนไทยได้มาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ทั้งนี้ เพราะการจัดการศึกษาใน โรงเรียนรัฐ ไทยส่วนใหญ่เป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความเป็นไทยในลักษณะการหลอมรวมเป็น วัฒนธรรมเชิงเดียว

2) การจัดหลักสูตรและเนื้อหาที่เรียนเชื่อมโยงกับถิ่นมาตุภูมิ เพื่อโอกาสการ กลับคืนถิ่นและทางเลือกสู่ประเทศที่สาม การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ ใช้หลักสูตรพม่าและสอน เป็นภาษาอังกฤษ หลักสูตรเช่นนี้ พบได้ ในศูนย์การเรียนขนาดใหญ่เช่น ศูนย์ CDC และ Hsatule เป็นต้น

3) การจัดหลักสูตรและเนื้อหาที่เรียนที่ตอบสนองสิทธิในการเรียนรู้ เสรีภาพทาง วัฒนธรรมและโอกาสในการเลือกอนาคต

การจัดหลักสูตรเพื่อตอบสนองการได้สิทธิการเลือกอนาคตของเด็กไร้สัญชาติจะ ปรากฏใน 3 ส่วนหลัก คือ ก) มีการออกแบบหรือปรับหลักสูตรให้ตอบสนองต่อการส่งเสริมสิทธิ ในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการดำเนินชีวิตในสังคมของเด็กข) มีการปรับ กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติโดยเฉพาะรองรับข้อถ้อยใน ด้านการสื่อสารภาษาไทยและความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ ค) การจัดสภาพแวดล้อมใน โรงเรียนที่เอื้อต่อการเคารพสิทธิของเด็กไร้สัญชาติการจัดการศึกษาที่ปรับกระบวนการจัดการเรียน การสอนเพื่อให้ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน การจัดการศึกษาที่อ่อนไหวต่อสิทธิทาง วัฒนธรรมของเด็กไร้สัญชาติพบในลักษณะต่างๆ ดังนี้

- ในระบบโรงเรียนรัฐขยายทางเลือก

การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ พัฒนาค้นเองมาจากการเป็นโรงเรียนรัฐบาลขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนลดน้อยลง(เนื่องจากอัตราการเกิดน้อยลงจนเท่ากับค่านิยมของผู้ปกครองในการส่งลูกเข้าเรียนในตัวเมือง ด้วยความเข้าใจว่ามีคุณภาพการศึกษาดีกว่าโรงเรียนที่อยู่ห่างไกล) จนมีแนวโน้มที่โรงเรียนขนาดเล็กจะปิดตัวหรือยุบรวมกับโรงเรียนอื่นตามนโยบายการแก้ไขปัญหาของรัฐ แต่ในขณะที่เดียวกันรัฐก็มีนโยบายให้สิทธิทางการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ จึงเป็นโอกาสให้โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่ที่มีผู้อพยพจากประเทศพม่าเข้ามาเป็นจำนวนมากเปิดรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียน ซึ่งจะได้งบประมาณค่าใช้จ่ายรายหัวเพื่อการดำเนินงานของโรงเรียนตามกฎหมายกำหนด จากเริ่มแรกที่มีเด็กไร้สัญชาติมาเข้าเรียนไม่มากนัก ต่อมาได้ขยายจำนวนอย่างรวดเร็วเนื่องจากการบอกเล่าปากต่อปากในหมู่ผู้ปกครองเด็กไร้สัญชาติ ทำให้ผู้ปกครองสบายใจว่า โรงเรียนมีความเข้าใจ จึงนิยมส่งลูกมาเข้าเรียนในขณะที่มีนักเรียนไร้สัญชาติในโรงเรียนมากขึ้น ได้สร้างความกังวลให้กับผู้ปกครองไทยว่าจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน หลายครอบครัวจึงตัดสินใจย้ายบุตรหลานของตนไปเรียนที่อื่นที่มีเด็กไร้สัญชาติน้อยกว่าหรือไม่มีเลย จึงทำให้โรงเรียนเหล่านี้มีจำนวนเด็กไร้สัญชาติมากกว่าจำนวนเด็กไทยหลายเท่า บางโรงเรียนจำนวนสูงถึงเกือบมากกว่าร้อยละ 90 โรงเรียนในลักษณะนี้ ได้แก่ โรงเรียนวัดศิริมงคล ในจังหวัดสมุทรสาคร โรงเรียนบ้านท่าอจ ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นต้น

เนื่องจากโรงเรียนมีนักเรียนต่างด้าวอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ครูต้องเผชิญกับปัญหาในการจัดการเรียนการสอนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้ต้องหาทางปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนในหลายๆ ด้าน เช่น การจัดการให้มีการจัดชั้นเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมด้านภาษา การปรับเนื้อหาวิชาที่เรียน ปรับระบบการวัดผลเพื่อจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียนตามศักยภาพจริง (ไม่ได้ใช้เกณฑ์ความสามารถด้านภาษาด้านเดียวมากำหนดชั้นเรียนของเด็ก ดังที่ไปปฏิบัติกันโดยทั่วไป) เพื่อแก้ปัญหาการเรียนร่วมระหว่างเด็กอายุเกินเกณฑ์ และเด็กในเกณฑ์ การจัดหาครูที่รู้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้คือ

โรงเรียนบ้านท่าอจ อ.แม่สอด จ. ตาก ซึ่งโรงเรียนมีบริบทที่เรียกได้ว่า “สหวัฒนธรรม” คือมีเด็กหลากหลายชาติพันธุ์มาเรียนร่วมกัน (ประกอบด้วย กระเหรี่ยงนี้ พม่า มอญ อิสลาม ไทยใหญ่ซึ่งมีสัญชาติไทยและเด็กไทย) ได้จัดรูปแบบการเรียนการสอนเป็น 3 ระบบ คือ

1) หลักสูตรแกนกลาง 8 สาระ ใช้วิธีบูรณาการให้นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งกันและกัน(Intercultural Education) ในวิชาสังคมศึกษา ทั้งเรื่องภาษา การดำรงชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี แม้ว่าในปัจจุบันจะเลือกเรียนรู้วัฒนธรรมพม่าเป็นหลักก็ตาม แต่ก็เริ่มจุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นความตระหนักในเรื่องการศึกษาระหว่างวัฒนธรรม นอกจากนี้ทางโรงเรียนไม่ปิดกั้นการใช้ภาษาแม่ของเด็กขณะอยู่ในโรงเรียน จึงทำให้เด็กส่วนใหญ่ยังคงพูดภาษาของตนเอง ขณะที่เด็กต่างวัฒนธรรมได้เล่นด้วยกัน จึงเป็นโอกาสที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้ข้ามภาษา

สามารถสื่อสารเข้าใจกันเองและอยู่ร่วมกันได้ ส่วนวิชาประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ จะไม่เน้นปลูกฝังให้ลึกเกินไป สอนเพียงให้รู้จักเท่านั้น

2) หลักสูตร 3 ภาษา โดยกำหนดวิชาบังคับ 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาพม่า และภาษาอังกฤษ มีห้องเรียนรู้ภาษาพม่า ภายใต้การดูแลของครูไทยร่วมกับครูพม่า และ Mini English Program ภายใต้การดูแลของครูไทย ครูพม่า และครูอาสาสมัครจากต่างประเทศมาช่วยสอนเสริม ภาษาพม่าซึ่งอยู่ในหลักสูตรท้องถิ่นนี้ จะเรียน 3 ครั้ง สัปดาห์ ซึ่งระบบนี้จะเป็นการเตรียมให้เด็กอยู่ในเมืองไทยก็ได้ ไปเรียนต่อยังต่างประเทศก็ได้ หรือจะกลับไปประเทศพม่าก็ได้ ซึ่งเป็นการสร้างทางเลือกให้กับเด็กได้ทุกทาง

3) โครงการ School within School เป็นโครงการที่ช่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ภาษาไทยและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแก่นักเรียนไร้สัญชาติจากศูนย์การเรียน 5 ศูนย์ที่เข้าร่วมโครงการ (ดูรายละเอียดในบทที่ 4) โดยให้นักเรียนไร้สัญชาติในศูนย์เข้ามาเรียนที่โรงเรียนบ้านท่าอาจ สัปดาห์ละ 1 วัน ส่งครูของโรงเรียนไปสอนที่ศูนย์ ศูนย์ละ 1 วัน มีการวัดผลทั้งในส่วนของโรงเรียนไทยและศูนย์การเรียน สิ่งที่น่าสนใจคือ ในส่วนของโรงเรียนไทยมีการปรับวิธีการวัดผลให้เหมาะสมกับข้อจำกัดด้านภาษาของผู้เรียน โดยทดสอบจะมีครูไทยอ่านข้อสอบและช่วยแปลให้เด็กฟัง จำนวนข้อสอบถูกลดจำนวนลง เช่นข้อสอบสำหรับเด็กไทย อาจจะมี 100 ข้อ แต่ข้อสอบของเด็กจากศูนย์ จะมีประมาณ 50 ข้อ เป็นต้น ซึ่งก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่มีการปรับให้สอดคล้องกับความต้องการหรือข้อจำกัดของผู้เรียน

การจัดการเรียนการสอนในลักษณะดังกล่าวสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ปกครองของเด็กไร้สัญชาติ เพราะสามารถตอบสนองเงื่อนไขข้อจำกัดของครอบครัวและทำให้เห็นคุณค่าของการศึกษา โดยช่วงแรกผู้ปกครองมีทัศนคติต่อการให้ลูกเข้าเรียน เป็นเพียงการฝากลูกไว้กับทางโรงเรียนเพื่อจะได้ไปทำงาน แต่ในระยะหลังผู้ปกครองเห็นคุณค่าของการศึกษามากขึ้น (แม้ว่าจะเป็นไปได้ในทิศทางที่มีความหวังว่าจะเป็นช่องทางสำคัญที่จะทำให้ได้สัญชาติก็ตาม) จึงเกิดความนิยมส่งลูกเข้าเรียน พ่อแม่เด็กพม่าบางคนเคยมาทำงานในแม่สอด พอมีเงินก็กลับไปลงทุนค้าขายที่ประเทศพม่า พอมีฐานะดีขึ้นก็ส่งลูกมาเรียนในเมืองไทยก็มี เด็กบางคนเมื่อเรียนจบไปแล้วและกลับไปเป็นทหารที่ประเทศพม่าได้รับประสบการณ์ที่ดี ทำให้มีทัศนคติที่ดีและมีความผูกพันต่อผืนแผ่นดินไทย ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์การสู้รบระหว่างกองกำลังทหารกระเหรี่ยงและทหารพม่าก็จะส่งข่าวมาบอกให้ทางโรงเรียนปิดทำการสอนเพราะโรงเรียนอยู่ในพื้นที่ของการสู้รบ (สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน)

สำหรับตัวอย่างโรงเรียนวัดศิริมงคล จสมุทรสากร มีบริบทตั้งอยู่ในชุมชนมอญเดิมเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก เด็กไทยเริ่มลดจำนวนลงแต่ต่อมาให้ความร่วมมือกับองค์กรเอกชนในพื้นที่ในการรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนร่วมจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นทุกปีจนปัจจุบันเกือบทั้งหมดเป็นนักเรียนไร้สัญชาติ ทั้งกลุ่มมอญและพม่า เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลประถม 6

การจัดการศึกษามีการปรับให้ตอบสนองต่อธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน ทั้งผู้สอน วิธีจัดการเรียนรู้ และวิธีการวัดผล เช่นเน้นการพัฒนาภาษาไทยเพื่อเป็นพื้นฐานในการสื่อสารและการเรียนในระดับชั้นต้นๆ จัดครูมอญและครูพม่าคอยให้ความช่วยเหลือในการสอนชั้นอนุบาลและประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีเด็กอายุเกินเกณฑ์มาเข้าเรียน มีห้องเตรียมความพร้อมภาษาไทยให้กับเด็กที่พูดไทยไม่ได้ โดยใช้ครูพม่าและครูไทยสอนร่วมกันสำหรับการวัดผลนี้ มีการพัฒนาระบบการทดสอบ 2 ลักษณะ 1) ปรับวิธีการสอบ ในกรณีที่เด็กไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้ จะมีครูไทยอ่านคำถามและครูมอญหรือครูพม่าแปลให้เด็กฟังแล้วให้เด็กทำข้อสอบ และ 2) พัฒนาข้อสอบเทียบความรู้ ในกรณีที่เด็กเข้าใจภาษาไทยแล้ว จะมีการสอบวัดระดับพื้นฐานความสามารถของผู้เรียนในการใช้ภาษาไทยเพื่อจัดเด็กเข้าเรียนตามช่วงชั้นอายุ

ในการดูแลเด็ก โรงเรียนจัดให้มีการแบ่งกลุ่มครูออกเป็น 6 กลุ่ม (กลุ่มหนึ่งจะมีครูไทย+ครูพม่า+ครูมอญ) ลงพื้นที่เยี่ยมครอบครัวเด็กนอกเวลาการทำงาน ในพื้นที่โรงงานกึ่ง และโรงงานอื่นๆ เพื่อพูดคุยกับผู้ปกครองของเด็ก

การจัดการเรียนการสอนมี 2 ระบบ คือ

1) หลักสูตรตามระบบโรงเรียนรัฐ การจัดการเรียนการสอน 8 สาระตามหลักสูตรแกนกลาง แต่เน้นพัฒนาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารด้วยวิธีการสอนแบบ “ทวิภาษา” และนำศิลปะมาบูรณาการการสอนภาษาในชั้น อนุบาลจะใช้ภาษาไทย 20% ภาษาถิ่น 80% และจะทำการลดภาษาถิ่นลงเพิ่มความเข้มของภาษาไทยมากขึ้นเป็นลำดับตามชั้นที่เพิ่มขึ้นและ สำหรับวิชาสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์ไทยใช้เนื้อหาตามบทเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ โดยปรับเนื้อหาสถานการณ์ภายในประเทศพม่าเข้าไปด้วยในชั้น ป2 ขึ้นไปจะใช้ครูไทยทั้งหมดและสอนเป็นภาษาไทย อีกทั้งยังมีกิจกรรมพิเศษด้านวัฒนธรรมทุกวันศุกร์ เช่น รำตามแบบวัฒนธรรมมอญและพม่า โดยมีพ่อแม่ผู้ปกครองในชุมชนมาช่วยสอน

2) หลักสูตรตามระบบการศึกษาทางเลือก (กึ่งระบบ) โดยเปิดสอนตอนกลางคืนเพื่อให้นักเรียนที่ออกกลางคืนไปทำงานช่วยเหลือครอบครัว มาเรียนเก็บชั่วโมงจนครบตามหลักสูตรและมีการสอบเทียบชั้นให้ แต่พบว่าหลักสูตรนี้ ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากครูไม่มีเวลาหยุดพัก

บทที่ 6

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย

การจัดการศึกษาเพื่อประกันสิทธิและโอกาสการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานของเด็กไร้สัญชาติตามนโยบายของมติคณะรัฐมนตรีตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน นับเป็นปีที่ 6 แล้วนั้น จากการศึกษาในพื้นที่วิจัย 6 จังหวัด พบว่าแม้กระทรวงศึกษาธิการจะมีการปรับระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2535) ให้เอื้อต่อการเข้าถึงการศึกษาของบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยแล้วก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการจัดการศึกษาที่ขัดขวางโอกาสการเข้าถึงและการได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพของเด็กไร้สัญชาติ อันเนื่องมาจากความไม่พร้อมตลอดจนความรู้และไม่เข้าใจของบุคลากรทางการศึกษาต่อเจตนารมณ์การประกันสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ ระบบการจัดการศึกษา ตลอดจนเงื่อนไขข้อจำกัดจากตัวเด็ก ผู้ปกครองตลอดจนชุมชนซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดเป็น 2 หัวข้อ คือ 1) ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด และการให้บริการทางการศึกษาของผู้ให้บริการการศึกษาตาม พ.ร.บ. การศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาตามสิทธิเด็ก และ 2) เงื่อนไขและข้อจำกัดในการจัดการที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษา

ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาใน 2 หัวข้อดังกล่าวประมวลเป็นภาพรวมจากทักษะของผู้สอนทั้งในระบบโรงเรียนของรัฐและในศูนย์การเรียน ผู้บริหารสถานศึกษานักเรียนที่เป็นทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าและผู้ปกครอง รวมทั้งบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่มาเข้าร่วมสนทนากลุ่มที่จัดขึ้นในแต่ละพื้นที่ไม่นำเสนอผลการสนทนาแยกตามพื้นที่ เนื่องจากในการสนทนาแม้จะมีประเด็นคำถามเหมือนกัน แต่เป็นคำถามปลายเปิดที่ต้องการให้ผู้เข้าร่วมฯ ได้แสดงทัศนคติอิสระและเพื่อต้องการทำความเข้าใจมากกว่านำมาเปรียบเทียบกัน

6.1 ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด และการให้บริการทางการศึกษาของผู้ให้บริการการศึกษาตาม พ.ร.บ.การศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาตามสิทธิเด็ก

ความรู้ ความเข้าใจของผู้ให้บริการการศึกษาต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติ จะนำเสนอเป็น 2 กลุ่ม คือ บุคลากรในโรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

6.1.1 ทักษะของบุคลากรในโรงเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กไร้สัญชาติ

การที่โรงเรียนรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนในโรงเรียนหรือไม่นั้นพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาและผู้สอนเป็นปัจจัยสำคัญในกรตัดสินใจ อย่างไรก็ตามการตัดสินใจดังกล่าวมิได้มีความหมายว่าบุคลากรในโรงเรียนทุกคนจะมีทัศนคติที่ดีหรือมีความตระหนักต่อความสำคัญของการให้การศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ซึ่งจากการจัดกลุ่มสนทนากับตัวแทนผู้สอนในโรงเรียนรัฐบาลที่รับเด็ก

ไร้สัญชาติเข้าเรียนพบว่า ทักษะของผู้สอนมีทั้งทางบวกและทางลบและที่น่าสนใจคือ ทักษะ
ในทางลบมีในทุกพื้นที่ และมีจำนวนมากกว่า(ประมาณจากผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละพื้นที่) ผู้ที่มี
ทักษะทางบวก

ผู้ที่มีทักษะทางลบแสดงออกผ่านความคิดเห็นที่แสดงความกังวลว่าจะเป็นการแย่ง
งบประมาณการพัฒนาเด็กไทย ซึ่งจะทำให้คุณภาพการศึกษาลดลงซึ่งแสดงออกผ่านความหวัง
ว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ เช่น

“หากเราให้ความสำคัญกับเด็กกลุ่มนี้ มากกว่าเด็กไทย จะทำให้เด็กไทยกลายเป็น
เด็กที่ขาดโอกาสและไม่ได้ได้รับการพัฒนา เพราะยังมีเด็กไทยที่ยากจนและขาด
แคลนอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือ

“เมื่อโรงเรียนไทยรับเด็กกลุ่มนี้ เข้ามาเรียนมากขึ้น ทำให้มาตรฐานของโรงเรียน
ไทยต่ำลง”

“เรางบประมาณของคนไทยไปใช้กับกลุ่มคนเหล่านี้ มากเกินไป”

“หากให้การศึกษาคนกลุ่มนี้ จะเรียกร้องสิทธิในเมืองไทย”

“คนกลุ่มนี้ จะไม่รักเมืองไทย และจะไม่สร้างรากฐานในเมืองไทย แต่จะกลับไป
สร้างที่ประเทศพม่าแทน”

“การสอนภาษาชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของกลุ่มคนเหล่านี้ ยังจำเป็นอีกหรือไม่
หากเค้าต้องอยู่ในเมืองไทยและกลายเป็นคนไทยต่อไป เพราะหากให้เด็กเรียน
เกี่ยวกับตัวเองมากไปก็กลัวเรื่อง ความมั่นคง

บางคนไม่แสดงความคิดเห็นทางลบโดยตรง แต่เลี่ยงไปเชื่อมโยงกับเงื่อนไขนอกตัว

“หากให้การศึกษาเด็กกลุ่มนี้ ไปแล้ว แต่สังคมภายนอกจะยังไม่ยอมรับเด็กกลุ่มนี้
หรือบางคนสะท้อนภาพความคิดเห็นทางลบของผู้ปกครองในทำนองคล้ายคลึงกัน เช่น

“ผู้ปกครองเด็กไทยมองว่า เด็กกลุ่มนี้ เข้ามาแย่งอาหาร นมและทรัพยากรของ
เด็กไทย”

สำหรับผู้ที่มีทักษะทางบวกแสดงผ่านความคิดเห็นที่ตระหนักในความสำคัญและ
ประโยชน์ของการให้การศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติในมิติของการยกระดับมาตรฐานของประเทศสู่
ความเป็นสากล รวมทั้งผลดีต่อความมั่นคงของประเทศ แต่บางคนแม้จะมีทักษะที่ดีแต่ได้แสดง
ความกังวลต่อความไม่ชัดเจนในขอบเขตนโยบายของกระทรวงมหาดไทยในการควบคุม/จำกัด
จำนวนผู้อพยพซึ่งส่งผลต่อแนวทางในการพัฒนาผู้เรียน ดังความคิดเห็นต่อไปนี้ซึ่งมีข้อสังเกตว่ามี
จำนวนไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับความคิดเห็นทางลบด้านลบ)

“หากให้การศึกษาแก่เด็กกลุ่มนี้ จะทำให้คนกลุ่มนี้ รักเมืองไทยและเป็นแนวกัน
ชนให้กับประเทศไทยและประเทศพม่าได้ สามารถให้ความร่วมมือที่ดีกับ

ประเทศไทย ”

“นโยบายรัฐเรื่องการศึกษา เป็นเรื่องที่ดี แต่รัฐบาลไม่มีการจำกัดการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนเหล่านี้ หากกลุ่มคนเหล่านี้มีจำนวนมากขึ้น และได้รับการศึกษามากขึ้น จะทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบ

“รัฐบาลไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการรับเด็กกลุ่มนี้ เข้าเรียนการศึกษาเป็นเรื่องระยะยาว ซึ่งไม่รู้ว่าจะสถานะของเด็กกลุ่มนี้ในอนาคตจะเป็นลักษณะใด

6.1.2 องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทั้งเทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลในทุกพื้นที่มีบทบาทเด่นชัดในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมเด็กก่อนวัยเรียนในพื้นที่ แต่บทบาทในการจัดการศึกษาภาคบังคับ ยังไม่ได้รับความไว้วางใจจากโรงเรียนในพื้นที่ในศักยภาพการบริหารจัดการ จึงยังไม่ประสบความสำเร็จในการถ่ายโอนโรงเรียนมาอยู่ในความดูแล อย่างไรก็ตาม ได้ให้การสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับประถมและมัธยมศึกษา สำหรับประเภทของความช่วยเหลือจะแตกต่างกันตามนโยบายและความต้องการของแต่ละพื้นที่ อาทิ ให้ทุนการศึกษา ขยายระยะเวลาในการจัดกิจกรรมพิเศษ เช่นงานวันเด็ก กิจกรรมสันทนาการ รับผิดชอบเด็กนักเรียน การจ้างครู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ตามนโยบายเรียนฟรี 15 ปีจากส่วนกลางในการจัดงบประมาณค่าอาหารกลางวันและนมแก่เด็กในโรงเรียนในท้องถิ่น

สำหรับบทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่อการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาตินั้น ในทุกพื้นที่ของการศึกษาวิจัยมีข้อค้นพบดังนี้

1) ไม่พบแนวทางและกลยุทธ์ในการจัดการศึกษาที่เอื้อต่อการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ โดยเฉพาะการศึกษาที่มีคุณภาพตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของเด็กไร้สัญชาติ เช่น การสื่อสารเป็นความต้องการพื้นฐานของเด็กไร้สัญชาติ ครูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่สามารถสื่อสารกับนักเรียนและผู้ปกครองได้ การมาเข้าเรียนเมื่ออายุเกินเกณฑ์ของเด็กๆ ก็ไม่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อันเหมาะสม เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้อันของเด็กๆ และพบว่า

2) ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้นำองค์กรขาดความตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาวัตถุโดยจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่า นอกจากนี้ยังขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการจัดการศึกษาสำหรับการอยู่ร่วมกันของคนหลากหลายวัฒนธรรม รวมถึงมีอคติต่อชาติพันธุ์ และประเด็นที่โดยทั่วไปคาดไม่ถึงว่าจะส่งผลกระทบต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กๆ คือ การหวังผลประโยชน์ทางการเมืองของผู้นำชุมชน ที่มองว่าผู้ย้ายถิ่นไม่ใช่ฐานเสียงเนื่องจากไม่มีสิทธิในการเลือกตั้งจึงไม่จำเป็นต้องให้การสนับสนุนใดๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญนำมาซึ่งการกีดกันทางการศึกษาหรือการปฏิบัติต่อเด็กไร้

ลักษณะแบบสองมาตรฐาน (Double standards) ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพของเด็กไร้สัญชาติ เช่น ไม่จัดสรรทุนการศึกษาให้ หรือไม่สนับสนุนงบประมาณการศึกษาดูงานนอกสถานที่ ด้วยข้ออ้างว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ความจำกัดของงบประมาณ บุคลากร เป็นต้น ดังทัศนะของบุคลากรที่ร่วมให้ข้อมูลต่อไปนี้

“อำนาจในการสั่งการที่เกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่กลุ่มคนเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับผู้บริหาร หรือ “นายก” เป็นหลัก หาก “นายก” เห็นความสำคัญในด้านการศึกษาก็จะส่งผลดีต่อการจัดการศึกษาในพื้นที่แก่คนทุกกลุ่มไปด้วย”

“ผู้บริหารมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีสิทธิในการเลือกตั้ง ไม่ใช่ฐานเสียงในพื้นที่

“งานด้านสาธารณสุขภาคถูกให้ความสำคัญมากกว่างานพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือ ด้านการศึกษา”

“ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเทศบาลมีเด็กไทยในพื้นที่น้อยลง จึงต้องรับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียนเพิ่มด้วย บางครั้งมีเด็กอายุเกินเกณฑ์และไม่ถึงเกณฑ์มาเข้าเรียนด้วย ทำให้มีปัญหาในเรื่องบอดหนุนที่เน้นเด็กตามเกณฑ์เท่านั้น”

“เนื่องจากสถานที่ไม่พอ ครูไม่พอและงบประมาณไม่พอ จึงน่าจะจัดให้เด็กไทยก่อน”

“โรงเรียนในพื้นที่ดูแลรับเด็กจากนอกเขตบริการเข้ามาเรียนในพื้นที่เยอะเกินไป”

“งบประมาณของ อบต. ไม่เพียงพอในการให้ความช่วยเหลือโรงเรียนในพื้นที่ดูแล”

6.2. เงื่อนไขและข้อจำกัดในการดำเนินการจัดการศึกษา

เมื่อกล่าวถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดอันนำมาสู่ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา พบว่ามีสิ่งเชื่อมโยงเป็นผลกระทบต่อการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ ดังนั้นในการนำเสนอผลการวิจัยในหัวข้อนี้ จึงแยกกล่าวเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ และ 2) ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนทั้งในศูนย์การเรียน ในโรงเรียนของรัฐ และในชุมชนที่ดำเนินการ โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

6.2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ

การจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนพบอุปสรรค/ปัญหาทั้งในด้านผู้เรียน ผู้สอน หลักสูตร ดังรายละเอียด

ด้านผู้เรียน

1) ภาษาที่เด็กใช้ไม่ตรงกัน สื่อความหมายได้ยาก เนื่องจากบางพื้นที่นักเรียนมาจากหลากหลายชาติพันธุ์ ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปได้ช้า เด็กส่วนใหญ่พูดไทยไม่ได้ มีปัญหาใน

การสื่อสาร ต้องให้เด็กที่เข้าใจภาษาไทยมาช่วยแปล เช่น ศูนย์การเรียนรู้ที่สมุทรสาคร มีเด็ก 3 กลุ่ม คือ พม่า มอญ และทวาย ปัญหาในการสื่อสารยังส่งผลให้เด็กขาดความสนใจในการเรียนรู้ สำหรับ

ตาราง 6.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ

ปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาของนักเรียน ในศูนย์การเรียนรู้ (ความคิดเห็นของครูในศูนย์การเรียนรู้)	ปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษา ของ นักเรียนในโรงเรียนรัฐ (ความคิดเห็นของครูในโรงเรียนไทย)
<p>ระบบการจัดการศึกษาไทยไม่เอื้อ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. นักเรียนไม่สามารถเข้าเรียนในระบบโรงเรียนได้ เพราะอายุเกินเกณฑ์ ไม่มีเอกสารรับรองสถานะ จึงต้องมาเรียนที่ศูนย์ฯ 2. นักเรียนไม่มีสิทธิในการขอรับทุนในโรงเรียนรัฐ 3. ศูนย์ฯ ไม่สามารถออกเอกสารรับรองการจบหลักสูตร <p>ด้านตัวนักเรียน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่เข้าใจภาษาไทย มีปัญหาการสื่อสาร ไม่เข้าใจเนื้อหาที่เรียน ทำให้เรียนไม่ทันเพื่อน 2. เรียนไม่ต่อเนื่อง เคลื่อนย้ายตามการทำงานของพ่อแม่ 3. ไม่เข้าใจวัฒนธรรมไทย จึงไม่มีระเบียบวินัย และมารยาทไทย 4. ไม่สามารถวางแผนชีวิตระยะยาวได้ 5. นักเรียนมีความหลากหลายทั้งภาษาและวัฒนธรรม 6. บ้านไกลโรงเรียน เดินทางมาเรียนลำบาก 7. ยากจน ไร้ที่พึ่ง กำพร้า(มีปัญหาด้านพฤติกรรม) <p>ผู้ปกครอง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ยากจน รายได้ไม่เพียงพอสนับสนุนการศึกษาของลูก 2. ไม่มีเวลาสนใจ ดูแลลูกหลาน 3. ผู้ปกครองไม่เห็นประโยชน์ของการศึกษา 4. ต้องไปทำงานแต่เช้า ไม่ได้เตรียมข้าวกลางวันให้เด็ก <p>ชุมชน/สังคม</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สังคมไทยมีอคติ มองเด็กไร้สัญชาติว่าเป็น “ตัวนำเชื้อโรค” “สกปรก กินแล้วทิ้ง ไม่เก็บ” 2. มีการแบ่งแยกกีดกันเป็น “พวกเรา” “พวกเขา” 3. ผู้ที่เข้าใจดี จะให้การยอมรับและเห็นความสำคัญต่อการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ 	<p>ระบบการจัดการไม่เอื้อ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่มีสิทธิในการขอทุนการศึกษา อุปกรณ์การเรียนที่อยู่นอกเหนือจากที่รัฐบาลจัดให้ 2. ขาดสิทธิการเข้าร่วมแข่งขันทางวิชาการในระดับนอกจังหวัด <p>ด้านตัวนักเรียน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีปัญหาการสื่อสารภาษาไทย พูดภาษาไทยไม่ชัด เขียนไม่ถูกต้อง และไม่เข้าใจความหมาย 2. ย้ายสถานที่เรียนบ่อยตามผู้ปกครองไปทำงานที่ต่างๆ ทำให้การเรียนไม่ต่อเนื่อง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ออกจากการเรียนกลางคัน 3. นักเรียนต่างคำมาเข้าเรียนขณะอายุเกินเกณฑ์ แต่นักเรียนไทยเข้าเรียนตามเกณฑ์ 4. นักเรียนบางคนไม่มีเลขประจำตัว 13 หลัก <p>ผู้ปกครอง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ปกครองมีฐานะยากจน 2. ส่วนใหญ่อาชีพรับจ้าง รายได้ไม่แน่นอน ย้ายถิ่นบ่อยเพื่อหางานทำ ทำให้เด็กต้องขาดเรียน 3. ไม่ค่อยเห็นความสำคัญในการศึกษาของบุตร 4. การเอาใจใส่จากผู้ปกครองมีน้อย 5. ไม่สามารถช่วยลูกทำการบ้านไม่เข้าใจภาษาไทย <p>ชุมชน/สังคม</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชุมชนมีทั้งที่เข้าใจ ให้การยอมรับ และไม่ยอมรับ

ในพื้นที่อื่นๆ ที่มีเด็กชาติพันธุ์เดียวกันปัญหาด้านนี้จะไม่ มี แต่จะพบปัญหาในการเรียนรู้ภาษาไทย เนื่องจากยากที่จะหาผู้สอนที่เป็นคนไทยไปสอนภาษาไทยให้ แต่ทางศูนย์ฯ ใช้วิธีแก้ปัญหาดังกล่าวโดยให้ครูที่เป็นคนไร้สัญชาติเช่นกันแต่พูดภาษาไทยได้มาสอน

การเข้าถึงการศึกษาในระบบ โรงเรียนของรัฐของเด็กไร้สัญชาติในปัจจุบันยังคงประสบปัญหาถึงแม้กฎหมายจะกำหนดให้โรงเรียนของรัฐต้องรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนแล้วก็ตาม ทั้งนี้จากการให้ข้อมูลของกลุ่มผู้สอนในศูนย์การเรียนที่รับฟังปัญหาจากผู้ปกครองของนักเรียนไร้สัญชาติว่า การที่เด็กมาเรียนที่ศูนย์การเรียนนั้น เหตุผลส่วนหนึ่งมาจากการที่โรงเรียนของรัฐปฏิเสธที่จะรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียน โดยอ้างเหตุผลว่า เด็กมีอายุเกินเกณฑ์ หรือไม่มีเอกสารรับรองสถานะ ขณะที่บางโรงเรียนรับเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียน แต่เด็กเหล่านั้นไม่สามารถขอรับทุนการศึกษาได้

เมื่อโอกาสการเข้าเรียนในช่องทางการศึกษาของรัฐมีน้อย ศูนย์การเรียนจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญรองลงมา แต่ศูนย์การเรียนก็ไม่สามารถออกเอกสารรับรองการจบหลักสูตรได้ และแม้จะมีศูนย์การเรียนเป็นทางเลือก เด็กไร้สัญชาติยังคงหลีกเลี่ยงไม่พ้นกับปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางการเข้าถึงการศึกษาอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยในศูนย์การเรียน อุปสรรคเหล่านี้ มีสาเหตุมาจากครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ นั่นคือ

- 1) พ่อแม่เคลื่อนย้ายตลอดเวลาตามงานที่ทำได้(ส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้าง) เด็กต้องย้ายตามไปด้วย ส่งผลให้การเรียนไม่ต่อเนื่อง
- 2) บ้านอยู่ไกลโรงเรียน ลำบากในการเดินทางมาเรียน ไม่สามารถวางแผนชีวิตระยะยาวได้ ทำให้ไม่ค่อยเห็นคุณค่าของการศึกษา
- 3) ผู้ปกครองส่วนมากยากจน รายได้ไม่ค่อยเพียงพอต่อการสนับสนุนลูกหลานเรียนหนังสือ หลายครอบครัวต้องทำงานในเวลากลางคืน จึงไม่มีเวลาสนใจ ดูแลลูกหลาน ขณะเดียวกันหลายครอบครัวต้องไปทำงานแต่เช้า ไม่ได้เตรียมข้าวกลางวันให้เด็ก ที่ศูนย์การเรียนจึงต้องหุงข้าวและปลากระป๋องให้ด้วย
- 4) ผู้ปกครองส่วนมากไม่ค่อยเห็นประโยชน์ของการศึกษา เพราะเห็นว่าลูกเรียนแล้วไม่ได้รับเอกสารรับรองเพื่อไปประกอบอาชีพได้ เมื่อลูกไม่ยอมมาเรียนก็ไม่บังคับให้มา
- 5) เด็กบางคนเป็นกำพร้า ไร้ที่พึ่ง ทำให้มีปัญหาด้านพฤติกรรม รวมทั้งไม่สามารถวางแผนชีวิตระยะยาวได้ และที่สำคัญทำให้ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา

นอกจากนี้ชุมชนยังมีอคติต่อคนอพยพไร้สัญชาติ บางกลุ่มแบ่งแยกก็ดักกันเป็น“พวกเรา” “พวกเขา” เนื่องจากเห็นว่าเด็กไม่มีสัญชาติไทย ไม่ใช่คนไทยจึงไม่อยากจะเข้ามาในชุมชน อยากให้กลับไปบ้านเมืองเขา อคติผ่านคำบอกเล่าของผู้สอนทั้งศูนย์การเรียนและโรงเรียนของรัฐ แสดงจากถ้อยคำพูดเปรียบเปรย การตั้งคำถามต่างๆ ดังนี้

“เด็กไร้สัญชาติ เป็น ‘ตัวนำเชื้อโรค ‘สกปรก กินแล้วทิ้ง ไม่เก็บ” คำเปรียบเปรยเมื่อพูดถึงเด็กต่างด้าว

“ทำไมไม่ไปทำงานที่พม่า” คำถามต่อครูพม่า

“โรงเรียนต่างชาติ กลัวลูกจะกลายเป็นต่างด้าวไปด้วย” การเปรียบเปรยโรงเรียนที่รับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน

อย่างไรก็ตาม ในทุกพื้นที่จะมีกลุ่มผู้ที่เข้าใจถึงความทุกข์ร้อนของผู้อพยพ จะให้การยอมรับและเห็นความจำเป็นต่อการให้การศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ โดยให้ความเห็นว่า การที่เด็กไร้สัญชาติได้เรียนหนังสือไม่เป็นการสร้างปัญหาให้กับชุมชน แต่จะช่วยแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนได้ และสำหรับคนไทยที่อยู่ในพื้นที่ที่มีคนไร้สัญชาติอยู่มาก ส่วนใหญ่ให้การยอมรับ เนื่องจากได้ทำงานร่วมกัน จึงเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

“ส่วนใหญ่ยอมรับ เพราะกลุ่มคนต่างด้าวจะเข้าร่วมวันสำคัญทางศาสนากับคนไทยในชุมชน มีการช่วยเหลือซึ่ง กันและกัน” (จังหวัดเชียงใหม่ มีผู้อพยพชาวไทใหญ่มาก กลุ่มคนเหล่านี้ มีศรัทธาในศาสนาพุทธเป็นอันมาก)

“ มีการอพยพเข้ามาอยู่นานจนเกิดความรู้สึกเหมือนเพื่อน มีการร่วมทำกิจกรรมหลายๆ อย่างในโรงเรียนร่วมกัน บางกลุ่มมีพื้นฐานทางครอบครัวผูกพันใกล้ชิดกัน บางกลุ่มใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน มีการติดต่อค้าขายระหว่างกัน” (อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีผู้อพยพเข้ามามานานกว่า 10 ปี)

“ชุมชนยอมรับ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ ชุมชนมีคนต่างด้าวเยอะ” (อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน)

6.2.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดต่อการจัดการเรียนการสอนนักเรียนไร้สัญชาติ

6.2.2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้และระบบโรงเรียนของรัฐที่มีนักเรียนไร้สัญชาติ ทั้ง 2 ระบบต่างก็มีเงื่อนไขและข้อจำกัดต่อการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนไร้สัญชาติแตกต่างกันในหลายๆ ด้าน ดังสรุปสาระย่อในตาราง

ด้านครูผู้สอน

1) ครูในศูนย์การเรียนรู้ไม่เพียงพอ ต้องสอนหลายวิชา บางศูนย์ฯ มีครูเพียงคนเดียว ต้องทำงานหลายอย่าง จึงทำให้การเรียนการสอนเป็นไปได้ช้าครูสอนภาษาไทยมีน้อย จะมีเพียงบางศูนย์ฯ หรือเฉพาะศูนย์ฯ ใหญ่ๆ เท่านั้น ที่จะมีครูสอนภาษาไทยที่เป็นคนไทยโดยตรง ทำให้ต้องสอนหลายชั้น เด็กไม่ค่อยมีโอกาสได้ใช้ภาษาไทย จะพูดแต่ภาษาถิ่นของตนเอง พัฒนาการด้านภาษาไทยของเด็กจึงเป็นไปได้ช้า

2) เวลาในการสอนไม่เพียงพอ เนื่องจากบางครั้งเด็กมาเรียนไม่พร้อมกัน ต้องสอนซ้ำ เดิม

3) อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ การสื่อสารกันไม่ค่อยเข้าใจ

ตาราง 6.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดต่อการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กไร้สัญชาติ

ข้อจำกัดต่อการจัดการศึกษาในศูนย์การเรียน (ความคิดเห็นของครูในศูนย์การเรียน)	ข้อจำกัดต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐ (ความคิดเห็นของครูในโรงเรียนไทย)
<p>ด้านผู้เรียน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ภาษาที่ใช้ไม่ตรงกัน สื่อความหมายยาก (เช่น กระเหรี่ยง มอญ พม่า เป็นต้น) ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปได้ช้า 2. ช่วงอายุของนักเรียนในชั้นแตกต่างกันมาก ขาดต่อการสอน 3. สิ่งแวดล้อมของนักเรียนไม่เอื้อต่อการเรียน <p>ครู</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ครูในศูนย์การเรียนไม่เพียงพอ ต้องสอนหลายวิชา 2. ครูสอนภาษาไทยมีน้อย จึงต้องสอนหลายชั้น 3. เวลาในการเรียนการสอนไม่เพียงพอ เด็กมาเรียนไม่พร้อมกัน 4. อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ สื่อสารกันไม่ค่อยเข้าใจ <p>งบประมาณ</p> <p>ขาดงบประมาณและบุคลากร</p>	<p>ด้านผู้เรียน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ขาดพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจในภาษาไทย มีผลต่อการเรียนรู้วิชาอื่นตามมา 2. เข้าเรียนเมื่ออายุเกินเกณฑ์ เกิดปัญหาในการสอน 3. มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างจากคนไทย 4. ไม่สามารถทำงานส่งครูได้ ผู้ปกครองไม่เข้าใจภาษาไทยจึงช่วยสอนลูกหลานไม่ได้ 5. ขาดแรงจูงใจในการเรียนต่อระดับสูง 6. ส่วนใหญ่ฐานะยากจน ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียน 7. ภูมิคุ้มกันในด้านจิตใจไม่ค่อยมี ใจน้อย เก็บกด ซึมเศร้า <p>มีปัญหาในเรื่องทะเบียนและบัตร มีปัญหาในเรื่องการเข้าสังคมและการปรับตัว</p>
<p>หลักสูตร</p> <p>ศูนย์การเรียนในแต่ละพื้นที่ไม่มีหลักสูตรที่แน่นอนหรือแม้แต่ในพื้นที่เดียวกัน ส่วนใหญ่ใช้หลักสูตรพม่า ตำราเรียนพม่า และเพิ่มวิชาอังกฤษและภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร บางพื้นที่เพิ่มเนื้อหาทักษะชีวิตให้เด็กรู้สิทธิที่พึงมี รู้กฎหมายเบื้องต้นที่จำเป็น เพราะตระหนักว่าเด็กส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนสูง จบแล้วออกไปเป็นแรงงาน</p>	<p>หลักสูตร</p> <p>ทุกพื้นที่ใช้หลักสูตรไทยเป็นหลัก สอนด้วยภาษาไทย แต่บางพื้นที่ที่โรงเรียนมีนักเรียนไร้สัญชาติเป็นจำนวนมาก จะมีการเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพิ่มเติมการสอนภาษาพม่าเพื่อการสื่อสาร หรือบูรณาการ 3 ภาษา (ไทย อังกฤษ พม่า) เช่น โรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด หรือโรงเรียนวัดศิริมงคล จังหวัดสมุทรสาคร เป็นต้น</p>

ด้านหลักสูตร

หลักสูตรเป็นปัญหาที่โดดเด่นสำคัญของศูนย์การเรียน เนื่องจากศูนย์การเรียนในแต่ละพื้นที่มีหลักสูตรไม่เหมือนกัน แม้แต่ในพื้นที่เดียวกัน ส่วนใหญ่ใช้หลักสูตรพม่า ตำราเรียนพม่า และเพิ่มวิชาอังกฤษและภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร บางพื้นที่เพิ่มเนื้อหาทักษะชีวิตให้เด็กรู้สิทธิที่พึง

มี รักรูหมายเบื้องต้นที่จำเป็น ได้ฝึกอาชีพเบื้องต้น เพราะตระหนักว่าเด็กส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนสูง จบแล้วออกไปเป็นแรงงาน จึงต้องการให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่จะนำไปใช้ได้จริง

6. 2.2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนรัฐ

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐบาลที่มีเด็กไร้สัญชาติเรียนร่วมกับเด็กไทยนั้น พบว่า โรงเรียนทั้งหมดในทุกพื้นที่ไม่มีการออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอนที่อ่อนไหวคำนึงถึงความต้องการและปัญหาของเด็กไร้สัญชาติ(ยกเว้นบางโรงเรียนที่ต้องปรับเปลี่ยนเนื่องจากมีเด็กไร้สัญชาติจำนวนมากมาเข้าเรียน) ดังนั้นเมื่อมีเด็กไร้สัญชาติซึ่งมีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากเด็กไทยหลายประการมาเรียนรวมกันกับเด็กไทย จึงส่งผลเป็นปัญหาต่อการจัดการเรียนการสอนของครู ดังนี้

อุปสรรคด้านผู้เรียน

1) นักเรียนต่างด้าวขาดพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจในภาษาไทย การเข้าเรียนในระยะแรกจะยึดภาษาถิ่นของตนเองเป็นหลัก เนื่องจากสื่อสารภาษาไทยไม่ค่อยได้ ใช้ภาษาถิ่นสื่อสารกันระหว่างเพื่อน ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ภาษาไทย และมีผลต่อการเรียนรู้ในวิชาอื่นตามมา เรียนไม่ทันเพื่อน และการที่พูดไม่ชัด ออกเสียงไม่ค่อยถูกต้อง ทำให้การเขียนผิดไปด้วย เนื่องจากเขียนตามที่ตนออกเสียง

เด็กที่เข้ามาเรียนใหม่มีปัญหาในการสื่อสาร มีพื้นฐานภาษาไทยไม่เท่ากัน บางคนพูดภาษาไทยพอรู้เรื่อง แต่บางคนพูดภาษาไทยไม่ได้เลย ประสบปัญหาทั้ง การอ่าน การเขียน การวิเคราะห์ ในชั้นเรียนจะฟังครูไม่ทัน“สังเกตได้จากเวลาครูอธิบายให้ทำกิจกรรม เด็กจะเข้าใจยาก เพราะเด็กยังฟังเราไม่ออก เด็กจะนั่งเฉยๆ นั่งทำงาน ก็จะนั่งนิ่งๆ จนครูต้องไปอธิบายให้ฟังซ้ำๆ ต้องอธิบายเฉพาะคนจนเข้าใจ” ครูต้องอธิบายเพิ่มเติม หรือสอนตัวต่อตัว ยากต่อการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมทั้งด้านการอ่านและเขียนภาษาไทย

ปัญหาการเรียนรู้อาษาไทยของเด็กต่างด้าวที่พบเป็นส่วนใหญ่คือ การออกเสียงภาษาไทยมีความผิดเพี้ยนไม่ชัดเจน ทำให้สื่อสารได้ไม่ดี พูดภาษาไทยสลับประโยค อ่านภาษาไทยได้แต่ไม่เข้าใจความหมาย เป็นต้น

2) นักเรียนต่างด้าวเข้าเรียนเมื่อมีอายุมากกว่าเด็กไทยในระดับชั้นเดียวกัน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา ทำให้จัดการเรียนการสอนยาก อย่างไรก็ตามอายุที่แตกต่างกันนี้ ส่งผลทั้งทางบวกและทางลบ ในทางบวกครูที่สอนพบว่า เด็กเหล่านี้สามารถสร้างความพร้อมได้เร็ว เพราะมีวุฒิภาวะมากกว่าเด็กไทย นักเรียนต่างด้าวมักไม่ค่อยประสบปัญหาในการเรียนคณิตศาสตร์ บางคนปรับตัวได้คืออยู่ร่วมกับเพื่อนคนไทยได้ดี เก่งและเป็นผู้นำดูแลเด็กที่อายุน้อยกว่าได้ แต่จากการที่มีอายุมากกว่าเพื่อนร่วมชั้นเรียนทำให้นักเรียนต่างด้าวตัวใหญ่กว่า บางครั้งเกิดการทะเลาะวิวาทรังแกเด็กเล็ก มีพฤติกรรมก้าวร้าว คือ รั้น และไม่ปฏิบัติตามกฎโรงเรียน เป็นต้น

- 3) นักเรียนต่างด้าวมีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างจากคนไทย ไม่เข้าใจภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยบางอย่าง ทำให้มีปัญหาบ้างในการเข้าสังคมและการปรับตัว
- 4) ไม่สามารถทำงานมาส่งครูได้ เพราะเมื่อกลับไปบ้าน ผู้ปกครองไม่เข้าใจภาษาไทยจึงช่วยสอนลูกหลานไม่ได้การเอาใจใส่จากผู้ปกครองในด้านการเรียนของบุตรมีน้อย ทำให้เด็กมีปัญหาในการให้ความร่วมมือร่วมกิจกรรมและการทำงานที่ได้รับมอบหมาย
- 5) แรงจูงใจในการเรียนต่อระดับสูงค่อนข้างน้อย เพราะคิดว่าตนเองไม่ใช่คนไทย ขาดอุดมการณ์ที่จำเป็นภูมิคุ้มกันในด้านจิตใจไม่ค่อยมี ใจน้อย เก็บกด ซึมเศร้า มีปัญหาในเรื่องทะเลาะเบาะแว้งและบ๊ว (จากการรายงานของครูในพื้นที่พื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 6) นักเรียนส่วนใหญ่ฐานะยากจน มีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างจากนักเรียนไทย ทำให้บางคนไม่มีอุปกรณ์การเรียน ไม่มีอาหารกลางวันและเสื้อผ้าขาดโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ต่างๆ นอกสถานที่
- 7) ผู้ปกครองกลัวถูกจับจึงปิดบังข้อมูล ทำให้โรงเรียนไม่ทราบปัญหาที่แท้จริงของนักเรียน ทำให้การช่วยเหลือเป็นไปได้ยาก

ด้านหลักสูตร

โรงเรียนรัฐในทุกพื้นที่ใช้หลักสูตรไทยเป็นหลัก สอนด้วยภาษาไทย แต่บางพื้นที่ที่โรงเรียนมีนักเรียนไร้สัญชาติเป็นจำนวนมาก โรงเรียนเริ่มเรียนรู้และตระหนักว่าความต้องการและปัญหาของนักเรียนไร้สัญชาติมีความแตกต่างจากนักเรียนไทย การนำหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนการสอนแบบเดิมที่ใช้กับเด็กไทยมาสอนนักเรียนต่างด้าว ยกที่จะบรรลุผล โรงเรียนเหล่านี้จึงมีการปรับตัวทั้งการเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพิ่มเติมการสอนภาษาพม่าเพื่อการสื่อสารหรือบูรณาการ 3 ภาษา (ไทย อังกฤษ พม่า) เช่น โรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด ที่โรงเรียนวัดศิริมงคล จังหวัดสมุทรสาครได้นำหลักสูตรทวิภาษามาใช้ เป็นต้น ทำให้เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียนไร้สัญชาติมากขึ้น สำหรับโรงเรียนในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประชากรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เป็นส่วนใหญ่ การจัดการเรียนการสอนต้องเผชิญปัญหาเช่นเดียวกัน จึงมีประสบการณ์ในการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับนักเรียนเช่นกัน เช่น ใช้เทคนิคการสอนที่ต่างจากนักเรียนไทย บางโรงเรียนเน้นความสำคัญในวิชาสังคมให้กับกลุ่มเด็กเหล่านี้มากขึ้นเพื่อการปรับตัวเข้ากับสังคมไทย เน้นเรื่องความเป็นพลเมืองดีและความเป็นไทย เป็นต้น

6.2.2.3 ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติในชุมชน

อุปสรรคสำคัญต่อการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติในชุมชนในความคิดเห็นขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นพบว่ามาจากทั้งนโยบายที่ไม่ชัดเจนอันส่งผลให้ขาดความเป็นรูปธรรมของแนวทางการปฏิบัติ ขาดการเตรียมความพร้อมแก่ผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความตระหนักต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กผ่านกระบวนการศึกษา แม้จะเป็นเด็กไร้สัญชาติ รวมทั้งการให้ความรู้

ความเข้าใจและทักษะในการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเตรียมเด็กสู่ออกมาจากระบบการศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่ที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลายวัฒนธรรม การขาดความรู้ความเข้าใจและความมีอคติของชุมชน ตลอดจนการไม่เห็นประโยชน์จากการศึกษาไทยของผู้ปกครองนักเรียนไร้สัญชาติ ดังรายละเอียดจากผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มต่อไปนี้

- 1) ความไม่ชัดเจนของนโยบายของรัฐต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติ
  - “นโยบายการให้การศึกษาแก่กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ชัดเจน และไม่มีระเบียบในการรับและไม่มีการมีงบประมาณสนับสนุนกลุ่มคนเหล่านี้ โดยตรง ทำให้เจ้าหน้าที่ในระดับปฏิบัติค่อนข้างทำงานลำบาก
  - “บางโรงเรียนเลือกรับเด็กแบบแบ่งเขต”
  - “งบประมาณการศึกษาอิงตามยอดจำนวนเด็ก 10 มิถุนายน หากมีเด็กเข้ามาเรียนเพิ่มหลังวันดังกล่าว จะทำให้ไม่มีงบประมาณช่วยเหลือ
  - “เด็กบางคนอายุเกินเกณฑ์แต่ยังไม่ได้รับการศึกษา”
  - “อบต. ยังขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่
- 2) ผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจและศักยภาพในการจัดการเรียนการสอนเด็กต่างวัฒนธรรม
  - “ครูที่เลี้ยงในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ อบต.ไม่สามารถสื่อสารกับเด็กชาติพันธุ์อื่นๆ ได้”
  - “ผู้ปกครองไม่รู้หนังสือทำให้สื่อสารไม่ค่อยสะดวก และเด็กพูดไม่ชัด รวมถึงประเพณีที่ต่างกันด้วย ทำให้เข้าใจไม่ตรงกัน ต้องทำความเข้าใจกันนานมาก
- 3) ชุมชนมีอคติและตั้งคำถามต่อสิทธิทางการศึกษาของลูกหลานผู้อพยพ
  - “คนไทยในพื้นที่ไม่ค่อยพอใจและตั้งคำถามในการรับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียน
  - “ผู้ปกครองเด็กไทยในพื้นที่ไม่ยอมให้บุตรหลานเรียนร่วมกับเด็กพม่า จึงย้ายเด็กออก”
  - “สถานภาพผู้ปกครองและเด็กเข้าเมืองแบบผิดกฎหมาย ซึ่งอาจจะให้โอกาสเรียนได้ แต่สิทธิความเป็นพลเมืองไทยน่าจะให้ไม่ได้”
- 4) อุปสรรคจากผู้อพยพเอง โดยผู้ปกครองส่วนใหญ่ของเด็กๆ ไม่เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาของบุตรหลาน
  - “กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา
  - “กลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่ในพื้นที่ แต่ละรุ่นยังคงมีการศึกษาค่อนข้างน้อย รายได้น้อย การเห็นความสำคัญของการศึกษายังมีไม่มาก เด็กเรียนพออ่านออกเขียนได้ก็จะออกไปทำงาน”

บทที่ 7

ข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองฯ ในทัศนะของผู้ปฏิบัติงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษแก่นักเรียนที่เป็นบุตรหลานของผู้ย้ายถิ่นจากประเพณีมา ในมุมมองของกลุ่มต่างๆ ที่ปฏิบัติงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ทั้งจากหน่วยงานของภาครัฐ องค์กรเอกชน ชุมชน นักเรียนและผู้ปกครอง ข้อคิดเห็นมีทั้งด้านบวกที่ให้ความเข้าใจเห็นใจบนฐานของสิทธิความเป็นมนุษย์ และเห็นความจำเป็นที่เด็กจะต้องได้รับการศึกษาเพื่อส่งผลเป็นการพัฒนาสังคม ขณะที่ข้อคิดเห็นในด้านลบอยู่บนฐานของอคติและมายาคติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่แล้วเป็นพื้นฐานเดิม โดยการนำเสนอจะแยกตามกลุ่มต่างๆ ดังนี้

7.1 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะจากกลุ่มผู้สอนในโรงเรียนของรัฐ

จากการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์การสอนในชั้นเรียนที่มีนักเรียนที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรเรียนร่วมของกลุ่มครูที่สอนในโรงเรียนของรัฐจาก 6 จังหวัดในพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้มีข้อคิดเห็นเสนอแนะการจัดการเรียนการสอนนักเรียนที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรเป็น 2 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1: จัดโรงเรียนเฉพาะเพื่อเด็กไร้สัญชาติ โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ

1) ใช้ระบบโรงเรียนปกติทุกอย่าง-หลักสูตรไทย ครูไทยเนื่องจากง่ายต่อการจัดการ การประเมินผล การจัดการเรียนการสอน และอาจไม่ต้องลงทุนใหม่ โดยใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนที่กำลังจะถูกยุบ หรือยุบไปแล้วในการจัดการเรียนการสอน

2) สร้างหลักสูตรเฉพาะให้ โดยไม่เน้นวิชาการ เน้นเรียนรู้ความเป็นไทย-พลเมืองไทย และการประกอบอาชีพเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามได้มีข้ออภิปรายโต้แย้งถึงผลลัพธ์ทางลบต่อแนวทางนี้ว่าจะนำมาซึ่งความไม่เสมอภาค และการแบ่งแยกก็คิดกันต่อเด็กไร้สัญชาติโดยชุมชนมากขึ้น แทนที่จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม

“การจัดเรียนแยกจะทำให้เด็กกลุ่มนี้ กลายเป็นบุคคลชั้น 2 ในสังคมไทย และอีกหน่อยทางภาครัฐจะจัดการไม่ได้”

“ที่ผ่านมา ชุมชนได้มีการตั้งคำถามและไม่ยอมรับที่โรงเรียนรับเด็กกลุ่มนี้เข้ามาอยู่แล้ว รวมทั้งมักไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน ยิ่งมีการแยกโรงเรียนไปตั้งหาก อาจจะยิ่งถูกปฏิเสธมากขึ้น”

“การแยกโรงเรียนอาจจะยิ่งทำให้ ออบท ซึ่งเน้นการทำงานเพื่อกลุ่มฐานเสี่ยงตนเอง จะยังไม่ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มคนเหล่านี้ มากขึ้น เพราะกลุ่มคนเหล่านี้ ไม่สามารถเลือกตั้งได้”

แนวทางที่ 2: จัดการเรียนรู้ระหว่างเด็กไทยและเด็กไร้สัญชาติ

ข้อเสนอแนะในแนวทางนี้ มีผู้เห็นด้วยในทุกพื้นที่และทุกกลุ่มแม้ว่าจะไม่ทั้งหมด จะเห็นได้จากมีการให้ข้อเสนอแนะในรายละเอียดที่บ่งบอกความเข้าใจในความด้อยโอกาสของนักเรียนต่างด้าว เชื่อมโยงถึงสิทธิมนุษยชน สิทธิเด็ก เป้าหมายและทิศทางการพัฒนาของประเทศที่นำไปสู่ความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน เช่นการให้ข้อเสนอแนะถึงเนื้อหาสาระที่ควรเลือกมาเรียน การแก้ปัญหาข้อจำกัดพื้นฐานของนักเรียนต่างด้าวในด้านภาษา เนื้อหาในวิชาประวัติศาสตร์ที่มีความละเอียดอ่อนง่ายต่อการกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ทั้งสองประเทศที่มีติดที่ขัดแย้งทางการเมืองมาโดยตลอด

ผู้สนับสนุนให้ความเห็นว่า การจัดการเรียนรู้จะส่งผลดีต่อนโยบายสู่สากลของประเทศที่ผ่านมารัฐบาลเสนอนโยบายสร้างความร่วมมือในระดับอาเซียนมากขึ้น ผู้คนต้องร่วมมือและอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายมากขึ้น การเรียนรู้จึงดีกว่าเรียนแยก เพราะจะทำให้เด็กสามารถเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมซึ่งกันและกันได้ มีวิถีชีวิตร่วมกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนร่วมกันอยู่ด้วยกัน ทำให้ผูกพันกันมากขึ้น

“ในอดีตรัฐไทยและเด็กมุสลิมเรียนด้วยกัน ใช้คำว่า“ผูกเกลอ” “เป็นเกลอ” แต่หากแยกการเรียนของกลุ่มคนเหล่านี้ออกจากกันจะก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่าง”

“การจัดการเรียนแยกกัน อาจจะเป็นผลดีเรื่องการปกครอง(ความมั่นคง) แต่ไม่ดีต่อความผูกพัน เกื้อกูล เพราะจะเป็นต่างคนต่างอยู่มากขึ้น

ลักษณะการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนรู้ มีข้อได้เปรียบคือ รัฐไม่ต้องลงทุนเพิ่มเป็นพิเศษเพราะใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่เดิม และอาจเป็นทางออกให้กับโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไทยน้อยลงให้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ เพียงแต่พัฒนาผู้สอนให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับเด็กนักเรียนที่มีข้อจำกัดและความต้องการเฉพาะที่แตกต่างจากเด็กไทย แต่มีข้อเสนอให้จัดรายการหรือกิจกรรมพิเศษเพื่อพัฒนาด้านภาษาไทยซึ่งเป็นข้อจำกัดพื้นฐานของนักเรียนต่างด้าวในเบื้องต้น เพื่อให้สามารถสื่อสารและเรียนรู้ผ่านตำราไทยได้

“ลักษณะการจัดการเรียนการสอน อาจกำหนดว่าจะเรียนร่วมถึงขั้นอะไร เรียนเรื่องอะไร

“รัฐอาจจะไม่ต้องลงทุนอะไรใหม่ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กกลุ่มนี้ เพราะโรงเรียนของรัฐมีอยู่แล้ว โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งมีนักเรียนไทยน้อยลง การเปิดรับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียนได้ช่วยให้โรงเรียนขนาดเล็กของรัฐสามารถดำเนินต่อไปได้ด้วย”

“แต่รัฐบาลต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในการให้การศึกษาและสถานบุคคลของเด็กเหล่านี้ ในอนาคตด้วยเช่นกัน”

“เสนอการจัด “ห้องเรียนพิเศษ” สำหรับนักเรียนที่เข้าเรียนใหม่ เพื่อเตรียมภาษาไทยก่อนเมื่อนักเรียนมีความพร้อมทางด้านภาษาแล้ว จึงจัดเข้าชั้นเรียนปกติตามความเหมาะสม หากเรียนร่วมไม่ได้ ก็ย้ายกลับมาเรียนที่ห้องเรียนเดิม

หลักสูตรที่น่าจะเหมาะสมในการจัดการเรียนร่วม

ข้อเสนอต่อหลักสูตรแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

1) ใช้หลักสูตรไทยที่ 8 สาระ โดยแยกเป็น 2 ความคิดเห็น

1.1 ไม่ต้องสอนภาษาแม่ของเด็ก เพราะเด็กพูดในชีวิตประจำวันและในครอบครัวอยู่แล้ว

“ให้เรียนภาษาไทย “เพื่อความเป็นไทย”: พูดไทย/เขียนไทย/เรียนรู้วัฒนธรรมไทย/เข้าวัดไทย เพราะเด็กเข้ามาเรียนในประเทศไทยจึงต้องเรียนรู้ตามระบบไทย”

“หากให้เด็กเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของตนเองมากเกินไป จะทำให้เด็กภาคภูมิใจในตัวเองและไม่รักประเทศไทย”

1.2 ให้มีการสอนภาษาและวัฒนธรรมของเด็ก ในระดับที่ฟัง พูด อ่าน เขียนได้ เช่น สอนภาษาพม่า ซึ่งเป็นภาษาราชการในประเทศพม่าเพื่อให้เด็กกลับไปใช้ชีวิตที่พม่าได้เป็นหลัก ในทำนองเดียวกันบางคนเห็นว่า

“ภาษาชาติพันธุ์ เช่น ภาษามอญ ภาษาไทใหญ่ รวมทั้งภาษาชาติพันธุ์ก็ยังคงจำเป็นต่อการให้เด็กเรียนรู้ตัวตนของตัวเอง มีสิ่งยึดเหนี่ยวของตนเอง โดยอาจจะมีการสอนภาษาที่หลากหลายทั้งภาษาราชการและภาษาชาติพันธุ์”

“ควรมีการเปิดให้เด็กได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรม การแต่งกาย อาหารการกินของตนเองในโรงเรียนได้ด้วย ไม่ริดลอนสิทธิของเด็ก อาจเปิดให้เด็กไทยเรียนได้ด้วย ไม่บังคับ การเรียนรู้ภาษาเพื่อนบ้านเป็นเรื่องที่ดีสำหรับเด็กไทย ซึ่งเด็กไทยก็ต้องไม่หลงลืมความเป็นไทยของตนเองด้วย”

“การจัดการเรียนการสอนเรื่องภาษาและวัฒนธรรมของเด็กกลุ่มนี้อาจจะต้องดูเรื่องความเหมาะสมและความพร้อมด้านบุคลากรด้วย เช่น กรณีของโรงเรียนวัดเจ็ดยอด ซึ่งมีเด็กกลุ่มนี้อยู่จำนวนมาก และได้รับความร่วมมือจากชุมชนผู้ปกครองของเด็กไทใหญ่ จึงทำให้การจัดการเรียนการสอนในเรื่องภาษาและวัฒนธรรมมีความเหมาะสม หากเป็นโรงเรียนที่มีเด็กกลุ่มนี้อยู่จำนวนน้อย อาจจะไม่จำเป็นต้องจัดการเรียนการสอน”

“การสอนภาษาต่างประเทศ บางคนเห็นว่าการสอนภาษาแม่ของเด็ก น่าจะเกิดจากความต้องการของเด็กเองที่อยากจะค้นคว้า ใฝ่หาจากนอกห้องเรียน ไม่ควรจัดอยู่ในหลักสูตร 8 สาระ เพราะบางโรงเรียนไม่ได้มีการจัดการเรียนการสอนภาษาแม่ของเด็กเหล่านี้ หากต้องจัดเพิ่มเติมก็ต้องมีการจัดสรรงบประมาณมาจากทาง สพท เพื่อหาวิทยากรเพิ่มเติม

“เพิ่มเติมสาระเรื่อง ความสามัคคี การรู้จักแบ่งปันและเสียสละ การปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรมและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างถูกกาลเทศะให้มากขึ้น และให้เด็กเห็นความสำคัญ ในการเรียนต่อมากขึ้น ปลูกฝังให้เด็กรักเรียนและใช้ชีวิตอยู่เสมอ สอนให้เด็กภาคภูมิใจในความเป็น ชนเผ่าของตัวเอง”

“มีการเรียนรู้เพื่อปรับทัศนคติหรือมายาคติเชิงลบที่มีต่อกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น กลุ่มคน ชนเผ่า หรือกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายมาจากประเทศพม่าให้มากขึ้น”

“การศึกษาอาจจะไม่ต้องทำอะไรใหม่ เพียงแต่ปัจจุบันมีการแบ่งแยกอัตลักษณ์ที่ชัดเจนกัน มากขึ้น ในขณะที่การเรียนรู้ความต่างเผ่ายังคงมีอยู่น้อย การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเผ่าเหมือน เช่นในอดีตน้อยลง น่าจะมีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชนเผ่า ผ่านการให้เด็กเรียนรู้เรื่องประวัติ ศาสตร์ชุมชน เครือญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนแต่ละชนเผ่ามากขึ้น เด็กอาจจะได้เรียนรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างชนเผ่าที่มีมาตั้งแต่อดีตได้ การเรียนรู้เหล่านี้จะทำให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องการรับ ข้อมูลภายในพื้นที่และเรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเด็กได้ อีกทั้งยังสามารถเริ่มทำสื่อสารคดีเกี่ยวกับ ข้อมูลรอบตัวของตัวเองได้ กรณีนี้ น่าจะมีการสนับสนุนพื้นที่ในการนำเสนอข้อมูลให้กับเด็กด้วย กรณีของครูเองก็สามารถใช้ข้อมูลภายในชุมชนเป็นสื่อในการเรียนการสอนให้กับเด็กในโรงเรียน ได้ด้วยเช่นกัน”

การสอนวิชาประวัติศาสตร์

“การสอนประวัติศาสตร์ยังมีความจำเป็นในการเรียนรู้ที่มาจากตนเอง ควรจะมีให้การเรียน การสอนต่อไป จะสอนอย่างไรก็ได้ แต่ ผู้สอนก็ต้องไม่มีอคติ เนื้อหาต้องไม่มีอคติ เรียน บนความเข้าใจเป็นหลัก มีการปรับความเข้าใจในตัวเนื้อหา

“การสอนประวัติศาสตร์ ควรสอนตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต แต่ต้องให้เด็กเรียนรู้ว่า สภาพปัจจุบันเปลี่ยนไปแล้ว ต้องสอนให้เด็กแยกแยะเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันได้

“ก่อนหน้านี้ ครูจะถูกสอนให้รักประเทศไทย และเกลียดชังประเทศพมามากที่สุด แต่ ปัจจุบันเรารับเด็กที่ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าเข้ามาเรียนมากขึ้น ในขณะที่เด็กเองก็ไม่ได้ ยอมรับในความเป็นพม่า และมองว่าตนเองเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น คนชาติพันธุ์ไทใหญ่ ดังนั้น ครูที่สอนประวัติศาสตร์ต้องระมัดระวังในการสอนที่จะไม่ก่อให้เกิดความ ขัดแย้งหรือความเกลียดชังระหว่างเด็กไทยและเด็กที่ย้ายถิ่นมาจากประเทศพม่า ซึ่งเข้ามา เรียนร่วมกันด้วย”

การสอนวิชาทักษะชีวิต

“ให้โรงเรียนของรัฐมีการเรียนการสอนในเรื่องสิทธิและการคุ้มครองเด็ก กฎหมายไทย เบื้องต้น วัฒนธรรม ประเพณีหรือวิถีชีวิตของกลุ่มคนแต่ละกลุ่มซึ่งสามารถเรียนรู้ซึ่งกัน และกันได้มากขึ้นด้วย”

“โรงเรียนในระบบน่าจะเพิ่มทักษะชีวิตไว้ในหลักสูตรด้วย เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็ก สามารถเจอสถานการณ์ภายนอกได้ เช่น ภาวะเสี่ยงต่างๆ ที่เด็กจะตกเป็นเหยื่อ และการ เรียนที่สามารถรองรับการทำงานของเด็กในอนาคตได้ เช่น เด็กสามารถรู้สิทธิหน้าที่ของ ตนเองและไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เมื่อต้องไปทำงานในโรงงานได้ รวมทั้งเรื่องการป้องกันการ ค้ามนุษย์ อนามัยเจริญพันธุ์ แรงงานเด็ก ความรุนแรงในครอบครัว การอยู่ร่วมกันใน ชุมชน กฎระเบียบต่างๆ การใช้เครื่องมือเครื่องมือในการทำงาน ความปลอดภัยในการ ทำงาน โดยพัฒนาครูในเรื่องดังกล่าวเพื่อสอนให้เด็กในโรงเรียนเข้าใจถึงสิ่งเขาต้องเจอใน ชีวิตประจำวันมากขึ้น

“เพิ่มทักษะชีวิตเพื่อแก้ไขวัฒนธรรมบางอย่างที่ต้องปรับเปลี่ยนในบางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ประเด็นเรื่องเพศภาวะ (Gender) หรือความไม่เท่าเทียมทางเพศในบางวัฒนธรรม เพราะ บางบริบททางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ทำให้บทบาทหญิงชายไม่เท่ากัน”

หลักสูตรท้องถิ่น

“พื้นที่ชายแดนน่าจะมีการเรียนรู้เพื่อนบ้านมากขึ้น อาจจะเรียนตั้งแต่ระดับพื้นฐาน แล้วก็ เรียนรู้ต่อยอดทุกระดับ ซึ่งเรียนระดับสูงขึ้นก็เรียนลึกขึ้นเรื่อยๆ

“พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หรือออกแบบหลักสูตรให้เหมาะสมกับพื้นที่บริบทนั้นๆ ซึ่ง หลักสูตรเหล่านี้ต้องออกแบบให้สอดคล้องกับที่ผู้เรียนต้องการจะเรียน แล้วร่างหลักสูตร ออกมา และจัดการเรียนการสอน หลังจากนั้นอาจจะจัดการทำวิจัยเชิงสำรวจผู้สำเร็จ การศึกษา และประเมินหลักสูตรว่าเหมาะสมหรือไม่”

“สอนกันเรียนรู้ที่เท่าทันตัวเอง ทั้งทางด้านสติและจิตใจ มีกระบวนการที่จะตรวจสอบ ตัวเองได้ อาจจะ让孩子ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน เครือญาติ การเปลี่ยนแปลงชุมชน เพื่อให้เด็กได้คิด วิเคราะห์มากขึ้น ตั้งคำถามกับการเปลี่ยนแปลงชุมชนมากขึ้น และจะได้ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของตนเองกับชุมชน”

“เด็กต้องสามารถสื่อสาร และถ่ายทอดความรู้ที่ตัวเองมีได้ เช่น ความรู้เรื่องการหาเห็ด หา ปลา และมีครูเป็นผู้เชื่อมโยงความรู้เดิมของเด็กเข้ากับความรู้ใหม่ได้ ครูต้องดูว่าเด็กแต่ละ คนมีความรู้อะไร และทางโรงเรียนหรือครูควรเสริมอะไรให้สอดคล้องกับความรู้เดิมของ เด็ก ครูต้องโยงประวัติข้อมูลครอบครัว เครือญาติ ประวัติแวดล้อมตัวเด็ก เพื่อทำประวัติ

ข้อมูลเด็กที่สามารถส่งต่อให้ครูคนใหม่ได้(กรณีที่ไม่พื่นที่มีครูย้ายบ่อย) ครูคนใหม่ก็จะได้รับพื้นฐานของเด็ก”

“หลักสูตรไทยต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติให้คนอยู่ร่วมกันได้ และในหลักสูตรท้องถิ่นเองก็ต้องให้เด็กในพื้นที่ได้เรียนเรื่องการอพยพย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ด้วยเช่นนอกจากนี้มีการสอนเรื่องสิทธิชุมชน หรือการอยู่รวมกลุ่ม สร้างความร่วมมือไม่ร่วมมือภายในชุมชนได้ ไม่แยกกันเป็นปัจเจกมากเกินไป ให้เด็กได้เรียนรู้ตามประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน โดยไม่ต้องจำกัดความรู้ไว้ในระบบโรงเรียนทั้งหมด

ประเด็นครูผู้สอน

“ครูในพื้นที่ที่มีเด็กหลากหลายวัฒนธรรมน่าจะรู้หลายภาษาเพื่อรองรับความเป็นอาเซียน ในอนาคต ครูจึงต้องรู้ภาษา ประเพณีและวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านหรือกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นๆ มากขึ้น เพื่อให้รองรับกลุ่มเด็กเหล่านี้ด้วย เพราะพื้นฐานความรู้ด้านวัฒนธรรมของกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ก็มีผลต่อการเข้าใจเด็กแต่ละกลุ่มด้วยเช่นกัน เช่น เด็กมุเซอร์แดง ชอบสีภาพคนเตะหมา ซึ่งมุเซอร์แดงนั้นเป็นสังคมที่ชอบล่าสัตว์ การสีภาพของเด็กจึงไม่ใช่ปัญหา แต่เป็นความเข้าใจของเด็กจากสิ่งที่เรียนรู้มาจากวัฒนธรรมของตนเอง การเข้าใจวัฒนธรรมของเด็กจะทำให้ครูเข้าใจเด็กกลุ่มนี้มากขึ้น ดังนั้น ครูผู้สอนต้องรู้ภาษา ประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่เฉพาะที่ไปสอน เช่น ครูรู้ภาษาพม่า ประเพณีและวัฒนธรรมของคนพม่าเพื่อไปสอนในพื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่เฉพาะที่มีการใช้ภาษาพม่า เช่น อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก หรือ จังหวัดระนอง เป็นต้น หรือ รู้ภาษาชาติพันธุ์เพื่อสอนในพื้นที่เฉพาะ เช่น พื้นที่จังหวัดเชียงราย

“ครูน่าจะมีประสบการณ์ในการเข้าสู่ชุมชนมาก่อน ต้องเข้าใจวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่หรือศึกษาความเป็นอยู่ของแต่ละที่ที่เขาต้องเข้าไปทำงานด้วย อาจต้องรู้ภาษาเขาบ้างเพราะเขาจะรู้สึกภูมิใจและเป็นการช่วยในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูและนักเรียนไปด้วย เพราะบางครั้งการอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานและเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของเขาได้ ชุมชนก็จะยอมรับ นอกจากนี้ น่าจะมีการสร้างความสำนึกหรือปลูกฝังงานที่ต้องรับผิดชอบ ทั้งนี้ อาจจะมีการสร้างกลุ่มคนที่มีศักยภาพในด้านนี้ขึ้นมาโดยเฉพาะด้วย

“น่าจะมีการให้ครูชาติพันธุ์บรรจุและไปประจำในพื้นที่ที่มีกลุ่มคนชาติพันธุ์อยู่มากขึ้น เพิ่มโควตาครูชาติพันธุ์ เพื่อให้สามารถพัฒนาลูกหลานในชุมชนตัวเอง การเพิ่มอัตราครูชาติพันธุ์ต้องชัดเจนมากขึ้น และเพิ่มประเด็นเรื่องหน้าที่ สิทธิของตนเองต่อสังคม ชุมชนให้มากขึ้น นอกจากจะเพิ่มอัตราครูให้สูงขึ้นแล้ว น่าจะมีการยกระดับคุณภาพโรงเรียนให้สูงขึ้น เพิ่มอัตราค่าตอบแทนครูให้สูงขึ้นด้วย

“ครูต้องรู้วิธีในการสอนกลุ่มเด็กแต่ละคนที่มีความสามารถแตกต่างกันได้ อย่าคิดว่าเด็กทุกคนเหมือนกันหมด เพราะศักยภาพในการเรียนแต่ละวิชาของเด็กไม่เหมือนกัน เด็กเรียนเก่งอาจจะรับได้ แต่เด็กบางคนอาจจะเรียนไม่ได้ การสอนต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพของเด็กแต่ละคนด้วยเช่นกัน ครูต้องมีการปรับตัวและทำความเข้าใจกับการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายมากขึ้น มีจิตวิทยาการสอน มีการนำเอาหลักสูตร เทคนิคการสอนและหลักจิตวิทยาไปใช้ในการสอนไปพร้อมๆกันได้ด้วย เช่น ร้องเพลงได้ คิดสื่อการสอนเพื่อที่จะสอนและสื่อสารกับเด็กที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้และช่วยให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้เร็วมากขึ้น”

“ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีจิตวิญญาณของความเป็นครูที่ดี มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนกลุ่มนี้ด้วย มีความอดทน รู้จักถูก/ผิด ครูรุ่นใหม่ต้องอดทน เฝียความยากลำบากได้ เปลี่ยนวิสัยทัศน์ ไม่แต่งตัวหรือวิ่งตามวัตถุนิยม ต้องทวนกระแสวัตถุนิยมให้ได้”

“ครูไม่ควรยึดเอกสารตำรา หรือหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง ควรมีการปรับตามบริบท เพราะที่ผ่านมามาสถาบัน สร้างแต่ครูด้านความคิด แต่ไม่ได้สร้างด้านจิตวิญญาณความเป็นครู ครูจึงเป็นเพียง “เจ้าหน้าที่บอกความรู้””

“ครูต้องวิเคราะห์ตัวเอง จัดการตัวเองในสถานการณ์ต่างๆ ภายใต้อำนาจจำกัดต่างๆ ที่แวดล้อม อาจจะมีการสร้างเครือข่ายกันเอง และแลกเปลี่ยน พูดคุยกันเองในประเด็นทางการศึกษา และร่วมกันหาแนวทางการสอน มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อพัฒนาการสอนมากขึ้น”

“ครูทำงานร่วมกับชุมชน ไม่ทำงานแต่ภายในโรงเรียน ลงทุนเรื่องความรู้และแหล่งเรียนรู้ข้างนอกโรงเรียน โดยครูเป็นผู้จัดการการเรียนรู้ที่ไม่ได้ทำหน้าที่สอนแบบเดิม อาจจะกระจายบทบาทการสอนสู่พ่อแม่เด็กและชุมชน โดยครูเป็นผู้ควบคุมและนำผู้บทยเรียนของตัวเองได้ ซึ่งเป็นแบบบูรณาการ แต่ทางรัฐก็ควรมีสิ่งที่สนับสนุนให้ครูอยู่ในชุมชนได้ด้วย เช่น มีการอบรมด้านการลงทุนร่วมกับชุมชน อาจจะเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่น เกษตรกรและออมทรัพย์”

ระบบการประเมิน

“การประเมินผลตามค่าไอเน็ตและค่าเอ็นที ต้องดูสภาพแวดล้อมของเด็ก ดูความพร้อมของเด็กในหลายๆ ด้านซึ่งเป็นองค์ประกอบในการเรียนของเด็กด้วย ซึ่งการนำวิธีประเมินผลเหล่านี้เข้ามาตัดสินกลุ่มเด็กคือโอกาส ทำให้เด็กกลุ่มนี้เรียนรู้เด็กไทยที่มีความพร้อมในการเรียนมากกว่าไม่ได้ อีกทั้งยังส่งผลต่อการทำให้คะแนนของโรงเรียนต่ำลง ดังนั้นการวัดผลจึงต้องดูสภาพแวดล้อมเด็กเป็นองค์ประกอบไปด้วย” ดังนั้น

“ระบบการศึกษาที่อิงตามมาตรฐานส่วนกลางอาจจะต้องปรับการประเมินใหม่ให้กับโรงเรียนที่รับเด็กกลุ่มนี้เข้ามาเรียน”

อื่นๆ

“การจัดการศึกษาควรประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ ผอ. ครู ชาวบ้าน(คณะกรรมการ) แม่เด็ก องค์กรที่เข้ามาสนับสนุน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนในพื้นที่ หากองค์ประกอบเหล่านี้ไม่พร้อม ทั้งในเรื่องบุคคลากร อุดมการณ์ และสภาพครอบครัวก็ มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนด้วยเช่นกัน”

ข้อเสนอแนะต่อรัฐในระดับนโยบาย

- 1) **กระทรวงมหาดไทยและการปกครอง** ต้องเข้ามาช่วยแก้ปัญหา ร่วมกับการศึกษา หลายๆ ส่วนต้องมีการร่วมมืออย่างเป็นบูรณาการ เช่น กระทรวงมหาดไทยต้องออกเลข 13 หลัก ในขณะที่เด็กบางคนก็มีเลขประจำตัว บางคนก็ไม่มีเลขประจำตัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกี่ยวกับงบประมาณด้วย ควรจะมีการจัดระบบการเข้าเมืองและจัดทำประวัติพ่อแม่เด็กอย่างถูกต้อง มีการออกกฎหมายที่มีการกำหนดจำนวนแรงงาน และจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ ต้องมีการจำกัดปริมาณการย้ายเข้ามาเป็นแรงงานของแรงงานพม่า หรือจัดพื้นที่(Zone) ให้กลุ่มคนเหล่านี้ อยู่ต่างหาก มีการจัดตั้งหัวหน้ากลุ่มของเขาและควบคุมกันเอง จัดระเบียบความเป็นอยู่ มีกฎ กติกาการอยู่ร่วมกันและมีการวางแผนครอบครัว
- 2) **กระทรวงสาธารณสุข** กระทรวงสาธารณสุขน่าจะเข้ามาดูแลเรื่องสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ปัญหาขยะ ที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนเหล่านี้ มากขึ้น ควรมีกฎหมายด้านประชากร การคุมกำเนิด โดยไม่ให้มีลูกเกิน 2 คน อีกทั้งน่าจะจัดให้มีการจัดเตรียมโรงพยาบาลเพื่อรองรับกลุ่มคนเหล่านี้ โดยไม่กระทบกับการรักษาพยาบาลของคนไทย
- 3) **กระทรวงการศึกษา**
  - 3.1) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการปฏิรูปการศึกษาบ่อยครั้ง บางครั้งใช้รูปแบบของการศึกษาต่างประเทศที่ไม่เหมือนกัน ทำให้การศึกษาไทยไม่มีจุดยืนเป็นของตนเอง ครูลำบาก นักเรียนก็ลำบากหลักสูตรการศึกษาต้องแน่นก่อน ถึงจะอยู่ได้ด้วยตัวเอง
  - 3.2) นโยบายทางการศึกษา เกี่ยวพันกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิเด็ก ดังนั้นไม่ว่าเด็กเป็นใคร เขาก็น่าจะได้รับโอกาสและสิทธิที่เท่าเทียมกัน การศึกษาจะช่วยให้ไม่ให้เกิดปัญหาในอนาคตโดยเฉพาะในด้านสังคมด้วย แต่เนื่องจาก สถานภาพของผู้ปกครองและเด็กขัดกับกฎหมาย หรือที่เรียกว่าเข้าเมืองแบบผิดกฎหมาย ซึ่งอาจจะให้โอกาสให้เรียนได้ แต่ให้สิทธิความเป็นพลเมืองไทยไม่ได้
  - 3.3) นโยบายของรัฐกับแนวทางปฏิบัติไม่สอดคล้อง เช่น โรงเรียนรัฐที่รับเด็กยังไม่มีความพร้อมทั้งเรื่อง สถานที่ที่ไม่พร้อม งบประมาณที่สนับสนุนไม่เพียงพอ

จำนวนครูไม่เพียงพอ ชาวบ้านไม่ยอมรับการเข้ามาของกลุ่มคนเหล่านี้ เงื่อนไขเหล่านี้จึงต้องพิจารณาร่วมกับการจะเปิดรับเด็กพม่าเข้าเรียนด้วย และกระทรวงต้องมีงบประมาณสนับสนุนและมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนให้กับแต่ละโรงเรียนรัฐที่รับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียนด้วย อีกทั้งควรออกแบบหลักสูตรที่รองรับกับการรับเด็กกลุ่มนี้เข้าเรียนมาให้กับทางโรงเรียนเลย เพราะที่ผ่านมามีคำสั่งให้รับเด็กกลุ่มนี้เข้ามา แต่โรงเรียนทำหลักสูตรไม่ได้ จึงไม่รู้ว่าต้องทำหลักสูตรแบบไหน ทางกระทรวงจึงต้องสร้างมาตรการที่จะมารองรับเงื่อนไขเหล่านี้ เพื่อสามารถรับเด็กที่มีความหลากหลายวัฒนธรรมเข้าเรียนในเมืองไทยด้วย

7.2 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะจากผู้สอนในศูนย์การเรียนขององค์กรเอกชน

จากประสบการณ์ของการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติของผู้สอนในศูนย์การเรียน ผู้สอนมีความเห็นว่าศูนย์การเรียนยังมีความจำเป็นสำหรับเด็กไร้สัญชาติอยู่ ถึงแม้รัฐบาลจะให้สิทธิแก่เด็กไร้สัญชาติในการเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนของรัฐแล้วก็ตาม แต่การให้บริการของโรงเรียนของรัฐในระยะเวลาที่ผ่านมา ยังไม่สามารถเข้าถึงและดำเนินการได้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านการจัดการ การสื่อสาร ความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาภายใต้บริบทของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และขาดการทำงานเชิงรุก ศูนย์การเรียนฯ เห็นว่าตนเองมีระบบและกลยุทธ์ในการเข้าถึงนักเรียน ตอบสนองความต้องการจำเป็นของนักเรียนและข้อจำกัดครอบครัวเอื้อให้เด็กสามารถเข้ารับการศึกษามากกว่า แต่ขณะเดียวกันก็มองเห็นจุดอ่อนในด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนฯ โดยเฉพาะด้านผู้สอนที่ไม่มีวุฒิทางทางการสอนโดยตรง และไม่สามารถออกไปรับรองวุฒิทางการศึกษาแก่นักเรียนได้ จึงต้องการให้รัฐให้การยอมรับและเข้ามาช่วยเหลือควบคุมคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนต่างๆ เพื่อให้ได้มาตรฐานเดียวกันทุกพื้นที่ ดังรายละเอียดที่สรุปความจากการสนทนากลุ่มผู้สอนในศูนย์การเรียนในพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

- 1) “ต่อประเด็นที่ว่าหลังจากมีกฎหมายเปิดการรับเด็กไร้สัญชาติให้เข้าเรียนในโรงเรียนไทยแล้วนั้น ศูนย์ฯมองว่าตนเองยังจำเป็นต้องมีอยู่ต่อไป เพราะกลุ่มพ่อแม่ที่ยากจนที่ไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียนรัฐได้ ยังสามารถนำบุตรหลานมาเรียนที่ศูนย์ฯได้ เพราะศูนย์ฯ มีการช่วยเหลือในหลายเรื่อง เช่น จัดการเรียนการสอนฟรี จัดการเรียนการสอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาแม่ของเด็ก มีรถรับส่งนักเรียน จัดอุปกรณ์การเรียนการสอน อาหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่จำเป็นให้เด็กได้เข้าเรียน รวมทั้งดูแล ประสานงานและเข้าถึงผู้ปกครองของเด็กมากกว่าด้วยการสื่อสารภาษาเดียวกับผู้ปกครองของเด็ก ซึ่งการสื่อสารของรัฐยังเข้าไม่ถึงกลุ่มคนเหล่านี้”

- 2) “ศูนย์การเรียนรู้เสนอว่า รัฐบาลน่าจะยอมรับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และผู้ดำเนินการสอนในศูนย์ เปิดให้ทางองค์กรเอกชนสามารถสร้างหลักสูตรทางเลือกได้ด้วยตัวเอง หรือสร้างโอกาสในกลุ่มคนที่ไม่มีโอกาสให้กับโรงเรียนทางเลือกบริเวณชายแดน” เพื่อให้เด็กที่ยังขาดแคลนและเข้าไม่ถึงระบบการศึกษาของรัฐสามารถเข้ารับการศึกษได้ ดังนั้น หากรัฐให้การยอมรับและมีกฎกระทรวงออกมาบังคับใช้ในศูนย์การเรียนรู้แล้ว อาจจะทำให้ศูนย์การเรียนรู้พัฒนาหลักสูตรให้ได้มาตรฐานมากขึ้น และสามารถสร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละท้องถิ่นได้ อาจจะเป็นในเรื่องของทักษะการใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นในสังคม เรียนรู้การใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนได้ และรู้สึกภาคภูมิใจในการเป็นคนชาติพันธุ์ของตนเอง เน้นภาษาแม่หรือภาษาชาติพันธุ์ โดยไม่ใช่หลักสูตรที่ตายตัวที่ทำให้คนลืมความเป็นรากเหง้าของตนเองเหมือนที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกันเด็กก็ต้องได้รับใบรับรองการศึกษาได้ด้วย
- 3) “เนื่องจากที่ผ่านมาครูไทยที่สอนภาษาไทยไม่เพียงพอ จึงอยากได้ครูไทยที่มาสอนภาษาไทยที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและเข้าใจวัฒนธรรมไทยได้ ซึ่งครูไทยสามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ความเป็นไทยได้ดีกว่าการใช้ครูพม่าในศูนย์การเรียนรู้ อีกทั้งการเพิ่มการเรียนการสอนภาษาไทย จะเป็นการรองรับให้เด็กสามารถเข้าสู่การเป็นแรงงานในเมืองไทยมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ อยากให้ครูของศูนย์ฯ ได้รับบัตรอนุญาตหรือมีบัตรประจำตัวในการสอนในศูนย์ฯ ซึ่งอาจจะมีเฉพาะในกรณีพื้นที่ได้”
- 4) “แต่ละศูนย์ฯ ใช้หลักสูตรไม่เหมือนกัน จึงอยากให้ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเดียวกัน และสอนภาษาไทยมากขึ้น ศูนย์การเรียนรู้ขนาดเล็กน่าจะมารวมกัน และจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพมากขึ้น”
- 5) “ศูนย์การเรียนรู้ต้องเข้าหาชุมชนด้วย อาจจะไปเปิดบริการวิชาการให้กับชุมชนด้วย เปิดศูนย์ฯ ให้ทุกคนเข้ามาหาเราได้ ไม่ปิดตัวเองเพื่อคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ทำความเข้าใจกับชุมชนมากขึ้น และองค์กรเอกชนน่าจะช่วยความช่วยเหลือมาหาเด็กไทยที่ยังขาดแคลนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำกับเด็กไทยที่ยังคงขาดแคลนอยู่ และเพื่อไม่ให้เกิดการตั้งคำถามกับชุมชนคนไทยด้วย
- 6) “ครูในโรงเรียนไทยต้องลดอคติ เกี่ยวกับการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ลง และอาจจะมีกรร่วมมือหรือช่วยเหลือกันระหว่างโรงเรียนไทยและศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งน่าจะเป็นการเกื้อกูลกันที่ดีกว่า เพื่อการอยู่ร่วมกัน ควรมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายร่วมกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนไทยและชุมชนมากขึ้น

7.3 ข้อเสนอแนะจากบุคลากรขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

1) รัฐบาลต้องกำหนดนโยบายมาเลยว่าจะให้ทางท้องถิ่นดำเนินการอย่างไร เช่น ให้ท้องถิ่นจัดตั้งโรงเรียนเพื่อเด็กต่างด้าว กำหนดแนวทางสอน หลักสูตร สนับสนุนด้านงบประมาณและบุคลากร หรืออาจจะให้สวัสดิการทางสังคม ดูแลเรื่องปัจจัยพื้นฐานและร่วมมือกับการศึกษาในการจัดการศึกษา เป็นต้น แต่ที่ผ่านมามีการมองว่า ภาษีเป็นของคนในท้องถิ่น ต้องเอามาจัดการปัญหาภายในท้องถิ่นก่อน ซึ่งทำให้การทำงานในด้านนี้ไม่มีงบประมาณอื่นมาสนับสนุน แต่หากมีนโยบายที่ชัดเจนลงมาให้กับอบท ก็จะทำให้การใช้งบประมาณภาษีของคนไทยไม่มีปัญหา

2) รัฐบาลน่าจะจัดตั้งเขตพื้นที่ชายแดน ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาของผู้คนจากประเทศพม่าและมีเด็กจากประเทศพม่ามาเข้าเรียนในประเทศไทยอยู่เป็นจำนวนมาก ให้เป็นเขตพื้นที่พิเศษ เพื่อให้ได้งบประมาณมาพัฒนาในบริเวณแถบนี้ โดยเฉพาะ

3) อบต. และโรงเรียนต้องชี้แจงและประสานงานร่วมกันให้ชาวบ้านในพื้นที่รับทราบในการเปิดรับเด็กกลุ่มนี้ เข้าเรียนหนังสือ เช่น ปีนี้ จะรับเด็กต่างด้าวมาอยู่ในพื้นที่เท่าไร เพราะบางปีมีโรงเรียนในพื้นที่รับนักเรียนจนล้นห้อง แต่บางครั้งนักเรียนในโรงเรียนกลับมีจำนวนไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลต่อการใช้งบประมาณ หรือแจกจ่ายนม ทางโรงเรียนจึงต้องแจ้งจำนวนเด็ก ถ้าหากมีจำนวนเด็กไม่แน่นอน เพื่อเป็นการกระจายงบประมาณและนมให้กับโรงเรียนอื่นที่ขาดแคลนได้

4) โรงงานน่าจะช่วยส่งเสริมให้ลูกหลานของคนงานต่างด้าวได้เรียน ซึ่งสถานประกอบการน่าจะมีส่วนร่วมในเรื่องนี้ (จัดสวัสดิการให้กับคนงาน) เพราะเป็นคนจ้างและได้รับผลประโยชน์จากแรงงานต่างด้าว โดยสถานประกอบการอาจจะร่วมกับทาง อบต. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ให้เด็กกลุ่มนี้ ในชุมชนหรือในโรงงาน โดยอบต.อาจจะช่วยผลักดันได้ด้วยการลดหย่อนภาษีให้ หรือใช้มาตรการเด็กขาด เช่น ไม่ต่อสัญญากับสถานประกอบการ เป็นต้น หรือ อบต. อาจจะรับผิดชอบในการจัดศูนย์การเรียนรู้ และให้สถานประกอบการช่วยในเรื่องค่าใช้จ่าย ซึ่งก็จะมีผลทำให้เกิดงานเพิ่ม บุคลากรเพิ่ม ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายในการจ้างเฉพาะ ซึ่งปัจจุบันงบประมาณก็ยังคงไม่เพียงพอและมีปัญหาอยู่

5) น่าจะมีการให้ผู้ปกครองของเด็กกลุ่มนี้ ช่วยจ่ายค่าศึกษาบ้างเหมือนคนไทย หรืออาจจะต้องจ่ายมากกว่า เช่น ออกระเบียบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกว่าคนแต่ละประเภทต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเท่าไร อาจจะออกระเบียบทดลองสักที่หนึ่งเพื่อดูความเป็นไปได้ แต่ในกรณีที่เด็กยากจนอาจจะเก็บไม่มาก หรืออาจจะเป็นค่าสบทบค่าอาหารเพิ่มเติม แต่ที่ผ่านมามีการเก็บเงินจากผู้ปกครองเด็กกลุ่มนี้ค่อนข้างเป็นไปได้ยาก

7.4 ข้อเสนอแนะกลุ่มนักเรียนที่เป็นทายาทรุ่นที่สองฯ

จากการประมวลความคิดเห็นของนักเรียนมีข้อสังเกตว่า ข้อเสนอแนะทั้งหมดอยู่บนฐานของความรู้สึกผูกพันเป็นส่วนหนึ่งและต้องการการยอมรับของสังคมไทย เนื่องจากเกิดและเติบโตในเมืองไทย ต้องการความชัดเจนเกี่ยวกับสถานะและทิศทางการดำเนินชีวิตในอนาคต ต้องการพัฒนาตนเองและครอบครัว ขณะเดียวกันก็มีความตระหนักต่อการสืบสานอัตลักษณ์เผ่าพันธุ์ของตนเองไว้

- 1) “อยากให้รัฐบาลช่วยเรื่องการได้สัญชาติไทยในอนาคต เพราะการไม่มีสัญชาติไทยทำให้บางครั้งกังวลว่า ไปเรียนต่อที่ไหนไม่ได้ กลัวว่าโรงเรียนใหม่จะไม่รับ และหากเรียนจบไปแล้ว ก็กังวลว่าจะไม่มีที่ไหนรับเข้าทำงาน ได้เงินเดือนน้อย บางครั้งเห็นพ่อแม่และพี่โดนจับเวลาเดินทางไปไหนมาไหน จึงไม่อยากจะให้เกิดเรื่องแบบนี้กับตัวเอง อยากให้ทางรัฐบาลพิจารณาการให้เรื่องสัญชาติไทยกับเด็กที่ได้รับโอกาสทางการศึกษา โดยอาจจะกำหนดเงื่อนไขไว้ว่า ต้องเรียนจบถึงระดับประมาณไหนแล้วจะพิจารณาการให้สัญชาติได้ เช่น อาจจะกำหนดไว้ว่าต้องเรียนจบในระดับมัธยม ซึ่งจะอยู่ในช่วงอายุ 15 ปีพอดี หรืออาจจะต้องจบระดับมัธยม 6 เป็นต้น”
- 2) “อยากให้รัฐบาลช่วยสนับสนุนให้มีโอกาสได้เรียนสูงๆ โดยอาจจะมีทุนสนับสนุนให้เรียนในระดับที่สูงขึ้นได้ ซึ่งบางคนเห็นว่า ตนเองได้เรียนจนจบระดับ ปวช ก็พอแล้ว เพราะต้องช่วยพ่อแม่ทำงานหาเงิน ในขณะที่เด็กบางคนอยากให้รัฐบาลสนับสนุนทุนให้เรียนถึงมัธยม 6 เพราะคิดว่าพอจบมัธยม 6 น่าจะทำงานส่งเสียตัวเองเรียนได้ ในขณะที่บางคนอยากให้รัฐบาลสนับสนุนทุนให้เรียนถึงระดับปริญญาตรีและปริญญาเอก”
- 3) “อยากพัฒนาประเทศไทย รักประเทศไทย ถึงแม้ไม่ใช่คนไทย แต่ก็รักเมืองไทย รู้สึกรักเมืองไทยมากกว่าประเทศพม่า เพราะโตที่นี่ เรียนที่นี่ อยู่ที่นี่”

ต่อโอกาสการเข้าถึงการศึกษาและคุณภาพของการศึกษาที่เหมาะสมเป็นที่ต้องการนั้น นักเรียนได้เสนอแนะให้รัฐเพิ่มความช่วยเหลือเพื่อให้โอกาสแก่เด็กที่ยากจน อยู่ห่างไกล สถานศึกษาการให้การรับรองศูนย์การเรียน รวมทั้งวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ไม่แบ่งแยกระหว่างเชื้อชาติ และให้เรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างคนไทยและผู้อพยพต่างวัฒนธรรม รวมทั้งการให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมรากเหง้าของตนเองเพื่อความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์เผ่าพันธุ์ของตน

- 4) “อยากให้มีส่วนช่วยเหลือเด็กคือยโอกาส ช่วยเหลือทุนการเรียน ที่พัก อาหาร อุปกรณ์การเรียน รถรับ-ส่ง ซึ่งสามารถช่วยเหลือให้เด็กคือยโอกาสสามารถเข้ารับการศึกษามากขึ้น รวมทั้งเข้าไปช่วยเหลือในเรื่องการศึกษาแก่คนที่ยังไม่มีสัญชาติและยังขาดแคลนด้วย

- 5) “อยากให้โรงเรียนไทยเปิดรับนักเรียนจากศูนย์การเรียนที่ต้องการย้ายไปเรียนต่อในโรงเรียนไทย หรือมหาวิทยาลัยในประเทศไทยได้ด้วย”
- 6) “โรงเรียนน่าจะสอนภาษาหลายภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ หรือ ภาษาต่างประเทศ แต่ไม่
อยากเรียนภาษาพม่า อยากเรียนภาษาไทยใหญ่ หรือภาษาชนเผ่า (ภาษาชนเผ่าวันละคำ) เพื่อ
สื่อสารกับคนหลากหลายชนเผ่าได้ คนชนเผ่าจะได้ภาคภูมิใจในภาษาชนเผ่าของตนเอง
เช่น ชุมชนภาษาชนเผ่าในโรงเรียน แต่ที่ผ่านมาชุมนุมในโรงเรียนจะเน้นวิชาแกนกลาง
8 สาระเป็นหลัก นักเรียนบางคนเสนอว่าอยากให้มีการสอนภาษาพม่าในโรงเรียนไทย
อยากให้คุณไทยได้เรียนภาษาพม่า เพื่อจะได้คุยกันรู้เรื่อง เข้าใจกันมากขึ้น”
- 7) “อยากให้โรงเรียนสอนวัฒนธรรมตามชาติพันธุ์ของตนเองในโรงเรียนด้วย อาจจะสอน
เฉพาะวัฒนธรรมตามชาติพันธุ์ที่มีในโรงเรียนก็ได้ เพราะคนไทยจะได้เข้าใจวัฒนธรรม
ของกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นมากขึ้น ได้เรียนรู้วัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่มีอยู่หลากหลายกลุ่ม
เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อกันในทางที่ดีขึ้นได้”
- 8) “อยากเรียนร่วมกับเด็กไทย ได้เรียนรู้กับคนไทย คนไทยได้เรียนรู้กับคนชาติพันธุ์อื่น ไม่
อยากให้อัดที่เรียนแยกออกไปต่างหาก เพราะการ ได้เรียนร่วมจะได้เรียนรู้พร้อมกับเพื่อนๆ
ได้เรียนรู้ชีวิตข้างนอก โลกจะกว้างขึ้น จะได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อนคน
ไทยได้เปลี่ยนทัศนคติกับคนชาติพันธุ์อื่น เด็กชาติพันธุ์อื่นก็จะได้พัฒนาภาษาไทยกับ
เพื่อนคนไทย ใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง ได้ศัพท์ภาษาไทยจากเพื่อน สามารถเข้าใจซึ่งกันและ
กันได้ เพราะถ้าเรียนเฉพาะกับคนชาติพันธุ์เดียวกัน จะพูดแต่เฉพาะภาษาของตนเอง
เท่านั้น การใช้ภาษาไทยก็จะเป็นไปได้น้อย”
- 9) “อยากให้มีการแลกเปลี่ยนนักเรียนไทยกับนักเรียนพม่าระหว่างโรงเรียนและศูนย์การเรียน
มีการแข่งขันกีฬาหรือด้านวิชาการร่วมกันระหว่างนักเรียนไทยและนักเรียนพม่า”

นอกจากต้องการให้จัดการเรียนการสอนร่วมกับนักเรียนไทยแล้ว นักเรียนยังมีข้อเสนอแนะ
ให้การจัดประสบการณ์การเรียนรู้มีความเหมาะสมกับธรรมชาติของเด็ก ไม่มีสัญชาติไทยที่ทั้งหมด
มีปัญหาด้านการสื่อสารภาษาไทย แต่หลายคนมีวุฒิภาวะและประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้รับมาบ้าง
แล้วจากการศึกษาในประเทศพม่าก่อนการอพยพ การจัดให้นักเรียนเหล่านี้ เรียนร่วมกับนักเรียน
ไทยที่มีอายุและวุฒิภาวะน้อยกว่า ทำให้นักเรียนรู้สึกถูกแบ่งแยก ถูกล้อเลียน จึงเสนอแนะให้มีการ
จัดกิจกรรมพิเศษเพื่อพัฒนาเพิ่มเติมเฉพาะด้านที่เป็นปัญหา คือให้จัดห้องเรียนพิเศษเพื่อพัฒนาด้าน
ภาษาและปรับระบบการวัดผล โดยการสอบเทียบความรู้ตามระดับความสามารถหลังจากได้รับการ
พัฒนาด้านภาษาแล้ว นอกจากนี้ยังให้ความสนใจไปที่การพัฒนาอาชีพเพื่อเตรียมพร้อมหลังจาก
เรียนจบการศึกษาภาคบังคับ

- 10) เนื่องจากเด็กบางคนมาเข้าเรียนตอนอายุเกินเกณฑ์ มีอายุมากกว่าเพื่อนในชั้นนี้เดียวกัน จนบางครั้งถูกล้อเลียนว่า“แก่แล้ว มาเรียนทำไม” บางครั้งก็รู้สึกตัวอายเออะแล้ว แล้วยังมาเรียน ก็รู้สึกอาย แต่ก็อยากเรียนหนังสือ บางคนอายุ 12-13 ปี อยู่ประถม 1 ก็มี ถ้าเป็นกรณีแบบนี้ น่าจะมีการทดสอบความสามารถ สอบเทียบตามระดับชั้นความสามารถของเด็ก เพราะบางคนเรียนมาจากประเทศพม่าแล้ว ซึ่งน่าจะสอบภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ได้ แต่ภาษาไทยอาจจะไม่ได้ น่าจะมีห้องปรับภาษาให้กับเด็กที่พูดไม่ได้ และหลังจากนั้นก็ทดสอบความสามารถของเด็กและจัดเข้าเรียนในชั้นเรียนที่เหมาะสมกับความสามารถได้
- 11) “อยากให้มีการสอนเรื่องอาชีพในระดับมัธยมปลายให้ด้วย เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างยนต์บัญชี การทำอาหาร ไกด์ เสริมสวย เพื่อจะได้ประกอบอาชีพหลังจบมัธยม6 ได้ หากไม่ได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป”

7.5 ข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนทายาทรุ่นที่สองฯ

ในกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติไทยมีความต้องการให้รัฐบาลให้สถานะพลเมืองไทยแก่บุตรหลาน ด้วยเหตุผลหลักเพื่อโอกาสในการศึกษาต่อในระดับสูงและอนาคตการทำงาน แต่ขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกถึงความไม่แน่นอนในอนาคตหากต้องถูกส่งกลับ และยังมีความหวังที่ต้องการกลับคืนสู่มาตุภูมิเมื่อเหตุการณ์ในบ้านเมืองของตนมีความสงบ ด้วยยังมีญาติพี่น้อง มีบ้านและที่ดินทำกินอยู่ที่นั่น และที่สำคัญมีความรู้สึกผูกพันกับถิ่นที่เกิดและเติบโต ดังนั้นข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานจึงต้องการการศึกษาที่ให้ทางเลือกแก่บุตรหลานให้สามารถปรับตัวใช้ชีวิตร่วมกับคนไทยในขณะที่อยู่ในประเทศไทยได้และอีกทางเลือกหนึ่งคือ ให้มีโอกาสดูได้เรียนรู้ภาษา รากเหง้าและวัฒนธรรมของตนเองหากต้องกลับไปประเทศพม่า นอกจากนี้ยังต้องการให้บุตรหลานได้เรียนด้านอาชีพและมองเห็นโอกาสอนาคตที่ดีหากสามารถเข้ารับราชการได้ นอกจากนี้ยังแสดงความตระหนักต่อคุณค่าของการศึกษาของบุตรผ่านความกังวลใจที่การเคลื่อนย้ายเพื่อการทำงานของตนบ่อยครั้ง ว่าเป็นอุปสรรคต่อความต่อเนื่องในการศึกษาของบุตรที่ต้องติดตามผู้ปกครองเพื่อไปทำงานต่างพื้นที่

“อยากให้รัฐบาลช่วยเรื่องการให้สัญชาติเด็ก เพื่อเด็กสามารถมีสิทธิ กู้ยืมเงินเพื่อเรียนได้ เดินทางไปเรียนนอกพื้นที่ได้ เรียนหนังสือในระดับสูงได้ ไปสมัครทำงานได้ ได้ทำงานดีๆ ได้ด้วย”

“อยากให้ช่วยเรื่องบัตรประจำตัวสถานะเด็ก เช่น บัตร10 ปี เพราะเด็กโตขึ้นมาทุกวัน ถ้าไม่มีบัตรจะลำบาก ได้เรียนสูงก็ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองไทยได้หรือไม่ ไปไหนลำบาก ทำงานก็ลำบาก”

“อยากให้ทางรัฐบาลช่วยเรื่องทุนการศึกษาและให้โอกาสในการศึกษาในระดับอุดมศึกษา หรือให้สามารถกู้ยืมเรียนในระดับสูงได้”

“อยากให้ลูกได้ช่วยเหลือประเทศไทยเมื่อเรียนจบระดับสูงแล้ว เช่น รับราชการได้”

“ถ้าเป็นไปได้ก็อยากให้โรงเรียนไทยสอนภาษาแม่ของเด็ก(เช่น ภาษาไทใหญ่ ภาษามอญ ภาษาม่า หรือภาษาชนเผ่า-ผู้วิจัย) ในโรงเรียนด้วย”

“อยากให้โรงเรียนไทยมาสอนผู้ปกครองด้วยเช่นกัน หากโรงเรียนไทยสอนภาษาม่า ให้กับลูกหลานก็เป็นเรื่องดี เพราะได้รู้หลายภาษา”

“อยากให้ลูกหลานได้เรียนภาษา คือ ภาษาไทยอันดับหนึ่ง ภาษาอังกฤษอันดับสอง ภาษาแม่เป็นภาษาที่สาม การเรียนภาษาม่าก็เป็นเรื่องดี เพราะผู้ปกครองไม่รู้ว่าลูกหลานจะกลับไปอยู่ประเทศพม่าด้วยหรือไม่ หากได้ภาษาม่าก็สามารถไปไหนมาไหนที่ประเทศพม่าได้ เพราะก่อนหน้านี้ผู้ปกครองบางคน เช่น คนไทใหญ่พูดภาษาม่าไม่ได้ จึงติดต่อกันพม่าไม่ได้ ต้องผ่านผู้ใหญ่บ้านที่พูดภาษาม่าได้ ไปไหนไม่ได้ เพราะอยู่ในหมู่บ้าน ทำไร ทำนาเท่านั้น”

“อยากให้ศูนย์การเรียนรู้และโรงเรียนไทยมีการเรียนการสอนสิ่งที่ดีๆ เกี่ยวกับประเทศพม่า เช่น วัฒนธรรมของประเทศพม่า”

“อยากให้มีการสอนด้านการอาชีพ หรือ ช่างต่างๆ ให้กับเด็กในระดับมัธยม3 เพราะบางคนไม่ได้เรียนต่อ จะได้มีความรู้ที่เอาไปประกอบอาชีพได้ด้วย”

“ถ้าเป็นไปได้ก็อยากให้เด็กเรียนอยู่ในโรงเรียนเดิมจนเรียนจบ ไม่ต้องย้ายตามพ่อแม่ไปเรื่อยๆ แต่คงเป็นไปได้ เพราะหากได้เคลื่อนย้ายก็ต้องตามกันไป หากปล่อยไว้กับครูที่โรงเรียน (คล้ายโรงเรียนประจำ) เด็กก็อาจจะคือ ไม่เชื่อฟังผู้ปกครอง”

เมื่อกล่าวถึงทัศนคติของผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาแม่” นั้น ในเบื้องต้นผู้วิจัยขาดความละเอียดอ่อนในเรื่องการผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้คำว่า ‘คนพม่า’ เป็นคำแทนผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าทั้งหมด และอนุมานความหมายของภาษาแม่ว่า หมายถึงภาษาม่า การเรียนรู้เกิดขึ้นหลังจากรู้สึกประหลาดใจเมื่อผู้ปกครองนักเรียนไร้สัญชาติในบางพื้นที่กล่าวว่า “ไม่ต้องการให้ลูกหลานเรียนภาษาม่า” โดยเฉพาะกลุ่มคนเชื้อสายมอญ โดยคนมอญบอกว่าตนไม่ใช่คนพม่าแม่จะเกิดและเติบโตที่ประเทศพม่า จึงได้ตระหนักในความละเอียดอ่อนของความรู้สึกไม่พอใจฝังลึกสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองที่มีมายาวนานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐบาลทหารพม่า

ย้อนมาพิจารณาถึงข้อเสนอแนะของกลุ่มต่างๆ กล่าวโดยรวมพบว่า ข้อเสนอแนะที่หลายฝ่ายทั้งผู้สอน นักเรียนต่างดาว รวมทั้งองค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ มีความเห็นตรงกัน คือ การจัดการเรียนร่วมระหว่างเด็กไทยและเด็กต่างดาวจะส่งผลดีนำไปสู่การปลูกฝังความเข้าใจอันดีจากการที่ได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน สำหรับคนต่างวัฒนธรรม การได้เรียนรู้

วัฒนธรรมรากเหง้าของตนเองทำให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในอัตลักษณ์ของกลุ่มของตนเอง สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่มีคุณค่าของสังคม สำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการจัดการเรียนร่วมและการให้เด็กต่างด้าวเรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง แสดงทัศนคติที่สื่อไปในทางวิตกกังวลว่าจะนำไปสู่การบั่นทอนความมั่นคงของประเทศ

ขณะเดียวกันทั้งผู้ปกครองและนักเรียนต่างมีความต้องการสอดคล้องกันในด้านของการได้สัญชาติไทยของเด็ก และการจัดการศึกษาทางเลือกในลักษณะการเตรียมศักยภาพความพร้อมเพื่ออนาคตการอยู่ร่วมกับคนไทยหรืออาจกลับไปประเทศเดิม ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาสาระที่ต้องการเรียนรู้คือ เรียนรู้ภาษาไทย วัฒนธรรมไทย พร้อมกับเรียนรู้อัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนเอง และขณะเดียวกันให้นักเรียนไทยเรียนรู้วัฒนธรรมของผู้อื่นด้วย จะทำให้ความเข้าใจอันดีต่อคนต่างวัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น

บทที่ 8

สรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า

การอพยพมาสู่ประเทศไทยครั้งใหญ่ของชาวพม่าจากภัยความขัดแย้งทางการเมืองภายในตั้งแต่ปีพ.ศ. 2531 กอปรกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมของประเทศไทยที่ต้องการแรงงานสูง ทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่และผู้อพยพเป็นไปในลักษณะ 2 ขั้ว ความสัมพันธ์ ในมิติเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ในลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศแต่ในด้านสังคมวัฒนธรรมเกิดช่องว่างในการอยู่ร่วมกัน การจัดการศึกษาภายใต้บริบทของสังคมไทยปัจจุบัน ที่เปลี่ยนไปสู่การอยู่ร่วมกันของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม ได้ทำบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร การวิจัยนี้ ได้ศึกษารูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่า โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ประการคือ เพื่อศึกษา

1. รูปแบบและการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งในโรงเรียนของรัฐ ทั้งถิ่น และภาคเอกชน ที่ตอบสนองการพัฒนาความพร้อมของเด็กและเยาวชนที่เป็นทายาทของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า เพื่อรองรับด้านการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจด้านฝีมือแรงงาน

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการศึกษา ในด้านต่อไปนี้

2.1 ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด และการให้บริการทางการศึกษาของผู้ให้บริการการศึกษาตามพ.ร.บ.การศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาตามสิทธิเด็ก

2.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดในการดำเนินการจัดการศึกษา

3. เพื่อพัฒนาและนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการศึกษาที่เหมาะสมกับทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการใน 6 จังหวัดชายแดนที่มีผู้อพยพมาจากประเทศพม่ามาพักอาศัยและทำงานเป็นจำนวนมาก ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ตาก สมุทรสาคร และระนอง กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ อาทิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้สอนในโรงเรียนของรัฐ เอกชน และศูนย์การเรียนรู้ องค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไร รวมทั้งนักเรียน ไร้สัญชาติ และผู้ปกครอง รวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดการสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งเยี่ยมชมสังเกตการจัดการศึกษาในพื้นที่

ผลการวิจัยพบการจัดการศึกษาแก่ทายาทรุ่นที่สองของผู้อพยพจากประเทศพม่าที่น่าสนใจ 3 รูปแบบ 1) รูปแบบที่นำไปสู่การหลอมรวมปลูกฝังความเป็นไทยภายใต้แนวคิดเอกวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงของชาติ โดยใช้หลักสูตรและการสอนแบบเดียวกับเด็กไทย ไม่อ่อนไหวตอบสนอง

ความต้องการเฉพาะของเด็กไร้สัญชาติ รูปแบบนี้พบดำเนินการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษาของรัฐเกือบทั้งหมด 2) รูปแบบที่ปลูกฝังความเป็นไทยในแนวพหุวัฒนธรรมแม้จะไม่สมบูรณ์ โดยหลักสูตรมีความยืดหยุ่น ให้โอกาสเรียนรู้อาหารแห่งวัฒนธรรมของตนเอง ให้ทางเลือกเพื่อการอยู่ในประเทศไทยหรือกลับคืนมาตุภูมิ และ 3) รูปแบบที่คำนึงถึงการกลับคืนมาตุภูมิหรือไปประเทศที่สาม ในสองรูปแบบหลังส่วนใหญ่ดำเนินการในศูนย์การเรียนโดยองค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไรและโดยผู้อพยพที่มีศักยภาพ มีการดำเนินงานในโรงเรียนของรัฐบ้างแต่เป็นจำนวนน้อยมาก ในรูปแบบที่สามจะมีเฉพาะในศูนย์การเรียนขนาดใหญ่มีหลักสูตรภาษาอังกฤษ นักเรียนสามารถไปศึกษาต่อในต่างประเทศได้ แต่ในระยะหลังได้เพิ่มทางเลือกให้กับนักเรียนโดยเพิ่มการสอนภาษาไทยเพื่อการปรับตัวและทำงานในประเทศไทย

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติโดยภาครัฐและนอกภาครัฐส่วนใหญ่ยังขาดคุณภาพและทิศทางที่เหมาะสมตอบสนองความต้องการและความด้อยโอกาสของเด็กไร้สัญชาติ แม้ว่ารัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจะมีนโยบายและมาตรการเพื่อประกันสิทธิและโอกาสการเข้าถึงการศึกษานอกบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร แต่การนำนโยบายไปปฏิบัติยังขาดการดำเนินงานที่เป็นระบบและรูปธรรมชัดเจน เห็นได้จากไม่มีกิจกรรมกศพัฒนาผู้สอนให้มีความรู้ความตระหนัก หรือแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจนให้อ่อนไหวต่อความด้อยโอกาสของกลุ่มชาติพันธุ์ เรียนรู้การกระทำที่ไม่เป็นเหตุแบ่งแยกกีดกันหรือมีอคติต่อกลุ่มชาติพันธุ์

ในการปฏิบัติงานพบว่า บุคลากรในโรงเรียนและองค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องปฏิบัติงานบนความไม่ชัดเจนของเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนที่เป็นเด็กไร้สัญชาติ อาทิ เป้าหมายเพื่อการดำรงชีวิตและทำงานในประเทศไทย หรือไปประเทศที่สาม หรือการกลับสู่มาตุภูมิ จึงไม่ปรากฏการปฏิบัติการในระดับการจัดทำหลักสูตร ที่รวมถึงตำรา แบบเรียน เนื้อหาสาระที่จะเรียนรู้ รวมทั้งการออกแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐได้ใช้หลักสูตรกระแสหลักที่ใช้กับเด็กไทยเป็นมาตรฐานทั่วประเทศ โดยไม่มีการปรับให้สอดคล้องตอบสนองความต้องการเฉพาะและข้อจำกัดของเด็กไร้สัญชาติ ปัญหาพื้นฐานของเด็กไร้สัญชาติจึงไม่ได้รับการตอบสนองทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ เช่น เด็กไร้สัญชาติส่วนใหญ่มีอายุเกินเกณฑ์แล้วเมื่อเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนของรัฐ มีปัญหาในการสื่อสารเนื่องจากไม่รู้ภาษาไทย และมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง เมื่อทางโรงเรียนใช้ความสามารถทางภาษาไทยในการจัดเด็กฯ เข้าชั้นเรียนจึงทำให้เกิดปัญหาการจัดการเรียนการสอน การจัดการชั้นเรียนและการปรับตัวของผู้เรียนเนื่องจากมีอายุแตกต่างกันมาก

บุคลากรทั้งในโรงเรียนและชุมชนส่วนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม ขาดความตระหนักในสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ โดยเฉพาะในมิติการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นและการเรียนรู้เพื่อธำรงอัตลักษณ์ทาง

วัฒนธรรมของชาติพันธุ์รวมทั้งยังมีทัศนคติทางลบและมือคดต่อเด็กไร้สัญชาติ ทัศนคติดังกล่าวมาจากการยึดโยงความหมายของ “ความเป็นไทย” ภายใต้นวนคติวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว หรือ “เอกวัฒนธรรม” ใดๆ ที่ความเป็นจริงสังคมไทยในปัจจุบันมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การจัดการศึกษาภายใต้ทัศนคติและความเข้าใจดังกล่าวนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแบ่งแยกกีดกันต่อบุคคลที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศสภาวะ ความสามารถ รวมทั้งถิ่นที่อยู่อาศัย เป็นอาทิ

การจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนซึ่งดำเนินการโดยองค์กรนอกภาครัฐไม่ได้รับการยอมรับและรับรองจากภาครัฐ ทำให้ต่างคนต่างดำเนินการ ไม่สามารถควบคุมคุณภาพได้ทั้งในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนคุณสมบัติของผู้สอน ไม่สามารถออกใบรับรองวุฒิทางการศึกษาแก่นักเรียนได้เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่สำคัญจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ตลอดจนนักเรียนและผู้ปกครองในด้านต่างๆ มีดังนี้

1. รัฐต้องมีนโยบายที่ชัดเจนต่ออนาคตสถานะของทายาทของรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นว่าจะมีเงื่อนไขให้สัญชาติไทย หรืออนุญาตให้ทำงานในประเทศหรือไปประเทศที่ 3 ทั้งนี้เนื่องจากทายาทรุ่นที่ 2 เหล่านี้ มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากรุ่นพ่อแม่ คือได้รับการศึกษาภาคบังคับภายใต้พ.ร.บ. การศึกษาไทย ได้เรียนรู้การปรับตัวเข้ากับคนไทยและกรใช้ชีวิตในประเทศไทยมาโดยตลอด

การมีนโยบายที่ชัดเจนจะส่งผลต่อรูปธรรมของการกำหนดแนวทางการปฏิบัติอย่างเป็นขั้น ตอนมากขึ้น สำหรับหน่วยงานที่รับนโยบายไปปฏิบัติ โดยเฉพาะ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงานจะได้ทำงานอย่างประสานสอดคล้องกัน

2. นโยบายการศึกษาในทศวรรษต่อไป ต้องเป็นการศึกษาพหุวัฒนธรรม ในความหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม ด้วยการมุ่งเน้นให้เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะต้องแก้ไขอคติที่มีอยู่เดิมที่นำมาซึ่งการแบ่งแยกกีดกันในทุกๆ ด้าน และต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ที่มีความแตกต่างกัน เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบันเป็นการอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างวัฒนธรรมมากขึ้น ในบางมิติการอยู่ร่วมกันเป็นไปในลักษณะพึ่งพากันอย่างขาดไม่ได้ เช่นในด้านเศรษฐกิจ ใ้เนมิติทางสังคมพบความขัดแย้งเอารัดเอาเปรียบในการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม

การจัดการศึกษาตามแนวความคิดนี้ เท่ากับเป็นการสร้างสำนึก “ความเป็นไทย” ที่มีความหมายแตกต่างจากเดิมที่มองความเป็นไทยว่าต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวในทุกๆ ด้าน หรือเป็นวัฒนธรรมเดียวที่เรียกว่า “เอกวัฒนธรรม” (Mono-culture) มาเป็นความเป็นไทยที่ประกอบด้วย

ผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม เรียกว่าสังคม“พหุวัฒนธรรม” ที่ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม หรือแม้แต่ว่าต่างในความคิดทางการเมืองไม่เป็นอุปสรรคกีดกันสำนึกความเป็นไทย

3. กำหนดกรอบการนำนโยบายการศึกษาพหุวัฒนธรรมสู่การปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน
ขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นปฏิบัติ และขั้นติดตามประเมินผลโดยเฉพาะให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อม 5 ด้าน ก่อนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังนี้

3. 1) พัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานหรือครูในการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม โดยสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักของผู้ปฏิบัติงานแต่ละระดับถึงนโยบาย สิทธิมนุษยชน สิทธิเด็ก สิทธิกลุ่มชาติพันธุ์ แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนา ตลอดจนการศึกษาพหุวัฒนธรรมการจัดการศึกษาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น

3. 2) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ปฏิบัติฝ่ายต่างๆ ได้แก่ สถาบันผลิตครู เขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้ การศึกษานอกระบบ เป็นต้น เพื่อการขับเคลื่อนนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ

3. 3) ปรับปรุงระเบียบการศึกษาเขตพื้นที่ที่ยืดหยุ่นรองรับการเคลื่อนย้ายตามพ่อแม่ของเด็ก เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษา

3. 4) ปรับปรุงหลักสูตรที่เน้นการสร้าง ความเข้าใจอันดีระหว่างคนหลากหลายวัฒนธรรมบนเป้าหมายความเท่าเทียม และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการประเมินความต้องการจำเป็น (need assessment) อันกระบวนการณ์สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร

4. การจัดการเรียนการสอน รวมถึงตำรา แบบเรียน สื่อการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศการเรียนการสอน อยู่บนหลักการของการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คนที่ต่างวัฒนธรรม ไม่แบ่งแยกกีดกัน

รูปแบบการศึกษาแบบไม่แบ่งแยก ครอบคลุมถึง -จัดการเรียนร่วมระหว่างเด็กไทย เด็กกลุ่มชาติพันธุ์และเด็กไร้สัญชาติ -เนื้อหาสาระที่เรียนเป็นแบบ 2 ทาง คือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเรื่องราวของตนเองและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น-เน้นการพัฒนาทักษะการวิเคราะห์และการคิดเชิงวิพากษ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาทักษะการตัดสินใจของผู้เรียนถึงสิ่งที่ปัจจุบันและสิ่งที่ควรทำในอนาคตมากกว่าการคำนึงถึงความขัดแย้งในอดีต ทั้งนี้เพราะเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติพันธุ์อาจมีความขัดแย้งกันมาก่อน

5. การศึกษาตามแนวชายแดน ควรมีลักษณะของการเตรียมความพร้อมด้านภาษาและทักษะชีวิตให้แก่เด็กในช่วงต้น เพื่อให้สามารถปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้คนที่ต่างวัฒนธรรมและการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น

6. รัฐพึงกำหนดมาตรการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาคุณภาพศูนย์การเรียนรู้ ในการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพได้มาตรฐานรวมทั้งกำหนดมาตรการให้การรับรองสถานภาพของศูนย์

การเรียน อย่างน้อยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ยังมีความจำเป็นสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่ครอบครัวยากจนมากหรืออยู่ห่างไกลหรือมีอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาในระบบของรัฐ ทั้งนี้เป็นการเอื้อต่อการประกันสิทธิเด็กในการเข้าถึงการศึกษาได้อีกช่องทางหนึ่ง

6. ส่งเสริมศักยภาพบุคลากรทางการศึกษา (ครูและผู้บริหาร) ได้ศึกษาวิจัยเพื่อทบทวน ตรวจสอบหลักสูตรที่ใช้สอน ซึ่งรวมถึงตำราเรียน สื่อการสอน ตลอดจนการสอนของตนเองว่า แฝงด้วยอคติ หรือได้รับอิทธิพลของการปลุกฝังวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวหรือไม่ รวมทั้งมีอคติที่นำไปสู่การปลุกฝังความขัดแย้งแบ่งแยกกีดกันระหว่างคนต่างวัฒนธรรมหรือไม่ ซึ่งผลที่ได้จะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตร แบบเรียน สื่อการสอน ตลอดจนการจัดการจัดการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

- ขวัญชีวัน บัวแดง (2550), พัฒนาการการจัดการศึกษาของรัฐในชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่: รายงานการวิจัย, เชียงใหม่: โรงพิมพ์เมือง.
- ขวัญชีวัน บัวแดง (2551), องค์การพัฒนาเอกชนกับการส่งเสริมการศึกษาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง: รายงานการวิจัย, เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จงเจริญ ศรีแก้ว (แปล) (2547). วิธีการสื่อสารเพื่อส่งเสริมปฏิบัติการต่อต้านรูปแบบที่เลวร้ายที่สุดของการใช้แรงงานเด็ก = How to communicate to promote action against the worst forms of child labour, กรุงเทพฯ: Regional Working Group on Child Labour (RWG-CL).
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ (2551), การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่า กรณีศึกษาพื้นที่แม่สอด มหาชัยและคุระบุรี: รายงานการวิจัย, ม.ป.ท.: คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า (Thai Action Committee for Democracy in Burma)
- นงเยาว์ เนาวรัตน์ (2551) สังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจ รัฐ และการศึกษา, เชียงใหม่: บุปผาชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545) “ทางเลือกอุดมศึกษาเพื่อความเป็นไท” ในบทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ลำดับที่ 188 เนื่องในการสัมมนา “เครือข่ายการศึกษาทางเลือก” วันที่ 26 พฤษภาคม 2545 จัดโดยโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือกฯ (สกว.)
- ชญาดา จอมขັນเงิน (2552) ความเสมอภาคทางเพศและการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้หญิงเวียดนามพลัดถิ่นในประเทศออสเตรเลีย, เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชุติมา จันทรรัตน์ (2547) สถานภาพทางสังคมของม้งอพยพในเมืองโอ แคลร์ มลรัฐวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา, เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูพินิจ เกษมณี (2545) การบูรณาการเรียนรู้วัฒนธรรมด้านวิถีชีวิตของชนต่างวัฒนธรรม/ชนกลุ่มน้อยกับการศึกษา: รายงานการวิจัย, ม.ป.พ.: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ชูพินิจ เกษมณี (2551) “การศึกษากับคนชายขอบ: กรณีศึกษาของกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย” ใน บทความวิชาการ ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม, เชียงใหม่: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- รัชณี ธงไชย (2553) การศึกษาทางเลือกในสังคมไทย: ข้อเสนอยุทธศาสตร์เพื่อการขับเคลื่อน: รายงาน, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- สุกรี หลั่งปุเต๊ะ (2551) “การจัดการศึกษาในพื้นที่พหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน บทความวิชาการ ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม, เชียงใหม่: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สุภางค์ จันทวานิช (2550) “สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ: การจัดการศึกษาเด็กต่างชาติใน
จังหวัดชายแดน” ในวารสารการศึกษาไทย ปีที่ 4 ฉบับที่ 38 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 หน้า 33-41.

สุชาดา จักรพิสูทธิ์และคณะ (2546) การศึกษาทางเลือก: ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์: รายงานการวิจัย,
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2550) “ความหลากหลายวัฒนธรรมและลักษณะของประชากรกับการศึกษา” ใน
วารสารการศึกษาไทย ปีที่ 4 ฉบับที่ 33 มิถุนายน พ.ศ. 2550 หน้า 5-13.

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2551) “การศึกษาทางเลือกในโรงเรียน” ใน วารสารการศึกษาไทย ปีที่ 4 ฉบับที่ 43
เมษายน พ.ศ. 2551 หน้า 20-25.

โสภส ศิริไสย์และจิตชยางค์ ยมาภัย (มปป.) แนวทางการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม กรณีเด็ก
ผู้อพยพชาวพม่า. มปป.

James A. Banks and Cherry A. McGee Banks (2001). **Multicultural Education: issues &
perspectives.** (4th ed.). New York: Wiley.

Sonia Nieto (2001). “School Reform” in James A. Banks and Cherry A. McGee Banks (Eds.)

Multicultural Education: issues & perspectives. (4th ed.). New York: Wiley. (379-401)

เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนารูปแบบในการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติ ระหว่าง
วันที่ 14-15 สิงหาคม 2552 ณ โรงแรมเซ็นทารา แม่สอดฮิลล์รีสอร์ท อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จัด
โดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

เอกสารการประชุมระดับชาติ “ทางออก...นโยบายแรงงานข้ามชาติ” วันที่ 20 ธันวาคม 2548 ณ โรงแรม
รามาร์เด้น กรุงเทพฯ จัดโดย โครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติ (โครงการฟ้า
มิตร) สนับสนุนโดย กองทุนโลกด้านเอดส์ วัฒนโลกและมาเลเซีย

เอกสารแผ่นพับของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษา
ให้เด็กต่างด้าว

เอกสารแผ่นพับประชาสัมพันธ์โรงเรียนบ้านแม่ปะเหนือ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

เอกสารรายงานการถอดบทเรียน เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับลูกหลานแรงงานข้ามชาติ
โดยมูลนิธิรักษ์ไทย จ.สมุทรสาคร

ข้อมูลออนไลน์

เปรมใจ วัจศิริไพศาล (2550) “ความมั่นคงของสังคมไทย กับโอกาสทางการศึกษาของเด็กที่ไม่มี
สัญชาติไทย (1) และ (2)”

(http://www.thaiworld.org/th/include/answer_search.php?question_id=701)

(http://www.thaiworld.org/th/include/answer_search.php?question_id=702)

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1 สถิติข้อมูลจำนวนนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติไทยและไม่ปรากฏสัญชาติ
ในเขตพื้นที่การศึกษาของสพท. (ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย) ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2552

จังหวัด	สพท. เขต1	สพท. เขต2	สพท. เขต3	สพท. เขต4	สพท. เขต5	สพท. เขต6
เชียงใหม่	1,671	2,112	17,283	1,203	337	156
เชียงราย	998	1,010	6,716	821	-	-
แม่ฮ่องสอน	2,868	435	-	-	-	-
ตาก	64	11,025	-	-	-	-
สมุทรสาคร	1,638	-	-	-	-	-
ระนอง	903	-	-	-	-	-

*ข้อมูลสถิติจากการสอบถามสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาของแต่ละเขต

ภาคผนวก 2 สถิติข้อมูลจำนวนนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติไทยและไม่ปรากฏสัญชาติ ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2552

	เด็กไร้สัญชาติที่ไม่ได้แยกตามเชื้อชาติ	ไทย (แต่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร)	พม่า	มอญ	กัมพูชา	ลาว	ไทยใหญ่	ไทยลื้อ	ปะหรั่ง	ลี้ซุ/อาซา	ม้ง	ลัวะ	กะเหรี่ยง	สัญชาติอื่นๆ	ไม่ปรากฏสัญชาติ	อื่นๆ	รวมทั้งหมด
เชียงใหม่ (สพท. เขต1)	-	-	1,633	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	จีน 30, ญี่ปุ่น 3	-	1	1,671
เชียงใหม่ (สพท. เขต2)	-	-	1,909	-	12	2	-	-	-	-	-	-	-	จีน 22, ญี่ปุ่น, มาเลเซีย 1, ฟิลิปปินส์ 1, ปากีสถาน 1	163	-	2,112
เชียงใหม่ (สพท. เขต3)	-	-	8,696	-	19	1	-	-	-	-	-	-	-	ฟิลิปปินส์ 7, มาเลเซีย 3, เกาหลีใต้ 1, เนปาล 6, อินโดนีเซีย 5, จีน 2,996, ปากีสถาน 22	3,808	1,719	17,283
เชียงใหม่ (สพท. เขต4)	1,203	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	----	-	-	1,203
เชียงใหม่ (สพท. เขต5)	337	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	----	-	-	337
เชียงใหม่ (สพท. เขต6)	-	-	145	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	ปากีสถาน 1	8	-	156
เชียงใหม่ (สพท. เขต1)	-	-	359	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	เกาหลีใต้ 3, มาเลเซีย 2,	253	375	998
เชียงใหม่ (สพท. เขต2)	-	-	260	-	7	18	-	-	-	-	-	-	-	มาเลเซีย 3, จีน 85, อินเดี 2	635	-	1,010

	เด็กไร้ สัญชาติ ที่ไม่ได้แยก ตามเชื้อ ชาติ	ไทย (แต่ไม่มี หลักฐาน ทาง ทะเบียน ราษฎร)	พม่า	มอญ	กัมพูชา	ลาว	ไทยใหญ่	ไทยลื้อ	ปะหรั่ง	ลี้ซู่/ อา่า	ม้ง	ลี้ละ	กระหรั่ง	สัญชาติอื่นๆ	ไม่ปรากฏ สัญชาติ	อื่นๆ	รวมทั้งหมด
เพียงราย (สพท. เขต3)	-	-	3,173	-	7	62	-	-	-	-	-	-	-	ปักษ์สถาน 10, จีน 526, เกาหลีใต้ 1, มาเลเซีย 5, ศรีลังกา 7, สิงคโปร์ 1, อินเดีย 14, อินโดนีเซีย 1, ซาอุดี 15, ญี่ปุ่น 14	2,890	-	6,716
เพียงราย (สพท. เขต4)	821	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	----	-	-	821
แม่อ่องสอน (สพท. เขต1)	-	-	2,287	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	ปักษ์สถาน 1, จีน 89, ซาอุดี 1	481	-	2,868
แม่อ่องสอน (สพท. เขต2)	-	-	146	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	----	283	-	435
ตบก (สพท. เขต1)	-	-	60	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	----	1	1	64
ตบก (สพท. เขต2)	11,025	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	----	-	-	11,025
สมุทรสาคร	-----	16	715	301	6	19	34	10	5	2	1	353	56	-----	-	120	1,638
ระนอง	-----	-	817	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	จีน 1, ปักษ์สถาน 2	83	-	903
รวม	13,386	16	20,200	301	72	110	34	10	5	2	1	353	56	3,873	8,605	2,216	49,240

ภาคผนวก 3 ข้อมูลและสถิติศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยองค์กรเอกชนในพื้นที่อำเภอเมสอด จังหวัดตาก

ลำดับ ที่	ชื่อศูนย์การเรียนรู้	องค์กรที่สนับสนุน	ระดับการศึกษาที่เปิด สอน	ภาษาหลักที่ ใช้สอน	การสอนภาษาอื่น	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
						ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
1	Agape	BMWEC*	KG-Grade 5	พม่า	อังกฤษ,ภาษาไทย	85	73	158	2	3	5
2	Ah Yone Oo	BMWEC/ HWF**	Nursery-Grade 5	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	54	36	90	5	2	7
3	A Linn Young/ Light School	PPDD***	Nursery-Grade 6	พม่า	อังกฤษ	68	68	136	5	3	8
4	Avoda	OEL Group	Nursery-Grade 2	ภาษาไทย	----	32	35	67	1	4	5
5	Bangladesh	BMWEC	KG-Grade 4	พม่า	----	18	27	45	0	1	1
6	Best Friends	HWF	KG-Grade 5	พม่า	----	114	141	255	1	6	7
7	BHSOH: Boarding High School for Orphans and Helpless	HWF	KG-Post 10	พม่า	อังกฤษ,ภาษาไทย	150	136	286	10	10	20
8	BLSO: Burma Labor Solidarity Organization	Burma Labor for Solidarity Organization (independent Org.)	KG-Grade 4	พม่า	ภาษาไทย	67	47	114	2	5	7
9	Bwe K Lar	BMWEC	Nursery-Grade 7	ภาษา กระเหรี่ยง	พม่า	92	120	212	6	6	12
10	Champion (Night)	BMWEC	Nursery-Grade 5	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	29	43	72	3	3	6
11	CDC	BMWEC	KG-Post 10	พม่า-อังกฤษ	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	594	499	1,093	42	60	102

ลำดับ ที่	ชื่อศูนย์การเรียนรู้	องค์กรที่สนับสนุน	ระดับการศึกษาที่เปิด สอน	ภาษาหลักที่ ใช้สอน	การสอนภาษาอื่น	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
						ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
12	Elpis	BMWEC	KG-Grade 6	ภาษา กระเหรี่ยง	พม่า,ภาษาไทย	254	253	507	3	11	14
13	Forty-Eight Kilometer	GFC****	KG-Grade 6	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	77	99	176	3	4	7
14	Future Garden	BMWEC	Nursery-Grade 5	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	151	134	285	3	7	10
15	Good Morning	BMWEC	Nursery-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	39	36	75	2	4	6
16	Green Water	BMWEC	Nursery-Grade 4	พม่า	---	51	44	95	4	2	6
17	Hlee Bee	BMWEC	Nursery-Grade 6	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	188	165	353	5	9	14
18	Holy Infant Orphanage	GFC	Nursery-Grade 6	พม่า	---	49	53	102	3	3	6
19	Hope Learning Centre	BMWEC	Nursery-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	64	56	120	2	4	6
20	Hsa Mu Htaw	BMWEC	KG-Grade 6	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	124	101	225	6	9	15
21	Hsa Thoo Lei	BMWEC	Nursery-Post 10	พม่า -อังกฤษ	ภาษาไทย	332	277	609	17	26	43
22	Hway Ka Loke	BMWEC	KG-Grade 8	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย,อังกฤษ	175	155	330	11	4	15
23	Irrawaddy Flower Garden	BMWEC	KG-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	57	65	122	1	6	7
24	Islam Bum Roong	BMWEC	KG-Grade 4	พม่า	---	13	28	41	0	1	1

ลำดับ ที่	ชื่อศูนย์การเรียนรู้	องค์กรที่สนับสนุน	ระดับการศึกษาที่เปิด สอน	ภาษาหลักที่ ใช้สอน	การสอนภาษาอื่น	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
						ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
25	Kaw Tha Blay	Independent Org.	Post 10	พม่า	ภาษาไทย, อังกฤษ	33	23	56	3	1	4
26	Knowledge Zone	Independent Org.	Post 10	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, อังกฤษ	80	57	137	4	6	10
27	Kwel Kha Baung	HWF	Nursery-Grade 10	ภาษา กระเหรี่ยง	พม่า, ภาษาไทย	197	203	400	12	12	24
28	LDF	HWF	Nursery-Grade 5	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	42	50	92	4	3	7
29	Love and Care	BMWEC		พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, อังกฤษ	62	42	104	3	8	11
30	Mae Sot Baptist	Independent Org.	Nursery-Grade 4	ภาษาไทย	พม่า	92	116	208	4	5	9
31	Maw Taw Lu	BMWEC	KG-Grade 6	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	58	58	116	2	5	7
32	Min Ma Haw	Independent Org.	Post 10	พม่า	อังกฤษ	24	24	48	4	3	7
33	Moe Ma Kha	BMWEC	Nursery-Grade 2	พม่า	---	100	65	165	2	4	6
34	Morning Glory	BMWEC	Nursery-Grade 6	พม่า	ภาษาไทย, อังกฤษ	149	166	315	4	6	10
35	Nam Tok	BMWEC		พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	121	115	236	6	5	11
36	Naung Bo Den	HWF	Nursery-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	27	26	53	1	2	3
37	Naung Kyo Met	Independent Org.	Nursery-Grade 4	พม่า	---	26	34	60	2	2	4
38	New Blood	GFC	Nursery-Grade 6	พม่า - อังกฤษ	ภาษาไทย	106	96	202	6	1	7
39	New Day	HWF	Nursery-Grade 6	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	121	104	225	3	6	9

ลำดับ ที่	ชื่อศูนย์การเรียนรู้	องค์กรที่สนับสนุน	ระดับการศึกษาที่เปิด สอน	ภาษาหลักที่ ใช้สอน	การสอนภาษาอื่น	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
						ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
40	New Light	BMWEC	Nursery-Grade 4	พม่า - อังกฤษ	ไม่มี	80	112	192	1	6	7
41	New Society	Independent Org.	KG-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	29	34	63	3	1	4
42	Nya Li Ah Ta	BMWEC	KG-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	40	41	81	2	4	6
43	Pa Ra Mi	BMWEC	Nursery-Grade 8	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	203	176	379	6	15	21
44	Peace and Law Academy	Burma Lawyer's	Post 10	พม่า	อังกฤษ	10	15	25	5	4	9
45	Pra Hi Ta	Independent Org.	KG-Grade 5	พม่า	---	58	49	107	6	2	8
46	Pyi Chit	Independent Org.	KG-Grade 4	พม่า	---	28	26	54	2	2	4
47	Pyo Khinn	BMWEC	KG-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	52	49	101	1	5	6
48	Ray Kaw Htoo	BMWEC	KG-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	46	46	92	1	3	4
49	Rocky Mountain 1	BMWEC	KG-Grade 8	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	93	86	179	8	4	12
50	Rocky Mountain 2	HWF	KG-Grade 6	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	79	106	185	5	6	11
51	SAW: Social Action for Women	SAW: Social Action for Women	Nursery-High School	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	174	158	332	15	13	28
52	Science and Technology Training Centre	BMWEC	Post 10	พม่า	---	22	11	33	8	3	11
53	Sky Blue	BMWEC	Nursery-Grade 5	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	61	51	112	4	3	7
54	St. Peter	GFC	KG-Grade 4	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	62	58	120	2	3	5
55	Sunset (Night Classes)	BMWEC	KG2-Grade 2	พม่า	---	26	28	54	1	2	3

ลำดับ ที่	ชื่อศูนย์การเรียนรู้	องค์กรที่สนับสนุน	ระดับการศึกษาที่เปิด สอน	ภาษาหลักที่ ใช้สอน	การสอนภาษาอื่น	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
						ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
56	Ta Lar Aur Klah	BMWEC		พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	53	49	102	3	4	7
57	Thu Kha Hang Sar	BMWEC	Nursery-Grade 5	พม่า	MOW	66	50	116	1	6	7
58	Thoo Mwe Kee	BMWEC	Nursery-Post 10	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง	173	176	349	15	13	28
59	United Christian	BMWEC	Nursery-Grade 3	พม่า	ภาษาไทย	82	74	156	1	9	10
60	Wide Horizon	BMWEC	Post 10	พม่า	อังกฤษ	12	12	24	3	1	4
61	Say Ta Nar	HWF	Nursery-Post 5	พม่า	ภาษากระเหรี่ยง, ภาษาไทย	63	57	120	1	6	7
	รวมทั้งหมด					5,627	5,334	10,961	291	367	658

หมายเหตุ (สถิติเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 จาก สพท. ตาก เขต 2)

*BMWEC (Burmese Migrant Worker Education Committee)

**HWF (Help Without Frontiers)

***PPDD (People's Partner for Democracy and Development)

****GFC (Good Friends Centre)

ภาคผนวก 4 ข้อมูลและสถิติศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยองค์กรเอกชนในจังหวัดสมุทรสาคร

ลำดับ ที่	สถานศึกษา/ ศูนย์การเรียนรู้	องค์กรที่ สนับสนุน	ระดับ การศึกษาที่ เปิดสอน	ภาษาหลักที่ ใช้สอน	ภาษาอื่นที่ ให้เรียน	รูปแบบ หลักสูตร	จำนวนนักเรียน			จำนวนครูและบุคลากรศึกษา				
							ชาย	หญิง	รวม	ไทย	มอญ	พม่า	อื่นๆ (ระบุเชื้อชาติ)	รวม
1	ศูนย์ฯ โกรกกรากใน	มูลนิธิวิรัชไทย	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	ไทย	พม่า-มอญ- อังกฤษ		26	33	59	1	-	1	-	2
2	ศูนย์ฯ พงษ์พิพิธ	มูลนิธิวิรัชไทย	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	ไทย	พม่า-มอญ- อังกฤษ		13	8	21	-	-	1	-	1
3	ศูนย์ฯ สะพานปลา	มูลนิธิวิรัชไทย	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	ไทย	พม่า-มอญ- อังกฤษ		29	24	53	1	-	-	-	1
4	ศูนย์ฯ ท่าลอม	มูลนิธิวิรัชไทย	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	ไทย	พม่า-มอญ- อังกฤษ		36	26	62	1	-	1	-	2
5	ศูนย์ฯ บางโพธิ์	มูลนิธิวิรัชไทย	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย-อังกฤษ		14	7	21	-	-	1	-	1
6	ศูนย์ฯ วัดคำพรี (ร่วมกับโรงเรียนของรัฐ)	LPN	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	ไทย	อังกฤษ				130	2	2	2	1	7
7	ศูนย์ฯ หมู่บ้านเมืองทอง	LPN	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	ไทย	อังกฤษ				20	2	-	1	-	3
8	ศูนย์ฯ วัดเจมาฯ	กลุ่มมอญ	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	มอญ	ไทย-อังกฤษ				~160	-	-	-	-	2
9	ศูนย์ฯ วัดโคก	กลุ่มมอญ	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	มอญ	ไทย-อังกฤษ									

10	ศูนย์วัดบางหญ้าแพรก	กลุ่มมอญ	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	มอญ	ไทย-อังกฤษ								
11	ศูนย์การริชเชอส์ชุมชน ไทยมอญพัฒนา	กลุ่มมอญ	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	มอญ	ไทย-อังกฤษ								

ภาคผนวก 5 ข้อมูลและสถิติศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยองค์กรเอกชนในจังหวัดระนอง

ลำดับ ที่	สถานศึกษา/ ศูนย์การเรียนรู้	องค์กรที่ สนับสนุน	ระดับ การศึกษาที่ เปิดสอน	ภาษาหลักที่ ใช้สอน	ภาษาอื่นที่ ให้เรียน	รูปแบบ หลักสูตร	จำนวนนักเรียน			จำนวนครูและบุคลากรศึกษา				
							ชาย	หญิง	รวม	ไทย	มอญ	พม่า	อื่นๆ (ระบุชื่อชาติ)	รวม
1	ศูนย์ฯ สามัคคี	JRS	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	62	68	130	2	-	3	-	5
2	ศูนย์ฯ แพศสาร หรือ โลดส์	JRS	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	113	80	193	2	-	3	-	5
3	ศูนย์ฯ ปากคลอง	JRS	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	123	118	241	2	-	3	-	5
4	ศูนย์ฯ ซอย7	JRS	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	69	70	139	2	-	3	-	5
5	ศูนย์ฯ บ้านบางกลาง (ร่วมกับโรงเรียนของรัฐ)	JRS	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	43	26	69	1	-	1	-	2
6	ศูนย์ฯ หงาว (ร่วมกับโรงเรียนของรัฐ)	JRS	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	36	33	69	1	-	1	-	2
7	ศูนย์ฯ วัฒน	ศุภนิมิต	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	44	56	100	1	-	3	-	4
8	ศูนย์ฯ วัดเตอริย (ร่วมกับโรงเรียนของรัฐ)	ศุภนิมิต	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	123	108	231	1	-	7	-	8
9	ศูนย์ฯ ปากน้ำ	ศุภนิมิต	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	21	31	52	1	-	1	-	2

10	ศูนย์มารีอา	คาทอลิก ระนอง	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	167	130	297	1	-	8	-	9
11	ศูนย์บางนอน	คาทอลิก ระนอง	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	ไทย, อังกฤษ	พม่า	51	78	129	1	-	2	-	3
12	ศูนย์ฯ ระนองธานี	-	ปฐมวัย- ประถมศึกษา	พม่า	อังกฤษ	พม่า								
13	MMR (Marist Mission Ranong)		ปฐมวัย- ประถมศึกษา				14	24	38					